МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

УДК: 347.783/788.5:347.122

На правах рукопису

КУЛІНІЧ Ольга Олексіївна

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Науковий консультант:
д.ю.н., професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки
Харитонова Олена Іванівна

Одеса 2017

ЗМІСТ

ВСТУП..... 4

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЮДИНИ» ТА «ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ»..... 21

1.1. «Зовнішній вигляд людини» та «зображення людини» як об’єкти цивільних прав..... 21

1.2. Охоронювані законом інтереси, що виникають при об’єктивізації зовнішнього вигляду людей у деяких видах зображень..... 51

Висновки до розділу 1..... 82

РОЗДІЛ 2 ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ..... 84

2.1. Доктринальні підходи до визначення юридичної природи права фізичної особи на власне зображення..... 84

2.2. Право фізичної особи на власне зображення як суб’єктивне цивільне право та особливості його здійснення..... 115

Висновки до розділу 2..... 148

РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ..... 150

3.1. Надання згоди фізичною особою на створення її зображення засобами фото-, кіно-, теле- та відеозйомки як правочин..... 150

3.2.Реалізація права фізичної особи на власне зображення шляхом укладання договору про створення та використання зображення..... 172

Висновки до розділу 3 193

РОЗДІЛ 4 ВІЛЬНЕ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ 195

4.1. Правові принципи вільного створення та використання зображення людини 195

4.2.Критерії правомірності вільного створення та використання зображення людини 230

Висновки до розділу 4 277

РОЗДІЛ 5 ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ 280

5.1.Порушення права фізичної особи на власне зображення та особливості їх доказування 280

5.2. Застосування деяких цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення 298

Висновки до розділу 5 345

ВИСНОВКИ 348

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 375

ДОДАТКИ 481

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах розвитку науково-технічного прогресу, поширення інформаційних технологій і засобів соціальної комунікації особливої уваги заслуговують питання забезпечення охорони права фізичної особи на власне зображення. Принцип пріоритетності людини та її прав і свобод перед іншими соціальними цінностями зумовлює інтерес до визначення нематеріальних благ, які є об'єктом її прав та інтересів, зокрема й до власного зображення.

Актуальність дослідження сучасного стану охорони права фізичної особи на власне зображення визначається декількома факторами, зокрема: впливом науково-технічного прогресу на еволюцію форм об'єктивізації зображення людини та засобів їх фіксації, зміни та поширення; неналежним рівнем цивільно-правової регламентації зобов'язальних відносин у сфері створення й/або використання зображення людини внаслідок невизначеності на законодавчому рівні майнових правомочностей зображуваної особи; доцільністю забезпечення на законодавчому рівні балансу між правами зображуваної особи та авторськими правами правоволоділців, правами власників форми об'єктивізації зображення, правом суспільства на доступ до суспільно-значущої інформації, зокрема й зафіксованої в зображувальній формі.

Метою закріплення цивільно-правових засад охорони та захисту інтересів фізичної особи при створенні та використанні творів з її зображенням у ст.ст. 307, 308 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) є створення правових можливостей для фактичної реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення. Необхідним є формування в межах цивільного законодавства системи правових норм, які б забезпечували не тільки охорону немайнових інтересів фізичної особи, але й регламентацію зобов'язальних відносин у сфері створення та використання її зображення. Положення чинного

законодавства потребують переосмислення та кардинальної зміни щодо правового регулювання відповідних відносин, адже зазначені норми цивільного законодавства неповно, з деякими суперечностями регулюють відносини у цій сфері, не відображуючи сутності права фізичної особи на власне зображення.

Зображення людини є одним з об'єктів наукових досліджень, визначення правового режиму охорони якого вже протягом кількох століть викликає жваві дискусії серед науковців. Перші доктринальні дослідження правових засад здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення датуються другою половиною XIX ст. Вагомим внеском у розвиток теорії цивільного права щодо реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення стали монографічні дослідження В.Д. Спасовича «Про фотографічну власність» (1865), П. Міллера «Фотографічна власність» (1883), Г. Кейснера «Право на власне зображення» (1897), О.В. Завадського «Про право на власне зображення» (1909), а також статті у періодичних виданнях таких авторів, як І. Вольман, В.Б. Гуревич, Я.А. Канторович, М.В. Шимановський та ін.

Проблемам цивільно-правової охорони права фізичної особи на власне зображення, авторського права на фотографії та інші художні твори, зокрема із зображенням людини, присвячені праці таких учених, як Г.М. Адіятулліна, К.О. Афанасьєва, О.С. Бандуріна, І.О. Близнець, В.І. Бобрик, К.С. Братківський, О.А. Ведернікова, З.В. Вершкурцева, К.Г. Вівчарук, В.Ю. Волочагін, Ю.Г. Галай, Р.В. Горнев, С.П. Гришаєв, О.В. Докучаєва, О.М. Ерделевський, А.К. Капишева, О.О. Капітонова, В.А. Колосов, О.Л. Комзюк, Л.Г. Кравець, Л.О. Красавчикова, А.С. Куріцина, В.М. Ляшко, С.В. Мазуренко, М.М. Малеїна, А.І. Маматказіна, В.М. Мельников, В.О. Мікрюков, А.С. Мограбян, В.А. Мужанова, В.І. Невядомська, О.О. Ніколаєва, І.В. Орел, І.М. Перель, В.Д. Пилипенко, О.О. Посикалюк, Ю.В. Пустовалов, Т.С. Романченко, Р.О. Стефанчук, Н.О. Сидоріна, С.О. Сліпченко, А.В. Тристан, Д.Г. Чайников, М.З. Шварц та ін. Утім, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань і порівняно незначний, нетривалий досвід

цивільно-правового регулювання відносин, об'єктом яких є зображення людини, залишається потреба спеціального комплексного дослідження цивільно-правової охорони права фізичної особи на власне зображення, визначення поняття «зображення людини», його юридично значущих ознак як об'єкта цивільних прав, умов правомірності створення та використання зображення, особливостей здійснення права щодо зображення неповнолітніх осіб, осіб після їх смерті тощо.

Зазначене зумовлює необхідність дослідження теоретичних і практичних проблем здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення з визначенням його змісту і взаємозв'язку з іншими цивільними правами й інтересами фізичної особи, удосконалення чинного цивільного законодавства України в цій сфері, послуговуючись позитивним досвідом деяких зарубіжних країн, а також практикою його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Проблеми захисту права інтелектуальної власності в мережі Інтернет» на 2011–2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 роки «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (держаний реєстраційний номер 0110U000671) і в межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет в умовах інтеграційного розвитку України» на 2016–2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 роки «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в з'ясуванні методологічних і теоретичних основ реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення, визначенні його змісту і юридичної природи, а також у внесенні конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства в цій сфері.

Для досягнення поставленої мети в дисертації вирішувалися такі основні завдання:

з'ясувати методологічні засади, гносеологічні підходи до сучасного наукового розуміння сутності права фізичної особи на власне зображення та сформулювати концептуальні основи його здійснення й захисту;

розкрити юридичну природу права фізичної особи на власне зображення, його співвідношення з правами інтелектуальної власності;

визначити поняття «зображення людини» та «зовнішній вигляд людини» як цивільно-правових категорій;

здійснити класифікацію зображень людини та встановити вплив певних їх видів на зміст охоронюваних законом прав й інтересів фізичної особи;

охарактеризувати об'єктний і суб'єктний склад правовідносин зі здійснення права фізичної особи на власне зображення;

визначити можливі та допустимі межі здійснення права фізичної особи на власне зображення, критерії вільного створення й використання зображення людини;

розглянути механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері реалізації права фізичної особи на власне зображення за законодавством України;

обґрунтувати правові умови, способи реалізації права фізичної особи на власне зображення;

охарактеризувати договірний механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері реалізації суб'єктивного права фізичної особи на власне зображення;

встановити особливості доведення порушення права фізичної особи на власне зображення та застосування цивільно-правових способів захисту зазначеного права;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення структури та механізму забезпечення права фізичної особи на власне зображення за цивільним законодавством України, беручи до уваги міжнародні стандарти та позитивний досвід зарубіжних країн.

Об'єктом дослідження є правовідносини з реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення.

Предметом дослідження є теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення.

Методи дослідження. У процесі дослідження проблем, належних до предмета дисертаційного дослідження, було використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема, метод системно-структурного аналізу, історичний, порівняльно-правовий, формально-логічний методи, методи догматичного (логічного) аналізу і тлумачення правових норм та інші наукові методи дослідження правових явищ.

Застосування історичного методу дослідження правових явищ дало можливість проаналізувати ретроспективні аспекти реалізації права фізичної особи на власне зображення впродовж усього періоду реформування цивільного законодавства у сфері створення та використання зображення людини, розкрити гносеологічні підходи до наукового трактування юридичної природи та змісту права фізичної особи на власне зображення (підрозділи 2.1, 2.2).

Метод системно-структурного аналізу застосовувався для дослідження поняття, сутності реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення, а також для дослідження юридичних підстав, правових умов, способів реалізації і захисту зазначеного суб'єктивного права, особливостей договірного регулювання цивільних відносин у сфері створення й використання

зображення людини, а також критеріїв правомірності його вільного створення та використання (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.1, 3.2, 5.2).

Формально-логічний метод використовувався при побудові структури роботи, викладенні основних положень дисертаційної роботи, формулюванні визначень і категорій, обґрунтуванні висновків та рекомендацій. За допомогою формально-логічного методу досліджувалися цивільне законодавство, що регулює відносини у сфері створення та використання зображення людини, і практика його застосування (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2).

Порівняльно-правовий метод застосовувався для дослідження особливостей реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення в доктрині цивільного права України й деяких зарубіжних країн, співвідношення та взаємодії норм чинного цивільного, інформаційного, адміністративного й іншого законодавства у сфері створення та використання зображення людини, аналізу різних наукових підходів до визначення та характеристики юридичної природи, змісту права фізичної особи на власне зображення і його зв’язку з іншими цивільними правами фізичної особи, для дослідження законодавства деяких зарубіжних країн у сфері реалізації та захисту суб’єктивного права фізичної особи на власне зображення (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 4.1, 4.2, 5.2).

Формулювання висновків і пропозицій, які містяться в дисертації, зроблено за допомогою методу догматичного (логічного) аналізу та тлумачення правових норм (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.2, 5.2).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є праці таких вітчизняних і зарубіжних цивілістів, як М.М. Агарков, Б.С. Антимонов, В.І. Борисова, С.М. Братусь, Т.П. Будякова, В.А. Васильєва, І.В. Венедіктова, Е.П. Гаврилов, Є.В. Гаврилов, М.К. Галянтич, Ю.С. Гамбаров, В.П. Грибанов, М.С. Дашян, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.М. Ерделевський, І.С. Канзафарова, Я.А. Канторович, А.В. Кашанін, А.О. Кодинець, В.М. Коссак, О.В. Кохановська, С.С. Клімовський, Н.С. Кузнєцова, О.О. Лисенко, Т.В. Лісніча, В.В. Луць, Р.А. Майданик, М.С. Малеїн, Л.В. Малюга,

Н.М. Мироненко, Е.Е. Мухамєдова, Ю.В. Олександровський, О.П. Орлюк, В.П. Паліюк, К.П. Побєдоносцев, Й.О. Покровський, М.Ю. Потоцький, З.В. Ромовська, І.В. Саприкіна, М.О. Стефанчук, О.Е. Сімсон, Є.О. Суханов, В.С. Толстой, Ю.К. Толстой, К.О. Флейшиць, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, О.І. Чепис, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич, О.Р. Шишка, Р.Б. Шишка, О.О. Штефан, О.С. Яворська та ін.

Нормативною основою дисертації є міжнародно-правові акти, акти цивільного законодавства України та законодавства деяких зарубіжних країн (США, Франції, Німеччини, Гернсі, Казахстану, Таджикистану, Грузії, Литви, Киргизстану та ін.).

Емпіричну основу дослідження становлять судова практика Європейського суду з прав людини, рішення суддів, розміщені в Єдиному реєстрі судових рішень по справах про захист цивільних прав та інтересів, порушених внаслідок створення та використання зображення людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у доктрині цивільного права України спеціальним комплексним дослідженням методологічних, теоретичних і практичних проблем охорони права фізичної особи на власне зображення в механізмі правового регулювання суспільних відносин у сфері створення та використання зображення людини.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

комплексно досліджено право фізичної особи на власне зображення як суб'єктивне цивільне право, якому властиві такі ознаки: зв'язок з правами інтелектуальної власності; подвійна природа (є водночас майновим та немайновим правом); відсутність нерозривного зв'язку з особою-носієм; спрямованість на задоволення немайнових і майнових інтересів фізичної особи;

сформульовано концептуальні підходи до співвідношення прав інтелектуальної власності та права на власне зображення, цивільно-правової природи і змісту права фізичної особи на власне зображення;

визначено генетичні, функціональні зв'язки, а також зв'язки взаємодії права фізичної особи на власне зображення з правами інтелектуальної власності, що разом свідчать про одночасне регулювання різногалузевих за своєю природою відносин, які виникають при створенні та використанні форми об'єктивізації зображення людини;

встановлено основні (нематеріальність, інформативність, немайновість, здатність до об'єктивізації, дуалізм, оборотоздатність) і додаткові (наявність реальної чи потенційної цінності, впізнаваність) ознаки зображення людини як нематеріального блага;

систематизовано й охарактеризовано систему критеріїв впізнаваності зображуваної людини, а саме: наявність у зображенні характерних ознак зовнішнього вигляду людини; наявність у зображенні зовнішнього вигляду людини в цілому; наявність у зображенні певних частин тіла, придатних до індивідуалізації за індивідуальними ознаками; наявність персональних даних (достатніх для ідентифікації особи), навіть за умови часткового приховування в зображенні рис обличчя; тривалість показу зображення людини; якість представленого зображення людини;

визначено фактори, що впливають на зображення людини на підготовчому до його створення етапі (художня концепція, властивості засобів виконання зображення) та на етапі виконання зображення людини (об'єктивні (місце, час тощо) та суб'єктивні (майстерність автора, прийоми та засоби редагування) умови створення зображення);

обґрунтовано відмінності зовнішнього вигляду людини та зображення людини як об'єктів цивільних прав за такими підставами: наявність зв'язку з людиною і можливість бути об'єктом цивільного обороту; відповідність ознакам нематеріального блага; здатність до змін;

розроблено концепцію «повної» (на етапі створення та використання) й «обмеженої» (на етапі використання) охорони інтересів фізичної особи залежно від художнього, механічного чи іншого способу створення форми об'єктивізації зображення людини;

доведено, що «відкритість зйомки» є суб'єктивним критерієм сприйняття особою, що здійснює зйомку, своїх дій як явних, неприхованих, несекретних для особи, яка є об'єктом зйомки, та запропоновано запровадити в законодавство та правозастосовну практику поняття «усвідомленість зйомки» як суб'єктивний критерій сприйняття відкритості дій особою, котра є об'єктом зйомки, і її можливості висловити протест проти зйомки та використання фотографій або інших художніх творів з її зображенням;

узагальнено перелік місць перебування особи під час її зйомки, що є визначальною умовою для встановлення презумпції її згоди на проведення зйомки, залежно від ступеня розумних і об'єктивних сподівань усамітнитись або обмежити доступ сторонніх до подій особистого життя;

запропоновано та розкрито сукупність критеріїв і принципів визначення правомірності вільних створення та використання зображення людини з метою розмежування випадків порушення прав зображеної особи й вільних створення та використання зображення людини;

запропоновано закріпити в ч. 1 ст. 308 ЦК України поняття «обґрунтоване відкликання згоди на публічний показ зображення особи» як таке, що відбувається внаслідок порушення встановлених домовленостей використання зображення чи зміни істотних умов використання зображення або виникнення інших обставин, які можуть негативно вплинути на стан і статус зображуваної особи. Законодавче закріплення зазначеного поняття стане підставою для відмови у стягненні витрат або неотриманих доходів, пов'язаних з відкликанням згоди на використання зображення;

обґрунтовано доцільність закріплення в ч. 1 ст. 308 ЦК України можливості застосування автором зображення, його правоволодільцем або

особою, що здійснювала публічний показ, відтворення або розповсюдження фотографії чи іншого художнього твору такого способу захисту, як «компенсація завданої шкоди» («разове грошове стягнення») замість «відшкодування витрат» у випадку безпідставного відкликання згоди фізичною особою на публічне використання зображення, що розраховується відповідно до компенсаційної шкали з урахуванням, по-перше, значення та місця спірного зображення в концепції виставки чи іншого заходу, де відбувається публічний показ зображення, по-друге, кількості зображень, припинення публічного показу яких вимагається, зокрема й у співвідношенні їх до загальної кількості зображень на виставці або публічному заході;

доведено необхідність закріплення у ст. 308 ЦК України такого способу захисту права фізичної особи на власне зображення, як «застосування разового грошового стягнення» («компенсація за порушення права фізичної особи на власне зображення»), що має переваги порівняно з відшкодуванням шкоди (не потребує чіткого розрахунку, а визначається в межах встановленої шкали з урахуванням таких обставин справи, як статус зображуваної особи, спосіб, мета, масштаби, тривалість використання форми об’єктивізації зображення людини тощо);

зроблено висновок, що вимоги про припинення дій, котрі створюють загрозу порушення права на власне зображення, за колом осіб, до яких вони заявляються, умовно можна поділити на загальні (умовні та безумовні), що встановлюються нормативно-правовими актами, й індивідуальні (тільки безумовні), що встановлюються щодо конкретних фізичних осіб на підставі рішення суду та полягають у забороні фото-, кіно-, теле- чи відеозйомки людини або використання зображення людини в майбутньому;

удосконалено:

правову конструкцію права фізичної особи на власне зображення, що складається з права на зображення (право дозволяти чи перешкоджати проведенню фото-, кіно-, теле-, відеозйомок і створенню інших форм

об’єктивізації зображення людини за умови її власної участі (позування), право на інформацію про зображену особу за умови наявності такої можливості, крім випадків, визначених законом) та права із зображення (право на використання зображення, право дозволяти використання зображення, право перешкоджати неправомірному використанню зображення, зокрема й забороняти таке використання, право на недоторканність зображення людини, якщо інше не передбачено договором або законом);

механізм договірного регулювання суспільних відносин у сфері створення та використання зображення людини щодо визначення об’єкта, предмета, умов, суб’єктного складу, особливостей спільного здійснення прав зображеними особами й іншими суб’єктами, яким належать цивільні права на форму об’єктивізації зображення;

теоретичні положення щодо визначення понять «зображення людини», «зображення персонажа», «зображення двійника» та класифікації певних видів зображень людини, зображень персонажів, підстав набуття статусу публічної особи;

набули подальшого розвитку:

наукові ідеї та положення про те, що використання рис або елементів зовнішності людини двійниками як у пародійних виступах, так і в повсякденному житті є неправомірним, якщо особа, по-перше, усвідомлює власну схожість та (чи) свідомо змінює свій вигляд за допомогою пластичних операцій, гриму і свідомо видає себе за зображувану особу, що може спричинити плутанину з оригіналом, а, по-друге, вчиняє дії, що компрометують або висміюють особу чи мають корисливу мету, зокрема отримання вигоди від експлуатації чужого вигляду;

наукові висновки про доцільність закріплення на законодавчому рівні поширення дії права фізичної особи на власне зображення як на її власне зображення, так і на зображення іншої особи, що об’єктивоване не тільки в

остаточних (відредагованих) матеріалах, але існує й у формі вихідних матеріалів;

наукові положення про те, що право фізичної особи на власне зображення може реалізовуватися особисто чи за допомогою представника, самостійно або спільно з іншими особами з обов'язковим погодженням умов використання форми об'єктивізації зображення;

положення про доцільність доповнення переліку осіб, які здійснюють право на зображення особи після її смерті, іншими особами, ніж родичі, визначені ст. 308 ЦК України, зокрема тими, що є спадкоємцями зображеної особи, чи особами, які були спеціально наділені такими повноваженнями за життя зображеної особи, з необхідним отриманням одностайної згоди уповноважених представників;

пропозиція при визначенні «основного об'єкта використання» в зображенні застосовувати комплексний підхід, зокрема брати до уваги роль, що відіграє зображення особи (при цьому зображення людини розглядається не окремо, а як елемент системи), і відсоток площі, відведеної під зображення у формі об'єктивізації;

підхід до розмежування змісту суспільних інтересів при створенні та використанні зображення людини, зокрема в рамках концепції «суспільно значущого інтересу» та «суспільної цікавості»;

зроблено висновок, що при укладенні договору про створення та/чи використання зображення людини в господарській діяльності виникає взаємовразливість впливу вартості нематеріальних активів суб'єктів господарювання та репутації зображеної особи, що зумовлюється схваленням, підтримкою або просуванням товарів і послуг суб'єкта господарювання зображуваною особою;

теза про те, що при здійсненні цивільно-правового захисту права фізичної особи на власне зображення застосовуються як загальні цивільно-правові, так і

спеціальні способи захисту зображення, втіленого в об’єкті інтелектуальної власності, так і зображення як об’єкта інформаційних відносин;

положення про те, що збитки, завдані внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, складаються з втрат (реальних збитків) і доходів, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода, котра вираховується з вартості потенційної неотриманої ліцензії);

теза про визначення вибачення як добровільних дій фізичної особи, що виражають каяття та спрямовані на компенсацію моральних страждань і відновлення морального, психологічного стану потерпілого.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційній роботі, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого наукового дослідження проблем реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення в цивільному праві України;

правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного цивільного законодавства щодо регулювання реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення;

правозастосовній діяльності – запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані в діяльності органів державної влади, засобів масової інформації при вирішенні питання про правомірність створення та використання зображення фізичної особи, при узагальненні судової практики, підготовці змін і доповнень до постанов Пленуму Верховного Суду України. Результати дослідження впроваджено у практичній діяльності Головного департаменту інформаційної політики Адміністрації Президента України, Державної служби інтелектуальної власності України, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, ТОВ «5 канал», ПрАТ «Телеканал «Інтер», Київського апеляційного господарського суду;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Право інтелектуальної власності», «Авторське право і суміжні права», «Охорона прав та інтересів фізичних осіб при створенні та використанні художніх творів», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін. Деякі положення дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування в навчальному процесі на кафедрі інтелектуальної власності Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження підтверджено 7 актами впровадження у правотворчу, правозастосовну діяльність і навчальний процес.

Апробація результатів дисертації. Отримані в процесі дисертаційного дослідження результати доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», на засіданні Південнорегіонального наукового центру Національної академії правових наук України та були апробовані на 48 всеукраїнських і міжнародних конференціях, засіданнях круглих столів, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: сучасний стан, проблеми та шляхи вирішення» (м. Одеса, 10 квітня 2009 р.); Міжнародній науковій конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 21–22 травня 2010 р.); І Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності» (м. Одеса, 16 червня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Дев’яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12–13 листопада 2010 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького

складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)» (м. Київ, 16 вересня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Десяті юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Національне та міжнародне право як інструменти забезпечення державної та глобальної стабільності» (м. Львів, 25–26 листопада 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)» (м. Київ, 10 листопада 2011 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)» (м. Київ, 19 жовтня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23–24 листопада 2012 р.); ІІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: захист від контрафакції, піратства та плагіату» (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи удосконалення управління інтелектуальною власністю» (м. Полтава, 28 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспектива» (м. Одеса, 19–20 квітня 2012 р.); Міжнародному цивілістичному форумі «Цивільне законодавство: система, міжгалузеві зв’язки, шляхи вдосконалення» (м. Київ, 25–26 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.); Третій міжвузівській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми прав інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в господарській сфері» (м. Київ, 13 квітня

2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)» (м. Київ, 3 жовтня 2013 р.); ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 21 березня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С.В. Ківалова «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (м. Кошице (Словацька Республіка), 27–28 лютого 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 13–14 березня 2015 р.), ІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.); Четвертій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 24–25 квітня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Матвєєвські читання: звільнення від цивільно-правової відповідальності у сучасних реаліях» (м. Київ, 20 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції» (м. Хмельницький, 2–3 жовтня 2015 р.); VI Міжнародному цивілістичному форумі «Приватне право України і європейська інтеграція: тенденції та перспективи» (м. Київ, 14–15 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 р.) та ін.

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладено в одній одноособовій монографії «Право фізичної особи на власне зображення: сучасний стан та перспективи розвитку», 37 наукових статтях, з яких 26 наукових статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 4 наукові статті – у зарубіжних періодичних виданнях, 7 наукових статей – в інших виданнях, а також у 48 тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях і засіданнях круглих столів.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, поділених на 10 підрозділів, висновків і списку використаних джерел (981 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 480 сторінок, з яких основний зміст – 374 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЮДИНИ»ТА «ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ»

1.1. «Зовнішній вигляд людини» та «зображення людини» як об'єкти цивільних прав

Зовнішній вигляд людини характеризується науковцями як елемент особистості людини [886, с. 4; 887, с. 10-11], як особисте нематеріальне благо, яке індивідуалізує особу та спрямоване на забезпечення її фізичної недоторканності [67, с. 128-131]. Саме тому, як звертає увагу О. Ерделевський, опис зовнішності або зображення людини передають частину відомостей про неї [886, с. 4; 887, с. 10-11].

У науковій доктрині склалися два підходи до розуміння поняття ***зовнішній вигляд*** (зовнішність, індивідуальний вигляд) ***людини.***

1. Вузьке розуміння *даного поняття як сукупності зовнішніх ознак людини.* Зокрема, на думку деяких вчених, зовнішній вигляд людини поєднує в собі зовнішність, фігуру, фізичні дані, одяг, тобто сукупність таких відомостей про особу, які можна отримати без застосування спеціальних експертних або інших досліджень і спостережень [112, с. 252; 137, с. 162; 843, с. 124; 159, с. с. 33-34]. М. О. Леонідов визначає зовнішній вигляд як будь-яку сукупність виражених зовні ознак (рис), за допомогою якої можлива ідентифікація певної особи серед інших [299, с. 49-50]. Аналогічно А. Розенгал предметом права на зовнішній вигляд фізичних осіб визначає сам вигляд людського обличчя і фігури певної особи, включаючи їх характерні риси [644, с. 152]. Якнайповнішим визначенням є запропоноване А.С. Мограбян як невід'ємне від фізичної особи її особисте нематеріальне благо, яке її індивідуалізує та спрямоване на забезпечення фізичної недоторканності, котре включає

сукупність зовнішніх ознак (колір шкіри, волосся, розріз очей, форма носа, статура, зріст та ін.), що сприймаються оточуючими як єдине ціле або як частини цілого, схильного до змін упродовж життя людини [357, с. 9]. Отже, з позиції вузького розуміння, зовнішній вигляд людини умовно можна поділити на дві складові: по-перше, наявне (тілесне) та по-друге, додане (те, що може бути додано, наприклад, одяг, зачіска тощо), але обґрунтованим, на наш погляд, є широке розуміння зовнішнього вигляду людини.

2. Широке розуміння *даного поняття як сукупності зовнішніх ознак та інших проявів індивідуалізації людини.* Ця позиція висловлюється у деяких цивілістичних дослідженнях, присвячених зовнішньому вигляду. С.А. Андросова зовнішній вигляд особи визначає як сукупність анатомічних (антропологічних), функціональних (голос, міміка, жести, манери, хода, осанка, мова), соціальних (одяг, прикраси) ознак людини, за допомогою яких складається зорове враження про неї [14, с. 53-54]. Н.Х. Бузарова підкреслює, що зміст цього поняття надзвичайно місткий і включає не лише зовнішній вигляд конкретної людини (зовнішні дані та фігуру), але також і її манеру поведінки, жести, голос, манеру розмовляти, ходу, стиль стрижки, зачіски й одягу, а також – такий елемент, як стать [67, с. 128-131]. О.О. Ніколаєва звертає увагу на те, що індивідуальний вигляд (під яким, напевно, автор розуміє зовнішній вигляд конкретної людини) складається не лише із зовнішнього, але і з внутрішнього вигляду, який часто знаходить відображення в зовнішньому вигляді, але не входить у поняття зовнішність [381, с. 57-58]. Слід погодитися з доцільністю використання у теорії цивільного права широкого розуміння поняття «зовнішній вигляд», адже саме завдяки такому тлумаченню складається цілісне уявлення про людину, способи її індивідуалізації, та відмінні риси, які відрізняють ззовні особу серед інших.

Становить інтерес визначення зовнішнього вигляду людини у системі об’єктів цивільного права. У ст. 177 ЦК України є згадка про матеріальні та нематеріальні блага, які вказані як вид об’єктів цивільних прав. У главі 15

«Нематеріальні блага» ЦК України законодавець закріплює перелік нематеріальних благ (результати інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 199), інформація (ст. 200), особисті немайнові блага (ст. 201)), загальні положення про зазначені види благ, але не надає тлумачення цього поняття та не визначає ознаки, притаманні нематеріальним благам.

Зовнішній вигляд людини за своїми ознаками входить у відкритий перелік особистих немайнових благ, про які йдеться в ст. 201 ЦК України. Оскільки ЦК України дає лише приблизний перелік нематеріальних благ, що користуються цивільно-правовим захистом, то об'єктом цивільно-правових відносин може виявитися і не назване ЦК України нематеріальне благо. Як звертає увагу А.С. Мограбян, зовнішній вигляд людини є одним із видів нематеріальних благ, об'єктом особистого немайнового права – права на зовнішній вигляд [356, с. 143-144].

Всебічне дослідження поняття «благо» здійснила Т.М. Палькіна та уточнила його доктринальне визначення [406, с. 45-47]. Автор звертає увагу, що під поняттям «благо» в тлумачних словниках розуміється усе добре, корисне, таке, що служить нашому щастю [151, с. 90]. Сучасні філософські енциклопедії розглядають «благо» в якості позитивної цінності, підкреслюючи, що це предмет або явище, що задовольняє певну людську потребу, відповідає інтересам, цілям і прагненням людей [828, с. 55; 251, с. 45]. Поняття «благо» походить від загальнослов'янського – «bolgo» й означає «добро, користь», а також може використовуватися в розмовному стилі в значенні «добре, що»: «благо, людина була відсутня» і «добре, що людина була відсутня». У юридичній літературі особисті блага визначалися як об'єкти відносин, в яких відбувається індивідуалізація особи за допомогою виявлення і оцінки її морально-політичних та інших соціальних якостей [686, с. 47-55].

Враховуючи викладене, слід звернути увагу, що зовнішній вигляд не завжди може мати позитивну цінність блага, бути добрим та корисним для особи. Суспільні стереотипи щодо зовнішнього вигляду, який може бути

благом для кожної людини (наприклад, щодо параметрів фігури, краси обличчя тощо), не завжди є об'єктивними. Лише суб'єктивне ставлення особи – носія зовнішнього вигляду – визначає, скільки добра та користі отримає людина завдяки власному зовнішньому вигляду. При цьому існує безліч протилежних ситуацій, коли людина з «ідеальною» зовнішністю (що відповідає соціальним стереотипам) може бути незадоволена нею та не вважатиме її благом для себе, та, навпаки, особа з ознаками каліцтва – цілком задоволена власним зовнішнім виглядом. Люди нестандартної зовнішності живуть повноцінним життям, отримують суспільне визнання та прибуток, звертають на себе увагу саме завдяки «відхиленню» від суспільно визнаних стандартів краси. Як правило суспільні уявлення про зовнішність, яка є благом (добром, користю) для людини, не відповідають суб'єктивному ставленню особи до власної зовнішності як до блага. Отже, зовнішній вигляд як певний об'єктивний фізіологічний чинник може піддавати критиці розуміння набору блага у загальному контексті. Незважаючи на таку оцінку зовнішнього вигляду, все ж таки у системі об'єктів цивільних прав зовнішній вигляд людини належить саме до особистих немайнових благ.

У науці цивільного права немає єдності думок з приводу визначення змісту та співвідношення понять «нематеріальне благо» та «особисте немайнове благо» [303; 406, с. 45-47].

Залишаючи поза увагою різноманітні доктринальні підходи до визначення поняття нематеріальні блага [21; 169; 727; 740], можна прийняти за основу тлумачення даного поняття Р.О. Стефанчуком. На його погляд, нематеріальні блага з точки зору теорії цивільного права – «предмети, явища нематеріального світу, з приводу яких та у зв'язку з якими виникають цивільні правовідносини. У цьому розумінні нематеріальні блага виступають об'єктом цивільних правовідносин». Поняття «нематеріальне благо» Р.О. Стефанчуком тлумачиться як «сукупність благ, які позбавлені матеріального змісту та поділяються на такі види (гл. 15 ЦК України): результати творчої діяльності

(літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці); *особисті немайнові блага* як самостійна група об'єктів цивільних прав, які регламентуються та охороняються цивільним законодавством України» [704, с. 530].

Отже, особисті немайнові блага є видом нематеріальних благ. Як звертає увагу Ш.Х. Заман, у вітчизняній юридичній науці перелік особистих благ не є постійним, їх склад визначався часовими особливостями того моменту, коли вчені зверталися до них [185, с. 118]. Першим подібний перелік у своїх роботах навів М.М. Агарков [136, с. 136]. Ним у якості невід'ємних від особи особистих благ було названо життя, тілесну недоторканність, здоров'я, честь, гідність, ім'я, авторство. У якості нематеріальних благ різними авторами [20, с. 15-16; 132, с. 724; 169, с. 14; 894, с. 3-4, 11; 205, с. 62; 330, с. 246] називалися: зображення, таємниця листування, ім'я, безпека, свобода слова, недоторканність житла, особиста недоторканність, сфера особистого життя, стан здоров'я, різноманітні прояви індивідуальності, притаманні кожній особі, життя і здоров'я, честь і гідність, вільне пересування та вільний вибір місця проживання, недоторканність особистої документації, національна приналежність, рідна мова та вибір мови спілкування, віросповідання, репутація, портрет і звукозапис, особиста таємниця, папери особистого характеру та ін.

В контексті дослідження зовнішнього вигляду як нематеріального блага важливим є визначення його ознак як об'єкта цивільних прав. Спираючись на наведені Р.О. Стефанчуком [704, с. 530] загальні ознаки особистих немайнових благ як об'єктів цивільних прав, проаналізуємо їх при дослідженні ***ознак зовнішнього вигляду людини***.

По-перше, ***належність особі від народження чи за законом***. ЦК України не закріплює загальні положення про немайнові блага, але щодо прав на ці блага визначає, що особисті немайнові права належать кожній людині від народження або згідно із законом (ч. 1 ст. 269 ЦК України). Особисті немайнові блага, зокрема зовнішній вигляд людини, її життя, здоров'я, є благами, які належать з моменту народження.

По-друге, ***немайновість*** (відсутність економічного змісту, тобто неможливість точної матеріальної грошової оцінки). На прикладі особистих немайнових благ Р.О. Стефанчук звертає увагу, що немайновість означає, що праву на особисті немайнові блага не притаманна економічна природа походження, що означає, що дані права не створюються (виникають) в результаті економічного виробництва [706, с. 124]. Отже, й нематеріальні блага як об'єкт особистих немайнових прав не є товаром і позбавлені вартісної оцінки [846, с. 22].

О.М. Єрмолова звертає увагу на те, що зовнішній вигляд не має матеріального (майнового) змісту [169, с. 20-21], що проявляється в неможливості його точної оцінки. На думку Л.О. Красавчикової, духовні, нематеріальні блага мають позаекономічну природу й мають функціональну властивість нетоварності (не стають товаром за жодних умов нормального існування й розвитку людського суспільства) [249, с. 12].

Ця ознака в сучасній юридичній літературі піддається сумніву (С.О. Сліпченко) [679]. Як звертає увагу І.В. Воробйова, у традиційне розуміння нематеріальних благ вносяться певні корективи. Проблема оцінки цієї категорії благ ускладняється значною відмінністю пріоритетів людей і складністю організації ринків нематеріальних благ. Проте останнім часом з'являється все більше передумов для розвитку й таких ринків. Вже стають звичними словосполучення «ринок інформації», «ринок органів для трансплантації», «ринок забруднень» [93, с. 16].

Розглядаючи питання про об’єкти особистих немайнових прав, К.Г. Афанасьєва зауважує, що американська доктрина права виходить із того, що конструкція прав на об’єкти особистих немайнових прав аналогічна конструкції права власності на матеріальні об’єкти. Цей умовивід підтверджується тим, що в американському праві існують поняття: «in tangible property» («невідчутна власність») і «tangible property» («відчутна власність»). У судовій практиці деяких країн визнається, що фізична особа може поступатися правом на використання власного зовнішнього вигляду, який у свою чергу може отримати самостійну майнову цінність [26, с. 111].

Зовнішність людини має економічну цінність, що не є рівнозначним поняттю економічної оцінки, тобто формуванню ринкової вартості товару. Цінність з’являється в результаті зусиль людини, її креативності. На відміну від майнових прав, прав на об’єкти інтелектуальної власності та речей, оцінка зовнішнього вигляду як особливого товару не засновується на законах економіки, підходах та методах оцінки, розробленої економістами, зовнішній вигляд не має встановленої вартості. Основою для визначення оцінки є «трендовість» зовнішності та її відповідність певним проектам та заявленим стандартам (наприклад, у модельному бізнесі є декілька понять: фешн-модель, фешн-модель на передовицю (обкладинку чи розворот журналу), подіумна модель, комерційна модель, glamour-модель, промо-модель, модель для каталогу, petite-модель, фітнес-модель, модель за частинами тіла, plus-size модель, ню-модель, альтернативні моделі [731; 732]), вміння позувати, посміхатись, «працювати обличчям». Щодо зазначених ознак, безумовно не існує можливості розроблення стандартів чи методів їх оцінювання.

По-третє, ***особистісність*** (невіддільність від особи носія (неможливість відділити їх від особи носія та передати іншим особам). На думку Р.О. Стефанчука, зазначена ознака проявляється у «нерозривному зв’язку з особою носієм» [706, с. 122]. Слід погодитися з Н.Х. Бузаровою в тому, що зовнішній вигляд нерозривно пов’язаний з особою носія [67, с. 117-118].

Аналогічно І.В. Воробйова вважає, що характерною рисою зовнішнього вигляду як блага є невід'ємність зовнішнього вигляду від особи конкретної людини [93, с. 16]. Ця невід'ємність існуватиме завжди, навіть якщо ми включимо в поняття зовнішнього вигляду матеріальні об'єкти – одяг, аксесуари й інші прикраси, що в комплексі зробить невід'ємним саме благо.

Окрім загальних ознак, слід виділити ***специфічні ознаки зовнішнього вигляду людини як особистого немайнового блага***. До них відносяться такі.

По-перше, ***ознака індивідуалізації особи.*** Зовнішній вигляд має властивість індивідуалізації самої особи його носія, робить його неповторним, несхожим на інших. Більшість учених [67, с. 117-118; 727, с. 144; 176, с. 60-61; 322, с. 22; 880] підтримують таку позицію, відносячи зовнішній вигляд до особистих немайнових благ, що індивідуалізують особу, або до засобів індивідуалізації, що є настільки ж унікальними, як і сама людина.

По-друге, це ***подвійна природа блага***. Поділ благ на групи ускладнений, оскільки в юридичній літературі недостатньо досліджена суть цих благ. Виходячи з поглядів на людину як біосоціальну істоту, науковцями пропонується класифікація нематеріальних благ на дві групи:

– блага, що мають біологічну основу: життя, здоров'я, зовнішній вигляд (що включає риси обличчя і статуру людини);

– блага, що мають соціальну основу: честь, гідність, ділова репутація, ім'я, особиста недоторканність, таємниця приватного життя та ін. [169; с. 12; 317, с. 9].

Варто підтримати Г.Б. Арзуманян в тому, що характерною особливістю зовнішнього вигляду як нематеріального блага є його подвійна природа, змішаний характер. Воно може бути віднесено як до благ природного походження (зовнішність людини і, відповідно, його матеріальним носієм виступає людський організм), так і до благ соціального походження (функцією якого є індивідуалізація). Як благо, що індивідуалізує особу, зовнішній вигляд

відіграє в житті деяких людей мистецтва не менш важливу роль, ніж ділова репутація в житті підприємців [21, с. 103-104].

Біологічна природа зовнішнього вигляду проявляється як при народженні людини, так і з часом – при захворюванні, отриманні травм чи вікових змін. Соціальна природа зовнішнього вигляду як блага є результатом способу буття в соціумі, зокрема завдяки перейняттю національних традицій, соціальних або кастових стереотипів уявлень про красу, зовнішній вигляд. Слід звернути увагу, що біологічна та соціальна природа залежать одна від одної та взаємовпливають на формування зовнішнього вигляду людини. Наприклад, у людей з вадами зору (сліпих) формується уявлення про красу тільки завдяки тактильним відчуттям, розповідям інших людей тощо. Їх зовнішній вигляд у переважній більшості випадків формується завдяки посередництву інших осіб та їх допомоги у підборі зачіски, взуття, одягу тощо.

По-третє, це ***схильність до якісних змін***. Характеризуючи блага, багато дослідників відмічають притаманну їм властивість «змінності» [21, с. 123-124; 33, с. 37; 93, с. 16; 194, с. 19-20] – людина має право змінити свої ім’я та прізвище, з часом змінюються здоров’я й зовнішній вигляд. М.С. Малеїн відмічає, що духовні якості індивіда змінюються під впливом різних чинників – віку, громадянського стану, роду діяльності, середовища, освіти, виховання, сімейного стану, а також глобальних чинників в масштабі держави та світу в цілому [317, с. 13]. Вважаємо за необхідне підтримати позицію О.М. Єрмолової, що змінюються не самі блага, а їх зміст, склад [169; с. 20-21]. Схильність до якісних змін, як і подвійна природа блага, також обумовлена системою факторів, що впливають на формування зовнішнього вигляду.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що особливості зовнішнього вигляду людини як нематеріального блага розкриваються через притаманні йому загальні та спеціальні ознаки. [260]

Крім цього, особлива природа зовнішнього вигляду людини як нематеріального блага проявляється через систему факторів, котрі впливають

на його зміну. Уявляється можливим усі фактори, що впливають на якісну зміну зовнішнього вигляду, класифікувати за різними підставами. Наприклад, ***через залежність від волі особи*** на такі групи: ***об'єктивні*** – усі обставини, які впливають на зовнішній вигляд подіями; ***суб'єктивні*** – які впливають на зовнішній вигляд діями особи.

Більш детальну систему факторів впливу на зовнішній вигляд можна описати, ґрунтуючись на ***природі виникнення та існування факторів, а також на їх взаємозв'язку з волевиявленням*** людини при формуванні її зовнішнього вигляду.

1. Система особистісних факторів: ***генетичний фактор*** (зумовлюється походженням дитини та виражається у стані здоров'я, наявності успадкованих хвороб тощо); ***фактор традиційних родинних цінностей*** (характеризується впливом на формування зовнішнього вигляду людини поглядів родини, ступеня значення зовнішності в системі родинних цінностей, певних визнаних стандартів зовнішності) або фактори подібної природи формування (фактор середовища – соціального оточення, в якому зростає дитина); ***вольовий фактор*** (фактор індивідуальної поведінки, який є проявом внутрішніх переконань особи, її прагнень та проявляється в діях особи, які впливають на зміну зовнішнього вигляду та формування власної індивідуальності (спосіб життя, негативні чи позитивні звички, відношення до вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів та інших речовин та засобів, відношення до спорту, харчові уподобання та ін.). Отже, система особистісно-родинних факторів дії поєднує у собі вплив родини, де народилася та/або проживає дитина або середовища, в якому зростає дитина. Слід звернути увагу, що не завжди людина може знати власне генетичне походження, а тому не попереджена про спадкові схильності до шкідливих звичок, про генетичні захворювання тощо. Кожна людина свідомо або несвідомо сприймає або не сприймає також родинні звичаї, традиції.

2. Система природних факторів, які діють незалежно від волі людини, проявляються у природних законах та явищах оточуючого світу, а саме: ***фактор природного плину часу*** (обумовлює розвиток людини як живої істоти, впливає на формування зовнішності особи, природне старіння людського організму), ***фактор надзвичайних ситуацій та небезпечних подій природного характеру*** [225], які можуть вплинути на зовнішній вигляд постраждалих від них осіб).

3. Система соціальних факторів, які частково можуть впливати на поведінку особи, спрямовану на зміну зовнішнього вигляду, та обумовлені історико-національними особливостями регіону, де народилася або проживає людина, соціальними стереотипами (уявленнями) про красу та зовнішній вигляд, нормативно встановленими вимогами щодо зовнішнього вигляду тощо, а саме: ***історико-національний фактор*** (проявляється через сукупність традицій, які історично склалися в країні (регіоні), де проживає особа; сукупність певних національних звичаїв, які зумовлюють встановлення стандартів, особливих для кожної країни у різні епохи, еталонів краси. Зовнішній вигляд людини може змінюватися залежно від звичаїв країни, у якій вона знаходиться); ***фактор конкретно-історичних стереотипів краси*** (визначає уявлення про красу людини в конкретний період часу (сезон), в певному суспільстві чи в групі індивідів (наприклад, прихильників певної культурної течії, неформальних об’єднань) тощо); ***фактор «дрес-коду»*** (визначених стандартів зовнішнього вигляду); ***косметичний, медико-хірургічний фактори*** (визначаються розвитком науки в певних сферах та обумовлюють наявність можливостей для здійснення зміни зовнішнього вигляду, зміни статі шляхом медико-хірургічного втручання, методів лікування тощо); ***фактор надзвичайної ситуації та небезпечних подій техногенного характеру*** [225]. Отже, систему соціальних факторів складають історико-національний фактор, фактор соціальних стереотипів краси, фактор «дрес-коду», фактор надзвичайної ситуації та небезпечних подій техногенного

характеру, косметичний, медико-хірургічний фактори. Їх існування обумовлено розвитком суспільства, уявленнями про красу, моду, суспільними здобутками у сфері розвитку науки і техніки, які можуть як позитивно впливати на зовнішній вигляд людини, так і завдавати шкоди йому. Міра впливу вказаних чинників на формування зовнішності може бути різною і зумовлюється конкретними суб'єктивними обставинами, зокрема характером людини, її схильністю до впливу чужої думки, соціальних стереотипів тощо. [294]

Резюмуючи викладене, можна зробити висновок про те, що зовнішній вигляд людини є одним з об'єктів цивільних прав (особистим немайновим благом), з притаманними йому загальними та спеціальними ознаками особистого немайнового блага, а також специфічними факторами, що впливають на зміст зовнішнього вигляду людини. Надана характеристика зовнішнього вигляду людини є підставою для проведення порівняльного аналізу з зображенням людини як об'єктом цивільних прав.

Для дослідження зображення людини, яке втілено у фотографіях, художніх творах, персонажах мультиплікаційних, комп'ютерних та кінематографічних творів, пародіях та інших формах об'єктивізації як об'єкта цивільного права, звернемося до визначення поняття «зображення».

У судовій практиці зображення будь-якого об'єкта тлумачиться як «те, що створюється із зовнішнього вигляду такого об'єкта. Зображуваний об'єкт може існувати лише в уяві особи, яка зображує такий об'єкт (наприклад, художник малює персонаж літературного твору на основі власного сприйняття, уявного образу цього персонажа, який сформувався після прочитання твору), а може бути реально існуючим» [808].

Варто погодитись із думкою Д.Г. Чайникова, який зауважує, що основна складність розуміння суті «зображення» як предмета полягає в тому, що воно виникає внаслідок процесу зображення. При цьому більш правильним буде використання синонімічного поняття – відображення [687, с. 479, 947]

відтворення, копіювання [392, с. 102, 475, 477], де відображення є відтворенням особливостей відображуваного об’єкта [853, с. 436-440].

У тлумачному словнику поняття «зобразити» визначається так:

«1. Відтворювати, передавати кого-, що-небудь у художніх образах (у літературі, скульптурі, живописі, музиці і т. ін.). //Показувати на сцені, створювати сценічний образ. //Наслідуючи мову, жести, наочно показувати, копіювати кого-, що-небудь. //Бути художнім відображенням чого-небудь (про твори мистецтва, літератури). //Описуючи кого-, що-небудь, характеризувати певним чином.

2. Робити відбиток, схему, креслення і т. ін. з чого-небудь; креслити. //Бути відбитком, схемою, фотографією і т. ін. кого-, чого-небудь» [81, с. 380].

Слід частково погодитись з О.А. Капітоновою, яка в умовах відсутності в законодавстві чіткої юридичної дефініції поняття «зображення» до нього умовно відносить будь-які малюнки, картини, фотографії, графіті та інші об’єкти, які статично відтворюють що-небудь або кого-небудь. Сучасні зображення різноманітні за змістом і виконанням: вони можуть бути присвячені будь-якій тематиці, існують у вигляді фото й ілюстрацій [214, с. 65-69]. Уявляється можливим, з врахуванням сучасних технічних можливостей відтворення, вважати зображеннями не тільки статичні, але й динамічні форми відтворення (фіксації) зовнішнього вигляду людини.

Як правильно вказує О.О. Ніколаєва, зображення можуть створюватися внаслідок творчої діяльності (малюнки, портрети, карикатури, комікси); посередництвом обробки матеріалів (каменю, глини, дерева, синтетичних мас); за допомогою анімаційних та мультиплікаційних технологій (аудіовізуальні твори), персонажі яких створені з використанням зображень (зовнішності) людей та внаслідок діяльності, яка не є творчою (фотокадри та відеоматеріали камер спостереження або інших технічних засобів без участі людини в процесі зйомки, наприклад, керовані за допомогою радіо та/або інших видів зв’язку роботами, літальними апаратами й іншими автономними системами, у завдання

яких входить збір, зберігання і використання інформації, включаючи зображення осіб) [381, с. 99].

Зображення людини як результат фіксації (відтворення) зовнішнього вигляду особи у фотографії, іншому творі зображального мистецтва або в іншій об'єктивній формі, що створено за допомогою механічних засобів, художніх способів та прийомів, належить до категорії нематеріальних благ (зокрема, Д.Г. Чайников відносить його до благ, що забезпечують соціальне існування фізичної особи [853, с. 436-440] (ст. 308 ЦК України), а його форма об'єктивізації може охоронятися як результат інтелектуальної діяльності або як матеріальний носій інформації (відповідно до ст.ст. 199, 200 ЦК України). Викладене дозволяє припустити наявність декількох режимів охорони форм об'єктивізації зображення людини, зокрема як результату творчої діяльності і як об'єкта права, що не є результатом творчої діяльності.

Як вірно зауважує В.А. Мужанова, під зображенням особи мають на увазі не виключно портрет, але й будь-яке інше зображення людини, що живе або вже померла [364, с. 96]. Слід погодитися з автором, адже зображення людини, втілене у формі об'єктивізації, може існувати й після її смерті, тобто коли особа припиняє бути учасником цивільних правовідносин. Тому доречно вести мову саме про зображення людини, а не фізичної особи на відміну від права, яке належить виключно фізичній особі. У науковій літературі містяться схожі визначення поняття «зображення людини» [256, с. 136; 215, с. 79; 381, с. 43; 645], узагальнивши які можна запропонувати таке визначення.

Зображення людини – це зафіксована (фото-, кіно-, теле-, відеозйомкою тощо) або відтворена (завдяки застосуванню прийомів малювання, скульптування тощо) в об'єктивній формі, доступній для зорового, тактильного, слухового сприйняття, інформація про зовнішній вигляд людини або його деякі елементи, котра містить, зокрема, індивідуальні ознаки і характерні риси обличчя, голови й інших частин тіла, фігури людини, рухів, одягу.

Зазначене визначення дозволяє відмітити нематеріальну природу зображення (як інформації) та зв'язок з об'єктивною формою втілення зображення (формою об'єктивізації зображення людини). Крім цього, слід звернути увагу, що зображення є, зокрема, результатом фіксації (наприклад, фотографування чи відеозйомки людини) або відтворення (за умови позування особи або без її особистої участі завдяки згадкам автора зображення). У випадках, коли йдеться про відтворення, тобто про виконання зображення художнім способом, ми маємо на увазі, насамперед, не фактичну фіксацію зовнішнього вигляду особи в певний момент часу, а створення принципово нового твору – зображення, яке створює в уяві реципієнта цілісний образ зображуваної особи (поняття, яке поєднує в собі зовнішній вигляд, риси характеру тощо).

В образотворчому мистецтві, як звертає увагу А.І. Сухарев, ми постійно зустрічаємося зі спотворенням людських фігур, але з правильним і глибоким осягненням людських характерів. У цьому й полягає особливість образотворчого мистецтва, де пізнання духовного світу людини, вираження її почуттів відбуваються неодмінно через зображення реальної дійсності та є головним змістом художньої творчості. Наприклад, у портретному мистецтві художники не лише показують зовнішній вигляд конкретної людини, але й за допомогою використання особливих виражальних засобів створюють художні образи, які виникають лише тоді, коли зовнішній вигляд зображуваної особи пропущений через творчу фантазію художника й перетворений у ній відповідно до його задуму [719, с. 202].

Як вірно зазначає Б.І. Черняков, схожість зображення до оригіналу забезпечується суб'єктом творчого процесу шляхом поетапного співвідношення образу, що формується внаслідок сприйняття об'єкта, з образом, що формується внаслідок сприйняття продукту зображальної діяльності [861, с. 16-17].

У даному контексті становить інтерес з’ясувати значення поняття «образ» та його порівняння з поняттям «зображення».

В Ордонансі «The Image Rights» (Bailiwick of Guernsey) [969] поняття «образ» визначається як: назва персонажа або будь-яке інше ім’я, за яким відомий персонаж; голос, підпис, зовнішній вигляд, силует, індивідуальні особливості, жести, манери і будь-яка інша прикметна характеристика або особистий атрибут персонажа; будь-яка фотографія, ілюстрація, образ, картина, рухоме зображення або електронне чи інше уявлення («картинка») персонажа і іншої особи, за винятком тих випадків, коли інша людина не ідентифікована.

Н.В. Великоборцева визначає образ особи як сукупність нематеріальних благ людини, спрямованих на її індивідуалізацію в зовнішньому світі (ім’я, зовнішній вигляд, включаючи зображення, а також голос та індивідуальна манера мови) [82, с. 67].

Образ – зовнішній вигляд кого-, чого-небудь [730, с. 424]; вигляд кого-, чого-небудь, відтворений у свідомості, пам’яті або створений уявою; подоба, копія кого-, чого-небудь; специфічна для літератури та мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності; те, що вимальовується, постає в чиїй-небудь уяві; зображення зовнішнього вигляду кого-, чого-небудь (про портрет, фотографію, скульптуру і т. ін.); відображення у свідомості явищ об’єктивної дійсності; обличчя [81, с. 648], живе наочне уявлення про кого-, що-небудь; у філософії – результат та ідеальна форма відображення предметів і явищ матеріального світу в свідомості людини [897, с. 273].

Як звертає увагу Ю.Р. Валькман, образ – чуттєва форма психічного явища, що має в ідеальному плані просторову організацію і тимчасову динаміку. Такі образи різні дослідники ще називають «уявними» (imagery, на відміну від pattern), «чуттєвими», «вторинними», «внутрішніми». Важливо підкреслити, що вони значно відрізняються від образів у кібернетичному розумінні (у проблематиці розпізнавання образів).

У сучасній психології розуміння механізму створення різних образів базується здебільшого на віднесенні їх до різних психічних функцій (сприйняття, представлення, уява). Тому психологи виділяють, зокрема, три класи образів:

– образ сприйняття – відображення в ідеальному плані зовнішнього об’єкта (сцени), що впливає на органи чуття;

– образ представлення – відображення (згадування) об’єкта без його наявності (сенсорного контакту з ним);

– образ уяви – вигаданий образ, що не має аналогів в реальній дійсності, такий, що ніколи раніше не сприймався.

Відмінність цих образів, зазвичай, вбачається в динаміці співвідношення чуттєвих і понятійних компонентів, у переважанні одиничного або загального [77, с. 18-19].

Внаслідок художньої праці відбувається відтворення образу людини з врахуванням суб’єктивного сприйняття, представлення або уяви митця. Відтворення художником образу людини не завжди має результатом зображення, здатне до впізнання. У випадках, коли можуть бути запозичені деякі риси, котрі не індивідуалізують особу, неможливість впізнання є перешкодою для виникнення права фізичної особи на власне зображення.

Отже, усе вищезазначене дозволяє говорити про те, що «образ» зображуваної особи принципово відрізняється від «зображення» зовнішнього вигляду особи, і ці поняття в жодному разі не є тотожними. Відтворення зовнішнього вигляду людини у творах мистецтва являє собою процес, який відбувається завдяки розумовій діяльності художника, тобто завдяки процесу сприйняття образу людини, його уявлення та відтворення в об’єктивній формі. Завдяки переробці інформації про людину образ отримує вираження в об’єктивній формі інформаційної природи – зображенні (картині, малюнку тощо).

Зображенню людини притаманні специфічні ознаки як об’єкту цивільних прав.

Основними ознаками зображення особи (людини) як нематеріального блага є такі.

По-перше, *нематеріальність зображення*. Зображення людини існує у вигляді нематеріальної сутності, яка може бути представлена у різноманітних формах об’єктивізації, наприклад, у фотографіях, художніх творах, у зовнішньому вигляді інших осіб, істот, предметів, у тінях. Самостійність зображення людини відносно форми об’єктивізації обумовлює цінність зображення, яке полягає в змістовному наповненні форми об’єктивізації.

Змістовне наповнення зображення обумовлює наявність другої ознаки – *інформативності зображення*. Будь-яке зображення людини завжди має інформаційну складову, представляє відомості та/або дані про людину. Як звертають увагу у цивілістиці, нематеріальність цих об’єктів означає їх приналежність до інформаційної природи. Теорія інформації бачить призначення людини або, точніше, людського мозку в забезпеченні динаміки ідей, так у формі творчості відбувається розвиток логічної інформації [65, с. 12].

Ю.Б. Юсупов зазначає, що украй важливо, що зображення має двоєдину природу, оскільки воно, з одного боку, є візуальним рядом, доступним для людського зору, а з іншого боку, несе в собі певну інформацію про зображений об’єкт. Така природа і зумовила той факт, що об’єктом охорони може виступати не лише образ людини, але й інформація про неї [892, с. 37]. У науковій літературі, зокрема А.А. Єфремов [172, с. 52-60], О.О. Снитніков [685, с. 18], зображення відносять до різновидів інформації. С.О. Сліпченко звертає увагу, що за своєю суттю зображення є сукупністю відомостей, зовнішніх ознак про людину, які через матеріальну форму зорово сприймаються іншими суб’єктами та дозволяють створити у свідомості осіб, що його сприймають, певний образ [678, с. 322]. Т.Б. Юсупов зауважує, що поняття «зображення»

безпосередньо пов’язане з поняттям «інформація», тому відразу виникає питання про вироблення балансу між правом на недоторканність зображення і таємниці особистого життя, з одного боку, і правом на свободу слова, на пошук, отримання, передачу і поширення інформації – з іншого [892, с. 40].

Інформації як нематеріальному благу (ст. 200 ЦК України) притаманна нематеріальна цінність. Ознаки та властивості інформації також були предметом дослідження праць інших науковців [154; 242; 241, с. 413; 417, с. 9]. Викладене свідчить про те, що зображення є однією з форм закріплення інформації про людину.

Нематеріальність та інформативність зображення обумовлюють наявність третьої ознаки – *немайновості зображення* – відсутності майнового (економічного) змісту, адже нематеріальні блага не створюються внаслідок економічного виробництва і не можуть бути точно оцінені в грошовому еквіваленті, а у цивільному обороті зображення людини перебуває при втіленні його у певній об’єктивній формі.

Отже, наступною – четвертою ознакою виступає *здатність зображення до об’єктивізації* та, як наслідок, віддільність зображення від особи – носія зовнішнього вигляду.

Зображення існує окремо від особи завдяки його формі об’єктивізації та пов’язано з особою тільки змістом, який відображує зовнішній вигляд, тобто відтворює риси особи у повному обсязі або в певній частині. Об’єктивізацією зображення особи є зафіксований або відтворений зовнішній вигляд людини у формі, доступній для сприйняття іншими особами, як безпосередньо, так і за допомогою спеціальних технічних приладів. Отже, форма об’єктивізації зображення людини може бути втілена у матеріальних носіях, в електронному вигляді, у виконавській або інших формах об’єктивного вираження. Тобто зображення може бути як динамічним, так і статичним, як матеріальним, так і ефемерним, як плоскостним, так і об’ємним та ін.

Деякі зарубіжні дослідники виділяють ефемерні зображення, притаманні типу концептуального мистецтва за участю виконавця або якихось дій [919]. Як приклад можна навести творчу діяльність, внаслідок якої з'являються ефемерні зображення, які мають тимчасовий характер та здатні до швидкої зміни, а саме: створені за допомогою гри світла та тіні, певних речовин тощо.

Форма об'єктивізації зображення та віддільність його від особи – носія зовнішнього вигляду заперечує можливість відповідності зображення такій ознаці особистого немайнового блага, як «невіддільність від особи носія (неможливість відділити їх від особи носія та передати іншим особам)». Крім того, здатність зображення до об'єктивізації обумовлює важливість розмежування таких благ, як «зовнішній вигляд людини» та «зображення людини». В.С. Толстой звертає увагу, що зовнішній вигляд і його зображення не є тотожними, причому останнє є певним інформаційним об'єктом, що набуває окремого (від вигляду) правового режиму [733]. Слід також підтримати позицію В.Д. Пилипенко, що саме з моменту фіксації зовнішнього вигляду в тій або іншій формі він стає вже окремим, самостійним об'єктом права [422, с. 423]. Л.О. Красавчикова також дотримується позиції, що навряд чи можна стверджувати, що право на власне зображення – це право на благо, «втілене в самій особі». Якби ці блага були дійсно втілені в самій особі, то неможливо було б дати згоду на публікацію твору образотворчого мистецтва, що містить зображення цієї особи, без «перевтілення» останньої. Поширення зображення особи дає можливість третім особам ознайомитися із зафіксованим на тому або іншому матеріальному носії зримим образом людини в якийсь певний часовий проміжок її життя, але зовсім не з самою людиною (навіть якщо зображення було вдалим) [249, с. 73-76]. Деякими дослідниками висловлюється протилежна позиція [167, с. 51-52], але з врахуванням викладеного вона уявляється необґрунтованою. Слід звернути увагу, що при об'єктивізації зображення, наприклад, знака для товарів та послуг, на упаковці або у зовнішньому оформленні товару (як у плоскостному, так і у об'ємному

вигляді) зображення буде охоронятися як складова знака для товарів та послуг, упаковки або дизайну виробу.

Нематеріальність зображення та його втілення в об'єктивній формі обумовлюють наявність іншої – п'ятої ознаки – *дуалізму зображення*. Зображення людини існує у вигляді об'єктивної форми та нематеріальної сутності, що обумовлює відмінності у природі, змісті прав фізичної особи на власне зображення та на форму об'єктивізації, а також можливість належності їх різним суб'єктам.

Властивість дуалізму зображення можна розкрити на прикладі дуалізму об'єктів інтелектуальної власності, тобто при співвідношенні права інтелектуальної власності та права власності (ст. 419 ЦК України). Уявляється можливим за аналогією зі співвідношенням прав інтелектуальної власності з правами на матеріальний носій відзначити такі особливості співвідношення зображення та форми його об'єктивізації: права на зображення та права на форму об'єктивізації зображення (право власності, право на особисті папери, право інтелектуальної власності та ін.) не залежать одне від одного; перехід права на зображення не означає переходу права на форму об'єктивізації зображення; перехід права на форму об'єктивізації зображення не означає переходу права на зображення. Дуалізм як ознака зображення є основою формування концепції права фізичної особи на власне зображення, адже саме зазначена ознака обумовлює доцільність встановлення балансу між правами зображеної особи та правами на форму об'єктивізації, зміст права фізичної особи на власне зображення та умови поведінки третіх осіб при створенні форми об'єктивізації з зображенням людини. Але, на жаль, без врахування ознаки дуалізму, науковцями взагалі заперечується можливість віднесення зображення особи до нематеріальних благ. Наприклад, О.М. Ерделевський звертає увагу, що зображення людини завжди тісно пов'язане з матеріальним об'єктом, в якому воно втілене, і тому воно не може вважатися таким, що захищається цивільно-правовими способами нематеріального блага, оскільки

виходить, що воно все ж матеріальне. Саме зображення не можна вважати нематеріальним благом, зокрема і в сукупності з матеріальним носієм [886, с. 3-5; 887, с. 9-13]. Ця позиція видається дискусійною з огляду на викладені раніше ознаки зображення людини як об'єкта права.

Наступною шостою ознакою досить логічно виступає *оборотоздатність зображення* – можливість перебування зображення у цивільному обороті. Об'єктивізація зображення людини у фотографіях та інших художніх творах надає потенційну можливість зображенню бути об'єктом цивільного обороту. Крім цього, також предметом договору може бути потенційне зображення, котре буде створене на виконання договору.

Залежно від представленої форми об'єктивізації зображення визначається режим його обороту як результату творчої діяльності, як інформації, як особистого папера, як об'єкта права власності, як об'єкта культурної спадщини [78; 157; 492], як документа з фонду архіву [476; 478; 487], як документа з матеріалів судових справ [475] тощо [270, с. 52-58].

А.А. Боєр додатково вводить ознаку *«достовірності відображення зовнішнього вигляду»* [51, с. 74-75], але ця ознака є спірною, внаслідок можливості відтворення художником зовнішнього вигляду людини у фантазійному вигляді, створення карикатурних зображень тощо.

Наведені ознаки зображення людини є основними, такими, що притаманні кожному зображенню особи. Разом з цим крім основних ознак також можна виділити додаткові, які не є обов'язковими. Такі ознаки, як правило, встановлюються у випадку розгляду спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення або про порушення особистих прав фізичної особи внаслідок неправомірного використання зображення людини.

Уявляється можливим виділити такі ***дві додаткові ознаки*** зображення людини як нематеріального блага.

По-перше, наявність реальної або потенційної цінності зображення – означає можливість зображувальної інформації мати цінність некомерційного,

особистого характеру (особисті згадки, пам'ять або належність до особистої таємниці) або комерційного (зокрема, отримання прибутку, конкурентних переваг при просуванні товарів або послуг суб'єктів господарювання з використанням зображення людини, здатність задовольнити естетичні потреби тощо). Слід погодитися з О.О. Посикалюком у тому, що зображення може приносити значну економічну вигоду. Ця цінність заснована на особистій популярності та репутації в суспільстві – здебільшого через особливі досягнення, наприклад, у спорті або у мистецтві [440, с. 256].

По-друге, впізнаваність зображеної особи – означає можливість встановлення особи, зображеної в будь-який спосіб, іншими особами.

Ознака впізнаваності має значення при вирішенні спорів про захист права фізичної особи на власне зображення. При створенні зображень іноді відповідно до художнього замислу можуть приховуватися риси обличчя особи чи інші характерні для впізнаваності ознаки [39]. Відсутність рис обличчя не позбавляє зображену особу права на зображення, а питання, пов'язані з зазначенням їм'я зображуваної особи, інформації, що її ідентифікує, зазначається у договорі між автором (фотографом) та зображуваною особою.

Впізнаваність є вкрай важливою ознакою у випадках, коли йдеться про поширення негативної чи недостовірної інформації, інформації, що порушує право на приватне життя поряд з використанням зображення. При розгляді спорів важливо встановити ознаку впізнаваності зображуваної особи, яка фактично у сукупності з іншими обставинами справи може свідчити про можливість завдання особі шкоди таким поширенням інформації. Коло суб'єктів, здатних впізнати зображену людину, залежить від ступеня її відомості в суспільстві та може обмежуватися колом родичів, друзів або знайомих чи включати невизначене коло осіб [289].

Отже, видається доцільним розкрити таку важливу ознаку зображення людини, як впізнаваність (або ознака ідентичності з особою – прототипом зображення). На відміну від ст. 308 ЦК України, як звертає увагу А. Ренкель, у

ст. 152[1] Цивільного кодексу Російської Федерації [129] йдеться тільки про зображення конкретної особи, а не особи, що «нагадує», «дуже схожа» тощо. Тобто для застосування зазначеної статті особа повинна чітко ідентифікуватися на зображенні в ролі самої себе [520, с. 22].

На думку А.С. Головіна, впізнаваність установлюється виявленням подібності. Подібність не слід путати з тотожністю, тобто підмінювати таке поняття, як «реальна подібність об'єктів», суто теоретичним й уже тому в реальності просто неможливим для різних предметів матеріального світу поняттям «тотожність» – ідеального збігу, який дійсно досліджується, але тільки тоді, коли потрібно встановити факт подібності особистості (як під час дослідження трупа або аналізу дій особи), а не факт зображення. Подібністю при зображенні людини є очевидна близькість особливостей цієї людини й особливостей, відтворених у зображенні [115, с. 7]. О.О. Ніколаєва також наводить аргументи щодо неможливості застосування поняття «тотожність» до зображення людини. Свою позицію вона обґрунтовує тим, що людина ніколи не буде «тотожною» власному зображенню внаслідок нестабільності зовнішнього вигляду як живої, так і померлої особи, тобто внаслідок об'єктивної причини – постійної зміни зовнішності людини під впливом зовнішніх обставин та внутрішнього стану [381, с. 163].

Ознака впізнаваності зображуваної особи фігурує і в судовій практиці. Як звертає увагу Н. Сидорина, навіть якщо під фотографією немає підпису, але зображену особу можна впізнати, то поширюється дія відповідної статті. І навпаки, якщо під фотографією є додаткова вказівка відомостей про того, кого вона повинна представляти, то для визнання особи зображеною не має значення фактична впізнаваність [670, с. 40]. Особу можна впізнати не тільки у випадку безпосереднього відтворення її зовнішності, але й навіть тоді, коли риси її обличчя втілюються в образі істот, тварин тощо, прикладом чого є колекція шоколаду «Chok Stars».

Уявляється можливим, ґрунтуючись на аналізі судової практики та наукової доктрини, запропонувати такі ***критерії, що є основою для впізнаваності людини у формі об'єктивізації її зображення.***

По-перше, ***наявність у зображенні характерних ознак зовнішнього вигляду людини.*** Ідентифікація особи, як правило, здійснюється за рисами обличчя [592; 593; 767]. На практиці можливі виключення з даного прикладу у випадку, коли контур особи має характерні ознаки та суттєво, неповторно відрізняється від інших осіб.

По-друге, ***наявність у зображенні зовнішнього вигляду людини в цілому або деяких частин тіла, здатних до індивідуалізації за індивідуальними ознаками.*** Як зауважує Т.С. Романченко, зображенням особи є не тільки зовнішній вигляд особи в цілому, а й деякі частини тіла, за умови, що вони дозволяють ідентифікувати зображену особу, тобто з їхньою допомогою можна скласти повне (цілісне) уявлення про людину [26, с. 110-111; 645]. Слід погодитися з В.А. Мужановою, що головне у зображенні – наявність тих або інших ознак, характерних саме для цієї особи. Такими ознаками, зокрема, можуть стати деталі, зображені разом з людиною, її фігура, одяг, зачіска, поза, вигляд зі спини або навіть силует тіні [364, с. 97-98]. Зазначений критерій щодо деяких елементів зовнішності (частин тіла) застосовується як виключення. Вважається можливим здійснення захисту права на зображення деяких частин тіла у тому разі, якщо їм притаманні певні особливості, що відрізняють їх від аналогічних частин тіла інших людей. Наприклад, мова може йти про використання у спортивних клубах чи спортивних виданнях фотографій із зображенням частин тіла бодібілдерів. У певних випадках рельєф їх тіла може бути неповторним і таким, що легко упізнається для фахівців у цій сфері професійного спорту. У випадках, коли ідентифікувати особу за частинами тіла неможливо, у задоволенні позову відмовляють [547; 757].

По-третє, ***наявність персональних даних (достатніх для ідентифікації особи), що супроводжують зображення, створює можливість впізнання***

особи, навіть за умови часткового приховування у зображенні рис обличчя [531; 535; 555; 780].

По-четверте, ***тривалість показу зображення людини.*** У науковій літературі погляди щодо можливості впливу тривалості показу на можливість впізнання різняться. Наприклад, В.А. Мужанова вважає, що тривалість показу зображення зазвичай не впливає на можливість впізнання. Достатньо навіть 2 або 4 секунд для того, щоб упізнати особу. Для критерію впізнання особи не вимагається швидкий перегляд, оскільки це надало б можливість захистити інтереси тільки відомих осіб. Достатня можливість ідентифікації зображення особи серед певного кола знайомих [364, с. 99]. Інші автори вважають, що неможлива ідентифікація особи у зв'язку з швидким чергуванням зображень [966]. Незважаючи на протилежність висловлених позицій, видається доцільним враховувати зазначений критерій з огляду на конкретні обставини справи [600; 756].

По-п'яте, ***якість представленого зображення людини.*** За загальновизнаною позицією, право на власне зображення не порушується, якщо зображення має незначні габарити, низьку якість, що унеможливлює впізнання людини. Відносно особливостей людини, які дозволяють ідентифікувати, судами застосовується широкий підхід, який дозволяє здійснювати гнучку та динамічну інтерпретацію умов ідентифікації [966]. Окремі приклади впливу якості зображення на можливість впізнання особи містяться й у судовій практиці [190].

Безперечно, представлені критерії не мають вичерпного переліку, але вони у своїй сукупності можуть враховуватися для можливості ідентифікації (впізнання) зображеного іншими особами (колом знайомих чи родичів), а тому їх доцільно враховувати у правозастосовній практиці при розгляді справ про захист права фізичної особи на власне зображення [264].

Представлена система ознак зображення людини дозволяє відмежувати його від зовнішнього вигляду людини та зробити висновок про те, що на

відміну від зовнішнього вигляду, який належить до особистих немайнових благ, зображення особи є нематеріальним благом, але не входить у систему особистих немайнових.

Також для розмежування зазначених об'єктів уявляється доцільним проаналізувати питання про визначення системи ***факторів, що впливають на зображення особи***, розгляд якого також важливий на етапі характеристики зазначеного об'єкта як нематеріального блага.

За своєю природою фактори, що впливають на зображення особи, мають як ***об'єктивний характер*** (не залежать від волі зображуваної особи), так і ***суб'єктивний характер*** (визначаються волею зображуваної особи). Їх класифікацію доцільно проводити залежно від етапів підготовки до виконання та виконання зображення людини.

Умовно фактори, що впливають на зображення людини, можна поділити на дві групи: по-перше, фактори, які впливають на зображення на підготовчому етапі до його створення та, по-друге, на етапі виконання зображення людини.

По-перше, на **підготовчому етапі до виконання зображення людини** важливою є ***ідея представлення зображення людини***, котра може проявлятися у художній (змістовній) концепції зображення особи та у властивостях засобів виконання зображення особи.

Художня (змістовна) концепція зображення може стосуватися як власне особи, так і зображення у цілому. На прикладі фотографій дослідники звертають увагу на те, що художня концепція є проявом ідеї, авторської індивідуальності, його чуття. Саме художнє чуття наближує діяльність фотографа до діяльності художника [212, с. 221], завдяки чому фотографія несе в собі відбиток індивідуальності автора, його розуму, його фантазії [696, с. 42]. Індивідуальність може проявлятися в особливому настрої, специфічній тематиці (сюжеті) й особливостях її подання, композиції, відтінках кольору [310, с. 89-90], виборі часу, пункті фотографування, постановці групи, аксесуарах [343, с. 4-5], у наданні предмету або обличчю належного ракурсу, у

групуванні їх [504, с. 171-172], розміщенні моделі в певній позиції, створенні красивих рефлексів, пом'якшенні грубих тіней, переходів тощо.

Художній рівень фотографії частіше залежить саме від вибору мотиву, ніж від способу його вираження. Як зазначає Н. Сидоріна, рішення німецьких судів у цій сфері балансують між наданням правового захисту творчим фотографіям і необхідністю захисту свободи мотиву. Надмірний захист авторських прав міг би стати великою проблемою для фотографів: одного разу використаний у фотографії мотив був би закритий для інших авторів [670, с. 20; 669, с. 69-70]. Аналогічним чином художня концепція проявляється й у інших формах об'єктивізації зображення людини.

Властивості засобів виконання зображення. При створенні творів їх кінцевий результат зумовлюється також якістю апаратури, засобів, які використовуються (крейда, олівці, акварель, фотоапарати тощо). Досить часто в роботах поєднуються художня концепція, майстерність виконання й оригінальні засоби виконання зображень, які також зумовлюють оригінальність роботи.

По-друге, на **етапі виконання зображення**, зокрема: об'єктивні умови створення зображення (місце, час та умови створення зображення) та суб'єктивні (творче виконання (майстерність) автора, застосування прийомів та засобів редагування первинного зображення).

Місце, час та інші умови створення зображення. Різноманітні як природні (зокрема погодні умови, час дня, місце), так і штучно створені умови (зокрема освітлення), здійснення зйомки певним чином можуть впливати на зображення людини у створюваній формі об'єктивізації.

Творче виконання форми об'єктивізації зображення (майстерність). Як вірно зазначає Д.Г. Чайников, враховуючи, що зовнішній вигляд фізичної особи – явище динамічне і може змінюватися внаслідок різних стилів або деталей одягу, емоцій, що виражаються в міміці, характеру діяльності, якою займається людина в конкретний момент фіксації, та інших зовнішніх і

внутрішніх чинників, творчий підхід особи, що здійснює відображення (що створює зображення), впливає на кінцевий вигляд зображення (наприклад, портрет, карикатура) [854, с. 173-176].

У фотографічній творчості майстерність автора при виконанні твору проявляється у вчиненні певних дій (які у сукупності впливають на якість зображення), а саме: попередня підготовка пластинок, вибір місця для постановки апарата, хмарність, кут, під яким проміні сонця падають на предмет [419, с. 467-483], тобто вміння скористатися належним освітленням [504, с. 171-172; 310, с. 89-90], навички (підбір об'єктивів, лінз, вплив і якість фотографічного шару тощо) [343, с. 3-4], знання справи, знання і законів фотографічної оптики, і спектральних властивостей джерел світла, світлофільтрів і стабілізаторів, визначальних властивостей проявника [515, с. 11], підбір налаштувань, різкості [451, с. 98], подвійної експозиції [379] та інше.

Аналогічні дії як прояв майстерності наводяться й у коментарі до закону Російської імперії про авторське право 1911 р. [184, с. 42, 263] Без участі людини фотокамера не здатна здійснити підготовчу роботу для одержання твору фотомистецтва: визначити потрібний ракурс, силу освітлення, точку знімання для найкращого відображення об'єкта зйомки, тому можна беззаперечно стверджувати, що фотографія є проявом креативності фотомитця, а фотокамера – механізмом втілення творчої ідеї автора, відображення в реальності образу вказаного твору, що зафіксований у його пам'яті, та який спрямовував митця на пошук об'єкта фотозйомки [426, с. 135-137].

На даному етапі існує безліч різноманітних прийомів [379; 360], які завдяки їх застосуванню фотографи здатні вплинути на оригінальність зображення особи.

Редагування змістовного наповнення зображення. Наступна обробка негативу та ретуш [504, с. 171-172] також впливають на зображення. Проявляючи фотографії, їх автор (фотограф) у своїй лабораторії використовує

хімічні реактиви, продивляється кожен кадр, оцінює їх виразність та естетичну цінність, аналізує їх якість, друкує позитиви. Фотограф може використовувати особисті творчі підходи щодо наведення ретуші, подання деталей та підкреслення ефектів зафіксованих зображень на фотографії, а також може збільшувати зображення в різних формах або використовувати такі прийоми, як фотомонтаж, дифузія, перерваний процес проявлення та ін. [882, с. 4]

Різноманітні художні ідеї втілюються у життя за допомогою фоторедакторів. В арсеналі сучасного фотографічного (як і кіно- або ж телевізійного) «документатора» немало можливостей і засобів виражати себе у своїх фотографічних творіннях за допомогою випробуваних засобів композиції, ракурсів, перспективних скорочень, варіювання об'єктивами з різними фокусними відстанями, мірою відтворення тональності зображення, мірою передачі кольорів, контрасту, трансформацією фотозображення в процесах фотохімічної обробки, ретуші, монтажу тощо [861, с. 19]. Для художника-живописця комп'ютерні технології в живописі надають можливість розширити та втілити свої творчі ідеї, є унікальною технічною можливістю створювати будь-які форми, стилізувати їх за допомогою різних програм, створювати виразні образи, економлячи при цьому масу часу [507, с. 205]. Застосування комп'ютерних програм дозволяє вносити зміни, пов'язані зі змінами форми і змісту фотографій та інших художніх творів; створювати колажі або частково поєднувати частини фотозображень із застосуванням комп'ютерної графіки, живопису.

Зазначені фактори можуть проявлятися у їх сукупності при впливі на зображення людини або існувати поодиночно на окремому етапі створення зображення.

Проведений аналіз визначення зображення людини, його ознак як об'єкта цивільних прав дозволяє віднести цей об'єкт до нематеріальних благ, та виключає можливість визнання його особистим немайновим благом фізичної особи. Специфічні фактори, що впливають на зображення людини дозволяє

відмежувати його від зовнішнього вигляду, зокрема за природою факторів, наслідками їх впливу тощо, дозволяє виявити відмінності при співвідношенні зовнішнього вигляду людини та зображення людини як об'єктів цивільних прав, а отже стверджувати про відмінність правового режиму їх охорони, специфіку здійснення прав на зазначені блага.

1.2. Охоронювані законом інтереси, що виникають при об'єктивізації зовнішнього вигляду людей у деяких видах зображень

Зовнішній вигляд людини може бути відтворений (зафіксований) у фотографіях, картинах, скульптурах, карикатурах, аудіовізуальних творах, знаках для товарів та послуг, при створенні сувенірної продукції тощо. Об'єктивізація зовнішнього вигляду людини у зазначених об'єктах може бути як результатом діяльності без елемента творчості (зокрема у випадку фотографування для документів, що засвідчують особу, для особистої справи тощо), так і результатом творчої праці митця (художника, фотографа, скульптура тощо). Тобто зображення створюється за участі суб'єкта-посередника у сприйнятті та переданні людського образу (автора твору).

В межах даного дослідження з врахуванням права на свободу творчої діяльності (ст. 41, 54 Конституція України) та певних умов та обмежень при створенні фотографій та інших художніх творів з зображенням, у законодавстві України (ст.ст. 307, 308 ЦК України), представляє інтерес питання встановлення балансу між правами суб'єкта, що виконує зображення людини, та правами особи, котра зображена або потенційно може бути зображена у художньому творі залежно від його виду. Відмінність у правовій охороні, що закріплюється ст.ст. 307 та 308 ЦК України, полягає у способах (механічний чи художній) та засобах (механічні пристрої, пензлики, папір тощо) створення зображень. У випадках, коли розповсюджується дія ст. 307 ЦК України, йдеться про механічне відтворення зображення фізичної особи (дія статті поширюється лише на об'єктивну форму фото-, кіно-, теле- та відеозйомок), а у

випадках, передбачених ст. 308 ЦК України, рівень фіксації носить творчий підхід (дія статті поширюється на твори, створені художнім способом: картини, скульптури, художнє фотографування, комп'ютерна обробка фотографій, використання комп'ютерної графіки, відповідних програм тощо).

Стаття 308 ЦК України врегульовує питання отримання згоди на публічний показ, відтворення, розповсюдження фотографій та інших художніх творів, зокрема: літературні, твори образотворчого мистецтва, архітектурні, ужиткового мистецтва, аудіовізуальні, картини, скульптури, воскові фігури, карбування, різьблення, вишивки, ікони, кінокартини тощо. У кожному з них, залежно від виду, можливим є різноманітне відтворення зображення фізичної особи, наприклад: словесне, графічне тощо.

Кожному з зазначених творів притаманна певна специфіка відтворення зовнішнього вигляду людини або його деяких елементів. Особливості виконання зображень в деяких видах творів допоможуть продемонструвати позицію законодавця класифікувати інтереси зображеної особи залежно від виду твору.

Сучасні технології виконання зображення, різноманітні форми його існування дозволяють класифікувати його за різними підставами, зокрема:

– за ***способом вираження***: зображення *динамічної форми* (пародійні та інші виступи); зображення *статичної форми* (твори живопису, портрети, фотографії тощо);

– за ***сприйняттям***: зображення, які *стають доступними завдяки технічним засобам* (зображення в аудіовізуальних творах); зображення, які *стають доступними завдяки їх безпосередньому сприйняттю* (портрети живопису, скульптурні зображення); зображення, що *можуть бути доступними як за допомогою технічних засобів, так і безпосередньо* (наприклад, пародії можуть бути доступні як безпосередньо (завдяки їх «живому» виконанню), так і за допомогою відтворення їх технічними засобами);

– за ***зв'язком оригіналу примірника форми об'єктивізації з зображенням***: зображення, що *тісно пов'язані з формою об'єктивізації* (пародії, портрети живопису, скульптурні зображення); зображення, в яких *відсутній тісний зв'язок з формою об'єктивізації* (це так звані фотографічні твори, за виключенням самобутніх), які можливо відтворити в декількох примірниках (копіях) у будь-якій матеріальній формі, що не впливає на визначення їх цінності;

– за ***значенням використання зображення людини*** у формі об'єктивізації розрізняють: *зображення, що є основним об'єктом використання* та *зображення, яке не є основним об'єктом використання*;

– залежно від ***самостійності створення*** зображення: *оригінальні зображення* та *похідні зображення (копії)*, що представлені в інших за формою об'єктах охорони авторського права;

– залежно від ***ступеня творчого характеру праці автора зображення***: *творчі (оригінальні)* та *звичайні (з мінімальним ступенем оригінальності);*

– залежно від ***суб'єкта створення***: *звичайні зображення*, створені у повсякденному житті; *наукові зображення*, створені суб'єктами науково-технічної діяльності або спеціальними пристроями з науковою метою; *спеціально санкціоновані зображення*, створені посадовими особами відповідно до наданих їм повноважень або спеціальними пристроями у випадках, передбачених законом;

– за ***значимістю інформації про зображену особу***: *зображення з інформацією про публічне життя та суспільно значимі події*; *зображення з інформацією про приватне життя фізичних осіб* (конфіденційну інформацію); *зображення з інформацією про приватне життя публічних осіб, яка є суспільно значимою*;

– за ***режимом доступу***: *зображення приватного доступу* (доступ до яких визначається фізичною особою); *зображення локального доступу* (доступ до яких встановлюється на локальному рівні); *зображення загальнопублічного*

доступу (знаходяться у загальному доступі); *зображення спеціально санкціонованого доступу* (доступ до яких встановлюється спеціально уповноваженими особами);

– за ***режимом контролю за змістом зображень***: такі, що перебувають у *вільному обороті*; такі, що перебувають *в обмеженому обороті* (наприклад, встановлюється віковий ценз або часовий ценз обороту зображень); такі, що *заборонені для публічного обороту* (наприклад, внаслідок невідповідності вимогам законодавства про захист суспільної моралі);

– за ***суб'єктом встановлення правового режиму доступу до зображень***: такі, режим доступу на які визначається *зображеною особою*; *автором або іншим володільцем майнових прав* на форму об'єктивізації зображення; *власником* форми об'єктивізації зображення як *особистого папера*; *суб'єктом владних повноважень* у випадках, визначених законом тощо;

– залежно від ***режиму охорони форми об'єктивізації зображення***: охорона як *результату творчої діяльності*; як *об'єкта права власності*, як *документа з фонду архіву*, як *документів з матеріалів судових справ* тощо. Викладене свідчить про різноманітність застосування правових режимів охорони до форми об'єктивізації зображення людини.

Запропоновані підстави для класифікації зображення людини надають можливість усесторонньо охарактеризувати деякі види зображень, особливості встановлення та визначення змісту режиму охорони.

З врахуванням положень ст.ст. 307, 308 ЦК України зображення людини можна класифікувати на декілька видів залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для фіксації (відтворення) її зовнішнього вигляду. Ще В.Б. Гуревич наголошував, що слід відрізняти зображення, які виконані художнім способом, від зображень, виконаних механічним способом, особливо за допомогою фотографії. Художній твір не є відтворенням даної особи, а є лише уявленням художника про цю особу, в той час як фотографія надає повне зображення особи й у цьому її небезпечний бік [144, с. 1786]. Даний розподіл

форм об’єктивізації зображень, з врахуванням розвитку технічних можливостей сьогодення, може бути доповнений зображеннями, виконаними комп’ютерно-програмним або змішаним способом.

Слід дослідити класифікацію зображень людини ***залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для їх об’єктивізації***, зокрема: зображення, виконані художнім, механічним, комп’ютерно-програмним та змішаним способами.

До першої групи належать ***зображення людини, виконані художнім способом*** – переважно твори образотворчого мистецтва. Такі зображення – картини, малюнки, скульптури, шаржі та інші подібні за способом створення зображення – можуть бути результатом фантазійної, творчої майстерності автора та за своїм змістом не претендують на достовірність зображених фактів та подій. А. Капишева називає ці зображення суб’єктивними зображеннями і звертає увагу, що вони створюються на основі уявних образів, які виникають у свідомості людей [215, с. 78]. Слід погодитися з висловленою думкою, адже художнє зображення створюється через суб’єктивне сприйняття зображуваного об’єкта. Як звертає увагу А.Ю. Бондар, людина відображається в образах та поняттях, які виникають в осіб, що її пізнають, не тільки через просторово-часові характеристики і навіть не тільки через сприйняття певного фізичного складу (конституції), статі, віку особи, але й як особистість, тобто як член соціальної спільноти, як індивід, з притаманним йому характером, здібностями, які конкретно проявляються і в тому, що він робить, і в тому, що він каже, і в тому, що він пізнає [56, с. 13-14].

Застосування технічних засобів при створенні такого зображення є допоміжним елементом у процесі творчості. Більшість з зазначених об’єктів були предметом наукових досліджень [192; 403], але не завжди охорона прав на них розкривалася з врахуванням інтересів зображених осіб.

Основою при виконанні подібного виду зображень є творча праця митця. Саме його суб’єктивне сприйняття зображуваної особи, майстерність та

обрання різновиду твору (наприклад, портрета, шаржу, карикатури, мультиплікаційного зображення тощо) впливають на зображення.

В українському законодавстві відносини у сфері портретного живопису урегульовані тільки в частині позування за плату. Слід погодитися з П.А. Поповою в тому, що портретне мистецтво може потребувати правового регулювання у відносинах між митцем та зображуваною особою. Портрети захищені законом так само, як і усі інші твори живопису. Отже, в законодавстві існує диспозиція правових норм, що стосуються портретного живопису, і в спірних випадках слід враховувати авторсько-правові положення цивільного законодавства, не забуваючи про норми музейного права і про захист нематеріальних благ, одним із яких є зображення людини [438, с. 38-39].

Фактично з точки зору доцільності правового регулювання необхідно розрізняти декілька варіантів виконання зображення. По-перше, за умови позування зображуваної особи, відповідно до ч. 2 ст. 308 ЦК України (правові засади позування автору за плату будуть розглянуті у наступних розділах дослідження). По-друге, виконання зображення відповідно до суб'єктивного уявлення особи або відтворення її образу за фотографіями чи творами образотворчого мистецтва. Ця ситуація не потребує відповідного регулювання, адже, реалізуючи право на творчість, особа може зображувати будь-кого без спеціальних дозволів та додаткових погоджень.

Враховуючи, що створення художніх творів є завжди здійсненням особистого немайнового права на свободу художньої творчості (ст. 54 Конституції України, ст. 270 ЦК України), законодавець не має права встановлювати обмеження чи умови в процесі створення картин, скульптур чи інших художніх творів. Подібні вимоги чи обмеження можуть визначатися тільки на етапі поширення художніх творів з метою встановлення балансу між правами авторів та осіб, зображених у творах.

При дослідженні зображень, створених художнім способом, слід звернути увагу, що ЦК України урегулює ситуацію, коли зображення створюється за

умови безпосереднього позування людини. Йдеться про ч. 2 ст. 308, якою встановлюється, що якщо фізична особа позувала авторові за плату, фотографія, інший художній твір може бути публічно показаний, відтворений або розповсюджений без її згоди. Фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті – її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування автору або іншій особі пов'язаних із цим збитків. Але крім цього, можливі ситуації, коли зображення створюється за умови позування, але без плати або взагалі образ зображуваної особи відтворюється за пам'яттю митця. Такі ситуації також потребують вирішення на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до ст. 308 ЦК України.

Другу групу складають ***зображення людини, виконані механічним способом***, зокрема завдяки технічним засобам фіксації зовнішнього вигляду фізичної особи – фотоапарата, відеокамери тощо, та виражені у фотографіях, відеограмах, аудіовізуальних творах. При їх створенні людський фактор не є домінуючим, художня майстерність особи, яка фотографує чи здійснює відеозйомку, має другорядне значення, а ступінь творчого характеру може бути різним (від повної відсутності творчого характеру, наприклад, при фотографуванні в міліції, на місці подій правоохоронними органами, до найвищого – в художніх фотографіях). З врахуванням сучасних комп'ютерних програм зміни та обробки зображення фотографія може бути змінена на етапі її ретуші до неможливості впізнання з вихідним кадром, що також є проявом творчості фотографа. Незважаючи на наукові дискусії та відмінності позицій щодо доцільності розподілу фотографій на творчі та нетворчі (звичайні) на законодавчому рівні [270, с. 93-107], доцільність закріплення такого розподілу у нормах законодавства викликає сумніви. Вважаємо за доцільне зберегти в законодавстві поняття «фотографії», а спори відносно наявності елемента творчості повинні вирішуватися в судовому порядку. Але, незважаючи на

визнання авторських прав на фотографії, необхідно дотримуватися вимог ст.ст. 307, 308 ЦК України. Критерії для розподілу фотографій на творчі та нетворчі можуть бути запропоновані для закріплення у матеріалах правозастосовної практики, зокрема у роз'ясненнях судових органів для однакового вирішення спорів щодо оригінальності фотографій.

При здійсненні авторських або інших прав (наприклад, права на особисті папери, на персональні дані тощо) на фотографії та інші художні твори повинен дотримуватися дозволений режим використання нематеріального блага у вигляді зображення людини, зафіксованого в об'єкті авторського права. Тим самим, на думку О.О. Осипова [399, с. 75-79], фізичній особі гарантується дотримання її інтересів і усуваються підстави для формування спотвореного уявлення про її зовнішній вигляд.

Отже, фактично, слід визнати поширення права на власне зображення як на зображення, втілене у творчих фотографіях, так і у таких, яким не притаманний творчий характер.

На відміну від творів образотворчого мистецтва, особливості створення фотографії посилили увагу законодавця на необхідність захисту інтересів особи не тільки на етапі поширення твору, але й на етапі зйомки особи.

До третьої групи належать ***зображення людини, виконані комп'ютерно-програмним способом***, зокрема з застосуванням спеціальних програм та пристроїв завдяки заданому алгоритму дій.

По-перше, у рамках зазначеної групи розрізняють зображення, створені як за участю зображеної людини, так і без її участі, які належать до науково-технічних. Вони можуть бути позбавлені авторського задуму та творчого характеру, лише фіксують дійсність без спроби її інтерпретації [30, с. 12-14], мають документальний характер, притаманний і науково-технічним творам [714, с. 106]. Як звертає увагу І. Абдуліна, дуже часто такі зображення виконують не люди, а спеціальні автоматичні пристрої (наприклад, зі штучних супутників Землі тощо) і з використанням спеціальної апаратури (наприклад,

через мікроскоп). Такі фотозображення не відзначені особистістю фотографа, у них використовується тільки фіксуючий спосіб відображення дійсності й вони спрямовані на візуальне представлення об'єкта фотозйомки без спроби його інтерпретації [2, с. 14]. Такий вид зображень людини найчастіше створюється у медицині для ведення історії хвороби, ілюстрації навчальних видань, у ході наукових досліджень. Згідно з правилами, розробленими Інститутом медичних і біологічних ілюстрацій, фотографії, що є частиною історії хвороби, охороняються як конфіденційна інформація пацієнта [29, с. 136]. Позиції щодо визнання авторських прав на такі об'єкти різняться. Деякі вчені не визнають авторські права [1, с. 15; 695, с. 162], а інші – допускають можливість їх визнання за установою, в якій вони були виконані [29, с. 136; 714, с. 106]. Слід підтримати позицію про виключення таких зображень з авторсько-правової охорони, адже, незважаючи на можливу участь людини при створенні таких знімків, їх виконання відповідно до заданих стандартів виключає будь-який творчий елемент. Виключення становлять випадки, коли знімки створюються за допомогою спеціального обладнання з особистою метою, суб'єктами, що не виконують спеціальні науково-дослідницькі функції.

По-друге, у рамках зазначеної групи також слід виділити зображення, що створюються електронно-обчислювальними машинами за певним алгоритмом. Кожна з програм конструює зображення відповідно до особливого алгоритму [658; 722; 747; 948].

Отже, сучасний науково-технічний прогрес дозволяє виділити специфічну форму зображення, що створюється завдяки програмному забезпеченню. При цьому рівень творчості людини під час створення зображення може різнитися (від мінімального до найвищого) залежно від алгоритму дії програми.

Застосування сучасних технічних можливостей не виключає появи нових ***зображень людини, виконаних змішаним способом (четвертої групи зображень)***, в основі яких можуть поєднуватися художній та механічний,

художній та комп'ютерно-програмний, механічний та комп'ютерно-програмний та інші способи створення форм об'єктивізації зображення.

Викладене дозволяє зробити висновки про поширення чотирьох видів зображень людини залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для фіксації (відтворення) зовнішнього вигляду: зображення, виконані художнім, механічним, комп'ютерно-програмним та змішаним способом. Звернення до визначення форм об'єктивізації зображення людини дозволяє встановити такі відмінності у зазначених формах за наступними підставами.

По-перше, за необхідності безпосередньої участі потенційно зображеної особи для створення зображення: у зображеннях, що створюються художнім способом, особа не обов'язково може брати участь; механічним способом – зображувана особа повинна приймати участь безпосередньо, якщо мова не йде про створення запису інших подібних за зовнішнім виглядом осіб (наприклад, двійників, акторів тощо); комп'ютерно-програмним способом – не приймає участі.

По-друге, залежно від ступеня творчої участі автора зображення. У зображеннях, що створюються художнім способом, творча участь презюмується у найвищому обсязі, механічним – від мінімальної до найвищої, комп'ютерно-програмним – творчого характеру взагалі може не бути.

По-третє, залежно від об'єктивності змісту зображення, втіленого у формі об'єктивізації. У зображеннях, що створюються художнім способом, зовнішній вигляд особи відтворюється завдяки сприйняттю, уяві митця, внаслідок чого створюється зображення з ознакою впізнаваності або інший образ, що не володіє впізнаваністю з зовнішнім виглядом прототипу. Образ людини відтворюється автором завдяки сприйняттю та відтворенню із застосуванням творчої майстерності, здібностей та уяви без претендування на достовірність. У зображеннях, що створюються механічним способом, вигляд фіксується безпосередньо, у певний момент часу та може бути змінений завдяки спеціальним програмам або творчим прийомам фотографа. Фіксація

зовнішнього вигляду відбувається завдяки механічним пристроям (наприклад, фотоапарата) та має властивість достовірності та реалістичності. У зображеннях комп'ютерно-програмної форми впізнаваність зображення визначається алгоритмом дії програми та частково майстерністю особи, що створює зображення. Створення зображення відбувається відповідно до встановлених параметрів зйомки або до встановленого алгоритму комп'ютерної програми без творчої складової. Можна зробити висновок, що різниця при створенні фотографій та інших художніх творів із зображенням людини полягає у способах відтворення її зовнішнього вигляду та засобах, що використовуються при цьому.

Наведені відмінності обумовлюють підхід законодавця до забезпечення правової охорони інтересів фізичної особи при створенні та поширенні фотографій та інших художніх творів з її зображенням, залежно від виду твору.

При дослідженні особистого інтересу людини, який виникає при створенні та використанні фотографій та інших художніх творів з її зображенням, можна ***визначити основні два етапи його прояву*** [269].

По-перше, при проведенні фото-, кіно-, теле-, відеозйомки.

Як звертає увагу Н.Д. Єгоров, будь-яке зображення особи без її на те згоди є протиправною дією. Зображення кого-небудь без його на те згоди і, більше того, для публічного показу може заподіяти зображеному цілу низку гострих душевних страждань. Інтерес особи полягає не лише в тому, щоб вже існуюче її зображення не було опубліковане, відтворене або поширене, але і в тому, щоб її взагалі не зображували яким би то не було способом без її згоди [165, с. 30].

Слід погодитися з В.Б. Гуревичем у тому, що принцип захисту не припустимий стосовно художніх зображень, виконаних способом іншим, ніж фотографічний (коли художник не користується для портрета послугами оригіналу), тому що інтерес, який належить особі, звичайно не переважає інтерес художника та суспільства, які вимагають поширення зображення.

Звичайно, це правило не стосується зображень, які зроблені у непристойному чи образливому вигляді для зображеної особи. Зображення людини без її згоди дозволяється поширювати, за виключенням випадків, коли особі це у вищій мірі неприємно. Як звертає увагу В.Б. Гуревич, у вченні Г. Крейснера доведена до крайнощів позиція, адже, попереджуючи чи виражаючи дійсні зловживання чужим правом на зображення, одночасно з цим він знищує можливість існування не тільки гумористичних чи карикатурних видань, але й усіх ілюстрованих видань, журналів та газет, знищує діяльність фотографів та художників, дуже шкодить художньому мистецтву та перебуває в протиріччі з реальним життям та сучасною свідомістю. Автор зауважує, що не можна теорії про право на власне зображення будувати на принципі абсолютної та виключної належності кожному права на його зображення. Необхідно виходити з позиції, що поширення зображення особи без її згоди неможливе у випадках, коли завдяки цьому порушуються інтереси чи права зображеної особи [144, с. 1781-1782].

На даному етапі інтереси особи стосуються лише творів, створених за допомогою механічних пристроїв, які дозволяють зафіксувати достовірне зображення особи у певний момент часу. Внаслідок певного ступеня фантазійності художніх творів інтереси зображеної особи можуть зачіплятися лише при використанні творів з її зображенням.

По-друге, при публічному показі, відтворенні, розповсюдженні або використанні іншими способами фотографій або інших художніх творів з зображенням людини. На цьому етапі охорона інтересів фізичної особи має розширювальний характер та поширюється на будь-які види творів, що створюються художнім, механічним, комп’ютерно-художнім та змішаним способами.

Слід частково погодитися з Л.О. Красавчиковою в тому, що при публікації, відтворенні, поширенні твору, в якому зафіксована та або інша особа, можуть бути зачеплені інтереси цієї (зображеної) особи. Довільне (без

отримання згоди останньої) здійснення таких дій є вторгненням в особисте життя особи, яка в такий спосіб втрачає можливість самостійно вирішувати таке суто індивідуальне (особисте) питання, як надання або ненадання власного зображення для загального огляду [246, с. 77]. Як звертає увагу Е.П. Гаврилов, право на використання власного зображення (зокрема право на надання дозволу на використання або заборону його використання) входить до категорії прав, яка охороняє особисте (інтимне) життя фізичної особи [105, с. 9]. Отже, гарантія, передбачена чинним цивільним законодавством (ст.ст. 307, 308 ЦК України), є способом захисту права фізичної особи на індивідуальність, а також права на невтручання в особисте (сімейне) життя [373, с. 326]. Викладену позицію слід підтримати частково. Безперечно, при самовільному поширенні фотографій особи може з'явитися загроза порушення таємниці її особистого життя, але, крім цього, основним є порушення права фізичної особи на власне зображення.

Ще на початку XX ст. дослідники звертали увагу на те, що портрети та бюсти, пов'язані з особистими інтересами особи, з якої написано портрет чи зроблено бюст. Ця особа за будь-яких обставин може мати інтерес, який полягає в тому, щоб зображення не поширювалося публічно. У законодавстві все ж таки протягом певного періоду часу ігнорувалися інтереси особи, зображеної на фотографії чи в бюсті, на користь особи, яка зробила замовлення на створення зазначених об'єктів авторського права (ст. 32 дод. до ст. 420, т. X ч. I Зводу Законів) [211, с. 258]. Таке вирішення зазначеного питання вважаємо спірним, оскільки оригіналом для портрета чи бюста могли бути не тільки замовник чи його родина, але й інші особи, від яких не можна відняти право перешкоджати поширенню їх зображень публічно. Зазначене правило ч. 2 ст. 1318 Цивільного уложення відносно портретів та бюстів знаходить своє підтвердження в іноземних законодавствах того часу [138, с. 1191-1192].

Як звертають увагу у науковій літературі, зацікавленість індивіда щодо контролю за використанням особистого зображення полягає: по-перше, у

природному психологічному прагненні підтримувати визначений ним особисто стандарт візуального сприйняття себе іншими особами («бажання адекватно виглядати»); по-друге, у здатності зображення відтворювати внутрішній світ особи, її душевний та фізичний стан; по-третє, у можливості використання зображення для ідентифікації особи без її згоди (наприклад, для розшуку зображеного особами, спілкування з якими він бажав би уникнути); по-четверте, в розповсюдженні зображення, зробленого при певних обставинах або у певному місці, у певний час, що може розкрити такі відомості про особу, яким остання, можливо, бажала надати характер конфіденційності (перебування у певному місці протягом певного часу, знайомство з певними особами, заняття певною діяльністю тощо) [53, с. 25; 54, с. 35-36; 646, с. 242].

Слід погодитися з М.С. Малеїним у тому, що багато людей хочуть, щоб їх портрет було розміщено в популярному журналі або опубліковано яким-небудь іншим чином, але інші не бажають публікації власного зображення, і це теж їх право. Мотиви негативного ставлення до поширення власного зображення можуть бути різними: одні можуть вважати це зображення невдалим; інших може не влаштовувати обстановка або компанія, в якій вони зображені, тощо. Можуть бути і принципові супротивники афішування власного зображення. У будь-якому випадку юридичне значення має сам факт заперечення, але не його мотиви [317, с. 60-61]. Ще на початку XX ст. Г. Кейснер [222, с. 42, 48] висловлював позицію, що невдоволення оригіналу своїм зображенням не може бути не враховано, адже якщо людина, що стоїть на чолі держави, висловить незадоволення з приводу власного зображення, виготовленого кимось, то в цьому вже полягає вимога, щоб ці зображення були вилучені з обігу і знищені [32, с. 8-9].

Окрім цього, О.П. Сергєєв зазначає, що репутація людини формується не лише на основі її поведінки, але й за допомогою сприйняття її зовнішнього вигляду іншими людьми. Як відомо, зовнішність людини, її манера поведінки, стиль одягу можуть служити джерелом інформації не лише про її смаки та

звички, але й про внутрішній світ. Тому кожна людина має право сама вирішувати питання про те, наскільки широко публіка може бути ознайомлена з її зовнішнім виглядом. Одні люди бажають зніматися в кіно і бачити свою фотографію в газеті або журналі, інші ж виступають категорично проти цього, будучи супротивниками афішування своєї зовнішності або просто вважаючи своє зображення невдалим. Зустрічаються випадки, коли особи не хочуть публікації власного зображення, тому що їх не влаштовує обстановка або компанія, в якій вони зображені. Вказані причини привели до того, що в законі було спеціально закріплено право людини на власне зображення [663, с. 6].

Враховуючи відмінності в характеристиці творів, що створюються «художнім» та «механічним» способами, слід зауважити, що саме на етапі проведення фото- та відеозйомки інтереси особи можуть стати об'єктом порушення на відміну від творів, які створюються «художнім» способом, коли інтереси особи можуть бути порушені тільки на етапі поширення або використання твору іншим чином.

Обставини, які визначають зміст інтересу особи, яка зображена або може бути потенційно зображеною у творі, мають суб'єктивний характер (залежать від волі осіб та визначаються індивідуальними особливостями немайнових інтересів суб'єкта, його майнового стану, статусом у суспільстві, прагненнями, метою використання твору тощо). Приватним інтересом у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини є охоронюваний законом інтерес, спрямований на створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини, що здійснюється фізичними або юридичними особами приватного права відповідно до загальних засад цивільного законодавства та норм моралі, як з особистою некомерційною метою, так і з метою отримання нематеріальних (світове визнання, популярність тощо) або матеріальних (переваги поряд з конкурентами) благ.

Принципово іншими за способами виконання та формою об'єктивізації є зображення людини, що втілюються у зовнішньому вигляді фізичних осіб-

персонажів художніх творів та особах-двійниках. На відміну від фотографій та інших художніх творів у даному випадку зображення людини найчастіше втілюється у зовнішності інших людей (пародистів, акторів, двійників та ін.), і лише у дяких випадках у мультиплікаційних героях, ляльках тощо.

Представляє інтерес дослідження особливостей правової охорони інтересів фізичної особи саме при втіленні її образу (або відтворення деяких елментів зовнішнього вигляду) у інших фізичних особах. Незважаючи на численні дослідження правової охорони деяких видів динамічних творів [642; 397], питання охорони зображення людини у зазначеній формі об'єктивізації розглядались поверхово, але про значення персонажів у авторському праві неодноразово підкреслювалося в наукових працях з авторського права [833; 271; 292; 283; 295].

Розмежовуючи зображення, втілені у персонажах та двійниках, від зображень, втілених у фотографіях та інших художніх творах, слід звернути увагу на форму об'єктивізації зображення, адже у даному випадку формою об'єктивізації зображення виступає людина (виконавець ролі, пародії) або віртуальні чи реальні носії зображення, відмінні від людини (анімаційний персонаж, ляльки та ін.). Крім цього, слід звернути увагу на характер творчої праці. За виключенням випадків природньої схожості двійника, при втіленні зображення у зовнішньому вигляді персонажів та двійників може приймати участь значна кількість осіб, зокрема, мультиплікатор (аніматор), гримери та стилісти, носії зображення (пародисти, артисти, маріонетки, ляльки тощо). При цьому залежно від виду твору застосовуються різноманітні технічні прийоми, зокрема ротоскопіювання, пластилінова, пісочна, комп'ютерна та Flash-анімації (у мультиплікаційній творчості). При об'єктивізації у зовнішньому вигляді іншої людини рис зовнішності особи-прототипу не виключається застосування гриму [139].

У таких ситуаціях фактично елементи зовнішнього вигляду людини копіюються та втілюються в інших особах та носіях зображення. В аспекті

викладеного становить інтерес визначення правових засад використання юридично значущих елементів – імені фізичної особи та зовнішнього вигляду – необхідно звернути увагу на такі норми ЦК України. Відповідно до ст. 296 ЦК України використання імені фізичної особи в літературних та інших творах, окрім творів документального характеру, як персонажа (дійової особи) допускається лише за її згодою, а після її смерті – за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів і сестер. При цьому використання має відбуватися з дотриманням моральних засад суспільства, з повагою до пам'яті про померлу особу [102, с. 43-44].

Дослідивши зміст ст.ст. 307, 308 ЦК України, можна дійти висновку про врегулювання засад використання зображення людини, зафіксованого у фотографіях та інших художніх творах. На жаль, в зазначених статтях йдеться тільки про відтворення зображення та залишається поза увагою питання використання зображення людини у візуальному мистецтві (наприклад, як персонажів аудіовізуальних творів), у повсякденному житті (у випадках випадкової або невипадкової схожості двійників). У законодавстві деяких зарубіжних країн, на погляд О.О. Ніколаєвої [381, с. 136], не має значення, на якому матеріальному об'єкті (носії інформації) використано зображення особи і якими засобами це зроблено: наприклад, створенням маски, що відтворює зовнішність особи, накладенням гриму, внаслідок якого досягається ефект «копіювання зовнішності», створенням зображень особи засобами комп'ютерної анімації. З урахуванням викладеного О.О. Ніколаєва робить висновок про те, що використанням зображення особи є будь-яке використання зовнішності, що сприймається візуально та відображається у будь-якій формі на будь-якому носії інформації, незалежно від жанру, наміру, мети використання та інших обставин.

Цивільно-правова охорона індивідуального вигляду та зображення людини має ту саму мету, що й охорона імені. Фізична особа повинна мати можливість здійснювати суспільно корисну діяльність без побоювання, що її з

ким-небудь переплутають, присвоївши її заслуги іншій особі чи, навпаки, приписавши їй чужі недоліки. Вона має бути впевнена, що ніхто не зможе без її дозволу «заробляти» на її зовнішності чи зображенні. Видається, що цілком виправданою є постановка питання про охорону саме зовнішнього вигляду (зовнішності) людини, а не тільки про право на власне зображення, що в деяких ситуаціях може виявитися взагалі нездатним захистити інтереси особи, зовнішність якої була представлена широкій публіці без її на те згоди [247, с. 86].

У наукових творах найчастіше говорять про «образ» персонажа, який трактується як вигляд, зовнішність, фігура, контур, подібність предмета, його зображення; рід, вигляд, дух, напрям, суть; портрет, описана особа [150, с. 614]. Художній образ – спосіб і форма освоєння дійсності в мистецтві, що характеризуються нероздільною єдністю чуттєвих і змістових моментів [687, с. 910]. На відміну від статичного художнього зображення, у динамічному зображенні відтворюється образ у більшому обсязі, адже у динаміці розкриваються не тільки зовнішні риси, але й манера поведінки, типові рухи, риси характеру тощо.

Уявляється можливим ототожнювати за змістом поняття «персонаж» і «художній образ», адже за умови певної відомості персонажа візуальна характеристика викликає певні асоціації з рисами поведінки, манерами (у безпосередньому зв’язку з твором). При цьому, звертаючи увагу на те, в якій формі з’явився вперше персонаж (цифровій, літературній, художній тощо), а також на те, яка форма відтворення є похідною, вторинною (літературний персонаж чи художнє зображення), не варто забувати про те, що у свідомості, уяві споживача персонаж постає як цілісний образ – поєднання зовнішнього вираження (зображення) та внутрішнього наповнення (оригінального імені, характерних рис характеру, якими наділив його автор). Як для артиста-виконавця ролі, так і для особи, що організує зйомку, важливо укласти договір

про виконання з чітким визначенням питання про належність права на створене зображення персонажа та можливість його комерціалізації.

При характеристиці персонажів класичним є поділ залежно від ***ролі, яку виконують персонажі***, на такі: *головні персонажі* (основні дійові особи твору, що виконують ролі першого плану), *другорядні персонажі* (дієві особи твору, котрі виконують роль другого плану, зазвичай, другорядного значення для розвитку сюжетної лінії), ***камео*** (відома чи впізнавана знаменитість, яка виконує епізодичну роль [210] та має рекламне значення для популяризації твору); ***статисти*** (особи, що за функціональними обов'язками виконують суто технічну роботу (без будь-якої «самодіяльності»), що полягає в неухильному виконанні вказівок режисера-постановника чи іншої особи, найчастіше на задньому плані, як «декорація» (перехожий, натовп, військо)).

Наведена класифікація дає можливість здійснити розподіл на виконавців, які наділяються суміжними правами (виконання котрих є оригінальним, має творчий характер), і осіб, які, незважаючи на їхню участь як виконавців, не наділяються суміжними правами через відсутність творчості в їхній діяльності (статисти). У науковій літературі навіть висловлена позиція, що статист за жодних обставин не може визнаватися актором-виконавцем. Письмовий договір зі статистом не укладають. Зазвичай по закінченні зйомок статистам виплачується певна сума винагороди, якщо не має домовленості про безкоштовну участь у зйомках. З огляду на те, що статист на знімальному майданчику чи у спектаклі не грає роль, не читає, не декламує, не співає, не грає на музичному інструменті чи іншим чином не виконує твір літератури або мистецтва, він не є актором-виконавцем, тому укладати з ним угоду про передачу суміжних прав не потрібно [7, с. 9]. Таку позицію стосовно правового статусу підтримують й інші вчені. Водночас, як зауважує М.В. Петров, власне «масовість» участі у виконанні твору не означає, що учасники такого виконання не є виконавцями [418, с. 115]. Для кожного з видів персонажів важливим є визначення зовнішнього вигляду – сценічного образу. З огляду на

проблематику теми дослідження слід зазначити, що договори з артистами, в яких закріплюються умови щодо використання створеного зображення персонажа, передбачаються саме з виконавцями, праця яких має творчий характер. Зі статистами на практиці договір про виконавську діяльність не укладається та, як наслідок, не оговорюється питання про особливості використання їх зображення.

Викладене дає можливість класифікувати всіх персонажів ***за ознакою реальності на вигаданих і персонажів – реальних особистостей***. У зазначеному випадку, крім визначення зовнішнього вигляду (сценічного образу) персонажа, важливим є й визначення питання про можливість використання зовнішнього вигляду інших людей – реальних особистостей.

У деяких країнах до кола персонажів відносять не тільки вигаданих героїв, але й акторів, які виконують будь-які ролі, а також відомих спортсменів, моделей та ін., унаслідок чого права на персонаж у такому широкому значенні тісно пов’язані з правами артистів-виконавців, а також із правами фізичних осіб на використання їхніх зображень [227, с. 46-47].

Вигадані персонажі можуть бути персонажами-особистостями і персонажами-істотами. Права на вигаданих персонажів-істот переважно визнаються за авторами і продюсерами [243, с. 34, 38]. *Залежно від ступеня творчого внеску* автора серед вигаданих персонажів можна виділити *оригінальних* (самобутніх), *типових* (загальних, стокових [347]) персонажів, запозичених з інших творів та *фольклорних* [107; 873; 519] персонажів.

Вигадані персонажі іноді можуть створюватися з врахуванням характеру особи, яка їх озвучуватиме та певним чином створює асоціативний зв’язок між персонажем та звуковим виконавцем його ролі. У такому випадку внаслідок художньої творчості результатом втілення образу людини є не її зображення, а зображення вигаданого персонажа, який втілює деякі характерні риси та якості особи. У такому разі про охорону власного зображення не йдеться, а створений образ персонажа є результатом творчої праці автора зображеного персонажа.

Персонаж літературного твору, наділений характером, відрізняється від персонажа (актора), дійової особи за ступенем участі в дії чи висловлюванні, що не домінує у структурі твору [304, с. 222-223]. Отож, слід погодитися з С.С. Мицкевичем у тому, що необхідно розрізняти *виконавця* та *створюваний ним образ* (втілювану роль). Результатом взаємодії (злиття) артиста з персонажем та роллю є сценічний образ. Ідеальний образ ролі, що створюється в уяві актора (як внутрішнє бачення), є невіддільний від процесу виконання – це і є твором акторського мистецтва. У своїй роботі актор не може зупинитися в трактуванні. Він «уявляє» роль. Продукт його уяви – уособлений твір, який якісно відрізняється від твору літературного [350, с. 57-58].

Як вірно звертає увагу С.А. Чернишева, результатом творчої діяльності артистів-виконавців є інтерпретація музичних, драматичних та інших видів творів. Інтерпретувати означає витлумачувати, розкривати зміст твору. Кожен виконавець вносить в інтерпретацію щось своє, оригінальне, звертаючи увагу глядачів на різні аспекти твору, співзвучні характером, настроєм манері автора. Інтерпретація авторського твору, що виникла в результаті виконавської діяльності артиста, має об'єктивну форму вираження, що дозволяє відтворювати її в аудіо-, відео- чи аудіовізуальній формі [860, с. 56-67].

Слід підтримати М.В. Петрова у тому, що діяльність кіноакторів зі створення художніх образів на екрані є оригінальною. По-своєму побачити та глибоко розкрити образ героя – це творчість. Створений на екрані образ героя часом серйозно відрізняється від образу героя літературного твору. Звідси висновок: результат виконавської діяльності кіноактора – створений на екрані художній образ є плодом творчості. Він знаходить своє вираження в об'єктивній формі, що дозволяє відтворювати результат творчої діяльності автора-виконавця, цією формою є кінострічка [418, с. 115].

В аспекті викладеного звертає на себе увагу й зауваження В. Погуляєва. На його думку, навіть попри те, що перед об'єктивом всі вільно чи мимохіть намагаються «вдягти маску», щось зобразити, видаватися старшими чи

молодшими, солідними або розкутими, роль артиста саме тим і відрізняється від повсякденних побутових ролей, що вона очевидна для більшості оточуючих – глядачів [430, с. 40].

Як звертає увагу А.Ю. Бизіна, виступ артиста має низку елементів, притаманних особисто артисту, таких як ім'я, голос, зовнішність, на які кожна людина має право, що визначається як право бути особистістю. Саме це право покладено в основу можливості отримання прибутку чи накладення заборони на її вилучення шляхом використання таких елементів без дозволу їхнього власника. Отже, артисти захищені більш широким і загальним правом, тобто особистим немайновим правом, яке належить їм як фізичним особам, а не тільки як артистам [71, с. 23-27].

Необхідно звернути увагу на відмінність права артиста-виконавця від права на зображення. Слід погодитися з В. Ентіним в тому, що особистих прав при цьому недостатньо – вони належать усім фізичним особам, але не призначені спеціально для охорони прав артистів-виконавців. Щодо ігрового кіно питання належності прав на персонаж вирішено. Зображення та звукові характеристики персонажа належать акторові, що втілив їх в образі. Права на використання окремо від аудіовізуального твору зафіксованого в ньому звуку чи зображення акторського виконання можуть бути передані тільки на основі договору [885, с. 44].

В Індії Закон про авторське право 1957 р. [924] не визначає поняття або сферу рекламних та іміджевих прав, що відносяться до особи. Знаменитість не може здійснювати загальне право на зображення або записи, які складають частину кіноплівки. Відповідно до Закону про авторське право, актор вважається таким, що передав свої права на виконання, якщо виконання записується у вигляді кіноплівки. Виробник кіноплівки наділяється правами на всі рекламні образи знаменитості в контексті цього фільму. Це піднімає проблемні питання про можливість розрізняти актора та персонажа, якого актор грає, у випадку коли їх зовнішній вигляд збігається [953].

Художній персонаж відрізняється від персонажа реальної особистості, і, як зазначає Л. Кравець, скільки б ролей не виконав актор, він може лише створювати персонажів реальної особистості, залишаючи права на художній персонаж його автору. Проте, завоювавши в суспільстві певну репутацію, особа має право користуватися нею та отримувати прибуток від такого використання, а також має право забороняти протиправне використання елементів персонажа своєї реальної особистості [243, с. 34, 38]. Якщо певний персонаж асоціюється з виконавцем, останній може захищати свої права, приміром на використання іміджу в рекламі. Якщо популярність отримав саме вигаданий образ, виконавець може висувати якісь претензії лише в разі злиття образу з виглядом актора [707, с. 20].

Отож при виконанні актором ролі вигаданого персонажа зовнішність актора видозмінюється відповідно до характерних рис і опису персонажа, тобто найчастіше можливе злиття зовнішності актора з його персонажем. Використання зображень акторів як персонажів зазвичай визначається умовами договору. Також винятком є гра персонажів у гримі, приміром, при виконанні ролі інших реальних особистостей (історичних персонажів).

Отже, для виконавців важливо в контракті про особисту участь домовитися щодо умов використання зображень при комерціалізації художнього проекту. У межах цього дослідження становить інтерес використання зовнішності (як повністю, так і частково) реальних людей (прототипів персонажа) в образі виконуваного персонажа.

Персонажі реальних особистостей. Слід погодитися з І. Петренко, що автор художнього твору зазвичай має на меті не так відтворити у творі історичні події та викласти факти, як створити цікаву, яскраву особистість. Отож персонажу – історичній особі можуть приписуватися непритаманні їй риси характеру, зовнішності чи участь у якихось подіях тощо. З огляду на те, що персонажами твору стають реальні особи, такі персонажі не є оригінальними. З позиції авторського права автор, який у своєму творі

використав образ реальної особи, не має права забороняти використання її образу іншому авторові [416, с. 51-52].

Дослідники зазначають, що французькими судами напрацьована значна практика з питання про порушення права особи у зв'язку з невідповідністю характерів реально існуючих людей їх літературним персонажам. Так, автор роману, прототипами персонажів якого є живі люди, може нести відповідальність, якщо додає таким персонажам непривабливих рис характеру [185, с. 136]. У разі, якщо викладені в художньому творі події, що мають негативний характер, приписуються автором твору справжньому персонажу твору (як пересічній людині, так і історичному (політичному) діячу), якого однозначно можна ідентифікувати з реальною особою, у передмові чи післямові твору (якщо це проза) або в титрах (якщо це відеопрограма) необхідно робити уточнення про те, що описувані події не відбувалися в дійсності чи є плодом творчого задуму автора [718, с. 163-167; 744, с. 105-107]. Часто приводом для позовів про компенсацію моральної шкоди стає виявлення позивачем неприємної для нього схожості з якимось літературним персонажем. У кожному такому випадку суду доводиться вирішувати питання, чи було порушено особисті немайнові права [889, с. 136-138]. Відомим у Чеській Республіці став випадок захисту імені покійного архітектора, академіка його вдовою, котра почувалася ображеною через зображення її чоловіка в багатосерійному фільмі «Приїжджі». На її думку, її чоловіка зображали в образливому вигляді. Показ цього фільму було заборонено, бо один з головних героїв цього фільму з усією очевидністю, зважаючи на вчений ступінь, ім'я та вік, міг ідентифікуватися з покійним чоловіком позивачки. Щоб фільм дозволили показувати, виробникам довелося змінити ім'я одного з головних героїв, а увесь фільм заново озвучити [644, с. 163]. Наведені приклади демонструють важливість врегулювання питань щодо умов використання зображень людей як персонажів творів.

Персонажів – реальних знаменитостей можна розділити на дві групи залежно від ***природи носія зовнішності персонажа***: *комп'ютерні (віртуальні) образи* (створені завдяки новітнім комп'ютерним технологіям) і *реальні актори*.

Комп'ютерні (віртуальні) образи є специфічними з позиції правового регулювання, адже вони створюються завдяки комп'ютерним програмам. При цьому, як підкреслює К.Е. Чуковська, виникають певні проблеми морально-етичного характеру та питання дотримання права фізичної особи на власне зображення, що виникають при відтворенні комп'ютерних образів відомих акторів після їхньої смерті з метою наступного використання у фільмах [866, с. 133-134]. В. Мужанова також акцентує увагу на визнанні «віртуального актора» зображенням особи [364, с. 94-101]. Відтворення образу персонажів завдяки комп'ютерним програмам стає поширеним явищем у сфері кінобізнесу. Видається доцільним при укладенні договору з актором оговорити можливість за умови настання певних обставин відтворити його зображення комп'ютерно-механічним способом з метою участі у зйомках фільму.

Реальні актори. При відтворенні персонажів історичних постатей актор завдяки гриму стає схожим на зображуваного героя. Тож важливо дослідити питання, пов'язане з можливістю використання елементів, індивідуальних ознак зовнішності людей. Сучасні технології та засоби зміни зовнішності дозволяють з легкістю копіювати й утілювати образи будь-яких осіб як у творчій діяльності (при відтворенні вигляду історичних персонажів, при виконанні пародій або інших виступів), так і в повсякденному житті пересічними особами. Ступінь зовнішньої схожості персонажа та актора обумовлює детальне визначення умов використання зображення персонажа поза художнім твором, зокрема при виробництві та продажі сувенірної продукції.

Отже, іншою підставою для класифікації персонажів є ***обсяг відтворення зовнішності третіх осіб (або обсяг зміни власної зовнішності)***

персонажами художніх творів. На практиці можливо виокремити такі випадки. *По-перше, використання акторами власної зовнішності без суттєвих змін* – коли знаменитості виконують роль камео чи грають самих себе в історичних, автобіографічних чи інших художніх творах. У кінематографічній практиці відомо багато прикладів, коли відомі актори грали себе [210]. У таких випадках зображення актора збігається з зображенням персонажа, а належність права на використання зображення персонажа (зображення актора в образі) визначається договором. *По-друге, часткова зміна зовнішності з можливістю впізнання акторів.* При виконанні таких ролей актор перевтілюється у певний образ, що впливає на його безпосередній, звичний зовнішній вигляд, але залишає можливість впізнання його третіми особами. У подібних випадках, незважаючи на частковий збіг зовнішнього вигляду, належність права на зображення персонажа, як правило, визначається договором між особою, що здійснює створення аудіовізуального твору (кінокомпанії або продюсери), та виконавцем, якщо інше не передбачено договором. *По-третє, зміна власної зовнішності до неможливості впізнання* завдяки гриму та іншим способам та прийомам перевтілення у вигаданих персонажів. При виконанні таких ролей у більшості випадків інформацію про особу можна дізнатися завдяки вказівці у титрах імені виконавця. У кіноіндустрії існує багато таких прикладів [900]. У подібних випадках зображення актора та персонажа не збігається, тому про охорону права на власне зображення фізичної особи не йдеться. *По-четверте, використання акторами елементів зовнішності інших осіб* [9; 514; 898; 899]. У таких випадках йдеться про часткове або повне відтворення елементів зовнішнього вигляду людини у створюваному персонажі, але питання про належність прав на створене зображення вирішується у договорі між актором та особою, що здійснює зйомку або постановку твору. *По-п'яте, використання в образі шаржованих персонажів елементів зовнішності інших осіб*. Шаржовані образи використовуються, приміром, у різноманітних телешоу [365], у мультиплікації та ін. [210] Більшість з зазначених шоу мають сатиричний

характер, а використання зображення у персонажах належить до випадків обмеження права фізичної особи на власне зображення. Викладене дозволяє запропонувати таке визначення персонажа як форми об'єктивізації зображення людини. ***Зображенням персонажа*** (як форми об'єктивізації зображення людини) є штучно створюване зображення (за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерних програм чи іншим способом) або зображення реального актора (виконавця ролі) художнього твору, яке завдяки майстерності виконання, технічним засобам, прийомам зміни зовнішності створює ефект подібності та впізнаваності прототипу персонажа завдяки наслідуванню зовнішніх рис, манери поведінки, типових рухів, рис характеру тощо. [281]

Розглядаючи питання використання зовнішності реальних осіб акторами, необхідно розглянути і питання двійників, які виступають іншою формою відтворення образу людини. ***Зображенням двійника*** (як форми об'єктивізації зображення людини) є створюване завдяки природній або штучній схожості зображення, здатне до повної або часткової подібності та впізнаваності за елементами зовнішності, характерними рисами, наслідуваними жестами, мімікою, рухами, голосом та іншими індивідуальними особливостями. Фізичних осіб (й акторів також) залежно від ***природи схожості*** можна поділити на: *природних* і *штучних двійників*. *Природним двійникам*, на відміну від штучних, притаманна природня схожість [345]. У більшості випадків природні двійники не мають метою отримання комерційного прибутку або інших переваг нематеріального характеру завдяки схожості з іншою особою, не видають себе за неї, а отже не порушують права та інтереси людини, на яку схожі. Абсолютно іншу мету можуть переслідувати так звані «штучні» двійники. *Штучні двійники* поділяються на дві групи залежно від *тривалості та методів зміни зовнішності*. До першої групи належать особи, зовнішність яких змінилася *на тривалий час* завдяки хірургічному втручанню. Непоодинокі випадки, коли особи намагаються бути схожими на певні еталони та завдяки численним операціям все ж таки набувають певного ступеня схожості зі своїми

кумирами [434; 735]. До другої групи належать особи, зовнішність яких була змінена *тимчасово*, без хірургічного втручання, завдяки косметичним прийомам, гриму тощо. Прикладами тимчасової зміни зовнішності можуть бути різноманітні музичні шоу, де головним завданням є перевтілення в образ будь-якої відомої співачки (співака). У таких шоу завдяки використанню гриму, спеціальних масок максимально досягається схожість із зовнішністю людини-прототипу. Тимчасові засоби перевтілення також використовують при зйомках актори, які грають роль певної історичної постаті, артисти при виконанні пародій [736]. Двійник імітує явище, жести, міміку, голос і рухи відомої особистості [958]. Безумовно, проблематично вирішувати спори, що стосуються зображення, між природними двійниками, але у випадку штучної зміни зовнішнього вигляду існують підстави для захисту цивільних прав та інтересів, зокрема у випадку зловживання.

Як правило, при штучній зміні зовнішності люди можуть переслідувати мету наближення схожості до кумира, отримання комерційної винагороди (наприклад, завдяки виступам, створенню пародійних номерів тощо) або інших переваг некомерційного характеру (наприклад, введення в оману щодо дійсної власної особистості, завдяки чому може отримуватися інформація конфіденційного характеру або поширюватися недостовірна інформація тощо). Право на власне зображення підлягає захисту тільки при неправомірному використанні зображення двійниками, внаслідок чого порушуються права та інтереси фізичних осіб.

Певні особливості притаманні використанню зображення особи при створенні творів пародійного жанру. Як і у випадку з карикатурами, у творах пародійного жанру відбувається свідоме спотворення зовнішності, манери виконання. Відсутність протягом багатьох років поняття «пародія» у законодавстві, умов правомірності створення пародій обумовлює доцільність дослідження використання зображення особи у зазначених творах художнього мистецтва.

Дослідниками зверталася увага на питання умов правомірності використання зовнішності іншої особи. Більшість вчених, приміром Ш.К. Гаюров, висловлюють позицію, що повноваження щодо використання свого індивідуального вигляду полягає в можливості отримати матеріальні та (чи) нематеріальні переваги завдяки власному вигляду, дати згоду чи заборонити використовувати власний вигляд іншим особам (двійникам) [112, с. 252]. Деякі вчені уточняють, що випадками використання зовнішності особи без її згоди є використання в кінофільмах, телепередачах, відеофільмах людьми-двійниками й іншими способами, якщо ці фільми не належать до творів зображального мистецтва [676, с. 121-126]. Берлінський апеляційний суд дійшов висновку, що зображення історичної особистості сучасності, що порушує права такої особистості, можна використовувати не лише на якомусь матеріальному об'єкті, але також у грі театральних акторів. У розглядуваній справі актор у театральному спектаклі був загримований під німецького кайзера, нагадував останнього зачіскою, одягом, манерою триматися й інтонацією голосу [185, с. 122-123; 842, с. 486].

У наукових дослідженнях визначають умови, за яких використання зовнішності людини є неправомірним, а саме: людина усвідомлює власну схожість і (чи) свідомо змінює свій вигляд за допомогою пластичних операцій, гриму та свідомо видає себе за зображувану особу [324], що може викликати плутанину з оригіналом; вчиняє дії, що компрометують чи висміюють особу або мають корисливу мету [59, с. 230-231], зокрема й отримує вигоду від експлуатації чужого вигляду, збагачення особи, що наслідує образ [41, с. 15-19; 91, с. 69-71; 209, с. 56-59].

Слід підтримати зазначені умови та враховувати їх при розгляді спорів між особами-двійниками.

У судовому порядку позивачеві потрібно буде довести, що порушення його суб'єктивного права на власне зображення завдає йому збитків або

моральної шкоди, або призводить до безпідставного збагачення. Якщо такі умови відсутні – використання зображення є законним.

На практиці нерідкі випадки, коли відбувається використання образу людини з метою отримання незаконного прибутку [109, с. 21]. Сутність такого використання полягає в тому, що зазначені особи, маскуючись під відомих публіці артистів, виступають на різних концертних майданчиках. Для того щоб не порушувати законодавство про захист прав споживачів, такі особи на афішах, листівках, квитках й інших інформаційних матеріалах вказують (природньо, дрібним шрифтом), що концерт є пародією або що новоспечений артист виступає як пародист [698, с. 77-78]. П.Ю. Пустовалов припускає можливість використання осіб, схожих на популярних або загримованих під них, у зйомках рекламних роликів (в разі відмови від співпраці справжнього артиста з будь-яким виробником або рекламним агентством, як продовження попередніх зйомок у рекламі) за умови, що це не завдає шкоди честі та гідності особи, образ якої використовується [510]. У законодавстві США запроваджено положення, відповідно до якого використання «двійників» відомих людей може кваліфікуватись як втручання в особисте життя людини [198, с. 41-43]. В.А. Мужанова аналізує питання чи вважають двійників зображенням втілених у їхньому образі осіб та як основу визначає фактор введення в оману. Щодо питання випадкової схожості з конкретною особою вона погоджується з думками деяких авторів, що випадкова схожість конкретного зображення із зовнішністю якоїсь особи не є достатньою підставою для визнання першим зображенням саме такої людини. Відповідно, навіть за наявності схожості між двійником і особою, чиї інтереси можуть зачіпатися, зображення особи в трактуванні закону відсутнє. Власне цей факт ще не дає підстав для пред’явлення вимог, які випливають з права на власне зображення. Двійник не використовується як інструмент, а добровільно носить маску іншої особи, не бажаючи виражати власну індивідуальність. Протилежна позиція у випадках з двійниками ґрунтується на тому, що головним критерієм лишається

впізнаваність особи, про наявність якої судять на рівні глядача, тобто залежно від того, яке враження справляє зображення. Двійник, як і актор, представляє не власну зовнішність, а зовнішність якоїсь особи. Якщо завдяки введенню в оману, масці створюється враження, що це саме обличчя, а не його двійник, то можна говорити про наявність зображення в значенні закону. Дійсно, при введенні в оману через схожість зовнішності «оригіналу» та двійника потрібно говорити про зображення особи, тому що тут, зазвичай, йдеться вже не про випадкову схожість. Певною мірою двійник одночасно є і актором, адже відсутню схожість він спеціально компенсує за допомогою жестів, міміки тощо [364, с. 99-100].

Цікавим, але поки ще невирішеним на практиці залишається питання про використання образу людини як персонажа художнього твору, його відтворення чи створення пародії іншими особами. В Україні у судовій практиці також є приклад використання образу людини як персонажа твору, але, якщо прослідкувати обґрунтування рішень при розгляді в різних інстанціях, можна дійти висновку про відсутність єдиного підходу до тлумачення норм ст.ст. 307, 308 ЦК України та до тлумачення понять «зображення» й «зовнішній вигляд» [537]. Подібні спори демонструють важливість розмежування зовнішнього вигляду та зображення людини і прав на них. Окрім використання рис зовнішності кіноакторами, поширені також номери-пародії на різних артистів, політиків і відомих персон. Наведене демонструє важливість звернення уваги законодавця на визначення умов правомірності використання рис зовнішнього вигляду людини у зображенні персонажів, двійниках, при створенні пародійних виступів тощо.

Представлена класифікація форм об’єктивізації зображення людини дозволяє усесторонньо охарактеризувати особливості правового обороту та охорони конкретної форми об’єктивізації та має метою уточнення деяких аспектів правового регулювання договірних відносин щодо конкретної форми об’єктивізації зображення. Розширення правового регулювання зазначених

відносин, зокрема й визнання підстав вільного використання, дозволить на практиці частково запобігти виникненню спорів та непорозумінь з зазначеного питання.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного дослідження надано визначення понять «зображення людини» та «зовнішній вигляд людини», визначено їх ознаки як нематеріальних благ, факторів, що впливають на їх змістовне наповнення та обгрунтовано доцільність їх закріплення у переліку об'єктів цивільних прав. Запропоновано доповнити ст. 201 «Особисті немайнові блага» ЦК України таким особистим немайновим благом, як зовнішній вигляд фізичної особи, а також доповнити главу 15 «Нематеріальні блага» ЦК України ст. 200^1 «Зображення людини» з метою підкреслення на законодавчому рівні відмінності понять «зовнішній вигляд людини» та «зображення людини».

Проведено розмежування зовнішнього вигляду людини та зображення людини як об'єктів цивільних прав за такими підставами: наявність зв'язку з людиною та можливість бути об'єктом цивільного обороту; відповідність ознакам нематеріального блага та, зокрема, особистого немайнового; залежно від здатності до змін. Вказана класифікація дозволяє зробити висновок про відмінність у природі зазначених благ, можливість віднесення зовнішнього вигляду людини до кола особистих немайнових благ, зображення людини до нематеріальних благ, що впливає й на особливості правового режиму їх охорони.

Запропоновано класифікацію видів зображення – форм об'єктивізації зовнішнього вигляду людини – у їх взаємозв'язку зі змістом охоронюваних інтересів фізичних осіб та запропоновано концепції «повної» та «обмеженої» охорони інтересів зображених осіб.

Визначено правові засади об’єктивізації зображення людини у динамічних (пародістах, персонажах, двійниках тощо) та статичних (фотографії, картини, малюнки тощо) формах.

Запропоновано авторські визначення понять «зображення персонажа», «зображення двійника». Розроблено класифікацію персонажів та їх зображень залежно від: ролі, яку виконують персонажі; ознаки реальності; ступеня творчого внеску автора вигаданих персонажів; природи носія зовнішності персонажів реальних знаменитостей; відтворення зовнішності персонажів реальними акторами, що дозволило усесторонньо охарактеризувати персонажів твору з позиції використання власного, вигаданого або схожого зображення та враховувати це при укладанні договорів з акторами – виконавцями ролей.

Викладене дозволяє зробити висновок про необхідність доповнення чинного цивільного законодавства нормами, що регулюють відносини зі створення та/або використання зображення фізичної особи персонажами або двійниками. У ЦК України доцільно закріпити умови правомірності використання рис зовнішності людей з комерційною метою, що частково запобігатиме виникненню конфліктів між пародистами та особами, на яких створюються пародії. Крім того, потребують додаткового врегулювання відносини з часткового або повного використання зображення персонажів при створенні їх акторами – виконавцями ролі, зокрема закріпленням умов правомірності їх використання.

Тенденції розвитку мистецтва та техніки обумовлюють переосмислення правових засад охорони інтересів особи при створенні та використанні фотографій та інших художніх творів з її зображенням. Норми ст.ст. 307, 308 ЦК України лише у певній частині дозволяють забезпечити охорону особистих немайнових прав фізичних осіб. Законодавча конструкція охорони особистих немайнових інтересів фізичних осіб у правовідносинах зі створення та /або використання форми об’єктивізації її зображення не відповідає реаліям сьогодення, а тому підлягає удосконаленню.

РОЗДІЛ 2
ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

2.1. Доктринальні підходи до визначення юридичної природи права фізичної особи на власне зображення

Визначення зображення людини та його ознак як нематеріального блага обумовлює доцільність дослідження права фізичної особи на власне зображення, елементи якого фактично закріплені у ст.ст. 307, 308 ЦК України. Для вірного визначення конструкції зазначеного права уявляється необхідним з'ясувати його природу, зв'язок з іншими правами, зокрема особистими немайновими, правами на форму об'єктивізації (у тому числі правами інтелектуальної власності), а також концептуальні підходи до визначення змісту зазначеного права. [276] Визначення «зображення людини» як нематеріального блага, ознак цього блага, природи зазначеного об'єкта, наявності специфічних форм об'єктивізації зображення дозволяє припустити особливу природу та зміст права фізичної особи на власне зображення як самостійного суб'єктивного цивільного права.

Поняття «право на власне зображення» є усталеним та сформулювалося історично завдяки вживанню його на початку XX ст. у працях Г. Кейснера [222], О.В. Завадського [183], І. Вольмана [92], В.Б. Гуревича [144] та інших вчених. Незважаючи на те, що поняття «право на власне зображення» вказує на наділення правом саме зображеної особи відносно власного зображення, з розвитком концепції права на власне зображення фактично ситуація змінилася. Здійснювати зазначене право може представник зображеної особи – відносно людини після смерті (як відносно померлої особи до моменту поховання, так і щодо зображень, зроблених за час життя людини). Право на зображення у вагітної жінки може поширюватися й на зображення ембріона (як

частини її організму), котре може бути зроблено завдяки зйомці, наприклад, під час проведення ультразвукового дослідження. Отже, фактично здійснення права представником можливо не тільки щодо «власного» зображення особи, а й щодо зображення інших осіб, у тому числі до їх народження або після їх смерті.

Право фізичної особи на власне зображення не було закріплено в законодавстві України ні за радянських часів, ні в нинішній час. Як звертає увагу В.А. Жакенов, уперше в законодавстві республік Радянського Союзу в цивільних кодексах 1960-х рр., прийнятих відповідно до Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік 1961 р., були введені статті, які регулювали деякі види нематеріальних благ. Відповідні статті ЦК союзних республік (окрім ЦК Казахської РСР) передбачали охорону інтересів особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва, що було новелою [176, с. 39].

Проте, як вказували автори того часу, право на власне зображення не отримало всебічного і ґрунтовного розгляду в теоретичних дослідженнях, попри те, що поява в цивільному законодавстві вказаних норм викликала свого часу досить суперечливу реакцію з боку цивілістів [63, с. 146; 204, с. 56].

Незважаючи на такий підхід законодавця, у науковій доктрині все ж таки здійснювалися наукові розвідки теоретичних засад права фізичної особи на власне зображення. Питання про природу права фізичної особи на власне зображення має давню історію й неоднозначно вирішувалося у різні епохи.

Наявні цивілістичні погляди можна класифікувати у доктринальні підходи для визначення взаємозв’язку права фізичної особи на власне зображення та прав інтелектуальної власності, природи та змісту права фізичної особи на власне зображення.

Законодавчо невизнана дуалістична природа зображення людини протягом тривалого часу була причиною плутанини, пов’язаної з визначенням належності прав на матеріальний носій, у якому втілено зображення, та правом фізичної особи на власне зображення. Відсутність у законодавстві чіткого

визначення поняття та змісту права фізичної особи на власне зображення сприяла розвитку наукової дискусії щодо співвідношення прав на носій та на втілене в ньому зображення.

Тривалий час серед науковців точаться дискусії щодо можливості наділення особи, замість права на власне зображення, правами інтелектуальної власності, що обумовлює необхідність проведення співвідношення та розмежування між правом фізичної особи на власне зображення та правами інтелектуальної власності на форму об'єктивізації зображення. [265]

Дослідження поглядів науковців щодо визначення ***взаємозв'язку права фізичної особи на власне зображення з правами інтелектуальної власності*** можна об'єднати у такі концепції.

1. Концепція визнання права на власне зображення через авторство (співавторство) за зображеною особою – полягає у визнанні зображеної особи автором (співавтором).

Групою сучасних науковців висловлюється думка, що особи, зображені на фотографіях, є виключно їх співавторами, у зв'язку з чим не розглядається можливість наділення таких осіб правом на власне зображення. Як зазначає А.В. Тристан, при проведенні постановної фотозйомки між моделлю та фотографом може виникнути питання щодо співавторства цих осіб, оскільки модель, яка позує фотографу, визнається такою, що виконує певну «роль», а відтак їй також належать авторські права на створене зображення [738, с. 398]. К. Омельчук обґрунтовує це так: якщо особа, яка позує, зробила творчий внесок у створення твору, то в неї є всі підстави вважатися співавтором фотографії (наприклад, якщо така особа самостійно обрала собі поставу, тобто положення тіла стосовно предметів тощо) [393, с. 77]. Аналогічну позицію висловлює Н.А. В'язанкіна, яка вважає, що оскільки модель вносить свій творчий внесок у створення фотографії, а саме: обирає своє положення, планує те розташування, яке вона хоче бачити, декорує своє тіло з іншими предметами, тоді вона може бути визнана співавтором даного твору й мати як

особисті немайнові права, так і майнові права інтелектуальної власності [100, с. 45]. Г.Ю. Крейденець також наголошує на необхідності законодавчо закріпити співавторство на творчі фотографії за фотографом та особою, яка сфотографована, і наділити останню авторськими правами, як це прийнято в ситуації з інтерв'ю [252, с. 47].

Вищезазначена позиція здається досить суперечливою, адже в такому разі може йтися лише про охорону певного зовнішнього вигляду – зображення особи, що є оригінальним завдяки особливому стилю, а також про право на власну індивідуальність. У фотографії лише фіксується такий прояв людської індивідуальності, як зовнішність або певний створений зовнішній вигляд особи.

При розгляді можливості визнання за особою, яка зображена на фотографії, авторства на твір доречно звернутися до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [460], що визначає автором фізичну особу, яка своєю творчою працею створила твір. Отже, автором (фотографом) є особа, яка внесла творчий внесок саме у процес фотографування. Тому не потребує обґрунтування позиція А.А. Трухачевої, що фотограф – той, хто натиснув на кнопку фотоапарата, вважається автором фотографії [743, с. 131, 134].

Стаття 13 зазначеного Закону визначає співавторами твору осіб, спільною творчою працею яких створено твір. Отже, виходячи з положень законодавства про авторське право, для визнання особи, що зображена на фотографії автором чи співавтором, доцільно звертати увагу лише на наявність творчого внеску при створенні самого твору, тобто при здійсненні фотографування. Якщо особа, що зображена на творі, займається налаштуванням фотоапарата, обранням ракурсу фотографування або здійснює фотографування зі встановленням автоспуску через певний проміжок часу тощо – її можна визнати співавтором чи автором твору (залежно від конкретних обставин). Отже, цілком обґрунтованою є позиція О. Ерделевського, що якщо зображення фізичної особи є повністю або частково результатом її власної творчої діяльності, то вона визнається автором або співавтором створеного зображення як об'єкта авторського права, зокрема,

творів живопису, скульптури, графіки, дизайну, графічних оповідань, коміксів та інших творів образотворчого мистецтва, а також фотографій і творів, отриманих способами, аналогічними фотографуванню [886, с. 5]. Зазначена позиція відображається й у судових рішеннях [790]. Викладене дозволяє зробити висновок, що питання визнання авторства за особою, яка зображена на фотографії, цілком залежить лише від наявності її творчого внеску в сам процес фотографування: здійснення налаштування фотоапарата, обрання ракурсу фотографування або фотографування зі встановленням таймера.

Якщо особа, зображена на фотографії, самостійно створила дизайн інтер'єра, обрала поставу тощо, тоді в неї виникають лише авторські права на об'єкт дизайну, на поставу (у разі її оригінальності), але в жодному разі не право співавторства на фотографію.

Отже, при визначенні творчого характеру фотографії слід звертати увагу не на те, що на неї зображено, а на те, яким чином відбулося фотографування (зокрема, ракурс фотографування, налаштування об'єктивів тощо) [34, с. 41]. Слід підтримати А. А. Трухачеву, яка вдало зазначає, що інші учасники роботи над фотографією (гример у портретній зйомці, костюмер, автор ідеї) ні авторами, ні співавторами не є або за законом, або за аналогією з аудіовізуальним твором, де авторами визнаються тільки режисер-постановник, сценарист і композитор, хоча творчий внесок інших учасників очевидний [743, с. 141, 144]. Аналогічної позиції дотримується й С.В. Мазуренко та звертає увагу на те, що особа, яка позує, здійснює тільки задум автора за допомогою позування, тобто виконує не творчу, а технічну роботу, що не може бути підставою для виникнення в особи, яка позує, авторських прав на фотографію [311; 312, с. 68].

Викладене дає можливість визнання особи автором твору лише у випадку здійснення нею творчих дій зі створення об'єктивної форми зображення (у тому числі й власного). Наділення особи статусом автора не виключає можливість здійснення права фізичної особи на власне зображення.

2. Концепція визнання права на власне зображення через майнові права на твір – полягає у визнанні за зображеною особою майнових прав на твір, у якому втілюється зображення особи, замість визнання за особою права на власне зображення.

Фактично дослідники в рамках зазначеної позиції висловлювали думку про належність у зображеної особи майнових прав на твір. Так, у законодавстві початку XX ст. визначали можливість належності авторського права за особами, зображеними на портретах та бюстах у випадку, якщо вони створені за замовленням. Дослідники дотримувалися позиції, що художник не має права власності на твори, створені за замовленням приватних осіб, якщо інше не було обумовлено між ними. Зазначене право, після оплати за працю, належить уже тим особам та їх спадкоємцям, від яких було отримано замовлення. Отже, портрети та сімейні картини художник може повторювати, розповсюджувати та видавати тільки за згодою замовника чи його спадкоємців [506, с. 93]. Також зазначене положення хотіли поширити на усі фотографії, створені за замовленням [11, с. 47].

Як звертає увагу О.О. Пиленко, навіть якщо авторське право зберігається за художником чи правонаступником, заборонялося будь-кому знімати копії з такого твору портретного живопису, продавати, роздавати, віддавати для розповсюдження, виставляти публічно даний твір портретного живопису або робити з нього копії без письмової згоди особи, яка на час виконання зазначених дій є власником портрета [13, с. 332]. Дана обставина була обумовлена невигідним статусом особи, яка була вимушена замовляти свої фотокартки у фотографа на визначених ним умовах, що були не завжди вигідними [420, с. VI, 138]. У наукових працях зазначеного періоду й на сторінках преси висловлена позиція підтримувалася [92; 144, с. 1778; 836, с. 276-277].

Майновими правами на твір зображена особа може бути наділена відповідно до підстав, визначених законом. Як і у попередньому випадку,

наділення особи майновими правами на твір не виключає наявність права фізичної особи на власне зображення.

3. Концепція визнання права фізичної особи на власне зображення правом, що обтяжує авторські права на твір – полягає у визнанні права фізичної особи на власне зображення таким, що пов'язане з авторськими правами на твір (фотографію, портрет або інший художній твір) та є похідним, таким, що виникає з моменту створення твору та фактично блокує самостійність розпорядження твором з втіленим зображенням людини.

Цей підхід висвітлюється у праці, наприклад, О.В. Ельчаніновою, яка звертає увагу на те, що право фізичної особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва, на публікацію, відтворення та поширення цього твору тільки за її згодою є елементом авторського правовідношення, врегульованого інститутом авторського права [167, с. 51-52]. Слід звернути увагу, що при цьому недоречно категорично заперечувати зв'язок відносин, що виникають, з авторським правом, тому що наявність згоди зображеної особи зумовлює можливість оприлюднення та публічного показу твору. Даний підхід відображається у чинному законодавстві України, зокрема у ст.ст. 307, 308 ЦК України [847].

У судовій практиці визнають, що право на оприлюднення й подальше використання зображення фізичної особи не є виключним правом [382, с. 3]. О.О. Моргунова звертає увагу, що права вказаних осіб (фотографа і зображеної особи) взаємообмежені [362, с. 60]. Отже, при замовленні фотографій слід враховувати права особи, зображеної на фотографії. М.В. Гордон зауважує, що зображена особа авторського права не набуває, проте використання автором свого твору обмежене особистими правами замовника. Право публічного демонстрування твору та право його видання належить фотографові тільки в разі відсутності заперечень з боку зображеної особи. В інших випадках питання про права замовника твору вирішуються на підставі правил про відповідні договори по здійсненню авторського права [119, с. 55].

Право на зображення у зарубіжній літературі традиційно визнавалося в якості зовнішнього обмеження авторських прав і, таким чином, в якості неофіційного винятку Директиви про інформаційне суспільство [466]. Створення захищених авторським правом творів на основі образу іншої людини може приймати різні форми, такі як створення зображення без згоди особи, несанкціоноване використання образу іншої людини в художньому проекті, зі зміною або без такої, законне використання фотографій у приватній сфері в художньому контексті або використання зображення виконавця в рекламі або відеогрі і т. д. [966]

Зазначена позиція демонструє органічний зв'язок права на зображення та авторських прав на твір, які є взаємозалежними та такими, що здійснюються за взаємною згодою суб'єкта авторських прав на твір та зображеною особою, за винятком випадків, встановлених законом.

4. Концепція визнання права на власне зображення через суміжні права – полягає у визнанні суміжних прав за зображеною особою як такою, що є виконавцем певної ролі.

У науковій літературі дослідники висловлюють думку, що особа, яка позує, може визнаватися суб'єктом суміжних прав, тобто виконавцем певної ролі [90, с. 56]. Саме циклограма як фотографічний знімок [849, с. 639] дозволяє зафіксувати та відобразити певний цикл рухів – фактично виконання ролі. З розвитком техніки у XXI ст. існують можливості фіксації у фотографіях певних рухів (наприклад, Live Photos). Щодо інших художніх творів, які мають динамічний характер, наприклад, кінофільми, театральні постанови тощо, сумнівів щодо наділення виконавців суміжними правами не виникає.

Як вірно звертає увагу А.Ю. Кувиркова, розвиток інституту суміжних прав може або продовжувати йти шляхом «sui generis», зі створенням нових прав під нові об'єкти, або піти шляхом розмежування «організаційних прав» і «права на образ». Перші стануть суміжними правами, але захищати будуть тільки інтереси продюсерів, тобто осіб, що організували створення об'єктів,

другі належатимуть усім особам, елементи образу яких (вигляд, голос, манера поведінки) будуть використані при створенні об'єктів суміжних прав, незалежно від творчого характеру діяльності такої особи [257, с. 48].

Витвір мистецтва обмежений у часі й існує до тих пір, поки здійснюються фізичні дії. Документи, фотографії або фільми фізичного акту виконання або їх запису є лише доказами і не є витворами мистецтва [919].

Отже, вважаємо недоцільним позбавляти особу, яка зображена в фотографії чи іншому художньому творі, можливості позначення про неї, як про зображену особу, інформації про володіння суміжними правами. Слід погодитися з позицією, що фотографія, аудіовізуальний твір у більшості випадків лише фіксують факт виконання.

Слід зазначити, що існують певні умови, за наявності яких особа може наділятися суміжними правами. Наприклад, якщо йдеться не про зйомку постановочної сцени, коли особа може виконувати певну роль. Враховуючи, що роль передається через жести, міміку, рухи, тощо, фіксація зображення у фотографії або в серії фотографій надає можливість розкрити інтерпретацію ролі та певний творчий задум виконавця. Позначення про зображену особу як про виконавця певної ролі у певний момент часу та в певному місці не є незаконним чи таким, що суперечить чинному законодавству. Крім того, не виключається можливість фотографічної фіксації певного виконання, що частково через фотографії дозволить розкрити задум виконавця та його роль.

Противники такої позиції не погоджуються з можливістю надання особі, зображеній на фотографії, суміжних прав. Деякі автори досить скептично висловлюються щодо можливості виникнення суміжних прав у моделі, праця якої багато в чому подібна до праці акторів. На їхній погляд, навряд чи може йтися про створення моделлю під час фотосесії якого-небудь твору, внаслідок чого виникали би суміжні права [72, с. 6; 709, с. 176].

Дана позиція обґрунтовується тим, що під час фотографування модель виконує суто технічну функцію живого «манекена». Тому в моделі не виникає

суміжних прав, оскільки вона не виконує жодного твору, а сама є об’єктом створення твору (фотографії, картини, скульптури) [300, с. 276].

Л.О. Красавчикова звертає увагу, що стаття цивільного законодавства, яка спрямована на охорону прав фізичної особи, зображеної на фотографії, регулює відносини, в яких беруть участь фізичні особи, що не є виконавцями, тобто акторами, музикантами, співаками, танцюристами тощо. Сфотографованою може бути особа, яка не грає роль (читає, декламує, співає або іншим чином виконує твір літератури або мистецтва), а йде по вулиці, відпочиває на пляжі, обідає в ресторані тощо. Зафіксовані об’єктивом сцени з життя можуть демонструватися тільки після отримання згоди їх героїв, оскільки інакше відбудеться порушення не прав виконавця, а права на недоторканність зовнішнього вигляду фізичної особи, що є важливою складовою права на приватне життя [250].

П.Ю. Пустовалов своє заперечення щодо можливості визнання суміжних прав за зображеною особою аргументує тим, що найчастіше фізичні особи не підозрюють, що їх знімають, або усвідомлюють це тільки тоді, коли увійти в певний образ вже немає часу. При цьому в якості прикладу він наводить ситуації, коли фізичні особи стають об’єктом прихованої зйомки при здійсненні хуліганства, крадіжок, порушенні суспільного порядку або захоплюються зненацька папараці. Основною ж діяльністю виконавця є не справлення враження відносно якостей своєї особи, а представлення творів літератури та мистецтва [510, с. 129-130]. Вважаємо доцільним відразу виключити можливість осіб, які випадково потрапляють у кадр, наділятися правом позначення їх як суб’єктів суміжних прав, зокрема у випадках, що були розглянуті П. Ю. Пустоваловим.

З урахуванням викладених аргументів можна зробити висновок про можливість позначення особи, яка зображена, як суб’єкта суміжних прав. Але, як і у випадку з авторськими правами, наявність суміжних прав на виконання, зафіксоване у фотографії, не виключає наявності права на власне зображення.

Викладене дає можливість зробити висновки про зв’язки права фізичної особи на власне зображення та прав інтелектуальної власності, які у своїй сукупності є виразом єдності регулювання відносин, що виникають при створенні та використанні форми об’єктивізації зображення людини, між суб’єктами права інтелектуальної власності та особою, зображення якої об’єктивовано, або її представниками та третіми особами, зацікавленими у використанні форм об’єктивізації зображення людини.

Генетичні зв’язки права фізичної особи на власне зображення та права на результати інтелектуальної діяльності виражають розвиток системи відносин у зазначеній сфері та обумовлюються тим, що зовнішній вигляд людини є основою для створення форми об’єктивізації зображення. Зазначені зв’язки обумовлені близькістю природи зображення та результатів інтелектуальної діяльності як нематеріальних благ, однорідністю відносин, що виникають при здійсненні права фізичної особи на власне зображення та при здійсненні права на творчу діяльність, зокрема у випадку створення та використання результату творчої діяльності з зображенням людини.

Функціональні зв’язки між правом фізичної особи на власне зображення та правами інтелектуальної власності поділяються на зв’язки субординації, координації та визначають взаємозалежність та взаємодоповнюваність права на власне зображення та прав інтелектуальної власності на форми об’єктивізації зображення. Субординація проявляється в імперативності норм адміністративного законодавства, яке закріплює імперативні приписи щодо випадків фотографування та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини без її згоди. Координація проявляється у диспозитивності норм цивільного законодавства, які надають можливість побудувати відносини між суб’єктом права інтелектуальної власності та фізичною особою, що надає згоду на створення результату інтелектуальної власності з її зображенням.

Зв’язки взаємодії права фізичної особи на власне зображення та права на результати інтелектуальної діяльності проявляються у їх взаємозалежності. Взаємозалежність права фізичної особи на власне зображення та права інтелектуальної власності проявляється перш за все у дуалізмі зображення як нематеріального блага та результату інтелектуальної власності, у якому втілено зображення. Взаємодія полягає у взаємоузгодженні, що проявляється при здійсненні права на власне зображення та здійсненні права на результат інтелектуальної діяльності, якщо інше не передбачено договором. Для виникнення зазначених прав об’єкт повинен відповідати певним ознакам. Зокрема, результати творчої діяльності – ознакам (умовам надання правової охорони), що пред’являються до конкретного об’єкта права інтелектуальної власності, та у випадках, встановлених законом, додатковою є згода зображеної людини.

З урахуванням наведеного, можна стверджувати, що право фізичної особи на власне зображення та права на результати інтелектуальної власності не виключають одне одного, а існують у гармонічному поєднанні, взаємодії та взаємозалежності. Їх основою завжди є інтерес суб’єктів взаємодії. Враховуючи значну кількість різнорідних суб’єктів правовідносин у сфері створення та використання форм об’єктивізації зображення людини, має значення дослідження різнорідних інтересів зазначених суб’єктів з метою визначення їх взаємоузгодження та балансу.

Крім виявлення зв’язку права фізичної особи на власне зображення та прав інтелектуальної власності, слід звернути увагу й на важливість групування інших підходів до характеристики природи та змісту права фізичної особи на власне зображення, зокрема, слід проаналізувати та класифікувати різноманітні підходи до розуміння природи права фізичної особи на власне зображення, що сформувалися в юридичній теорії, судовій практиці й нормах законодавства, та запропонувати єдину концепцію розуміння природи даного права.

Відсутність законодавчого визначення змісту права на власне зображення створює передумови звернення до юридичної доктрини й законодавства зарубіжних країн і змушує на підставі проведеного аналізу виділити такі ***концепції визначення цивільно-правової природи права фізичної особи на власне зображення***.

1. Концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як особистого немайнового права. Відповідно до цієї концепції право фізичної особи на власне зображення розглядається як особисте немайнове право або фактично включається до змісту законодавчо визнаних особистих немайнових прав.

Як звертає увагу О.О. Ніколаєва, у міжнародних конвенціях і угодах право на зображення людини спеціально не згадується, проте мається на увазі, що правова охорона їй надається у рамках загальної охорони особистих немайнових прав. На практиці так і відбувається [381, с. 39-40]. О.А. Ведерникова зазначає, що немайнове право на зображення існує та визнається в зарубіжних країнах лише формально (за назвою) [79, с. 84-85], у нього немає власного змісту, воно завжди є складовою інших прав, залежно від конкретної ситуації: або права на захист честі й гідності (у разі спотворення зображення, що принижує честь і гідність), або права на приватне життя (якщо опублікований знімок був зроблений таємно) і т. п. Наприклад, у цивільному законодавстві Білорусі відсутні норми щодо визначення правового статусу особи, яка зображена на фотографії, внаслідок чого відсутня й однозначна судова практика із зазначеного питання та відрізняються позиції науковців із цього питання [236, с. 171; 307, с. 142-143]. Аналогічно у ЦК Азербайджанської Республіки [122], у ЦК Республіки Молдова [126] не згадується про право фізичної особи на власне зображення.

На погляд деяких дослідників, оскільки право на зображення прямо не згадується в законодавстві в переліку особистих немайнових прав, то надане

право не є самостійним особистим немайновим правом і розглядається як складова частина особистих немайнових прав [300, с. 274-275].

В. Колосов звертає увагу, що у межах загальної системи права цей захист підпадає під інститут «right to privacy». Тобто в разі захисту особою некомерційного інтересу щодо її зображення в основі завжди лежать інші особисті немайнові права та блага [230, с. 40-41]. Ш.Х. Заман як приклад наводить юридичну науку та судову практику Німеччини, де замість поняття «недоторканність приватного життя» сформувалася категорія «загальне право особи». Загальне право особи охоплює право на захист честі й репутації, захист від створення неправдивого уявлення про осіб (сфабриковані інтерв'ю, фотографії тощо), право на власне зображення, право на достовірний опис чиєї-небудь біографії; право на заборону цитування чиїх-небудь слів або письмових робіт без отримання згоди цієї особи; таємниця кореспонденції; приватне життя [185, с. 145-146; 455, с. 99].

Аналіз матеріалів судової практики та наукової літератури із зазначеного питання дозволяє зробити висновки щодо фактичної підміни права на власне зображення на інші права та визнання його складовим компонентом таких законодавчо визнаних особистих немайнових прав особи.

По-перше, права на честь, гідність, ділову репутацію. Автори, які не визнають права на зображення, вважають, що у випадку порушення даного права достатньо застосовувати норми щодо посягання на честь та добре ім'я, адже воно може виражатися у глузливому або образливому зображенні [92]. Законодавством деяких країн [123; 921] передбачена можливість здійснення захисту права на честь, гідність та ділову репутацію при неправомірному використанні зображення.

По-друге, права на недоторканність власного житла. У справі про самовільне зображення тіла Бісмарка гамбурзькими фотографами суд визнав факт порушення, але обґрунтування суду базувалося на порушенні норм про

самовільне вторгнення в чуже житло, а не на самовільному зображенні тіла Бісмарка без згоди спадкоємців [144, с. 1777].

По-третє, права на таємницю особистого (приватного) життя. У рамках даного підходу дослідники висловлюють позицію про можливість віднесення права на власне зображення до категорії прав, які охороняють таємницю або недоторканність приватного (особистого) життя фізичних осіб. В рамках цієї позиції право на власне зображення поряд з іншими особистими немайновими правами спрямоване на охорону особистого життя і є важливою гарантією права на особисте життя [113, с. 83], також воно є похідним елементом від права на приватне життя [54, с. 35]. До кола даних науковців належать І.А. Покровський [436, с. 183], К.Б. Курбонов [296, с. 12-13], В.А. Жакенов [176, с. 60-61], Е.П. Гаврилов [105, с. 9], З.В. Ромовська [647, с. 12], М.С. Малеїн [316, с. 155-156], А.С. Чепига [855], Н. Кудряшова [258, с. 127-128] та інші. Як звертає увагу І.В. Смолькова [683, с. 137], на думку ЄСПЛ, поняття приватного життя включає й елементи, що відносяться до індивідуальності особи, такі як ім'я або її зображення [76, с. 36].

Як зазначає Л.О. Красавчикова, в будь-якому разі незмінно важливим є захист особи від довільної публікації та поширення її зображення як гарантія невтручання в особисте життя [246, с. 79]. У дореволюційному, радянському та сучасному законодавстві України прямого законодавчого закріплення права на власне зображення немає. Однак на сторінках деяких наукових робіт наводилася думка про те, що права «на охорону інтимної сфери» включають в себе і право на власне зображення, яке може бути порушене, наприклад, якщо фотокартка якої-небудь пані виставлена у вітрині магазину серед карток різних осіб сумнівної репутації [436].

У рамках даного підходу деяким вченим уявляється доречним деталізація конкретної норми, зокрема розкриття в законі поняття «таємниця особистого життя», і встановлення заборони на публікацію і поширення опублікованого зображення якої-небудь особи без її згоди [238, с. 49-50].

По-четверте, права фізичної особи на зовнішній вигляд (особисту недоторканність, недоторканність зовнішнього вигляду або його таємницю). Така позиція нерідко зустрічається у працях науковців, які розглядають право фізичної особи на власне зображення як одну зі складових права фізичної особи на власний вигляд (або на недоторканність зовнішнього вигляду , таємницю зовнішнього вигляду [886, с. 4; 887, с. 10-11]).

Наприклад, В.Д. Пилипенко [422, с. 423], А.А. Боер [51, с. 74-75], М.М. Малеїна [321, с. 200-201; 324, с. 138], В.С. Мельников [338, с. 40-41], А.С. Мограбян [355, с. 6-7], Е.А. Вострикова [97, с. 87-95] звертають увагу на те, що право людини на зображення є правомочністю особистого немайнового права на зовнішній вигляд.

Автори плутають поняття особистої недоторканності (фізичної) та недоторканності зображення, втіленого у фотографії або інших художніх творах. А.Є. Шерстобітов право на недоторканність особистого зображення також кваліфікує як право, спрямоване на забезпечення особистої недоторканності людини [134, с. 428-430]. Аналогічна позиція простежується й у працях інших вчених [864, с. 15; 326].

У зміст права на зазначене нематеріальне благо, на погляд більшості з дослідників, входить можливість фізичної особи формувати свою зовнішність на власний розсуд, зберігати та змінювати її, визначати коло осіб, яким фізична особа надає можливість споглядання своєї зовнішності, фіксувати або дозволяти фіксацію своєї зовнішності в певний момент часу шляхом, наприклад, фотографування, відеозйомки, дозволяти використовувати свій образ третій особі в комерційних цілях [886, с. 4; 887, с. 11], можливість вимагати, щоб зображення особи навмисно не спотворювалося [96, с. 46-47].

При цьому Л.О. Красавчикова зауважує, що незрозуміло, у який спосіб право на недоторканність особистого зображення може забезпечувати особисту недоторканність фізичної особи [249, с. 78-79]. Лише деякі дослідники, наприклад С.П. Гришаєв, звертають увагу, що з цією думкою важко

погодитися, оскільки фіксація зображення людини не порушує її право на певний індивідуальний вигляд. Вона лише закріплює цей вигляд у певний момент [141]. Вказані зауваження є цілком обгрунтованими та доречними.

По-п'яте, особистого немайнового права на персональність (індивідуальність) фізичної особи. О.О. Посикалюк обґрунтовує включення до змісту особистого немайнового права на індивідуальність активних правомочностей щодо використання та (або) надання згоди на використання, а також визначення правового режиму використання ознак індивідуальності (імені, зображення, голосу та інших ідентифікуючих рис) в комерційних цілях (як комерційного найменування, знака для товарів чи послуг, промислового зразка, для рекламування чи просування товару на ринку в інший спосіб) [441].

Е.Е. Мухамедова у своєму дослідженні доходить висновку, що до особистих немайнових прав фізичної особи, що визначають персональність фізичної особи, слід відносити: право на ім'я; право на індивідуальність; право на особисте життя та його таємницю; право на особисті папери; право на таємницю кореспонденції; захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок, охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах [366]. Хоча фактично про право на власне зображення не йдеться, до права на персональність автор відносить особисті немайнові інтереси, про які мова йде у ст.ст. 307, 308 ЦК України.

Викладене дозволяє зробити висновок, що фактичне звеличення особистих немайнових прав, закріплених у цивільному законодавстві, над правом на власне зображення не є обґрунтованим і вірним, ну і тим більше не відповідає сучасним тенденціям комерціалізації атрибутів особи. При визначенні співвідношення права фізичної особи на власне зображення та особистих немайнових прав особи видається вірним відмежування права фізичної особи на власне зображення від інших особистих немайнових прав, визнаючи його самостійним суб'єктивним правом фізичної особи.

На думку деяких дослідників (наприклад, С.В. Бондаренка [58, с. 64], І.А. Близнеця, Н.М. Гаріної [47, с. 17]), право фізичної особи на власне зображення є одним із особистих немайнових прав фізичної особи. Воно не належить до інституту авторського права, але неабияк впливає на здійснення авторського права [697, с. 75]. Той факт, що у радянські часи дане право містилося в розділі IV ЦК «Авторське право», пояснюється тільки відсутністю єдиного цілісного регулювання особистих немайнових прав фізичних осіб і суто зовнішнім зв'язком із поширенням твору образотворчого мистецтва. Насправді таке право не має майже нічого спільного з авторським правом [135, с. 240]. В.І. Бобрик пропонує у цивільному законодавстві «встановити не лише заходи охорони і захисту фізичної особи при зйомці та використанні її зображення, а й закріпити особисте немайнове право на власне зображення» [49]. А.К. Капишева доходить висновку, що право на власне зображення є не просто немайновим правом, але й належить до основних прав та свобод людини, які охороняються Конституцією [217, с. 64].

На їх погляд, право на власне зображення є особистим немайновим правом, не пов'язаним із майновими. Ця категорія суб'єктивних цивільних прав, на думку деяких учених, тільки охороняється нормами цивільного права [204, с. 53], на думку інших – не тільки охороняється, але й регулюється [829, с. 89; 456, с. 99]. Питання про природу права на зображення є спірним та дискусійним, на даний момент серед дослідників цього питання немає єдиної думки стосовно того, чи є таке право майновим або немайновим. У науці цивільного права існує розподіл немайнових прав на пов'язані і не пов'язані з майновими. Вважається, що право на зображення є особистим немайновим правом, яке може привести до виникнення майнових прав, наприклад, при використанні зображення в комерційних цілях [435].

У структурі особистих немайнових прав дане право визнається як самостійне законодавцем й у Казахстані (ст. 145 ЦК Республіки Казахстан) [125]. У Республіці Узбекистан дане право згадується у ст. 99

«Особисті немайнові права та інші немайнові блага» [128], але його зміст законодавцем не розкривається.

Законодавча позиція визначення природи права на власне зображення не відображає сучасні реалії розвитку ринку комерціалізації зображення, використання зображення у сфері шоу-бізнесу, при виробництві різної сувенірної продукції з використанням атрибутів особи.

У науковій літературі звертають увагу на те, що не виключається можливість отримання певного прибутку від комерційного використання зображення, втіленого у певній формі об'єктивізації. Однозначно погодитися з тим, що право на зображення – немайнове право, неможливо. Варто враховувати, що в зарубіжній практиці існує передача права на зображення за ліцензійним договором як майнового права [228, с. 46].

Як зауважує А. Капишева, якщо заперечувати немайновий характер права на власне зображення, то неможливо пояснити сьогоднішні явища по відшкодувальній передачі прав на власне зображення іншим особам або організаціям. Законодавчо не можна обмежити можливість фізичної особи в наданні використання власного конкретного зображення за винагороду, тим самим спростовувавши його майнову природу [215, с. 84].

Таким чином, неможливо заперечувати немайнову природу права на власне зображення. Немайновий інтерес у складі права на власне зображення завжди присутній, оскільки зображення може фіксувати інформацію про таємницю особистого життя зображеної особи, зачіпати здійснення конкретних немайнових прав тощо. Але в той же час інтереси зображеного не повинні прив'язуватися до деяких немайнових прав, тобто має бути можливість висування вимоги про припинення показу зображення без зв'язку з порушенням права на честь і гідність, таємницю особистого життя тощо.

Як уже було вказано раніше, зображення людини не є її особистим немайновим благом, що підтверджується невідповідністю його критеріям таких благ (наприклад, воно є віддільним від людини в різних формах об'єктивізації,

що приводить до здатності знаходитися в цивільному обороті). Отже, в результаті віддільності від людини зображення може перебувати в цивільному обороті, а його зміст значно ширший за немайнові права, що обумовлює можливість дослідження його майнової природи. Не заперечуючи наявності немайнової складової в праві на зображення, слід визнати необхідність реформування підходів до визначення його правової природи. Таким чином, важливим для визначення природи та змісту права фізичної особи на власне зображення є також дослідження поглядів учених на майнову складову права фізичної особи на власне зображення.

2. Концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як майнового права. А.В. Кашанин звертає увагу на тенденції переносу акценту з особистої на майнову складову механізму охорони нематеріальних благ. На його думку, надання охорони нематеріальному благу економічно виконує функцію його монополізації, що є однією з передумов для збільшення економічної цінності виділеного таким чином об'єкта. Це не означає, що цей об'єкт дійсно стане затребуваним у майновому обороті, проте така вірогідність явно підвищується. Відповідно, виникає питання про можливість і форми залучення об'єкта, що раніше отримав охорону в якості особистого немайнового блага, в майновий оборот. Слід також враховувати динаміку наукової думки щодо обороту у сфері особистих немайнових благ, які вимагають правової охорони, обумовлену неюридичними чинниками, зокрема зміною структури пануючих у суспільстві цінностей, ролі елемента патерналізму і розподільної справедливості в політиці тощо. Таким чином, перелік особистих немайнових благ та інтересів, які за уявленнями обороту вимагають правової охорони, не є незмінним. Межа між особистим і майновим інтересом, пов'язаним з використанням нематеріального блага, є рухливою. Ці процеси позначаються поняттями «відособлення нематеріального блага від особи (особистої сфери) його володільця», «залучення нематеріального блага до майнового обороту» [221].

С.О. Сліпченко ставить під сумнів категоричність немайнової природи права на зображення, як і інших особистих немайнових прав. Зазначене положення він обґрунтовує таким чином: «право на використання зображення може бути надано третій особі й основою такого надання має бути цивільно-правовий договір; зображення як об'єкт здатне до обігу – через обіг матеріального носія воно може бути оцінене у грошовій формі» [678, с. 323]. Зазначену позицію підтримує Д.Г. Чайников, який стверджує, що зображення здатне до грошової оцінки, на що вказує ст. 308 ЦК України, яка передбачає можливість позування за плату. Це благо є оборотоздатним і, відповідно, має економічний зміст та може використовуватися учасниками товарообігу з метою отримання прибутку, а не тільки забезпечення немайнового інтересу, – соціального існування фізичної особи, як це зафіксовано чинним законодавством [853, с. 436]. Ряд авторів також підтримують позицію про можливість перебування у цивільному обороті зображення людини. Т.В. Трофимова звертає увагу, що право на власне зображення може бути предметом зобов'язальних відносин, предметом яких є передача вказаного права користувачеві за винагороду тощо. Проте ця обставина не переводить їх у площину відносин майнового характеру, оскільки майновий зміст відносин, що виникають із приводу нематеріальних благ, носить підпорядкований характер, ніби перманентно супроводжуючи нематеріальне благо, не будучи основним змістовним елементом останнього. Можливість хоча і не безпосередньої, але все ж таки оцінки деяких нематеріальних благ не говорить про порочність самої ознаки. Навряд чи кому-небудь вдасться обґрунтовано заперечити той факт, що нематеріальні блага по суті своїй позбавлені економічного змісту, чим і відрізняються від благ майнових, а також хоча і немайнових, але пов'язаних з майновими. Можна лише говорити про «порочність» вказаної загальної ознаки нематеріальних благ у конкретному їх виді. Причому відносно конкретних нематеріальних благ доводиться говорити не лише про порочність ознаки відсутності економічного змісту, те ж саме можна стверджувати і відносно

інших ознак нематеріальних благ, зокрема відносно ознаки невідчужуваності [741, с. 26-27].

Право на зображення загальновизнане і є повноцінним майновим правом, яке може передаватися його володільцем на будь-яких умовах на підставі як виключної, так і невиключної ліцензії (договору) [230, с. 40-41]. Гуго Кейснер при визначенні природи даного права називав його майновим правом власності на власне зображення [222, с. 6, 25].

Майнові відносини у сфері реалізації права фізичної особи на власне зображення проявляється в законодавстві зарубіжних країн за допомогою конструкції «право гласності» («right of publicity») [934]. «Right of publicity» виділилося з «right of privacy», яке, у свою чергу, означає право на приватне життя. І якщо право на приватне життя є комплексом немайнових прав і благ, то право на гласність – комплекс майнових прав.

Як звертає увагу А.В. Кашанін, об'єктами права на гласність і права на приватність є одні й ті ж нематеріальні блага, а саме певні атрибути особи. У рамках доктрини «right of privacy» ці блага розглядаються виключно як об'єкт охорони, тобто як особисте немайнове благо. Відповідно, «right of privacy» побудоване по охоронній моделі і залишається невідчужуваним. «Right of publicity» кваліфікує атрибути особи в якості об'єкта майнового обороту і, відповідно, об'єкта майнових прав. Гнучкість механізму забезпечується відносним звуженням або розширенням сфер застосування вказаних механізмів, що дозволяє забезпечити безумовне застосування принципу невідчужуваності «right of privacy». В основі рішення про пріоритет того або іншого механізму лежить використання методології зважування інтересів [221].

Інші іноземні вчені також підтримують позицію, що право на зображення є майновим правом індивіда, що полягає в можливості запобігати несанкціонованому використанню його особистих атрибутів. Зображення, зокрема в рекламі, охороняються правом власності, а не особистими правами. Майнові елементи у праві гласності обумовлюються двома факторами:

особистим правом на результати власної праці та виключним правом на власний комерційний, товарний образ [929]. Експлуатаційні права по використанню образу полягають у можливості комерціалізувати продукти або роботи [914].

Захист права гласності та права на власне зображення розширюється, особливо щодо знаменитостей при використанні їх зображення з комерційною метою [944; 957; 978].

Можливість оцінити зображення в грошовому еквіваленті обумовлена наявністю об'єктивної цінності й корисних властивостей цього об'єкта, що дозволить задовольняти інтереси не тільки його володаря, але й інтереси третіх осіб, а також певним об'єктивним виразом зображення [853, с. 436-440]. Можливість оцінки зображення в грошовому еквіваленті відображається і в матеріалах судової практики [228, с. 45; 946].

Визнання майнового компонента у праві на власне зображення дозволило науковцям виробити різні підходи оцінки права фізичної особи на власне зображення. Суди зазвичай оцінюють і поділяють майнові та немайнові інтереси у професійній практиці чи бізнесі незалежно від того, чи ці права можуть бути продані чи передані. Два методи оцінки гудвілу (ділової репутації знаменитості) вимагають визначення середнього річного доходу знаменитості. Цифра доходу не повинна включати в себе доходи від експлуатації зображення знаменитості, тобто доходи, отримані завдяки здійсненню права на гласність. Тобто в цьому розрахунку виключаються доходи, отримані завдяки участі у рекламних роликах або інших проектах з використанням зображення людини.

По-перше, метод «припущення про безперервність діяльності» («Going Concern») є простим і зручним для судової практики, його основою є визначення доходу від здійснення професійної практики. Загальним стандартом для оцінки ділової репутації є прибуток за один квартал (який визначається в 25 відсотків від вартості річного валового доходу).

По-друге, метод «капіталізації перевищення надходжень». Цей метод полягає у визначенні середнього валового прибутку за попередній ряд років (до податку на прибуток) після того, як враховані всі розумні та необхідні витрати бізнесу. Такий період, як правило, складає від трьох до п’яти років. Потім від середньорічного чистого прибутку віднімається середній річний оклад особи, що працює у відповідній сфері та має подібний досвід. Перевищення капіталізації враховується протягом ряду років.

Щодо знаменитих осіб звертають увагу на те, що не існує середньої зарплати знаменитості, зокрема, акторів, музикантів. Досвід знаменитостей є надзвичайним і не підлягає звичайним правилам розрахунку. Отже, немає жодних підстав визначити заробіток, з якого можна розрахувати надприбутки. Крім того, різняться статистичні дані заробітку акторів різних вікових груп. Різниця в отриманні доходів між знаменитими акторами і їх незнаменитими однолітками є «надлишковими доходами» знаменитості. Суд повинен оцінити ступінь популярності зірки або суперзірки, навіть якщо отримане значення перевищує шість цифр. Вартість прав експлуатації зображення може перевищувати вартість ділової репутації знаменитості, але це трапляється рідко. Визначенням права гласності є ціна, яку промопідприємець буде готовий заплатити за право використовувати ім’я знаменитості і подібність зображення або риси зовнішності в усіх способах експлуатації. Але кожна зі знаменитостей обирає для себе можливість погодитися на експлуатацію її зовнішності або відмовитися від її експлуатації, тим самим зменшивши прибуток [978].

Отже, природа права на зображення охороняється в рамках різних правових теорій. Підхід, прийнятий в американській доктрині, прагне до речового права, тоді як європейський, за винятком Великобританії, як і раніше, залишається у рамках теорії прав особи. Хоча модель правового регулювання все та ж, континентальна теорія, котра засновується на нематеріальних правах, стикається з труднощами і перешкодами при спробі унаслідувати і передавати ці повноваження за цивільно-правовим договором. Схоже, що це дає основу

змінити підхід до правового регулювання відносин у цій сфері і визнати, що іноді закони повинні пристосуватися до реалій ринку, а не інакше [905]. Проаналізовані аргументи щодо визначення права фізичної особи як особистого немайнового та як майнового права дозволяють зробити висновок про обмеженість зазначених підходів та доцільність відстоювання позиції про так звану гібридність, подвійність природи права фізичної особи на власне зображення.

3. Концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи. Серед прибічників цієї позиції слід підтримати О.О. Ніколаєву, С. Сліпченко, які дотримуються думки, що це право має певну майнову складову [381, с. 20], подвійну природу та належить до так званих парних прав, немайнових та майнових, тому що це благо може оцінюватися у грошах [681, с. 97]. Подвійність природи права дозволяє визнати наявність як немайнового елемента права на зображення, так і майнового. Заперечувати майновий елемент як частину права на зображення в сучасних економічних умовах комерціалізації зображення у сфері реклами, шоу-бізнесу, при виробництві та просуванні товарів і послуг неможливо. Тому при визначенні змісту права фізичної особи на власне зображення необхідно з'єднати немайнові та майнові інтереси. При цьому важливо розробити підходи до можливої оцінки права на власне зображення, враховуючи при цьому такі чинники, як знаменитість людини, її популярність і затребуваність у професійній сфері, рівень довіри, рівень доходу тощо. Викладене дозволяє зробити висновок, що право фізичної особи на власне зображення є правом, що поєднує немайнові та майнові компоненти, тобто є гібридним.

Наступною підставою для класифікації поглядів цивілістів є визначення змісту права фізичної особи на власне зображення. У минулому столітті в теорії цивільного права домінувала позиція про визнання права фізичної особи на власне зображення особистим немайновим правом, що й було підставою для обмеження доктринальних підходів визначення змісту в рамках концепції

особистих немайнових прав. Сучасний розвиток концепції нематеріальних благ і пов’язаних із нею немайнових прав був обумовлений розвитком майнового обороту, внаслідок чого законом стали регламентуватися питання розпорядження зображенням [406, с. 36]. Правова система реагує на зміни та процеси, що відбуваються в суспільстві, поширюючи на нематеріальні об’єкти механізми, характерні для обороту майнових благ. Як відмічає А. В. Кашанин, відмова від парадигми охорони нематеріальних благ як особистих відбувається поступово, що ставить питання про те, чи можуть вказані цілі охорони об’єкта і як майнового, і як немайнового блага переслідуватися одночасно і, відповідно, чи можна поєднати патерналістську турботу про особу з визнанням у певних межах її здатності розпорядитися (відчужувати) нематеріальним об’єктом і, відповідно, перейняти на себе небажані наслідки морального характеру. Реконструкція процесів розвитку форм правової охорони нематеріальних благ показує, що принципові особливості механізму особистих прав, зокрема принцип їх невідчужуваності, вдається зберегти лише в тих випадках, коли вдається «розвести» механізми охорони особистих і майнових інтересів і, відповідно, зорієнтувати особисті права виключно на охорону особистих немайнових благ. Враховуючи рухливість уявлень про коло особистих немайнових благ, що заслуговують охорони, і, відповідно, про особисте або майнове значення поведінкових можливостей, пов’язаних із нематеріальним благом, механізм розмежування особистих і майнових прав повинен мати достатню гнучкість [221].

Коли йдеться про блага, що становлять інтерес для суб’єктів цивільного права, то вони є не тільки об’єктом прав однієї особи, але й породжують також обов’язки інших осіб, без яких суб’єктивне цивільне право не може бути реалізоване [837, с. 176]. Під суб’єктивним цивільним правом Р.О. Стефанчук розуміє засновану на нормах об’єктивного цивільного права міру дозволеної поведінки конкретного суб’єкта у правовідносинах з іншою особою (особами) [706, с. 103]. Якщо проаналізувати зміст ст.ст. 307, 308 ЦК України,

можна виявити елементи суб'єктивного цивільного права, зокрема межі визначеної поведінки третіх осіб, що дало можливість виробити комплексний підхід до розуміння права фізичної особи на власне зображення як суб'єктивного цивільного права.

З урахуванням сучасних тенденцій цивільного обороту, змін у ринкових відносинах, базуючись на доктрині цивільного права та правозастосовній практиці, уявляється можливим виділити такі основні ***підходи до розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення***.

1. «Негативна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення без відповідного дозволу, за виключенням випадків, встановлених законом. Негативність змісту права фізичної особи на власне зображення, на думку деяких дослідників, об'єктивно обумовлена відсутністю відповідних суспільних відносин, які припускають активні дії хоч би однієї сторони цих відносин [166, с. 60-61].

В рамках зазначеної концепції існує вузьке та широке трактування зазначеного права. Прибічниками *вузького трактування в рамках негативної концепції* права фізичної особи на власне зображення є, наприклад, В.А. Жакенова [176, с. 153-165], Т.С. Романченко [645; 646]. На їх погляд, зміст вищезгаданого права полягає в недопущенні вільного показу, відтворення, використання будь-яким чином зафіксованого яким-небудь способом зображення особи без її згоди, її законних представників або спадкоємців. Мотиви заборони показу, публікації, поширення твору можуть бути різні («на думку людини, портрет принижує її гідність або невдало виконаний тощо) і для суті справи (тобто позитивного вирішення питання) значення не мають. Ю.С. Гамбаров звертає увагу на те, що не може бути допущено ні приниження зображуваної особи, ні вторгнення в її інтимне життя: зображення в оголеному вигляді, в халаті тощо [110]. На погляд В.В. Воронко, вимога не опубліковувати, не відтворювати і не поширювати твір образотворчого

мистецтва із зображенням управомоченої особи зводиться лише до вимоги дотримання встановленої законом заборони. Якої-небудь іншої активної поведінки управомоченої або зобов'язаної особи воно не припускає. Проте такі «негативні» суб'єктивні права в принципі існувати не можуть. Тому не можна в даному випадку говорити про особисте немайнове право на власне зображення, за допомогою наділення яким регулюються відповідні особисті немайнові відносини [96, с. 48-50]. Більшість авторів, досліджуючи право фізичної особи на власне зображення, виділяють тільки компоненти, пов'язані з оборотом матеріальних примірників із зафіксованим зображенням зовнішнього вигляду людини. Слід також звернути увагу й на негативне вузьке трактування даного права в нормах законодавства деяких країн [124; 130; 131; 926].

Прибічниками *широкого трактування* змісту права фізичної особи на власне зображення *в рамках негативної концепції* є А.В. Завадський [183], О.В. Єльчанінова [167, с. 51-52; 840, с. 2]. На їх думку, це право полягає в забороні відтворювати (зображувати людину будь-яким способом без її згоди за виключенням випадків, встановлених законом), повторювати та поширювати зображення фізичної особи без її згоди, тобто перешкоджати появі зображення у будь-якій формі без відповідної згоди. Аналогічне розуміння міститься й у законодавстві деяких країн [26, с. 110-111].

2. «Позитивна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом. Вказана концепція також включає вузьке та широке трактування змісту права фізичної особи на власне зображення.

Вузьке трактування в рамках позитивної концепції. На погляд В.А. Мужанової, повноваження на розпорядження власним зображенням означає надання згоди на обнародування і подальше використання якогось конкретного зображення. У той же час не виключено, що реалії життя, розвиток суспільних відносин виявлять об'єктивну необхідність у закріпленні

можливостей здійснення деяких позитивних дій у рамках суб'єктивного громадянського права на те або інше нематеріальне благо. Позитивний зміст суб'єктивного цивільного права на нематеріальні блага (повноваження на позитивні дії) існує і може складатися з декількох повноважень, вказаних у законі. Обов'язковим серед них (нерідко єдиним) є повноваження володіння нематеріальним благом [363, с. 78, 81].

Широке трактування в рамках позитивної концепції відображається у праці В.І. Бобрика, який звертає увагу на те, що завдяки праву на власне зображення кожна фізична особа визначає для інших осіб можливості зйомки чи іншої фіксації власного зображення, а також подальшого його використання [49]. На погляд Н.Ю. Положенцевої і К.С. Митягина, право на зображення – це єдине найменування декількох взаємо пов'язаних, але різних юридичних конструкцій: особистого немайнового права на власне зображення; майнового права на отримання прибутку з використання власного зображення або образу; виключного права на використання власного зображення або зображення іншої особи [437, с. 24].

3. «Комплексна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти та забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом. Наведена концепція також розкривається у вузькому та широкому трактуванні змісту права фізичної особи на власне зображення.

Вузьке трактування в рамках комплексної концепції міститься у законодавстві деяких країн. У ЦК Казахстану міститься комплексне вузьке трактування. У ст. 145 «Право на власне зображення» ЦК республіки передбачається можливість публікації, відтворення і поширення образотворчого твору (картина, фотографія, кінофільм та інші), в якому зображена інша особа, лише з відома зображеної особи, а після її смерті з відома її і другого з подружжя. А також встановлюється заборона на

використання зображення третіми особами без відповідної згоди: ніхто не має права використати зображення якої-небудь особи без її згоди, а у разі її смерті – без згоди спадкоємців [125]. Аналогічний вузький підхід простежується і в ст. 176 «Право на власне зображення» ЦК Республіки Таджикистан [127]. Відповідно до цієї статті, ніхто не має права використати зображення якої-небудь особи без її згоди, а у разі її смерті – без згоди спадкоємців. Публікація, відтворення і поширення образотворчого твору (картина, фотографія, кінофільм та інші), в якому зображена інша особа, допускається лише з відома зображеної особи, а після її смерті – з відома її дітей і другого з подружжя. Така згода не потрібна, якщо це встановлено законом або зображена особа позувала за плату.

Широке трактування в рамках комплексної концепції. Зі зміною економічних реалій, набуттям нового значення результатів інтелектуальної діяльності, розширенням сфери використання результатів інтелектуальної діяльності та інформації як нематеріальних благ виникає потреба в переосмисленні концепції права фізичної особи на власне зображення, підтримання широкого трактування, зокрема наділенням суб'єкта правами як позитивного змісту (права дозволяти здійснювати зйомку, здійснювати використання та надавати дозвіл на використання твору із зображенням людини), так і негативного змісту (заборона та перешкоджання неправомірного використання).

В Україні право на власне зображення чинним цивільним законодавством прямо не закріплено, однак відповідно до ст.ст. 307, 308 ЦК України фізична особа наділена низкою можливостей щодо захисту й охорони власного зображення. Такий підхід не враховує існування єдиного суб'єктивного права на власне зображення, тому В.І. Бобриком пропонується прямо закріпити його в законі [49]. Для реалізації зазначеної пропозиції доцільним є визначення змісту права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єктивне право фізичної особи на власне зображення виражається в можливостях фізичної особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва,

визначати долю і порядок використання цього твору за допомогою його публікації, відтворення та поширення. У суб'єктивне право особи на власне зображення мають бути включені також і повноваження створення власного зображення, надання такої можливості третім особам, використання зображення, заборони його використання третіми особами в комерційних або протиправних цілях, а також заборони спотворювати власне зображення [40].

Комплексне трактування змісту права на власне зображення, яке поєднує повноваження як щодо надання дозволу, так і встановлення заборони, знайшло відображення у працях В.А. Мікрюкова [340], О.В. Докучаєвої [156, с. 334-335], матеріалах судової практики. Право на зображення за своєю правовою природою розглядається як суб'єктивне цивільне право, тобто як форма дозвільної поведінки, яка полягає в закріплених нормами права повноваженнях фізичної особи на власні дії, дії інших осіб та повноваження захисту [808]. Право на зображення фактично поглинається правами особистості (в основному права на недоторканність приватного життя і гідності), а також має «позитивні повноваження» (право на вигоду від використання власного образу) і «негативні повноваження» (для захисту інтересів у експлуатації і захисту гласності) [908]. Комплексне трактування міститься й у законодавстві деяких країн [921].

Таке комплексне трактування змісту підтверджує можливість визначення даного права як суб'єктивного. Позиція про визнання даного права як суб'єктивного цивільного права відображена у матеріалах судової практики [808] та у працях деяких вчених. В.Я. Іонас [203] висловлював думку, що право на власне зображення не має нічого спільного з авторським правом, це таке ж суб'єктивне право, як право на укладення шлюбу, право на цивільне ім'я. В.А. Бєлов [40, с. 123-124], В.А. Немчинова [378, с. 253-255] також розглядають дане право як суб'єктивне.

У деяких країнах, зокрема на острові Генрсі, ухвалений закон про права на зображення (Image Rights Ordinance, IRO [969]), згідно з яким вводиться

законодавчий механізм реєстрації зображень людини, включаючи характерні риси, особливості й інші унікальні якості, притаманні зареєстрованій особі (зокрема, голос, фрази, манери та ін.), і використання зареєстрованих об'єктів у комерційній діяльності [381, с. 32].

Викладене свідчить, що у чинному цивільному законодавстві України фактичного закріплення право фізичної особи на власне зображення не отримало. Основним поняттям є «інтерес фізичної особи», який охороняється при створенні та використанні фотографії та інших художніх творів з зображенням людини. Реалії сьогодення потребують закріплення у цивільному законодавстві зазначеного права з врахуванням його дуалістичної природи.

Уявляється можливим визначити право фізичної особи на власне зображення як суб'єктивне цивільне право, якому притаманні зв'язки з правами інтелектуальної власності, подвійна природа, відсутність нерозривного зв'язку за своїм змістом з особою – носієм зовнішнього вигляду, котре втілене у зображенні, а також спрямованість на задоволення як немайнових, так і майнових інтересів.

2.2. Право фізичної особи на власне зображення як суб'єктивне цивільне право та особливості його здійснення

Чинний ЦК України так і не закріпив право фізичної особи на власне зображення, а тільки регламентував умови захисту інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок (ст. 307 ЦК України) та охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях і в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України). Зазначені норми містять загальні положення, які неповно та суперечливо регулюють відносини в зазначеній сфері, навіть не розкриваючи поняття та сутність права фізичної особи на власне зображення.

На погляд законодавця, ключовим поняттям для регулювання відносин у сфері створення й використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людини є саме поняття «інтерес». Слід погодитися з

І.В. Венедіктовою, що «охоронюваний законом інтерес є певним правовим засобом як задоволення потреб суб'єктів правовідносин, так і досягнення соціально корисних цілей» [84, с. 134].

Проблема співвідношення суб'єктивного цивільного права й інтересу, на думку С.М. Михайлова, традиційно формулюється так: чи входить категорія інтересу в зміст суб'єктивного права? Думки цивілістів з цього приводу розділилися. Деякі учені вважають, що інтерес входить у зміст суб'єктивного права і є його основним елементом. Інші дослідники вважають, що інтерес не може входити в зміст суб'єктивного права, бо є передумовою і метою суб'єктивного права [348, с. 81]. Як звертає увагу Ф.О. Богатирьов, всякий (фактичний) інтерес стає правовим інтересом, коли він або опосередковується суб'єктивним правом, або виступає у формі інтересу (законного інтересу, що охороняється законом) [50]. О.І. Чепис висловлює думку, що «фактичні інтереси проходять стадію перевірки на відповідність закону, в результаті якої залишаються законні інтереси, яким для реалізації надається інструмент у вигляді суб'єктивних цивільних прав. Ті законні інтереси, які в силу економічних, якісних та кількісних причин залишилися не опосередкованими правовими нормами, доцільно іменувати охоронюваними законом інтересами» [856].

О. В. Малько зазначає, що суб'єктивне право та законний інтерес – різні підвиди способів правового регулювання. Перший – сильніший в юридичному плані, більш гарантований, надійніший. Другий же, поза сумнівом, менш юридично забезпечений, ніж суб'єктивне право, але є часом не менш важливим, бо виступає глибшим підвидом способу правового регулювання [327].

Звернення у попередніх підрозділах до визначення інтересу фізичної особи, якої стосується створення та/або використання форми об'єктивізації зображення з її зображенням, дозволяє зробити висновок про закріплення законодавцем елементів суб'єктивного цивільного права, що дозволяє

припустити можливість законодавчого визнання права фізичної особи на власне зображення.

Для здійснення усесторонньої характеристики змісту права фізичної особи на власне зображення та особливостей його здійснення слід визначити концептуальні погляди науковців щодо об'єкта права фізичної особи на власне зображення; суб'єктів здійснення права фізичної особи на власне зображення, змісту права, моменту його виникнення та строку дії права.

Зміст права фізичної особи на власне зображення. При визначенні змісту права фізичної особи на власне зображення слід звернутися до визначення змісту права. Як звертає увагу Р.О. Стефанчук [706, с. 132-133, 137], під поняттям «зміст» слід розуміти «склад» елементів та їх «структуру». Елементами (складовими) права виступають правомочності, що складають структуру, яка дає можливість забезпечити зовнішню єдність та внутрішню диференціацію суб'єктивного цивільного права. З врахуванням викладених у попередньому підрозділі доктринальних підходів до визначення природи та змісту права фізичної особи на власне зображення, а також того, що суб'єктивне цивільне право має тричленну будову і складається із сукупності правомочностей на власні дії (позитивний зміст), правомочностей на дії інших осіб (негативний зміст) та правомочностей вимагати захисту цього суб'єктивного цивільного права у випадках, що визначені законом, можна запропонувати таке визначення змісту права фізичної особи на власне зображення.

Зміст права фізичної особи на власне зображення складають такі правомочності, які умовно можна поділити на дві групи: правомочності на зображення та правомочності з зображення. О.О. Посикалюк наводить позиції науковців зарубіжних країн та визначає право на зображення як право захищатися від небажаного оприлюднення, підкреслюючи особливу цінність особистих немайнових прав. При визначенні права з зображення увага акцентується на маркетинговій якості зображення та можливості отримувати

дохід [442, с. 198]. З врахуванням викладеного уявляється можливим при розподілі прав не брати за основу майновий компонент, а визначити зміст права дещо інакше.

По-перше, це **правомочності на зображення**, здійснення яких спрямовано на вирішення питання взагалі про можливість та зокрема про умови створення зображення людини.

1. Правомочність дозволяти чи перешкоджати проведенню фото-, кіно-, теле-, відеозйомки та створення інших форм об'єктивізації зображення фізичної особи за умови її власної участі (зокрема позування), якщо інше не передбачено законом або договором. Таке трактування не обмежує право на творчість, зокрема можливість художників зображувати людей за їх відсутності. Крім цього, дане право не суперечить здійсненню обов'язкового фотографування людей у випадках, встановлених законом.

2. Правомочність зазначати інформацію про себе як про зображувану особу при створенні та/або використанні форми об'єктивізації зображення або перешкоджати такому зазначенню, якщо інше не передбачено законом або договором. Як зазначають у науковій літературі, відмінною рисою особи, крім зображення, є її ім'я. Тому кожен зацікавлений в тому, щоб його зображення не використовувалося по відношенню до іншої особи або щоб їм не була загримована особа, яку представляють в яких-небудь п'єсах як придуркувату чи безумну. Такий інтерес відсутній, коли, наприклад, малюючи апостола, художник придасть йому риси відомої особи, або, наприклад, коли особа зображена на картині під час проведення громадських зборів або на відкритій місцевості [144, с. 1785-1786]. Кожна фізична особа має право на зазначення власного імені при кожному публічному використанні фотографії з власним зображенням, якщо її зображення є основним об'єктом використання та за наявності технічної можливості. У деяких випадках також неможливо зазначити інформацію про особу внаслідок її невідомості. Наприклад, якщо здійснюється поширення фотографій особи, яка підозрюється у вчиненні

злочину, яка розшукує своїх родичів та не володіє інформацією про себе внаслідок психічного захворювання тощо.

По-друге, **правомочності, що випливають із зображення** та спрямовані на визначення умов його використання.

1. Правомочність визначати недоторканність зображення, втіленого у форму об'єктивізації, якщо інше не передбачено законом або договором. Полягає у наданні дозволу або забороні внесення змін у фотографії чи інший художній твір з зображенням людини, якщо інше не передбачено законом або договором. Зазначене повноваження припускає наявність можливості вимагати узгодження внесення змін до самого зображення, його форми вираження, супровід його іншими зображеннями, словесними коментарями й можливості вимагати інших способів зміни зображення або форми його сприйняття. У науковій літературі, зокрема О.О. Ніколаєвою, пропонувалося закріпити на законодавчому рівні заборону на неузгоджене з фізичною особою спотворення й іншу зміну її зображення (зокрема фотографій, відеозаписів, різних творів, у яких зображена людина), що порочать честь, гідність або ділову репутацію особи, образливим, принизливим, знущальним чи іншим негативним характером, вираженням в непристойній формі [381, с. 22-23]. Порушення права на недоторканність зображення і захист його від спотворень полягає в можливості перешкоджати несанкціонованому внесенню автором змін у зображення або супроводження його коментарями [214, с. 65-69].

У законодавстві деяких країн закріплювалося положення щодо неможливості внесення змін у фотографії чи інші художні твори без згоди зображеної особи. Наприклад, у Німеччині змінювалися підходи законодавця щодо можливості внесення змін у фотографії. Спочатку будь-які зміни у зображенні (наприклад, домальоване мереживо на платті артистки) вважалися створенням нового твору, який ніхто не мав права вилучити з обороту. Згодом було запроваджено положення щодо заборони внесення зміни до сфотографованих портретів без відповідної згоди зображеної особи [367, с. 53].

2. Правомочність використовувати зображення, втілене у формі об'єктивізації, якщо інше не передбачено законом або договором. Зазначене повноваження надає можливість фізичній особі на власний розсуд використовувати зображення, втілене у форму об'єктивізації будь-яким способом, якщо інше не передбачено законом або договоромз автором зображення або іншими особами.

3. Правомочність дозволяти використання зображення, втілене у форму об'єктивізації, якщо інше не передбачено законом чи договором. Вказане повноваження означає можливість особи дозволяти використання форми об'єктивізації зображення, визначаючи параметри використання, якщо інше не передбачено законом або договором .

4. Правомочність перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі забороняти таке використання, якщо інше не передбачено договором або законом. Вказана правомочність полягає у можливості перешкоджання будь-якому несанкціонованому створенню зображення, використанню зображення, втіленого у форму об'єктивізації, як у рамках договірних, так і позадоговірних зобов'язань.

Запропонована конструкція змісту права фізичної особи на власне зображення має метою забезпечити охорону немайнових та майнових інтересів фізичної особи, які пов'язані зі створенням та перебуванням у цивільному обороті форми об'єктивізації зображення людини.

Виникнення права фізичної особи на власне зображення. Щодо моменту виникнення права фізичної особи на власне зображення у науковій літературі склалися два підходи. *Відповідно до першого підходу, право фізичної особи на власне зображення є таким, що виникає з моменту народження.* Як звертає увагу А.С. Чепига, право особи на власне зображення виникає з моменту народження [855]. У науковій літературі даний підхід розділяють не всі дослідники. *Відповідно до другого підходу, право фізичної особи на власне зображення є правом, набутим фізичною особою.* Другий підхід

висловлювався авторами в рамках визнання даного права особистим немайновим. Так, згідно з класифікацією особистих немайнових прав, яка була запропонована Г.П. Савичевим, особисті немайнові права можуть бути розділені на три групи: права, пов'язані з особою – носієм цих прав (на ім'я, фірмове найменування); права, обумовлені суспільним устроєм, його ідеалами та принципами (право на честь і гідність); права, набуті фізичною особою (право на авторське ім'я, привласнення винаходу імені його творця, а також право на власне зображення і на захист листів, щоденників, записок, заміток) [689, с. 192-194]. Пізніше науковці неодноразово вказували на недолік цієї класифікації (наприклад, набутим правом у ній виявилося право не лише на авторське ім'я, а й на власне зображення [167, с. 51-52; 194, с. 32; 240, с. 75-76; 328, с. 87], при цьому механізм набуття останнього деякими авторами вважається дуже своєрідним [249, с. 72-73]). Вважаємо доцільним запропонувати визнавати вірним, що моментом виникнення права фізичної особи на власне зображення є народження людини. Право виникає тільки у людини з моменту отримання статусу правоздатності, тобто з моменту народження.

Суб'єкти здійснення права фізичної особи на власне зображення. Досліджуючи особливості визначення суб'єктного складу права на власне зображення та особливості його здійснення, слід звернутися до розгляду поняття «здійснення цивільного права».

У цивільному праві окремі монографічні праці присвячені питаню визнчення поняття «здійснення», його співвідношення з поняттям «реалізація права» [400]. Як звертає увагу Р.О. Стефанчук, «здійснення як етап існування та динаміки суб'єктивного цивільного права створює реальну можливість фізичній особі за допомогою встановленого в законі механізму досягти тієї мети, того результату щодо задоволення власного інтересу, які визначаються при наданні їй даного права» [706, с. 145]. Є.О. Харитонов під здійсненням цивільного права розуміє «реалізацію тих можливостей, які передбачені

змістом суб'єктивного цивільного права. Здійснення суб'єктивного цивільного права може відбуватися шляхом вчинення як фактичних (юридично значущих вчинків), так і юридичних дій (які полягають у здійсненні правочинів – двосторонніх чи багатосторонніх (договорів) або односторонніх (складання заповіту, видача довіреності)» [837, с. 204-205]. Під здійсненням суб'єктивного цивільного права фізичної особи Д.В. Горбась розуміє «добровільне вчинення уповноваженою особою активних чи пасивних дій, спрямованих на використання можливостей, закладених у суб'єктивному праві, для задоволення потреб носія цього права. Здійснення суб'єктивного цивільного права фізичної особи є актом волевиявлення особи і може полягати як у вчиненні активних дій, так і в пасивних діях. Вид дій (активні чи пасивні), у яких полягає здійснення конкретно взятого суб'єктивного цивільного права, визначається юридичною нормою або змістом цього права» [118].

Як звертають увагу у науковій літературі, законодавець не визначає всіх можливих форм здійснення кожного суб'єктивного цивільного права: по-перше, це є об'єктивно неможливим з огляду на надзвичайно широкий, заздалегідь не обмежений спектр цивільних відносин і тих дій, з яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, а по-друге, інше вочевидь суперечило б загальнодозвільному спрямуванню цивільно-правового регулювання і невиправдано сковувало б ініціативність суб'єктів цивільного права. Однак урахування таких чинників, як зміст деяких правовідносин, співвідношення інтересів їх учасників, особливості певних об'єктів цивільних прав та необхідність надання переваги подекуди більш значимому публічному інтересу, може визначати доцільність законодавчого закріплення конкретних способів, строків і порядку здійснення деяких суб'єктивних прав [846, с. 165].

Здійснення права фізичної особи на власне зображення полягає у вчиненні дій, з надання дозволу на здійснення зйомки, самостійного використання, надання дозволу на використання, перешкоджання неправомірному створенню та використанню, у тому числі забороні такого

створення та використання форми об’єктивізації зображення фізичної особи, за виключенням випадків, встановлених законом.

Здійснення права на власне зображення відбувається певними способами. У теорії цивільного права спосіб здійснення суб’єктивного цивільного права фізичної особи розуміється «як дії або комплекс дій з використання можливостей, закладених у суб’єктивному цивільному праві, що вказують, за допомогою яких засобів, у якому порядку і відносно яких матеріальних чи нематеріальних об’єктів здійснюється це право» [118].

Спосіб здійснення права фізичної особи на власне зображення зумовлюється формою об’єктивізації зображення людини: твором авторського права, виконанням ролі тощо. Способи здійснення прав на зазначені об’єкти конкретизовані у Законі України «Про авторське право і суміжні права» та обираються особою самостійно, з врахуванням специфіки матеріального об’єкта, в якому втілено зображення, зокрема оприлюдненням зображення, його відтворенням, опублікуванням, публічним показом тощо. Як звертає увагу В.А. Мікрюков, у будь-якому випадку не виключається можливість диференційованої або поетапної реалізації кожної з більш дрібних можливостей. У суб’єктивне право фізичної особи на власне зображення мають бути включені також і повноваження виготовлення власного зображення, надання такої можливості третім особам, використання зображення, заборони його використання третіми особами в комерційних або протиправних цілях, а також заборони спотворювати власне зображення [340].

Аналізуючи чинне законодавство та доктрину цивільного права на предмет динаміки цивільного права, М.О. Стефанчук обґрунтовано доводить, що «здійснення суб’єктивних цивільних прав можливе та повинно відбуватися за таких основних умов: особа повинна бути наділена необхідною цивільною правоздатністю; особа повинна бути наділеною необхідним обсягом цивільної дієздатності; поведінка щодо здійснення своїх цивільних прав повинна відповідати принципам здійснення суб’єктивних цивільних прав» [700].

Здійснення права фізичної особи відбувається ***самостійно*** або ***спільно*** (якщо на фотографії чи іншому художньому творі містяться зображення декількох осіб). Особливістю спільного здійснення права на власне зображення є погодження умов використання форми об'єктивізації зображення. Як роз'яснюється в матеріалах судової практики, за загальним правилом, якщо зображені на колективному фотознімку особи очевидно виразили свою згоду на фотографування і при цьому не заборонили обнародування та використання фотознімка, то будь-хто з зображених має право оприлюднити й використати таке зображення без отримання додаткової згоди на це від інших зображених на фотознімку осіб, за винятком випадку, якщо таке зображення містить інформацію про приватне життя вказаних осіб [387].

Враховуючи, що у ст.ст. 307, 308 ЦК України йдеться про інтерес фізичної особи у сфері створення та/або використання фотографій та інших художніх творів та про ***суб'єктів, уповноважених визначати інтерес зображеної особи,*** слід звернути увагу на можливість особистого визначення власного інтересу та визначення інтересу зображеної особи її представником. (наприклад, коли йдеться про неповнолітніх осіб, недієздатних або про договірне представництво). Як звертає увагу Т.В. Трофимова, вказані представницькі правовідносини часто мають вимушений характер [176, с. 163-165; 741, с. 60-61].

Отже, інтерес може визначатися ***особисто*** фізичною особою (на власний розсуд на етапі створення та використання художніх творів із її зображенням) та може полягати в дотриманні її особистих прав на таємницю особистого життя, на честь, гідність, ділову репутацію тощо. Інтерес фізичної особи є поняттям, змістовне наповнення якого визначається самою особою, обумовлюється її статусом, посадою, життєвими настановами та стереотипами. Зміст інтересів фізичної особи при використанні її зображення у фотографії може змінюватися залежно від різноманітних обставин. Особа може бути зацікавлена у збереженні інформації про власне приватне життя при її фотографуванні в певних місцях, у

зображенні її на фотографії кращою або не гіршою, ніж вона є, тощо. У певних випадках інтерес визначається не завжди нею самою, а особою, уповноваженою на підставі закону, наприклад, коли йдеться про фотографії недієздатних, малолітніх дітей, фізичних осіб після їх смерті.

По-друге, інтерес може визначатися ***представником*** фізичної особи ***з урахуванням інтересів зображуваної особи.*** Чинне законодавство не встановлює вік, з якого реалізується право на власне зображення, але допускає здійснення цього права представниками, визначеними законом чи договором, у випадку, наприклад, після смерті фізичної особи.

Більшість дослідників, на жаль, оминає увагою вік, з якого можна здійснювати дане право, та особливості здійснення цього права недієздатними особами. Законодавство України тільки містить вказівку на врахування інтересів фізичної особи. У подібних випадках інтерес буде визначатися не зображеною особою, а її представником.

Право дитини на власне зображення охороняється, але, згідно з класичною концепцією, *вона сама його здійснювати не може, не будучи дієздатною*. В її інтересах це право здійснюють законні представники, опікуни. Як звертає увагу К.Г. Афанасьєва, ситуація змінюється під впливом Конвенції про захист прав дитини 1989 р., відповідно до якої діти в міру досягнення необхідної зрілості є суб'єктами таких прав, як свобода вираження, право на доступ до інформації, свобода совісті і віросповідання, свобода участі в об'єднаннях, право на приватність, гідність і вигляд. *Діти, що досягли необхідного рівня розвитку*, можуть самостійно вирішувати, чи дозволяти їм створення і використання свого образу, хоча зрозуміло, що така згода, хоча і має юридичну силу, не завжди визнаватиметься вирішальною. Щоправда, жодна зі згаданих норм не вказує ні на критерії, за якими можна визначити достатність зрілості неповнолітнього для самостійного здійснення права на вигляд, ні на суб'єкта, уповноваженого констатувати таку зрілість [26, с. 110-114].

Можна припустити, що самі батьки або інші законні представники можуть вирішувати чи досягла дитина необхідного рівня розвитку та дозволяти їй, наприклад, створення фотографій з власним зображенням шляхом конклюдентних дій (тобто завдяки подарованій фото- чи відеокамері, мобільному телефону з функцією фотографування, сумісними селфі тощо).

У науковій літературі дослідники радянського періоду також звертали увагу на те, що слід в якості загального правила встановити в законі допустимість відтворення і поширення зображення іншої особи, а якщо зображений був неповнолітнім, – з відома його батьків або опікунів [664, с. 127-128]. На погляд Л. А. Букалерової, зображення дитини повинні відноситися до інформації, що охороняється державою, володільцями цієї інформації є зображені фізичні особи, а до повноліття дитини їхні законні представники. Усвідомлення такого положення дозволило б у разі незаконного обігу зображень застосовувати до порушників заходи цивільно-правової відповідальності (наприклад, відшкодування моральної шкоди), а в разі випуску в обіг порнографічного зображення дитини застосовувати ці заходи разом із кримінально-правовими. Наприклад, в США в 1998 р. був ухвалений спеціальний Закон Children’s Online Privacy Protection Act [920], який захищає права неповнолітніх, таких, що не досягли 13-річного віку, шляхом заборони (з певними виключеннями) збору та використання інформації про них власниками вебсайтів і онлайн-серверів в мережі Інтернет. Прийняття подібного рішення в інших країнах сприяло б протидії інформаційним злочинам [68, с. 78].

Як свідчать матеріали практики та різноманітні конкурси, що проводять суб’єкти господарювання, зокрема з рекламною метою, до досягнення дитиною вісімнадцятирічного віку необхідна згода її батьків. Наприклад, відповідно до п. 2.1 офіційних правил Інтернет-конкурсу «Кіндер Шоколад шукає нові обличчя» брати участь в конкурсі мають змогу громадяни України, яким на момент конкурсу виповнилося 18 років та які постійно проживають на

території України й у період проведення конкурсу виконали умови та правила даного конкурсу [450].

На практиці при фотографуванні дітей чи неповнолітніх осіб бажано укласти договір з їх батьками чи опікунами, відповідно до якого визначаються права на фотографії (Minor Release) [396, с. 60].

Звертаючись до матеріалів судової практики, слід звернути увагу, що при вирішенні спорів про правомірність опублікування чи іншого способу використання фотографій із зображенням дітей суд завжди звертає увагу на наявність згоди батьків, яка може бути висловлена як усно, так і письмово. Письмова форма згоди, про яку буде йти мова далі, є бажаною більше, ніж усна, адже вона гарантує чітке волевиявлення та захист від неправомірного використання фотографій. Як свідчать матеріали судової практики, шкода, яка заподіюється внаслідок неправомірного використання фотографій із зображенням неповнолітніх, може бути більш вагомою порівняно з неправомірним використанням зображень повнолітніх осіб [617]. На законодавчому рівні також необхідно вирішити питання про те, чи необхідна згода обох представників (наприклад, батьків) чи достатньо згоди лише одного з них, адже нерідко такі питання також виникають при захисті інтересів неповнолітніх осіб [584; 792].

Закон зобов’язує батьків неповнолітніх дітей бути представником від імені останніх, зокрема у відносинах по здійсненню особистих прав. Бажання власника нематеріального блага не завжди збігається з бажанням представника. У випадку законного представництва метою здійснення права не завжди є захист інтересів володільця нематеріального блага, як при договірному представництві. Так, здійснення права неповнолітніх дітей їх батьками продиктовано власними інтересами представників або їх суб’єктивним поглядом на інтереси того, хто представляється [176, с. 163-165; 741, с. 60-61]. На жаль, не усі батьки усвідомлюють це та нерідко фотографують дітей настільки безглуздо, що згодом такі фотографії, котрі дуже швидко

поширюються у мережі Інтернет, можуть завдати психічної травми [643]. Тому цілком закономірним є судові процеси щодо відшкодування шкоди, завданої поширенням дитячих фотографій у мережі Інтернет [4].

Крім законного представництва при здійсненні права на власне зображення не виключається можливість представництва у правовідносинах зі створення та/або використання зображення фізичної особи *за договором*.

Важливим питанням, що потребує вирішення на законодавчому рівні, є питання про представництво осіб з обмеженими можливостями або осіб, які не здатні усвідомлювати власні дії внаслідок, наприклад, психічних захворювань. Слід звернути увагу на те, що зазначена категорія осіб внаслідок фізичного стану не у всіх випадках здатна оцінити власне зображення та відповідно прийняти рішення про можливість його використання іншими особами.

Отже, здійснення права на власне зображення полягає у вчиненні дій (які складають зміст права на власне зображення) особисто або за допомогою представника, самостійно або спільно з іншими особами. Особливого захисту потребують інтереси неповнолітніх осіб або осіб, визнаних недієздатними.

Строк дії права фізичної особи на власне зображення.

Слід враховувати, що крім фізичної особи, якій належить право на її власне зображення, зазначене право може здійснюватися фізичною особою й відносно інших людей, які не мають статусу фізичної особи, тобто відносно осіб після їх смерті. Після смерті відомих осіб досить часто у підприємців виникає бажання використати фотографію знаменитої особи при виробництві товарів або наданні послуг. У більшості випадків таке використання є незаконним та може суперечити волі особи, висловленої за час життя. Використання зображення людини після смерті отримало правове регулювання як у вітчизняному цивільному законодавстві, так і у законодавстві зарубіжних країн. [268; 273]

У чинному законодавстві України нечітко визначено цю умову. Статтею 308 ЦК України передбачається можливість представництва інтересів після

смерті фізичної особи при вирішенні питання про можливість використання фотографій з її зображенням. У рамках теми дослідження викликає зацікавлення визначення особливостей використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людей після їх смерті, виявлення прогалин у законодавчому регулюванні зазначеного питання.

Вченими, які визначали особисті немайнові права і блага, що належали особі (такі як, наприклад, право на честь, право на власне зображення), що померла, підтримувалася думка про можливість їх здійснення і захисту іншими особами, зокрема спадкоємцями правовласника [45, с. 54-55].

Загалом можна погодитися з визнанням об'єктивно існуючих інтересів померлих, які «переживають» людину (інтереси автора, винахідника, спадкодавця, інтереси, що знайшли вираження в захисті честі, посмертної реабілітації та ін.) [855; 316, с. 117]. Отже, у даних випадках охороняється сукупність взаємозв'язаних інтересів самого носія інтересу, третіх осіб і суспільства в цілому. У цьому сенсі після смерті особи ознака «невід'ємності» не є характерною та вирішальною для особистих благ. Узаконена можливість здійснення й захисту немайнових прав після смерті їх власників третіми особами призводить до думки про існування деяких нематеріальних благ у відриві від особи після смерті людини в усіченому об'ємі (складі). Це відноситься передусім до таких благ, як честь, ім'я, індивідуальний вигляд, зображення, таємниця приватного життя. Але після фізичної смерті людини не існують самостійно такі блага, як життя, здоров'я, особиста свобода, недоторканність приватного життя [321, с. 26].

У законодавстві зарубіжних країн питання визначення строку дії права на зображення також однозначно не вирішено. У Німеччині, наприклад, Законом від 09.01.1907 р. (§22) було встановлено десятирічний строк після смерті особи, протягом якого необхідно отримувати згоду в іншого з подружжя та дітей зображеної особи, а у випадку їх відсутності – у батьків зображеної особи [114, с. 394]. Слід зазначити, що обмеження терміну дії

засноване на ідеї, що потреба в захисті після смерті особи зменшується з часом, але, на погляд деяких вчених, це не виправдовує наявність обмеження – 10 років. Тому, на погляд зарубіжних дослідників, посмертна дія прав повинна бути продовжена, як і в авторському праві, до 70 років. Заявник може запросити виплату відповідної плати, або суми збитків, або суми безпідставного збагачення за будь-яке несанкціоноване використання зображення померлого [945]. З висловленою думкою щодо обмеження посмертної дії прав певним строком не можна погодитися з причин, які будуть розкрити далі у дослідженні.

Незважаючи на таке позитивне вирішення й у законодавстві, й у матеріалах судової практики, з боку правової науки надійшло заперечення, що право без суб'єкта не існує. Внаслідок цього спору сталися певні зміни в переконаннях. Сьогодні більшість німецьких юристів дотримуються думки, що немайнові особисті права припиняються зі смертю їх носія. У той же час слава померлого не залишається без захисту. Більше того, завдання держави – забезпечити захист доброї слави померлого. Такий обов'язок ґрунтується на тому, що близькі померлого, які при цьому не обов'язково повинні виступати спадкоємцями, зберігають право висувати вимоги до порушника [101, с. 42].

У США тривалість посмертної дії прав варіюється від 20 до 100 років [945]. Наприклад, у штатах Індіана, Оклахома дія закінчується через 100 років після смерті, у Каліфорнії – через 70 років після смерті, Огайо – через 60 років, у штатах Іллінойс, Кентуккі, Невада, Техас, Нью-Джерсі — через 50 років, у Флориді – через 40 років, у Пенсільванії – через 30 років, у Вірджинії – через 20 років, у Теннессі – через 10 років після смерті. У Вашингтоні строк встановлений у 10 років щодо звичайних осіб та 75 років для відомих особистостей. В інших штатах строк на законодавчому рівні не визначений [931].

Історія судової практики з питання неправомірного використання зображення в передсмертному стані [841, с. 62; 211, с. 263-264], померлої особи

[842, с. 485] або людини після її смерті є досить тривалою. У світовій практиці існують приклади, які свідчать про доцільність встановлення безстрокової дії права фізичної особи на власне зображення, адже незаконним використанням може завдаватися шкода образу знаменитої особи, загальновизнаним уявленням про таку особу. Наприклад, Єврейський університет у Єрусалимі, що володіє правом на публікацію спадщини Альберта Ейнштейна, подав позов проти General Motors (GM), на рекламному плакаті якого зображений напівроздягнений засмаглий атлет з головою Ейнштейна з татуюванням на плечі «$e = mc^2$». Реклама під заголовком «Ідеї теж сексуальні» використовувалася для збільшення продажів позашляховика GMC Terrain. На думку позивача, татуювання й оголений торс ганьбить образ доктора Ейнштейна і «завдає шкоди ретельно охоронюваним правам на публікацію зображень знаменитого вченого, політичного діяча» [163]. Суддя окружного суду Лос-Анджелеса Говард Мац ухвалив, що права на зображення Ейнштейна вичерпалися через 55 років після його смерті. Коментуючи це рішення, представники Єврейського університету в інтерв'ю газеті «Маарив» заявили, що постанова окружного суду Лос-Анджелеса носить «містечковий характер» і не поширюється на інші країни [713]. Наведений випадок демонструє доцільність запровадження ***безстрокової дії права фізичної особи на власне зображення.***

Зосереджуючись на питаннях, що потребують додаткового врегулювання в рамках окресленої проблематики, слід відзначити такі.

Першим питанням, що потребує уточнення, є визначення кола суб'єктів, уповноважених надавати згоду на використання зображення особи та здійснювати захист права фізичної особи на зображення.

По-перше, коло осіб, які уповноважені охороняти право фізичної особи на зображення після її смерті, необхідно розширити, адже нерідко трапляються випадки, коли в особи внаслідок певних життєвих обставин можуть бути відсутні родичі, але у зв'язку з цим питання про охорону права на зображення

не повинно втрачати своєї актуальності. У науковій літературі на початку XX ст. висловлювалася думка, що якщо обмеження встановлено виключно в інтересах особи, зображеної на портретах чи бюстах, та її близьких спадкоємців, то це особисті інтереси. У випадку смерті зображеної особи та відсутності спадкоємців інтереси зникають та зникає необхідність у застосуванні виключення, встановленого законом щодо наявності згоди особи, зображеної на портреті, на його поширення [211, с. 270-271].

Л.О. Красавчикова дотримувалась думки, що на відміну від авторського права право на власне зображення діє впродовж життя самого зображеного, його дітей та іншого з подружжя, припиняється після смерті осіб, конкретно перерахованих у законі. На її погляд, цілком доречним є застосування цього положення й відносно батьків померлого, а у випадках їх відсутності – братів і сестер, діда і баби як з боку батька, так і з боку матері [246, с. 90].

Якщо проаналізувати положення ст. 308 ЦК України, можна зробити висновок, що йдеться про обмежену в часі можливість, яка за своєю тривалістю пов'язується з часом життя дітей, вдови (вдівця), а у разі їх відсутності – батьків, братів і сестер. Указана стаття, як вірно підмічає А.В. Тристан, дозволяє охороняти після смерті інтереси як бездітних, так і неодружених осіб [737, с. 355], на відміну від ст. 152^1 ЦК РФ, де йдеться тільки про згоду іншого з подружжя або дітей. Саме таке коло осіб (батьки, діти та інший із подружжя) закріплювалось у законодавствах деяких країн відносно права надання згоди на поширення творів на початку XX ст. [211, с. 270-271].

У законодавстві зарубіжних країн коло таких осіб різниться. Наприклад, у ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви після смерті людини захист має право виражати другий з подружжя, діти та батьки [921]. У ст. 145 Цивільного кодексу Республіки Казахстан [125], у ст. 176 Цивільного кодексу Республіки Таджикистан [127] йде мова лише про спадкоємців, без детального уточнення.

На думку деяких дослідників, логічно було б продовжити перелік родичів на випадок бездіяльності осіб, зазначених у законі [23, с. 12], а отже й продовжити строк дії права. Ще в радянські часи пропонували внести зміни до відповідної норми ЦК (йдеться про ст. 514) відносно кола осіб, що можуть дати згоду на публікацію, відтворення і поширення відповідних творів після смерті зображеної особи. У завершальній частині формули пропонували вести мову (у разі відсутності чоловіка/дружини і дітей) не про «згоду батьків» (оскільки їх теж може не бути), а про згоду близьких родичів незалежно від прийняття спадщини, оскільки ці особи більше за інших в силу своїх родинних стосунків із зображеною особою зацікавлені як в дбайливому збереженні пам'яті, так і в тому, щоб довільна публікація роботи не призвела до певного впливу на їх власне життя [249, с. 430-432].

На погляд В.А. Мікрюкова, розумно було б закріпити право зображеної особи змінювати законодавчо встановлений порядок, надавши особі можливість за допомогою відповідного заповідального розпорядження визначати конкретну особу, що може довічно або протягом зазначеного в заповіті строку дозволяти або забороняти оприлюднення та подальше використання зображення заповідача [342].

Викладене дає підстави підтримати думку В.А. Мікрюкова про необхідність введення в законодавство положення, що волевиявлення фізичної особи щодо будь-якого власного зображення (як оприлюдненого, так і неоприлюдненого) на випадок смерті оформлюється письмово, і подумати про встановлення обов'язковості вчинення таких волевиявлень у простій письмовій формі в усіх випадках (без введення кваліфікованих наслідків недотримання такої форми) [341].

Якщо звернутися до практики зарубіжних країн, то звичним є існування спеціальних агентств типу Curtis Management Group або Global Icons, Bank Trust Division, які здійснюють управління правом фізичної особи на власне зображення.

Видається доцільним підтримати зазначену пропозицію та внести відповідні зміни до ЦК України. Зазначена пропозиція заслуговує на підтримку з таких причин: іноді сторонні особи більш чуткіше розуміють та відчувають інтереси зображеної особи, аніж родичі; в особи не завжди можуть бути родичі; викликає непорозуміння хто саме з родичів буде здійснювати представництво інтересів померлої особи та розпоряджатися її правом на власне зображення. Наведені аргументи мають у собі проблематику, що також підлягає вирішенню.

По-друге, при тлумаченні положень ст. 308 ЦК України висловлюються протилежні думки щодо необхідності отримання одностайної згоди усіх родичів чи згоди хоча б однієї особи з переліку, визначеного законом.

Деякі вчені висловлюють позицію про необхідність отримання одностайної згоди усіх родичів. На погляд М.І. Нікітиної потрібна одностайна згода всіх цих рідних покійного, незалежно від їх права на спадщину. Якщо зображена особа надала автору твору необмежене право на публікацію свого портрета, то такий дозвіл не може бути відкликаний близькими цієї особи після її смерті [380, с. 69-70]. На випадок недосягнення такої згоди, як звертає увагу В.А. Мікрюков, необхідно наділити суд правом з урахуванням конкретних обставин справи вирішити питання про можливість оприлюднення, способи і межі використання спірного зображення [342]. Заслуговує на увагу міркування, що при виникненні розбіжності між названими правонаступниками зображеного потрібно надавати негативній волі кожного вирішального значення, а не виходити з принципу більшості голосів [734, с. 68].

Уявляється доцільним підтримати запропоновану позицію, адже зазначена норма законодавства виключить можливість для зловживань з боку родичів (наприклад, надання дозволу одним з них та відкликання через певний час дозволу іншим, одночасного надання дозволу на виключній основі різним особам тощо). Викладене свідчить про доцільність більш чіткого визначення кола родичів та замість наділення правом узгоджувати публічний показ, відтворення, розповсюдження дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків,

братів та сестер запропонувати наділення можливістю узгоджувати питання лише особами, які є спадкоємцями зображеної особи або спеціально наділені таким повноваженням за життя особи.

По-третє, у чинному законодавстві не вирішено питання про забезпечення захисту права фізичної особи на зображення після її смерті в разі відсутності вповноваженої особи чи її відмови здійснювати представництво інтересів особи після її смерті.

На жаль, чинне цивільне законодавство не дає відповіді на питання, що робити, якщо немає в кого отримати дозвіл на використання зображення. Необхідно внести уточнення в статтю, чітко встановивши дозвіл або заборону на використання зображень осіб за відсутності можливості отримання згоди на таке використання. У науковій літературі звертають увагу, що заборона в цій ситуації буде не найкращим вибором. Проте необхідно дотримуватися деяких моральних аспектів при встановленні дозволу і заборонити використання таких зображень у карикатурному або негативному вигляді [121; 694, с. 55]. Зазначена позиція має спірний характер.

Е.П. Гаврилов вважає, що в разі відсутності зазначених осіб або їх смерті право на зображення, втілене на матеріальному носії, припиняється [105, с. 9], а отже їхня згода для використання зображення не потрібна [422, с. 425]. На випадок відсутності таких вказівок або відмови призначеної особи від виконання відповідних повноважень слід передбачити право спадкоємців зображеного і будь-яких інших зацікавлених осіб захищати таємницю, цілісність і належне сприйняття образу зображеної особи [342]. На думку Є.В. Гаврилова, мертва людина не є суб'єктом правовідносин, а ідея існування «безсуб'єктивних» суб'єктивних прав із самого початку приречена на провал, оскільки без суб'єкта права немає суб'єктивних прав. Автор вважає, що «феномен переживання» нематеріальних благ, особистих немайнових прав і «правила інтересу» з приводу них необхідно пов'язувати з такою правовою категорією, як «добра пам'ять про особу після її смерті» [101, с. 40]. Для

вирішення зазначеного питання він пропонує закріпити поняття *«добра пам'ять про померлу особу»* та право на її захист. Добра пам'ять про померлу людину – це нематеріальне благо живої особи (позитивні морально-етичні та суспільно-соціальні якості) – суб'єкта права (що в законодавстві іменується іншою (зацікавленою) особою), якому дорога добра пам'ять про померлого (зокрема, члени сім'ї, родичі, спадкоємці, друзі, колеги по роботі тощо) та який зацікавлений захищати добру пам'ять особи після її смерті. Відповідно, зацікавлена особа має свій власний інтерес стосовно захисту доброї пам'яті, бо людина, яка померла, не може постраждати внаслідок того, що належні їй нематеріальні блага були порушені [103]. З зазначеною пропозицією можна погодитися лише частково, в частині наділення можливістю будь-якої зацікавленої особи захищати «добру пам'ять» про померлу особу. Враховуючи, що подібні випадки не є поодинокими, цілком логічним є підтримання даної пропозиції.

Другим питанням є вдосконалення умов здійснення деяких правомочностей – складових права на зображення людини після її смерті.

По-перше, потребують уточнення умови обнародування твору із зображенням людини після її смерті. Незважаючи на те, що норми цивільного законодавства, що забезпечують охорону права фізичної особи на власне зображення, мають самостійне значення та не визначають залежність правової охорони зображення фізичної особи від охорони авторських прав на об'єкт творчості, в якому втілено зображення, необхідно дослідити умови правомірності оприлюднення твору із зображенням людини. При розгляді даної ситуації можуть мати місце випадки, коли твір було обнародувано за життя зображеної на ньому особи та після смерті особи. Деякі автори звертають увагу на можливість обнародування твору після його переходу в суспільне надбання. У такому випадку також звертають увагу на наявність згоди померлої особи, висловленої за час життя, або на наявність згоди родичів [255, с. 32]. Якщо ж до переходу необнародуваного твору в суспільне

надбання згода зображеної особи або інших осіб не отримувалася (при цьому не існує зафіксована у письмовій формі заборона зображеної особи або інших родичів на обнародування), а до моменту переходу в суспільне надбання всі зазначені особи відсутні, то після переходу твору в суспільне надбання Н. Кудряшова пропонує вважати обнародування зображення фізичної особи допустимим [258, с. 128]. Аналогічну позицію висловлює О.М. Ерделевський [886, с. 5]. Дане положення потребує відображення в чинному цивільному законодавстві.

По-друге, потребують уточнення умови використання зображення людини після її смерті. Як звертає увагу М.М. Малеїна, особа може заборонити або дозволити публікацію, відтворення, поширення власного зображення на випадок своєї смерті певним особам і на певний термін. Для усунення сумнівів у істинній волі зображеного бажано внести в законодавство положення про те, що волевиявлення відносно власного зображення після смерті оформляється письмово [321, с. 214-231]. У зв'язку з визначенням безстроковості дії цього права слід розмежувати випадки, коли необхідно отримувати згоду в родичів особи після її смерті на використання твору із зображенням особи та коли можливе вільне використання твору із зображенням людини. При вирішенні цього питання передусім слід визначити мету, з якою відбувається використання твору. Якщо з комерційною метою, то, безперечно, у спадкоємців необхідно отримувати дозвіл на використання зображення особи. В іншому випадку, коли основною метою використання не є отримання прибутку, дозвіл не вимагається. Як і для об'єктів авторського права, у цивільному законодавстві України необхідно визначити перелік випадків, коли можливе вільне використання зображення людини, зафіксованого у фотографіях та інших художніх творах.

В Україні одна зі справ про використання фотографії із зображенням людини після її смерті стосувалася незаконних дій однієї з ритуальних служб, що використали фото людини (після її смерті) як рекламу [586]. При розгляді

даної справи було встановлено факт незаконності використання фотографії із зображенням людини після її смерті.

Найбільший інтерес у несумлінних підприємців все ж таки викликає незаконне використання фотографій із зображенням «публічних» осіб після їх смерті на товарах, у рекламі продукції, що дозволяє отримувати додатковий прибуток із продажу товарів завдяки популярності та підвищеного інтересу до певної «публічної» особи. Одним із найчастіших є використання зображень при виготовленні сувенірної продукції, друкованої [166]. Обов'язковою умовою такого використання зображення і можливості подальшого розповсюдження подібного роду продукції є отримання згоди людини, зображеної на фотографії. В іноземних країнах поширені ліцензії на право комерційного використання зображення, наявність яких свідчить про згоду особи на використання її зображення з комерційною метою, тобто про потенційне схвалення тих товарів або послуг, для яких використовуватиметься зображення. Разом із цим часто попит на сувенірну продукцію з «обличчям зірки» зростає після смерті знаменитості, коли ще більше може підвищуватися суспільний інтерес, що обумовлюється, наприклад, раптовою смертю або якими-небудь загадковими явищами, пов'язаними зі смертю «зірки». Нерідко використання фотографій знаменитостей після їх смерті може збагатити не тільки самих правовласників, але й декілька поколінь правовласника на сотні тисяч доларів.

У світовій судовій практиці відомо багато спорів, пов'язаних із вирішенням питань про незаконне використання зображень знаменитих осіб [166]. У зарубіжних країнах із недавніх часів практикують встановлення спеціального режиму використання фотографій знаменитих осіб із метою запобігання несанкціонованому використанню їх образів у комерційних цілях. Прикладом є Каліфорнія, де в 2007 р. губернатор Арнольд Шварценеггер підписав закон номер 771, відомий як «Закон про мертвих знаменитостей» («Dead Celebrities Bill») [904]. Закон, завдяки якому знаменитості могли залишити права на використання свого імені та зображення як спадщину,

хотіли прийняти в США ще в 1984 р. Проте тоді під дію закону підпадали лише ті відомі особи, які померли після його прийняття. Цивільний кодекс Каліфорнії (§990) [968], починаючи з січня 1985 р., різко змінює характер права, зробивши можливим його переуступку та перехід у спадщину. Стаття 3344.1 Цивільного кодексу штату Каліфорнія до 2007 р. регулювала відносини, що виникали щодо прав *post mortem* відомих осіб, однак згодом законодавець вніс зміни, встановивши, що така норма регулює відносини щодо будь-якої померлої особи. Строк, протягом якого спадкоємці мають право на вищезгадані права, становить 70 років. Деякі положення також закріплені у спеціальному нормативному акті – Законі штату Каліфорнія «Про права знаменитостей» від 1985 р. (Celebrities Rights Act). Згодом подібні норми було прийнято на законодавчому рівні іншими штатами США [313]. При цьому слід звернути увагу на те, що знамениті особи не можуть заборонити використання свого імені чи іміджу в газетах, журналах та інших публікаціях, а також у кіно, на радіо та телебаченні, оскільки вважається, що це може призвести до обмеження свободи слова [245, с. 15].

Безумовно, досвід зарубіжних країн є цікавим для вітчизняного законодавства та частково може бути врахований при вдосконаленні положень ст.ст. 307, 308 ЦК України.

При розгляді кола проблем, що виникають при охороні права на зображення фізичної особи після її смерті, вважаємо за доцільне розробку спеціального нормативного акта про охорону права фізичної особи на власне зображення, зокрема знаменитостей, або внесення змін у ст. 308 ЦК України. При цьому слід звернути увагу на таке. По-перше, доцільно розширити коло суб'єктів, уповноважених на охорону права на зображення, крім тих, що визначені законом, та надати можливість призначати таку особу заповідальним розпорядженням. По-друге, уточнити, що для використання зображення особи після її смерті необхідно отримати одностайну згоду всіх родичів особи – спадкоємців або осіб, уповноважених здійснювати право фізичної особи на

власне зображення. По-третє, правом на захист зображення людини (що не включає право надання дозволу на використання) необхідно наділити й інших осіб, що не належать до кола родини, але зацікавлені в охороні доброї пам'яті про померлу особу.

Об'єкт права фізичної особи на власне зображення. Наступним питанням, що потребує вирішення, є визначення об'єкта права фізичної особи на власне зображення. З урахуванням специфіки здійснення права фізичної особи на власне зображення уявляється можливим охарактеризувати об'єкт права таким чином. З формулювання назви права випливає, що об'єктом є безперечно «власне зображення» людини, якій належить право. Аналіз матеріалів правозастосовчої практики, цивільного законодавства України та деяких зарубіжних країн дозволяє до об'єкта права на власне зображення також відносити зображення й інших осіб, зокрема зображення ембріонів (як частини організму вагітної жінки), неповнолітніх осіб та осіб після їх смерті, відповідно до наданого ними за життя доручення або внаслідок перебування з ними представником у родинних зв'язках.

Отже, незважаючи на усталене поняття право на «*власне* зображення», фактично здійснення цього права фізичними особами відбувається щодо зображень інших осіб.

Для чіткого визначення зображення людини як об'єкта правової охорони слід уточнити питання про коло об'єктів, у яких може втілюватися зображення. У науковій літературі тривали дискусії щодо можливості визначення форм об'єктивізації, на які поширюються відповідні норми цивільного законодавства про охорону прав та інтересів зображеної людини. Тому доцільно зупинитися на розгляді концептуальних поглядів щодо можливості визнання цього права в залежності від виду форми об'єктивізації зображення людини. Слід звернути увагу, що історично не на кожну з зазначених форм об'єктивізації зображення поширювалася дія статті цивільного законодавства, яка передбачала охорону інтересів особи, зображеної на художньому творі.

Дослідження наукової літератури дозволяє виділити такі ***доктринальні підходи до предмета*** (форми об'єктивізації) ***втілення об'єкта*** (зображення людини) ***права фізичної особи на власне зображення***.

Перший – консервативний підхід до визначення об'єкта втілення зображення людини полягає в тому, що право на власне зображення визнається (виходячи з «букви закону») тільки щодо творів образотворчого мистецтва.

В юридичній літературі неважко виявити досить значні відмінності в поглядах при вирішенні питання про віднесення до таких творів фотографії. Так, в коментарі до цивільного кодексу вказувалося, що право на зображення визнане лише у зв'язку з творами образотворчого мистецтва; воно не діє, наприклад, відносно фотографій, кінофільмів, телепередач [375, с. 586]. В.Л. Суховерхий не відносить до творів образотворчого мистецтва наукову, документальну, хронікальну фотографію [721, с. 13].

Безперечно, даний підхід є застарілим, відображає вузьке розуміння визначення об'єкта втілення зображення та не відповідає сучасним реаліям оборотоздатності різноманітних форм об'єктивізації зображення людини.

Другий – класичний підхід до визначення об'єкта втілення зображення людини полягає в тому, що право на власне зображення визнається щодо творів образотворчого мистецтва, результатів фото-, відео-, кіно-, телезйомки. В юридичній літературі велися тривалі дискусії про віднесення до творів образотворчого мистецтва фотографій, а також про необхідність захисту відповідного права особи, зафіксованої в кіно-, або телефільмі проти її волі [247, с. 95]. До змісту права на власне зображення, на погляд Ш. Тагайназарова, належить і фотозображення, зображення в кінострічці, телефільмі і т. ін. [723, с. 41-42] Тому доцільною є пропозиція про розширення охорони права на зображення [176, с. 163-165]. Аналогічної думки дотримуються З.В. Ромовська [647, с. 22], О.С. Йоффе [206, с. 30].

Л.О. Красавчикова вважала, що в питанні про віднесення фотографії до одного з видів образотворчого мистецтва має бути досягнута певна єдність

поглядів, оскільки очевидний, з одного боку, неюридичний характер такої дискусії, а з іншого – без чіткої відповіді на це питання стає неможливим правильне застосування норм цивільного законодавства (тобто діяльність суто правова). Дійсно, якщо фотографія не відноситься до образотворчого мистецтва, то, відповідно до буквального тлумачення, отримувати згоду зафіксованої на ній особи на публікацію роботи немає жодної потреби. При іншому ж підході подібні дії будуть вважатися порушенням права особи на власне зображення. Вважається, що на сьогодні є всі підстави для віднесення фотографії до одного з видів образотворчого мистецтва [246, с. 85]. Ю.К. Толстой [734, с. 69] навів два досить вагомих аргументи на користь розповсюдження правила про охорону зображення людини на фотографії й інші твори: по-перше, образотворче мистецтво включає і фотографії, зрозуміло, при дотриманні основної вимоги, що пред'являється до об'єкта авторського права, – наявність творчості; по-друге, право на власне зображення розповсюджується на будь-яке зображення, навіть те, що не є об'єктом авторського права [380, с. 69-70].

Перелік засобів зображення в законі не може бути вичерпним. З розвитком техніки передбачити заздалегідь усі можливі засоби передачі зображення щонайменше дуже складно [249, с. 430-432]. Віднесення до числа творів образотворчого мистецтва художніх фотографій не викликає сумніву. Проте приналежність до такого роду творів кінофільмів, телефільмів, телепередач, а тим більше документальних літературно-художніх творів, нарисів тощо Л.О. Красавчикова вважає невиправданим кроком. Кіно і телебачення є самостійними видами мистецтва, а кінофільми, телефільми, телепередачі (у даному аспекті) – своєрідними формами публікації, відтворення і поширення зорової інформації, відповідно, мальовнича картина (так само як і інший твір образотворчого мистецтва) «німа»; вона говорить лише мовою художнього образу. Що ж до кінокартин (телефільмів, телепередач), то вони доносять до глядача не лише те, що відображає екран, але й доповнюють кадри

коментарями, в яких може бути надане найрізноманітніше (адекватне або неточне) тлумачення кіно-, телезображення. У зв'язку з тим, що вірогідність відхилення створеного образу від оригіналу (як це не парадоксально) в кінотворах, телефільмах і телепередачах порівняно з творами образотворчого мистецтва значно вища, варто було б спеціально (прямо) обумовити в законі, що на демонстрацію вказаних фільмів і проведення телепередач поширюються вимоги цивільного законодавства [250, с. 100]. Незважаючи на розширення кола об'єктів, у яких може втілюватися зображення людини, зазначений підхід також не є досконалим.

Третій – реформаторський (прогресивний) підхід до визначення об'єкта втілення зображення людини, полягає в тому, що право на власне зображення визнається за будь-якими формами об'єктивізації зображення людини.

Як звертає увагу В. А. Бєлов, зображення особи може бути використане у відео-, теле-, кінофільмах і передачах, фотографіях, голограмах та іншими способами, що не відносяться до творів образотворчого мистецтва. Наприклад, у творах скульптури, веб-графіки, фото- і кінематографії, голограмах, а також у творах виконавського мистецтва (пародіях), при виготовлені воскових фігур, манекенів, а також ляльок та інших іграшок (наприклад, матрьошок), які зображують особу, при передачі до ефіру, по кабелю або засобам телекомунікаційного зв'язку. Не виключено, що в майбутньому з'являться й інші (нові) способи копіювання і відтворення індивідуального вигляду людей і його деяких елементів, результати якого також мають бути віднесені до числа зображень особи та стати об'єктом права на зображення [41, с. 15-19]. На думку А.С. Солкіної, твори, отримані шляхом відтворення іншого об'єкта авторського права в цифровій або натуральній формі (наприклад, за допомогою тривимірного принтера), не містять творчої складової [693, с. 192].

М.М. Малеїна звертає увагу на те, що розвивається виробництво ляльок з виглядом кінозірок, манекенниць. Зображення використовуються також на листівках, плакатах, пакетах, сумках, значках, одязі. У зв'язку з цим

правильніше сформулювати в законі положення про те, що охороні підлягають інтереси особи, чиє зображення використовується без її згоди будь-якими способами на матеріальному носії і при прямій передачі (телепередача в ефір) [321, с. 214-231].

У чинному законодавстві, як вірно зазначає О.М. Ерделевський, розширена сфера об'єктів, у яких може бути втілено зображення особи, що охороняється цією нормою [888, с. 11-15]. Варто погодитися з В.Д. Пилипенко у тому, що подібний підхід абсолютно обґрунтований, оскільки, з одного боку, передбачати усі можливі види матеріальних об'єктів – «носіїв» зображення навряд чи можливо, а з іншого – застосування обмеженого списку автоматично спричинить зменшення юридичних гарантій наданого права, оскільки велика вірогідність того, що цей конкретний об'єкт не буде включений у перелік [422, с. 423-424]. Викладене обумовлює підтримку позиції А.К. Капишевої [218] щодо доцільності вироблення такого визначення поняття «зображення», яке буде загальним та можливе до застосування до усіх об'єктів, у тому числі тих, які можуть виникнути у майбутньому.

Представлений третій підхід відповідає сучасним реаліям. Перелік форм об'єктивізації зображення людини, які можуть перебувати у цивільному обороті, є відкритим та не має вичерпного характеру.

Наступною проблемою, що викликає спори серед науковців, є проблема визнання за людиною права на власне зображення на вихідних носіях зображення (наприклад, негативи, вихідні фотофайли тощо). Потенційний конфлікт інтересів фотографа та зображеної особи протягом багатьох років виносить на перший план проблему визначення належності прав на негатив як первинну форму фіксації зображення особи. З виникненням перших фотографічних пристроїв фотограф багато зусиль витрачав на етапі обробки та створення фотографії, тому йому невигідним було визнання прав на негатив за зображеною особою, адже у такому випадку він не отримував винагороду за кожний фотографічний відбиток. З вдосконаленням технологій фотографування

ситуація дещо змінилася, а сьогодні вже зображена особа зацікавлена у тому, щоб негатив (вихідний цифровий файл) з її невідредагованим зображенням не отримав загальний доступ та не став предметом зловживань фотографа, тому зазначене питання потребує вирішення на законодавчому рівні.

У науковій літературі, на жаль, залишалося поза увагою питання про поширення ***охорони права фізичної особи на власне зображення, відносно первинно отриманого зображення (так звані негативи, вихідні файли тощо) чи після остаточної обробки (постпродакшн) матеріальних носіїв з зображенням людини,*** тобто чи поширюється право на власне зображення на вихідні або фінальні матеріали.

Перша група дослідників вважала, що з моменту отримання негативу виникають авторські права та діє право фізичної особи на власне зображення. У науковій літературі висловлювалася думка, що створення фотографічного знімка розділяється на два самостійні процеси: створення негативу і створення позитивів із цього негативу. Остаточним, готовим твором може бути визнаний тільки позитив. Визнати, що для автора негативу право ще не виникло, поки немає відбитку, було б найбільшою несправедливістю [191]. Відповідно до Закону Німеччини про захист фотографій від 10.01.1876 р. з питання отримання фотографій законодавець розрізняв два моменти: отримання негативу та отримання відбитків із цього негативу або дошки, яка була оброблена за допомогою нього. Закон гарантував захист прав автора саме з того моменту, коли автор отримував негатив. Навіть якщо автор не здійснює друк фотографій протягом п’яти років, то з їх завершенням на надруковані фотографії захист поширюватися не буде [419, с. 166]. У літературі радянського періоду, крім остаточного позитивного знімка, негатив також визнавався об’єктом авторського права, оскільки йому притаманна об’єктивна форма, що дозволяє відтворювати результат творчої діяльності автора [862, с. 30-31].

Уявляється доцільним підтримати викладене з таких причин. По-перше, негатив фото важливий як для фотографа-художника, котрий може не захотіти,

щоб негатив до ретуші було обнародувано для загального доступу. Аналогічний інтерес присутній й у зображеної особи, тому за вихідним матеріалом слід визнавати як авторські права, так і права на власне зображення, здійснення яких повинно бути за взаємною згодою.

Інші, навпаки, вважали, що захист здійснюється не поетапно, а в цілому, після отримання фінальної фотографії. О. Пиленко вважав справедливим, незважаючи на наявність деяких процесів діяльності фотографа, захист фотографії не частинами, а в цілому, адже саме після здійснення ретуші (яка вимагає смаку та артистичного чуття) можливо відновити натуральний колір на фотознімку, який не завжди присутній на негативі [419, с. 481]. Творчість автора знімка не закінчується негативом, тому *авторством* фотографа *слід вважати сукупність усіх робіт до отримання відбитку включно*. Отже, і дублікатом негативу слід вважати не точну копію з негативу, тобто його повторення, а негативну репродукцію з цілком закінченого знімка, в якому автор здійснив свою задачу з відтворення фотографічним шляхом об'єкта зйомки. Дослідник підтримує позицію, що авторський негатив не є завершеною працею автора, його можна порівняти з не прокоректованим набором авторського твору. «Коректура» знімка досягається не стільки шляхом виправлення негативу, але й при наступному процесі – при отриманні з такого негативу, що потребує «коректури», позитивного відбитку. Негативна репродукція з такого «закінченого відбитку» і є тим єдиним «негативом» чи «дублікатом негативу» [515, с. 15-16]. Науковці не могли однозначно відповісти на питання, чи є комбінація негативів новою фотографією, чи ні [98, с. 6,8].

Іншим проблемним питанням було, як зазначає Ю.Г. Галай, питання *належності права власності на негатив*. Проблема полягає в такому: чи має право фотограф на негатив, якщо він не дозволяв відтворювати у пресі зображення якої-небудь особи, а клієнт дав згоду на це? Таке вирішення питання було неоднозначним. З одного боку, якщо допустити власність на

негатив за фотографом і не дозволяти замовникові друкувати і розміщати своє зображення в ілюстрованих журналах, то це не принесе нікому жодної користі і негатив виявиться мертвим капіталом. З іншого боку, якщо замовник при укладенні договору з фотографом обумовив і право на негатив, то зазнає втрат фотограф, оскільки клієнт, не бажаючи платити великі гроші, що стягуються цією фірмою, замовлятиме фотографії в іншої фірми. Вийде так, що менш кваліфікований фотограф отримає перевагу [108].

У радянські часи процес зберігання негативів чітко регламентувався. Усі установи та підприємства, кому б вони не належали, зобов'язували здати в Центральний архів усі негативи фотознімків і кінофільми, що відбивають суспільно-політичні явища і що мають історико-революційний інтерес, після закінчення п'ятирічного терміну з дня виготовлення. Вищезгадані негативи включаються до складу єдиного державного архівного фонду [383].

Уявляється доцільним підтримати першу групу дослідників з зазначеного питання та поширювати право фізичної особи на власне зображення, авторське право на фотографії не тільки на фінальні відретушовані знімки, але й на вихідні матеріали в будь-якій формі. Адже після ретуші чи спеціальних програм, пов'язаних з обробкою фотографій, зображення людини може суттєво змінюватися, а одночасне порівняння матеріалів до й після обробки може бути невигідним як для автора, так і для зображеної особи.

Отже з врахуванням визначення поняття «зображення людини», наданого у попередньому розділі дослідження, можна зробити висновок, що об'єктом права фізичної особи на власне зображення є як власне зображення фізичної особи, так і зображення людини до її народження або після її смерті, з моменту об'єктивного втілення у будь-якій формі об'єктивізації, здатній перебувати у цивільному обороті. При цьому, якщо зображення втілюється в об'єкті авторського права, одночасно виникає й авторське право на твір, у якому втілюється зображення, а авторські права на твір здійснюються сумісно з правом фізичної особи на власне зображення. Викладене дає можливість

визнати право фізичної особи на власне зображення суб'єктивним правом з притаманними особливостями його структури, строку дії, здійснення, об'єкту та предмету втілення об'єкту (форми об'єктивізації) зображення.

Висновки до розділу 2

Аналіз основних теоретичних підходів визначення юридичної природи права фізичної особи на власне зображення, норм законодавства України та законодавства зарубіжних країн дає підстави зробити висновок, що фактично законодавець легітимізує інтерес фізичної особи при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів фактичним закріпленням умов охорони та підстав захисту інтересів фізичної особи при створенні та використанні фотографії чи іншого художнього твору з зображенням особи, тобто закріплює елементи суб'єктивного цивільного права, що дозволяє припустити можливість законодавчого визнання права фізичної особи на власне зображення.

Запропоновано авторську класифікацію підходів до:

- співвідношення права інтелектуальної власності та права на власне зображення, що дозволило їх об'єднати у концепції (концепція визнання права на власне зображення через авторство (співавторство) за зображеною особою; концепція визнання права на власне зображення через майнові права на твір; концепція визнання права фізичної особи на власне зображення правом, що обтяжує авторські права на твір; концепція визнання права на власне зображення через суміжні права) та довести існування генетичних, функціональних зв'язків та зв'язків взаємодії права фізичної особи на власне зображення та права інтелектуальної власності на форму об'єктивізації зображення людини;

- визначення цивільно-правової природи права фізичної особи на власне зображення (концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як особистого немайнового права; концепція розуміння права фізичної особи на

власне зображення як майнового права; концепція розуміння права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи);

- визначення змісту права фізичної особи на власне зображення («негативна» концепція; «позитивна» концепція; «комплексна» концепція).

Запропоновано визначення суб'єктивного цивільного права фізичної особи на власне зображення, конструкція його змісту (так звані права на зображення та права з зображення), момент виникнення та дії права.

Визначено особливості здійснення права фізичної особи на власне зображення суб'єктами цивільного права, що відбувається як особисто (самостійно), так і спільно (у тому числі у взаємозв'язку з правами суб'єктів на форму об'єктивізації зображення людини), за допомогою представника (наприклад, коли йдеться про неповнолітніх осіб, недієздатних або про договірне представництво), а також визначено особливості здійснення права іншими особами після смерті зображеної особи.

Визначено, що об'єктом права фізичної особи на власне зображення є як власне зображення фізичної особи, так і зображення іншої людини, з моменту об'єктивного втілення у будь-якій формі об'єктивізації, здатній перебувати у цивільному обороті.

Узагальнено доктринальні підходи щодо переліку форм об'єктивізації зображення, на які поширюється дія права фізичної особи на власне зображення (консервативний підхід; класичний підхід; реформаторський (прогресивний) підхід) та етапу їх створення (вихідні чи відредаговані).

РОЗДІЛ 3
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

3.1. Надання згоди фізичною особою на створення її зображення засобами фото-, кіно-, теле- та відеозйомки як правочин

Одним з центральних питань при дослідженні права фізичної особи на власне зображення є визначення особливостей його реалізації. Однією з форм реалізації є надання згоди фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомки.

У багатьох країнах на законодавчому рівні не закріплено умови правомірності зйомки фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку та не встановлено санкції за неправомірне здійснення зазначених дій, що дозволило б частково запобігти несанкціонованому поширенню зображень людей.

Крім норм законодавства відносини зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини у суспільстві можуть бути урегульовані за допомогою інших, неправових норм, зокрема: звичаїв, норм моралі та інших суспільно визнаних правил поведінки. Наприклад, у деяких країнах існує уявлення, що фотознімок викрадає частину душі людини. Представники таких культур відносяться до фотографії більш підозріло, ніж до будь-яких інших видів мистецтва і часто відмовляються фотографуватися. Не дивно, що і в цілком сучасних користувачів Інтернету існує особливо чутливе ставлення до володіння правами на своє онлайнове зображення і використання його в Глобальній мережі, хоча багато хто з них часто звертається до веб-сайтів, що дозволяють обмінюватися електронними фотографіями («світових фотоальбомів»), таких як Flickr [412, с. 10]. Незалежно від легальності встановлених заборон, у певних випадках фотограф не повинен фотографувати з етичних причин. Наприклад, певні незручності представляє фотографування та наступне використання фотографій осіб, які

знаходяться у стані хвороби, у приватні моменти або такі, коли особам може бути незручно [971]. Незважаючи на те, що юридичної відповідальності за порушення загальновстановлених правил поведінки може бути не встановлено, таких правил доцільно дотримуватися.

У науковій літературі про необхідність отримання згоди фізичної особи при її фотографуванні писав ще на початку XX ст. Г. Крейснер. Зокрема, він вважав допустимим те, що на знімки місцевості чи будівель, ландшафтів випадково потраплять певні особи. Разом із цим він пропонував такі варіанти вирішення проблеми: по-перше, обирати час, коли нікого не буде і, відповідно, нічиї права на будуть порушені знімком; по-друге, фотографувати, отримавши згоду особи; по-третє, робити знімки так, щоб на них неможливо було розгледіти певні обличчя [222, с. 45]. Але практичне втілення деяких із пропозицій є досить складним, а в певних випадках взагалі неможливим.

Цивільно-правове регулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини засновується на положеннях ст.ст. 307, 308 ЦК України, які регламентують захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомки та охорону інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях та в інших художніх творах. Для розкриття особливостей здійснення права фізичної особи на власне зображення становить інтерес звернення до змісту вказаних норм з метою виявлення недоліків та прогалин у правовому регулюванні.

У законодавстві деяких країн також визнається обов’язковість отримання згоди на фотографування. Наприклад, за французькими законами в кожної людини є виключні права на власні фотографії [922]. Фотографування людини можливе тільки за її згоди, так само як і публікація фотографій. Але фахівці справедливо відмічають, що реалізувати цю форму іноді досить складно, оскільки газети й телебачення не мають можливості запитати дозволу в усіх осіб, що потрапили в об’єктив камери на вулиці [79, с. 84-86; 749, с. 27]. Тому і

встановлені спеціальні випадки фотографування та проведення зйомки без спеціального узгодження і без укладення договору.

У науковій літературі триває дискусія з питання визначення змісту згоди у її широкому та вузькому розумінні.

У *вузькому розумінні* згода осіб бути знятою/сфотографованою означає, що людина дає згоду на використання свого образу в певних обставинах (для фільму, включаючи його просування і т. д.), і це не означає, що згода була дана для інших цілей (наприклад, використання зображення у книзі, що відтворює сцени фільму) [965].

У *широкому розумінні*. На погляд В.А. Мікрюкова, якщо у згоді особи присутнє якесь уточнення за обсягом, формою, цілями і іншими параметрами використання зображення (або такі обмеження прямо випливають із запитання, у відповідь на яке надавалося згода), повинна презюмуватися відсутність згоди в решті частини. Однак якщо згода зображеної особи запитувалася та надавалася в абстрактній (загальній) формі, то, всупереч думці деяких юристів, слід вважати дозволеним будь-яке використання зображення, що не порушує інших прав і законних інтересів фізичних осіб, а не тільки вкладається в чітко встановлені рамки, які відповідали фактичній ситуації [340].

Видається спірним застосовувати широкий підхід до визначення згоди особи на використання її зображення, навіть якщо особа надала згоду у абстактній формі, адже вона не завжди здатна передбачити способи та обставини використання її зображення. Наприклад, при використанні зображення у рекламі можуть існувати категорії товарів чи послуг, пов’язування з якими особистості зображуваної особи може бути їй вкрай неприємне.

Як зазначав П. Міллер, існує безліч знімків, поширення яких з деяких причин небажане для їх володільця. Фотографічні портрети можуть роздаватися лише знайомим людям, адже перебування фотокартки в незнайомої особи може призвести до значних неприємностей, тому професійні фотографи

взяли за правило: не продавати фотокартки без дозволу особи, яка зображена на них. Право продавати, пускати у продаж та виставляти на показ зроблені за замовленням фотографії фотограф міг отримати тільки з дозволу замовника [343, с. 14]. В історії є приклади, коли, наприклад, тільки одному фотографу – С. В. Левицькому – дозволили продаж зроблених ним знімків імператора [390, с. 2].

На погляд С. Сліпченко [680, с. 112-113], згода на використання фотографій повинна розглядатися як двосторонній правочин, тобто договір, а саме: договір про надання права на використання зображення (опублікування, публічний показ, відтворення, розповсюдження). При цьому на такий договір розповсюджується правило про дійсність правочинів тощо. Цей договір може бути укладений не лише при виготовленні зображення, але й після початку неправомірного використання вже отриманого зображення особи [73, с. 14]. У науковій літературі існує й інша позиція, зокрема, що згода фізичної особи повинна бути отримана до моменту початку зйомки [374, с. 499].

Найчастіше згода на фотографування надається в ***усному порядку***. Деякі науковці дотримуються позиції, що публікація можлива з відома зображеної особи, причому досить мовчазної згоди, тобто за відсутності заперечень проти публікації [317, с. 60-61]. Найбільш важливим при отриманні такої згоди та визначенні її форми є закріплення її в тому вигляді, при якому надалі можлива ідентифікація особи, що дала таку згоду [329, с. 37]. Як звертає увагу В.М. Ляшко [309, с. 218] зацікавлені сторони вигадують методи вирішення цієї проблеми та укладають із такою особою договір, так би мовити, на всі випадки життя [684, с. 73].

Законодавець встановлює, що згода фізичної особи може виражатися як в письмовій, так і в усній формі, зокрема шляхом здійснення конклюдентних дій. Досліджуючи матеріали судової практики, слід також відмітити аналогічну думку суддів при прийнятті рішень [618]. Отже, при виникненні спорів наявність висловленої згоди можна підтвердити конклюдентними діями сторін.

Наприклад, усі, хто відкликнувся на акцію від АЗК «ОККО» [305], були попереджені про їх фотографування та можливість поширення фотографій, а отже власними діями погодилися на це. У судовій практиці існує безліч прикладів спорів щодо правомірності обнародування та/або використання фотографій, зроблених під час проведення фотосесій. Але, на жаль, особи, які позують, не завжди усвідомлюють, що надають свою згоду на використання фотографій із власним зображенням, внаслідок чого й виникають спори [597].

Чинне цивільне законодавство не встановлює чітких вимог до обсягу та форми згоди особи, що зображена на фотографіях та інших художніх творах. Згода особи може бути сформульована диференційовано. Наприклад, «згоден на обнародування власного зображення в картині чи подальше її використання будь-яким способом», «згоден на використання своєї фотографії у плакаті протягом 10 років», «згоден на використання власного зображення у фільмі, але не в рекламі». Фізична особа може дозволити або заборонити оприлюднення та подальше використання власного зображення на випадок своєї смерті без зазначення або із зазначенням строку [255, с. 30-31].

Отже, згода на використання зображення особи може бути виражена (залежно від фактичних обставин) як в письмовій (простій, простій із додатковими вимогами, кваліфікованій), так і в усній формі. Визнається також допустимість вираження відповідної волі особи за допомогою здійснення конклюдентних дій. В.А. Мікрюков акцентує увагу на тому, що мовчання визнається вираженням волі укласти угоду у випадках, передбачених законом або угодою сторін, а мовчання не є акцептом, якщо інше не випливає із закону, звичаю ділового обороту або з колишніх ділових відносин сторін. Виходячи з цих правил, за відсутності угоди між володільцем майнових прав на фотографії і зображеною на ній особою, відповідних колишніх ділових відносин цих осіб і відповідного звичаю ділового обороту немає підстав для встановлення в поведінці особи її мовчазної згоди на обнародування і використання зображення [341].

Вбачається вірним доцільність отримання згоди фізичної особи при здійсненні зйомки або визначення умов презюмування згоди на зйомку, за виключенням випадків, встановлених законом.

У ЦК України ст. 307 закріплює обов'язок отримання згоди фізичних осіб при здійсненні їх зйомки на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, а також визначає умови, за яких згода презюмується. Дана стаття розміщена у главі 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи» та передбачає захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомки.

Чинне законодавство визначає умови, коли згода фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, а саме: якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру. Аналіз даного положення дозволяє визначити дві умови, за дотримання яких припускається наявність згоди фізичної особи на її фотографування.

Неодмінною умовою, з дотриманням якої згода фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, є ***відкритість*** зйомки її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку.

У тлумачних словниках поняття «відкритий» розкривається як явний, такий, що не переховується; відвертий, такий, що виражає прямоту та відвертість. Діяти відкрито – не приховуючи засобів та прийомів [391, с. 381]; це властивість, стан відкритості [150, с. 732]. Тобто відкритість фото-, кіно-, теле- чи відеозйомки – це властивість дій особи, яка здійснює зйомку, що характеризуються через їх явність, неприхованість, несекретність для особи, щодо якої вчиняються відповідні дії. В.І. Бобрик звертає увагу, що особа повинна бачити чи принаймні має можливість передбачити, що здійснюється зйомка за допомогою технічних пристроїв [49].

При розгляді спорів судам необхідно враховувати, наскільки зйомка була явною для людини, тобто зіставляти технічні особливості апаратури і

особливості зору людини, яку знімають на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку. Неодмінно треба звертати увагу на характеристику властивостей технічних засобів, за допомогою яких відбувається процес проведення зйомки. Сучасні технології (зокрема, потужні об'єктиви) дозволяють зробити чіткий знімок на досить далекій відстані, тому слід враховувати, що відкритість зйомки та доступність особи для зйомки не свідчать про безумовну згоду на фотографування. Використання таких фотографій за певних умов може тлумачитися як втручання в особисте життя.

Як звертає увагу Н.І. Шахов, проблемою є використання фото- і відеоапаратури високої роздільної здатності, яка дозволяє отримувати зображення без проникнення в приватні володіння. Багато правознавців вважають, що відсутність закону про захист приватного життя негативно позначається як на можливостях і засобах захисту права на приватне життя, так і на гарантії здійснення права на свободу вираження. Навіть для професіоналів у галузі юриспруденції важко встановити грань, коли зачіпається приватне життя особи, а коли пріоритетним є публічний інтерес [870, с. 111-114].

Відкритість визнається обов'язковою умовою правомірності зйомки фізичної особи і в практиці органів судової влади зарубіжних країн. Як приклад можна навести рішення Паризького апеляційного суду, яким було визнано винним британського фотографа Джейсона Фрейзера у вторгненні в приватне життя принцеси Діани. Папараці сфотографував поцілунок Діани і аль-Фаєда на яхті на узбережжі італійської Рів'єри і продав знімки провідним світовим таблоїдам. Суд першої інстанції визнав невиновність Фрейзера з урахуванням того, що Діана і аль-Фаєд, відпочиваючи на Рів'єрі, не приховували своїх стосунків від фотографів і цілувалися відкрито. Проте Апеляційний суд ухвалив діаметрально протилежне рішення. Зокрема, фотограф не може тлумачити доступність особи для зйомки як «безумовну згоду на те, щоб її фотографували, а знімки були опубліковані». У рішенні також вказано, що потужні фотооб'єктиви, які використовуються професійними фотографами,

можуть зробити доступними для зйомки практично будь-яку особу [64]. Аналогічно в іншій справі за позовом Джоан Роулінг про незаконну публікацію фотографій із зображенням її сина було встановлено, що фото зроблені у 2004 р. в Единбурзі за допомогою довгофокусного об'єктива під час сімейної прогулянки, а тому дії фотографа можуть розглядатися як втручання у приватне життя [147; 148]. При аналізі зазначеної справи в науковій літературі було підкреслено, що можлива фотозйомка людей у публічних місцях не дає права репортерам публікувати фотографії. Щодо дитини також було зазначено, що незважаючи на приближення незнайомої людини, дитина не може усвідомлювати втручання у приватне життя [334, с. 10].

Відкритість – суб'єктивний критерій сприйняття особою, що здійснює зйомку, своїх дій, які характеризуються явністю, неприхованістю, несекретністю для особи, яка є об'єктом зйомки. Тобто особа, яка є об'єктом зйомки, повинна усвідомлювати факт зйомки (відповідно, це суб'єктивний критерій сприйняття відкритості дій особою, яка є об'єктом зйомки). Вважаємо за доцільне до критерію відкритості зйомки додати ***критерій усвідомленості зйомки***. Адже для вираження протесту проти зйомки суб'єктові, щонайменше, потрібно усвідомлювати, що здійснюють його зйомку. Про усвідомленість, на жаль, в законодавстві не йдеться. При цьому слід враховувати, що не завжди вік, стан здоров'я, психічний стан людини дозволяють усвідомлювати процес зйомки та виражати протест проти неї.

Цей критерій доцільно додати в роз'яснення й узагальнення практики застосування судами законодавства щодо вирішення суперечок з питань визначення правомірності створення та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини.

Разом з тим слід звернути увагу, що у випадках, коли особа, яку фотографують, висловлює своє заперечення проти фотографування – фотографування не повинно здійснюватися, а кадри із зображенням цієї особи повинні бути знищені. Прикладом неправомірності фотографування при

висловленні заперечення фізичною особою є матеріали судової справи [541; 606; 793; 799; 809].

Викладене свідчить, що згода – волевиявлення особи на її участь у зйомках – є однією з умов правомірності фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи. Бажаним є закріплення форми вираження згоди у письмовому вигляді.

Згода на зйомку не припускає згоди на використання форм об'єктивізації зображення. Крім цього існують умови презюмування згоди фізичної особи на її зйомку, а також випадки, передбачені чинним законодавством, коли згода фізичної особи для її зйомки не вимагається.

Визначення місця чи заходу проведення зйомки людини як умова презумпції згоди на зйомку. Іншою важливою умовою для презюмування згоди фізичної особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, яку визначено в ч. 1 ст. 307 ЦК України, є місце проведення зйомки чи захід, під час якого було здійснено зйомку людини. З аналізу змісту зазначеної норми можна зробити висновок, що зйомки людини без отримання її згоди допускаються «на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру». Отже, у даному випадку йдеться про певну *територію* – вулиці та *заходи публічного характеру* – збори, конференції, мітинги тощо. Ця умова не є досить чіткою. Наприклад, у зарубіжному законодавстві, як звертає увагу О. О. Посикалюк [443, с. 108], закріплюється дещо інше формулювання. Згода фізичної особи презюмується при фіксації зображення в громадському місці під час подій, які викликають заінтересованість широкого загалу [941].

Під громадським місцем розуміють місце, доступне для кожного, без будь-якого спеціального дозволу, незалежно від того, чи є такий доступ постійним та безумовним, чи обмежений певними умовами [916].

Цивільне законодавство України встановило, що в ЦК України передусім йдеться про місце фотографування – вулиці, тобто передбачається, що в містах фотографування на вулицях допускається (при дотриманні відкритості

фотографування) вільно. У законодавстві України визначається «вулиця» – як автомобільна дорога, призначена для руху транспорту та пішоходів, прокладення наземних і підземних інженерних мереж у межах населених пунктів [459]. Отже, «презумпція згоди» за межами вулиці (парк, путівець, поле, ліс, степ, набережна, пішохідна доріжка, пляж, метро і так далі) в Україні (на відміну від деяких країн) деякими дослідниками була поставлена під великий сумнів [454]. На наш погляд, доцільним є використання широкого тлумачення поняття «вулиця» (у значенні «на відкритій території, поза приміщеннями»).

Цивільним законодавством України допускається вільна зйомка при проведенні певних заходів – зборів, конференцій, мітингів та інших заходів публічного характеру. Це формулювання викликає певні дискусії при тлумаченні. Законодавець намагається розмежувати так звані приватні та публічні заходи, але при цьому не закріплює критеріїв визначення публічних заходів і їх виокремлення серед інших заходів непублічного характеру. Варто використовувати певний системний підхід з урахуванням території перебування людини (або проведення заходу) та специфіки його проведення.

Безумовно, слід погодитися, що участь людини в публічних заходах є висловленням її власної позиції, а тому допустимим є й показ фотографій при публічному висвітленні цих заходів. Дана позиція отримала визнання в працях науковців минулого століття. Так, Г. Крейснер вважав можливим здійснювати вільну зйомку, без отримання додаткової згоди під час суспільнозначимих подій, урочистих виїздів чи взагалі громадських зібрань. Особи, які беруть участь у таких зібраннях, повинні завчасно бути попереджені, що можуть опинитися на зображенні знімка, тобто вони нібито завчасно надають згоду на таке зображення, а отже, не можуть на нього претендувати. При цьому автор попереджує, що у випадку здійснення фотографування при поганому освітленні, неправильним способом, внаслідок чого особа на фотографії

представлена в некрасивому вигляді або в непристойній позі, таке зображення особи не можна ні розповсюджувати, ні показувати [222].

ЦК України містить *відкритий перелік можливих заходів, але не встановлює спеціальних цілей їх проведення*, отже, визначення критерію публічності того або іншого заходу залишається на совісті суб'єкта правозастосування [200, с. 13].

Очевидно, слід виходити з того, чи був передбачений вільний вхід у заклад, де відбувається публічний захід, або ж мова йшла про закритий захід [141]. У науковій літературі обґрунтовується доцільність закріплення не переліку місць, ***а критерію, за яким можна буде розмежувати публічні та приватні заходи.*** Заходи, проведення яких має значення для широкого кола осіб, повинні вважатися публічними і, відповідно, фото- і відеозйомка в місцях їх проведення має бути дозволена. Такими заходами вважатимуться, наприклад, спортивні змагання, концерти [692].

Цей критерій, наведений А. Ш. Соликовою, носить досить спірний характер. Доволі важко визначити значення заходу для широкого кола осіб, що може бути оцінною категорією. Вважаємо необхідним використати вказані раніше критерії розмежування місць публічних і приватних. Залежно від кола осіб, які можуть знаходитися на цьому заході (чи належать вони до членів родини, близьких знайомих), та ***від ступеня сподівань особи усамітнитись або обмежити доступ до подій певного часу життя***. При цьому у науковій літературі справедливо звертають увагу на те, що очікування повинно бути розумним та об'єктивним [955]. Сподіваємося, що внесення відповідних змін до ст. 307 ЦК України дозволить запобігти можливим порушенням права особи на власне зображення.

ЦК України недостатньо повно розкриває місце проведення зйомки, не звертає увагу на поняття «місце проведення заходів публічного характеру». Спори, що розглядалися з приводу неправомірності здійснення зйомки фізичної особи, свідчать про необхідність здійснення ***класифікації території, де***

перебуває фізична особа під час її зйомки, з метою визначення особливості умов її правомірності. У сучасній юридичній науці не існує систематизованого переліку територій (місць) перебування фізичної особи, а лише у деяких публікаціях зустрічаються вказівки на характерні особливості місця перебування особи під час її зйомки.

Уявляється доцільним запропонувати такий поділ території – як місця перебування особи під час проведення її фото-, відео-, кіно-, телезйомки.

По-перше, місця особистого користування (до яких належать туалети, роздягальні, ванні кімнати тощо) [395] є *найбільш чутливими в контексті незахищеності людини*, отже презумпції згоди особи на зйомку у такому місці не може бути. Такі місця, як лазня, сауна, є відкритими для відвідування, проте навряд чи хтось із їх відвідувачів захоче створення, а тим більше оприлюднення подібних зображень, а тим більше без їх згоди [86, с. 104]. Тому закріплення в законодавстві презюмування згоди при проведенні зйомки в «місцях для відкритого відвідування», як це зроблено в деяких зарубіжних країнах, в основі своїй є неправильним рішенням. Як влучно зазначає П.Ю. Сошников, імовірно, мало хто дав би згоду на розміщення власного зображення, зафіксованого у вказаних місцях, але через невизначеність поняття «місце для відкритого відвідування» такого дозволу в особи можуть і не запитати [694, с. 55]. Слід враховувати, що відвідування деяких місць цілком і повністю відноситься до приватного життя людини [509, с. 8].

По-друге, приміщення, що захищені від сторонніх осіб («захищене», «затишне», «усамітнене»). Перебування у таких місцях *є проявом бажання утаємничитись*. У таких приміщеннях також необхідно отримати згоду особи на зйомку її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку. У зарубіжному законодавстві, наприклад в німецькому, присутні поняття – «інтимна сфера», «захищені приміщення», «затишне місце».

Н. Сидорина звертає увагу, що багато дискусій викликало поняття «інтимна сфера». Деякі автори критикують поняття «особиста життєва сфера» і

«захищене приміщення», оскільки ці формулювання не містять необхідної ясності для суб'єктів правозастосування. Інші тлумачать поняття «захищене приміщення» як власну і чужу квартиру, прилеглі до квартири приміщення власне поза територією квартири, кабіни для переодягання в басейні, кабінет лікаря під час прийому пацієнта. При цьому залишається невизначеним питання про обгороджений сад. Хтось включає в цю групу також готельні номери. Верховний суд землі Гамбурга відніс до дачної сфери і яхту, що знаходиться на відстані 80 метрів від берега, на якій Кароліна з Монако «обмінювалася ніжностями» зі своїм чоловіком, визнавши фотографії яхти, зроблені з берега, протизаконними. Правомірність подібної кваліфікації оспорюється німецькими юристами. Пункт 1 §201a StGB забороняє несанкціоновану зйомку і поширення фотографій особи, яка знаходиться в квартирі або іншому добре захищеному від поглядів приміщенні. Тому недостатньо відплисти на яхті на певну відстань від людей, щоб вона вважалася приміщенням, захищеним від поглядів. Параграф 201a StGB припускає обґрунтоване очікування жертви того, що вона може відчувати свою самотність непорушною [667, с. 157-158].

Федеральний Верховний суд ФРН ухвалив, що навіть значимі фігури сучасної історії мають право на повагу до їхнього приватного життя і що *це не обмежується їх будинком, а відноситься і до публікації фотографій* (йшлося про фотографії старшої дочки князя Монако Реньє III, зроблені без її дозволу). Проте за межами дому вони не можуть покладатися на захист приватного життя, якщо не знаходяться у відлюдному місці – далеко від уваги громадськості – там, де всім об'єктивно очевидно, що вони хочуть залишитися наодинці, і де, будучи упевненими, що знаходяться далеко від цікавих очей, вони поводяться в певній ситуації так, як вони не стали би поводитися в громадському місці. Отже, можна угледіти незаконне порушення захисту приватного життя, якщо опубліковані фотографії були зроблені потайки і/або застали зненацька особу, що усамітнилася в подібному місці. Такий був стан

справ у даному випадку, коли заявник і її супутник розмістилися у віддаленому закутку внутрішнього дворика ресторану з явним наміром залишитися далеко від уваги громадськості. Проте Федеральний Верховний суд ФРН відхилив скаргу в іншій частині на тій основі, що як *значима фігура сучасної історії заявник повинна терпимо ставитися до публікації фотографій, на яких вона зафіксована в громадському місці, навіть якщо на них зафіксовані сцени її повсякденного життя, а не те, як заявник виконує свої офіційні функції*. Знати, де заявник зупинилася і як вона поводилася на публіці, – правомірний інтерес громадськості [141].

«Затишне місце» – це місце, куди повинні віддалятися відомі особи з об'єктивно усвідомлюваною метою побути наодинці і де вони, будучи упевненими в тому, що знаходяться одні, поводяться таким чином, яким вони ніколи б не поводилися на публіці [892, с. 57-58].

У законодавствах деяких країн, зокрема в Німеччині, передбачений принцип «правомірного очікування недоторканності особистого життя». Верховний федеральний суд вказав, що навіть знаменитості мають право на повагу до їхнього приватного життя і що право це не обмежується рамками їх житла, але поширюється і на публікацію фотографій. За порогом свого житла, проте, вони не мають права розраховувати на захист недоторканності свого особистого життя, якщо тільки при цьому вони не віддаляться у відлюдне місце – геть від поглядів публіки, – коли усім стає абсолютно ясно, що вони бажають побути наодинці і, будучи упевненими у відсутності цікавих поглядів, поводяться в цій ситуації так, як ніколи не не стали би поводитися в громадському місці. Тому незаконним втручанням в особисте життя є публікація фотографій людей, що усамітнилися в такому місці, якщо фотографії були зроблені таємно або люди, що усамітнилися, були захоплені зненацька [433, с. 41]. У судовій практиці існують деякі приклади визнання незаконним фотографування на території приватної власності [483; 551].

По-третє, території, прилеглі до приміщень, захищених від сторонніх осіб. Ці приміщення характеризуються так званим «межовим статусом» між громадськими місцями та місцями, захищеними від сторонніх осіб. Із позиції правозастосовної практики становить інтерес законодавче врегулювання здійснення фото- та відеозйомки на зазначеній території.

В аспекті розглянутого питання цікавим є аналіз матеріалів судової практики з приводу правомірності встановлення систем відеоспостереження поряд з приватними будинками та біля квартир на різних поверхах будинків [538; 616; 810].

У більшості справ позивачами не доказано факт спостереження за їхнім приватним життям, збір конфіденційної інформації [550; 603; 761; 773].

У більшості з справ для запобігання втручанню у приватне життя позивачі пред'являють такі вимоги до відповідачів: змінити кут огляду камери відеоспостереження, направивши її лише на двері своєї квартири, та припинити відеозйомку вказаного сходинкового майданчика та сходів без згоди на те мешканців квартир вказаного будинку (відповідачів по справі) [629]; демонтувати камеру відеоспостереження, розміщену у правому верхньому куті над вхідними дверима при вході у її квартиру [532; 615]; спеціальні засоби відеоспостереження та звукозапису – 3 відеокамери на стіні зовнішньої сторони будинку та одну відеокамеру на альтанці, об'єктиви яких спрямовані на подвір'я домоволодіння, що перебуває у спільній частковій власності сторін [524; 548]; знищити незаконно отриману шляхом відеоспостереження інформацію [526].

Представлені приклади демонструють доцільність запровадження в законодавство умов правомірності здійснення зйомки фізичних осіб на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку на територіях, прилеглих до приміщень, захищених від сторонніх осіб, лише за їх згодою. Допускається лише випадкове потрапляння до кадру третіх осіб. Цілеспрямований нагляд за життям третіх осіб здійснюватися не може.

По-четверте, громадські місця [293]. Деякі вчені використовують також поняття «публічні місця», «місця, відкриті для вільного відвідування». Особливістю зазначених місць є, як правило, неможливість утаємничитись від сторонніх осіб.

Під «місцем, відкритим для вільного відвідування» деякі дослідники розуміють будь-яке місце, що знаходиться за межами місця перебування і проживання: вулиця, магазин та ін. Отже, скрізь, окрім місць, де людина може захистити себе від спілкування з іншими людьми, можна проводити зйомку, тобто можуть бути порушені відповідні конституційні права фізичних осіб [513, с. 45]. На погляд Г.М. Адіятулліної, якщо людина йде по вулиці, то вона усвідомлює, що це стає відомо безлічі людей, і, відповідно, вона допускає можливість фіксації цього факту через засоби масової інформації [8, с. 61-62].

Як звертає увагу А.К. Капишева, заяви про порушення приватної сфери шляхом фотографування або відеозйомки публічної особи в громадському місці вважатимуться необґрунтованими і недоречними [216, с. 402-403].

Для розмежування приватного та публічного місця І.В. Орел пропонує використовувати такі критерії, запропоновані при визначенні *публічного місця* [395]: *наявність певного кола осіб,* які не належать до членів сім'ї або близьких знайомих; *призначення місця,* коли особа не сподівається усамітнитись чи якимось чином відкривати частини свого приватного життя з надією, що цього ніхто не побачить.

Громадськими місцями є ті частини будь-якої будівлі, земельної ділянки, вулиці, водного шляху або інших місць, які доступні або відкриті для населення постійно, періодично або час від часу і включають будь-який комерційний, діловий, культурний, історичний, освітній, культовий, урядовий, розважальний, рекреаційний або аналогічний об'єкт, який у такий спосіб доступний або відкритий для населення [353]. У даному випадку слід звернути увагу, що в деяких громадських місцях зйомка може здійснюватися тільки в разі

відсутності встановленої спеціальної заборони проведення зйомки уповноваженими на те особами.

Більш широке визначення поняття *«громадське місце»* надається в Законі України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», який тлумачить громадське місце як таке, що включає не тільки частину (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, але й за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, зокрема під'їзди, а також підземні переходи, стадіони [483].

У результаті аналізу законодавства України та деяких зарубіжних країн із цього питання вважаємо за доцільне уточнити формулювання ст. 307 ЦК України щодо презумпції фотографування «на вулиці» шляхом зміни його на поняття «в громадських місцях», що дозволить конкретизувати дане поняття, зважаючи на поширене тлумачення цього поняття. У рамках питання про проведення зйомки в громадських місцях цікавим є процес здійснення зйомки в магазинах, торговельних центрах та закладах громадського харчування. При цьому існує два суб'єкти з протилежними інтересами: власник приміщення, що здійснює зйомку, та споживач, якому проводити зйомку заборонено.

Поширеним явищем нині стало встановлення в громадських місцях відеокамер для спостереження, спрямоване на боротьбу з транспортними злочинами й деліктами, крадіжками й вандалізмом. Проте для захисту приватної сфери фізичних осіб від довільних вторгнень необхідно встановити чіткі правові гарантії використання отриманих матеріалів строго за призначенням [29, с. 136]. Слід звернути увагу, що у зазначеній ситуації залишаються незахищеними особи з вадами зору та іншими проблемами здоров'я, які впливають на можливість сприйняття попередження про проведення зйомки.

По-п'яте, території з особливим режимом пропуску чи функціонування. Безумовна заборона на фотографування встановлюється,

наприклад, під час проведення закритих пленарних засідань Верховної Ради України, коли забороняється використовувати фото-, кіно-, відеотехніку, засоби зв'язку, звукозапису та обробки інформації для осіб, які беруть участь у них, а також у деяких інших випадках [465]. До 2011 р. в Україні діяла абсолютна заборона на проведення зйомки на території вокзалів та аеропортів, яка була встановлена ще у 1954 р. [402] З грудня 1923 р. було заборонено під страхом кримінальної відповідальності здійснення фотографічних і кінематографічних зйомок військових частин, складів, будівель, таборів, військових суден, військових портових споруд і технічних споруджень залізниць, що мають стратегічне значення, без спеціального на те дозволу [384].

Однією з найскладніших для суддів є ситуація, коли в залі суду відбувається відеозйомка. Проведені дослідження показують, що більшість конфліктів між суддями і журналістами чи активістами виникають саме через це. Найчастіше проблема полягає в нечіткості їхніх позицій. Отже, слід визначити причини нечітких позицій суддів і громадськості й знайти шляхи їх подолання. Для цього необхідно проаналізувати норми закону, які визначають право та порядок проведення фото- та відеозйомки в судовому засіданні. Так, ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [501] передбачено, що «учасники судового процесу, інші особи, присутні у залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання спеціального дозволу суду, але з урахуванням обмежень, установлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду». Зйомка має здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання та здійснення учасниками розгляду їхніх процесуальних прав [178].

Як правило, у судових процесах суддя вирішує питання про можливість здійснення фото- та відеофіксації протягом розгляду справи [715] або тільки при оголошенні рішення по справі [511; 716]. У деяких випадках сторони по

справі заперечують проти проведення фото-, кінозйомки і відеозапису [815; 817]. Згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Відповідно до положень ст. 307 ЦК України вирішуються питання щодо здійснення фіксації відеозапису судового процесу. Враховуючи це положення, у більшості випадків при відсутності згоди сторін на проведення відеозапису суди відмовляють у задоволенні відповідних клопотань [446; 557; 559; 562; 796; 818; 820; 821]. При цьому учасники справи можуть це обґрунтовувати можливістю негативного впливу на ділову репутацію [558], з огляду на наявність банківської таємниці в документах, долучених до матеріалів справи [819], або комерційної таємниці [816].

На погляд І.В. Керенського, зйомка в ході відкритого судового засідання відноситься до зйомки, що проводиться в місцях, відкритих для вільного відвідування. При здійсненні фото-, кіно- і відеозйомки судового засідання не потрібна згода особи на оприлюднення і подальше використання її зображення [223]. Навпаки, А. Жураковський вважає, що законодавець визначив судове засідання «гласним» і «відкритим», проте в жодному разі не публічним. У всіх випадках зйомка можлива виключно на підставі ухвали суду. Крім цього, таке рішення має прийматися із врахуванням думки певних учасників процесу [178; 407, с. 26-29]. Слід погодитися з А. Жураковським, що право на вільне знімання судового процесу доцільно було б обмежити в справах, які мають виключно приватний характер та не мають суспільного інтересу. Це також стосується справ, в яких приймають участь діти, оскільки відеозйомка є додатковим

психологічним навантаженням. Крім того не слід забувати про врахування думки всіх учасників процесу [178]. Зазначені питання повинні бути чітко конкретизовані в законодавчих актах.

Викладене слід враховувати при визначенні питання чи наявна презумпція згоди фізичної особи на зйомку на певній території. Запропонована класифікація місць проведення зйомки фізичної особи дозволяє у випадку виникнення спору, крім характеристики місця, враховувати обґрунтований ступінь сподівань особи, що є немаловажним для співвідношення права на здійснення зйомки та/або використання її результатів та права на таємницю особистого життя.

Другим важливим питанням, яке розкривається у нормах ЦК України в частині урегулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи, є визначення умов використання форми об’єктивізації зображення особи та можливості припинення його використання (зокрема публічного показу).

Частиною 1 ст. 308 ЦК України передбачено, що фотографія, інші художні твори, на яких зображено людину, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи. Отримання згоди особи, яка зображена у творі, є визначальною умовою для правомірного публічного поширення зазначеного твору. Право фізичної особи вільно використовувати форму об’єктивізації власного зображення (тобто право на власні дії) та право дозволяти його використання шляхом укладення ліцензійних договорів реалізуються вже з середини минулого століття в багатьох країнах. У цьому разі слід відзначити притаманну американському праву договірну конструкцію – «licence of Right to Commercial Exploitation of Person’s Name or Likeness» [153, с. 131], тобто право надання дозволу на використання прізвища, зображення зовнішності особи як торговельних марок.

Чинним цивільним законодавством передбачена можливість використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людини без

її згоди при позуванні за плату, без вказівки про відповідний договір із певними параметрами використання зображення, втіленого у форму об'єктивізації, що уявляється невірним.

Позування автору за плату (відповідно до ч. 2 ст. 308 ЦК України) ***дає право публічного показу, відтворення або розповсюдження такого твору без згоди зображеної особи***. Фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті – її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування автору або іншій особі пов'язаних із цим збитків. Аналогічне положення містилося в цивільному законодавстві СРСР. Але в 1993 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» [460] розділ IV ЦК 1963 р. «Авторське право» було виключено. Однак норма, що охороняла інтереси зображеної на художніх творах особи, до цього закону не потрапила, внаслідок чого відповідні відносини опинилися на деякий час поза межами правового регулювання.

Як зазначають автори одного з коментарів до ст. 308 ЦК України, згода на публічний показ, відтворення чи розповсюдження не вимагається, оскільки отримання винагороди фізичною особою за свою працю ніби презюмує отримання згоди на відповідне оприлюднення даного твору [374, с. 501]. Таке положення існувало в законодавстві ще на початку XX ст. Наприклад, відповідно до § 22 згода вважалася отриманою, коли зображена особа отримала винагороду за те, що допустила виконання цього зображення [114, с. 394].

У випадку позування за плату сплата винагороди знімає можливість правових санкцій за будь-яке використання цього зображення. За законодавством Німеччини така винагорода лише дозволяє припускати наявність згоди зображеної особи на поширення або публічний показ зображень при виникненні сумнівів із цього приводу [670, с. 38]. Згідно із судовою практикою, що складається, будь-яке сплачене позування виключає

можливість вимагати відшкодування моральної шкоди і компенсації – навіть у разі порушення розповсюджувачем фотографій договірних зобов'язань [668, с. 61].

На наш погляд, це положення не є досконалим і може створювати певні проблеми на практиці. Не завжди особа «позує за плату», крім цього, необхідно передбачити для правомірності вільного використання фотографій таку підставу, як «позування відповідно до інших домовленостей». Крім того, у певних випадках особі, яка позує за плату, фотографії можуть не сподобатись. Тому доцільним є все ж таки укладення договору та визначення конкретних зображень, що будуть використовуватися.

Як правильно відмічає К.Г. Вівчарук, формулювання «позування за плату» не передбачає, як і де зображення використовуватимуться, через це порушень ще більше, внаслідок чого в статті треба вказати «фізична особа позувала за плату, за умов, що зображення використовуються відповідно до цілей, визначених договором». У свою чергу, це розв'яже ще одну проблему, а саме: звільнить, наприклад, від неправомірного використання зображення третіми особами, оскільки позування було, а стаття у своїй редакції не дає конкретизації (хто і де може або не може їх використати), отже, це дає свободу для зловживань [86, с. 104-105]. Викладене свідчить про доцільність конкретизації чинного законодавства в частині вдосконалення відносин позування за плату. Наприклад, при позуванні за плату необхідно уточнити, де і за яких обставин використовуватиметься отримане зображення, скажімо, при позуванні за плату для певного журналу без передачі права на подальше використання власного зображення, або виключно в рекламі, або, навпаки, лише шляхом нанесення зображення на той або інший товар. Використання такого зображення не може бути правомірним в інших цілях. Допоки ж зміни не внесені, у випадку оплатного позування краще укладати договір, у якому слід конкретизувати умови оплатного позування, можливість погодження та схвалення творів, створених в результаті позування, способи та мету

використання творів.Враховуючи, що оплатне позування – це єдина згадка про договірне позування, слід охарактеризувати договір у сфері створення та використання форм об’єктивізації зображення людини, що буде предметом дослідження наступного підрозділу.

3.2.Реалізація права фізичної особи на власне зображення шляхом укладання договору про створення та використання зображення

Формою об’єктивізації зображення людини найчастіше виступають твори, тобто об’єкти авторського права, тому при характеристиці договору про створення та використання об’єкта авторського права з зображенням людини логічно використовувати умови договорів у сфері інтелектуальної власності з врахуванням специфіки договору, зокрема його предмета, об’єкта, суб’єктного складу.

Договір про створення та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини повинен враховувати одночасно права та інтереси як зображуваної людини, так і автора зображення, суб’єкта, що має намір використання зображення [266]. З огляду на викладене, вважається важливим визначити предмет договору, об’єкт договору, суб’єктний склад учасників договору, форму укладення договору, ціну договору та порядок розрахунків, строк дії договору, обмеження учасників договору щодо здійснення певних дій та інші умови.

1. Особливості предмета договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

Оскільки зображення людини є нематеріальним благом, яке може бути представлене у певній формі об’єктивізації, то предметом договору можуть бути: по-перше, правомочності на зображення, здійснення яких спрямовано на вирішення питання взагалі про можливість та зокрема про умови створення зображення людини, правомочність дозволяти проведення фото-, кіно-, теле-,

відеозйомки та створення інших форм об’єктивізації зображення особи за умови її власної участі; зазначати інформацію про себе як про зображену особу при створенні та/або використанні форми об’єктивізації зображення або перешкоджати такому зазначенню; по-друге, правомочності, що випливають із зображення та спрямовані на визначення умов його використання, зокрема, правомочність визначати недоторканність зображення, правомочність використовувати зображення, правомочність дозволяти використання зображення, правомочність перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі забороняти таке використання.

Правомочності, котрі виступають ***предметом договору***, повинні бути конкретизовані таким чином.

По-перше, за ознакою виключності використання. Необхідно конкретизувати, чи є право на використання зображення людини виключним або також може належати іншим особам (тобто бути невиключним чи одиничним).

По-друге, за способом та метою використання. Більшість з дослідників звертають увагу на конкретизацію у договорі способу використання зображення, яке об’єктивовано у фотографії, художньому творі тощо. При цьому А. Бичков [73, с. 14], Д.С. Шабанов [867, с. 21] звертають увагу на допустимість як зазначення вичерпного переліку способів та цілей використання, так і заборони на використання певними способами або з певною метою. Перелік способів використання не має вичерпного характеру. К. Леонкіна також наводить такі способи використання, що не мають вичерпного характеру: публікації (у пресі або в Інтернеті); публічний показ, демонстрація по телебаченню; відтворення будь-яким способом і в будь-якій формі; поширення оригіналу або екземплярів твору за допомогою продажу або іншої передачі права власності; включення складовою частиною у збірки, бази даних, антології, енциклопедії тощо; продаж або імпорт тощо [300, с. 274].

Щодо ***мети використання*** зображень людини, дослідники на прикладі фотографій звертали увагу, що, якщо не обговорено інше з фотографом (щодо можливості поширення фотографій у комерційній рекламі), вважається, що особа має намір використовувати фото лише для професійних цілей – ознайомлення з собою публіки, але не використання їх у рекламі чи на примірниках товарів третіх осіб [367, с. 53], що представляється вірним.

Певна специфіка властива договорам за наявності комерційної мети зокрема використання зображення особи у господарській діяльності, а саме: використання зображення у рекламі, як елементу знака для товарів та послуг. Уявляється доцільним розглянути специфіку використання зображення людини у господарській діяльності, з комерційною метою. [272]

По-перше, чинне законодавство України передбачає можливість використання зображення людини тільки за її згодою (ст. 308 ЦК України), як при створенні, так і при поширенні реклами (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про рекламу» [499]). При ***використанні зображення людини у рекламі***, для попередження конфліктів у договорі необхідно прописати усі основні умови використання зображення. Передусім, товар або послуги, в рекламі яких використовуватиметься зображення людини. У договорі можна вказати як перелік таких товарів і послуг, для яких використовуватиметься зображення, так і перелік тих, для яких використання зображення є неприпустимим.

При цьому слід звернути увагу, що положення договору не повинні суперечити вимогам спеціального законодавства. Наприклад, у Законі України «Про рекламу» існують певні обмеження щодо використання образів фізичних осіб при рекламуванні деяких категорій товарів та послуг:

– *у рекламі лікарських засобів, медичної техніки, методів профілактики, діагностики, лікування і реабілітації* забороняється розміщення *зображень і згадок імен популярних людей, героїв кіно-, теле- та анімаційних фільмів, авторитетних організацій* (ч. 6 ст. 21);

– *у рекламі лікарських засобів, медичної техніки, методів профілактики, діагностики, лікування і реабілітації* забороняється *участь лікарів та інших професійних медичних працівників, а також осіб, зовнішній вигляд яких імітує зовнішній вигляд лікарів* (ч. 7 ст. 21).

У практиці зарубіжних країн також містяться подібні обмеження [933]. Забороняється, наприклад, використовувати в медичній рекламі імена і зображення відомих людей, «нескромних» частин тіла (за винятком реклами грудного вигодовування і пропаганди ранньої профілактики раку грудей), а також зображення пацієнтів, яких можна ідентифікувати за наведеною фотографією (навіть із їх згоди). Забороняється ілюструвати рекламу зображеннями щасливих людей, яких можна прийняти за пацієнтів цього лікаря, або красивих дівчат у білих халатах, які «символізують» працівників цієї клініки, – без спеціального роз'яснюючого напису, що зображені особи такими не є. Забороняється також використовувати будь-які інші прийоми, що можуть ввести потенційних клієнтів в оману. Інформація, що міститься в медичній рекламі, має бути строго науковою і мати відповідне підтвердження в опублікованих наукових дослідженнях [74];

– *у рекламі алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності*, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби, *забороняється з використанням осіб віком до 18 років як фотомоделей; не може містити зображень лікарів та інших професійних медичних працівників, а також осіб, зовнішній вигляд яких імітує зовнішній вигляд лікарів* (ч. 3 ст. 22);

– *у рекламі алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пива та/або напоїв, що виготовляються на його основі, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності*, під якими випускаються алкогольні напої, тютюнові вироби, пиво та/або напої, що виготовляються на його основі, не повинна *містити зображення популярних осіб або пряме чи опосередковане*

схвалення популярними особами паління або вживання алкоголю, пива та напоїв, що виготовляються на його основі (ч. 9 ст. 22).

Крім неправомірного використання без згоди фізичної особи її зображення в рекламі, слід визначити й інші порушення, зокрема: використання зображення відомої фізичної особи; фізичної особи, зображення якої нагадує відому людину, дітей, родичів відомих людей [198, с. 42].

У науковій літературі звертають увагу, що використання схвалень органами державної влади або місцевого самоврядування, зокрема, використання представників органів влади, посилання на них або використання їх фотографій в рекламі заборонене. Абсолютно очевидно, що схвалення державними органами або навіть просте використання фотографій представників органів влади надає рекламованому товару додаткову конкурентну перевагу. Варто взяти до уваги, що вищезгадані обмеження є загальними і покликані передусім не дати можливості ввести споживачів в оману. Адже споживач не може самостійно перевірити правдивість та істинність тверджень, а тому вірить акторам у білих халатах або авторитетним представникам влади, які з екрану розповідають про користь ліків [865, с. 158-160].

Вказані обмеження небхідно враховувати при прийнятті особою участі у рекламних кампаніях.

По-друге, у господарській діяльності з комерційною метою можливо ***використання зображення як зображувального елементу торговельної марки*** (знаку для товарів і послуг). При реєстрації зображення як торговельної марки важливо визначити клас товарів і послуг, за яким відбуватиметься реєстрація. Важливо вказати часові, територіальні межі використання, формат використання зображень, порядок виплати винагороди і її розмір тощо.

При створенні торговельної марки чи при обранні комерційного найменування одним із вдалих піар-ходів є використання у них образів чи імен фізичних осіб. В Україні відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону

прав на знаки для товарів та послуг» [493] не реєструються як знаки позначення, які відтворюють прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Виходячи з положень чинного законодавства, як відмічає Н.В. Великоборцева, залишається неясною правова природа листа згоди, який надає відома особа третій особі для реєстрації позначення на її ім'я. Не знаходять у законодавстві вирішення і питання відзиву дозволу, передачі прав на знак для товарів і послуг іншим особам [83, с. 76].

У торговельних марках можливо використання образу людини в таких двох формах:

– використання безпосередньо *зображення реальної особистості* (зазвичай, засновника компанії) та його прізвища чи ім'я у найменуванні, що в майбутньому є вагомим фактором для впізнання марки, наприклад, «Довгань», «KFC» («Kentucky Fried Chicken»);

– використання *вигаданих особистостей,* найчастіше художніх персонажів із різноманітних кінофільмів, театральних вистав (Джеймса Бонда, Штірліца, Остапа Бендера). Відома американська компанія в зображенні торговельної марки «Uncle Bens» використовує образ афроамериканського чоловіка похилого віку, одягненого в краватку. Компанія Mars, якій належить бренд, не подає ніякої біографії персони дядька Бена. Прототипом дядька Бена був Френк Браун, метрдотель одного з довоєнних ресторанів Чикаго, часто відвідуваного свого часу керівництвом компанії Mars. Образ дядьки Бена пов'язаний з американським фольклором. Одна зі старих історій розповідає про чорношкірого фермера, який був відомий на усю країну вирощеним власноруч відмінним за якістю і смаком рисом.

Практика реєстрації зображення людини як елемента знака для товарів та послуг має багато прикладів у більшості каїн. У Німеччині було зареєстровано портрети Миколи II та Карла Маркса для горілки, у Польщі портрет Шопена також для горілки тощо [333, с. 52-53]. Цілий ряд відомих персонажів подали

заявки для реєстрації їх іміджу в якості знаків для товарів та послуг [244, с. 25-28].

По-третє, зображення людини може бути використано іншим способом, ніж у рекламі або як елемента знака для товарів та послуг, зокрема шляхом ***нанесення зображення на етикетки товарів, упаковки, у зовнішньому вигляді будь-якого товару.*** При цьому зображення може бути як площинним, так і у об'ємному вигляді відтворювати зовнішні риси людини.

Дизайн продукту, його узгодження є одним з основних напрямків ліцензування, внаслідок чого проводиться контроль і нагляд за якістю товарів ліцензіара. У цілому, в інтересах обох партнерів мати чітке уявлення про свою роль, обов'язки і очікування кожного партнера, щоб уникнути суперечок. Спільне виробництво з використанням зображення особи може бути дуже прибутковим для всіх учасників, але для того, щоб зберегти цілісність і благополуччя відносин, слід у договорі детально обумовити усі умови, пов'язані з використанням зображення людини [959]. Виходячи зі змісту чинного законодавства, зокрема ст. 308 ЦК України, можна припустити, що потрібна згода для відтворення зображення, але так і незрозуміло, чи потрібна згода при відтворенні зовнішнього вигляду людини в різних виробах. Як вітчизняна, так і зарубіжна практика з цього питання дуже суперечлива.

Викладене дозволяє зробити висновок про особливу мету використання зображення людини в господарській діяльності, зокрема для просування або схвалення певних послуг або товарів суб'єкта господарювання. Найбільш продуктивним є договірне використання зображення знаменитостей для просування товарів і послуг, попри те, що іноді за таку участь виробник сплачує колосальні суми. Іноді така співпраця затягується на довгі роки, і це взаємовигідно для обох сторін. Як приклад можна навести співпрацю Майкла Джексона з компанією Пепсі. Вказана мета і зумовлює особливі умови для припинення або призупинення дії договору. Зокрема, пов'язані з якістю товару

і послуг, рівнем їх продажів, поведінкою й особистими досягненнями людини, зображення якої використовується суб'єктом господарювання.

Якщо зображення було використане ***не за призначенням***, як передбачалося, то тут можна говорити про те, що згода не давалася на таке поширення і отримання дозволу є обов'язковим, оскільки має значення, в який спосіб будуть використані зображення, за які особа заплатила. Отже, в договорі сторонам треба точно вказувати, з якою метою здійснюється зйомка, щоб була можливість відновити своє порушене право [86, с. 104-105].

По-третє, територія використання зображення. Дослідниками не виключається встановлення особою територіальних меж допустимого використання її зображення тим або іншим способом [73, с. 14]. Територія використання може обмежуватися кордонами певної країни або не мати територіальних обмежень використання. Враховуючи новітні цифрові способи відтворення та передання інформації, слід визначити, що можлива випадкова фіксація та розповсюдження зображення третіми особами не будуть вважатися порушенням. Наприклад, зовнішня реклама із зображенням людини випадково може потрапити до телевізійного репортажу, фотографічного репортажу, кадру аудіовізуального твору тощо. У випадку розповсюдження такого твору через мережу Інтернет прослідкувати розповсюдження фотографій досить складно.

Отже, предметом договору про створення та/або використання зображення людини є права на зображення та права, що випливають з зображення, котрі повинні бути конкретизовані за ознакою виключності використання, за способом та метою використання, за територією використання зображення. Права, що не зазначені в договорі, вважаються такими, що не передані.

2. Особливості об'єкта договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини. Об'єктом договору є форма об'єктивізації зображення, зокрема як та, котра вже створена, так і така, створення якої тільки передбачається договором. Наприклад,

екземпляри й першоджерела фотографії, художнього твору у відповідному форматі (цифрові файли, фрагменти плівок тощо) або інші матеріальні об’єкти, які детально характеризуються у договорі або додаються до нього як примірник. Враховуючи те, що на момент укладення договору форми об’єктивізації зображення може ще не існувати, доцільно у частині договору, що регулює створення зображення, конкретизувати вимоги до створюваного об’єкта за аналогією з вимогами до об’єкта договору про створення на замовлення об’єкта авторського права. Щодо об’єкта доцільно визначити його жанр, форму існування (динамічну або статичну) та інші особливості, що можуть визначатися з врахуванням специфіки конкретного об’єкта (форми об’єктивізації).

3. Особливості суб’єктного складу договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини. Слід звернути увагу на сторони договору про створення та/або використання зображення людини, зокрема, на прикладі фотографій та інших художніх творів. Суб’єктами правовідносин, які виникають стосовно об’єктів авторського права, можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Враховуючи, що на фотографії чи іншому художньому творі зображена людина, крім автора твору та особи, зацікавленої в отриманні прав на використання твору, учасником договірних відносин може виступати особа, зображена на творі (якщо інше не визначено законом або договором), власник фотографії або іншого художнього твору (що належить до кола особистих паперів). Особливістю такого договору на відміну від інших цивільно-правових договорів є наявність декількох уповноважених суб’єктів, права яких, незважаючи на те, що мають різну природу, здійснюються спільно, якщо інше не встановлено договором між ними.

Фактично кількість осіб, що укладають договір, може бути необмежена (залежно від суті договору). Наприклад, якщо йдеться про створення за замовленням та наступне використання фотографій, сторонами виступають

замовник, фотограф та модель. У певних випадках фізична особа-модель може виступати замовником. Іншим прикладом може бути укладення договору про використання вже створеної фотографії із зображенням людини. У такому випадку, якщо права на використання фотографії належать у повному обсязі фотографу, то договір укладається між особою, яка має намір використовувати фотографію, та фотографом. У випадку, якщо фотографу належать тільки майнові авторські права, сторонами виступають зацікавлена у використанні фотографії особа, фотограф та особа, зображена на фотографії (або її законні представники). Можлива й інша ситуація, коли майнові права на фотографії фотограф передав моделі. У такому випадку сторонами договору є особа, зацікавлена у використанні фотографії, та модель. Отже, за будь-яких обставин у договорі вирішується питання про передання прав інтелектуальної власності на фотографії (у випадку наявності таких) та про використання зображення людини.

Звернемося більш детальніше до визначення сторін договору.

Особа, яка зображена на фотографії, згоду якої необхідно отримувати за виключенням випадків, визначених законом. Як вже зазначалося у попередньому розділі, ця особа повинна досягти вісімнадцятирічного віку. Якщо особа не досягла зазначеного віку, її інтереси представляє довірена особа. Крім цього, повнолітня особа може добровільно довірити представляти її інтереси іншим особам. Також, як зазначалося у попередніх розділах роботи, особа, визначена законом або договором, може вирішувати питання щодо розпорядження зображенням іншої людини після її смерті.

На думку А.Г. Гуєва, не має значення кількість зображених осіб (наприклад, груповий портрет, сімейний портрет, портрет колеги тощо). Якщо на фотографії зображені декілька осіб, потрібна згода кожного з них для публікації у пресі, відтворення або поширення цього твору [143]. Про це йшлося в попередньому розділі, тому вважаємо можливим не звертатися повторно до висвітлених питань.

Автор фотографії (або володілець майнових прав). Автором фотографічного твору виступає фізична особа, творчою працею якої створено фотографії. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 31 ЦК України малолітня особа може здійснювати тільки особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 32 ЦК України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Тобто з чотирнадцяти років фізична особа – фотограф – може виступати стороною в договорі.

У різні часи в законодавстві закріплювали положення про суб'єкта, якому належать майнові права на фотографії залежно від певних умов. Наприклад, відповідно до Акта про авторське право 1956 р. володільцем прав на фотографічне зображення визнавалась особа, що сплатила за нього гроші. У 1988 р. законодавство закріпило ці права за автором фотографії, при цьому встановивши, що фотографії, замовлені особою для домашнього або сімейного використання, не можуть несанкціоновано тиражуватися, виставлятися й поширюватися фотографом. Це правило не застосовувалося відносно фотографічних зображень осіб, що знаходяться в центрі уваги завдяки своїй професійній або громадській діяльності, зроблених під час їх перебування в публічних місцях [29, с.137].

У наукових працях кінця XIX – початку XX ст. вчені акцентували увагу на необхідності вирішення зазначеного питання із замовником. Вважалося, що фотографії, зроблені за замовленням, після сплати грошей за них можуть бути копійовані лише зі згоди замовника чи його спадкоємців. Але якщо вони надійдуть у продаж, то право фотографічної власності залишається за замовником протягом 10 років із часу випуску фотографій у продаж [343, с. 21-22].

Авторські права можуть бути передані за договором або законом іншим особам, які набувають статусу правоволодільця авторських прав та здійснюють розпоряджання авторськими правами на фотографії чи інший художній твір із зображенням людини. У певних випадках такими особами можуть виступати замовник та роботодавець (відповідно до умов договору з суб'єктом творчої діяльності або положень законодавства, зокрема ст.ст. 429, 430 ЦК України). У науковій літературі ґрунтовно досліджувалися загальні умови набуття даними учасниками майнових прав [152; 714, с. 73; 859, с. 164-165; 452, с. 62], а у практиці існують непоодинокі приклади спорів, що вирішувалися в судовому порядку [759; 766; 783].

Зазвичай, про автора не йдеться у випадку створення аматорських, буденних фотографій у колі родини, на екскурсіях, у подорожах тощо, коли фотографують випадкові перехожі, знайомі або будь-які особи, котрі незалежно від належності до кола професійних фотографів не претендують на визнання їх авторами. У таких випадках може йтися про ***власника фотографії***, якщо її можна віднести до особистих паперів фізичної особи, з яким й необхідно погоджувати використання фото.

Одним зі спірних питань у науковій практиці, яке не отримало законодавчого вирішення, є можливість використання творів-сиріт. Потенційні користувачі фотографій та інших робіт, для яких володілець авторських прав невідомий, повинні зважити усі ризики, пов'язані з використанням подібних робіт, та потенційні вигоди такого використання [970].

Подібні випадки можливі й у разі, якщо на фотографіях або інших творах міститься зображення людини.

Особа, зацікавлена у використанні фотографії. Такою особою може бути як фізична, так і юридична особа. У договорі сторони визначають усі суттєві умови використання фотографій та визначають дії, які особа уповноважена вчиняти щодо фотографій чи інших носіїв із зображенням людини.

Отже, суб'єктами договору виступають учасники цивільних правовідносин, склад яких визначається з урахуванням конкретного об'єкта договору та прав на нього. У коло таких суб'єктів можуть входити зображувана особа, автор або правоволоділець авторських прав, власник фотографії як особистого папера, особа, зацікавлена у використанні зображення, та ін. Вік, з якого особа може укладати договір, визначається її правовим статусом (як автора, як зображуваної особи тощо) відповідно до чинного законодавства.

4. Форма укладення договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

В аспекті дослідження договірних відносин потребує уточнення питання про форму договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору із зображенням людини.

Проблематика надання згоди в усній формі, яка була описана у попередньому підрозділі цілком застосовується до усної форми договору, тому бажаним є укладення договору в письмовій формі формі.

Оскільки на підставі положень цивільного законодавства сторони вправі укласти договір, який не передбачений законом, то особа може надати право використовувати її фото, зокрема за плату [73, с. 14]. За допомогою такої реалізації дозвільно-диспозитивної спрямованості цивільно-правового регулювання забезпечується можливість у кожному конкретному випадку диспозитивно (індивідуально) забезпечити розумний баланс юридичної захищеності інтересів кожного учасника відповідних відносин. Крім того, підвищується міра правової визначеності регулювання. Усупереч висловленому міркуванню про недоцільність допущення поелементного здійснення особою права на власне зображення у зв'язку з виникненням підстав для зловживання правом з боку цієї особи модель правомірної поведінки, навпаки, максимально конкретизується і, як наслідок, значно мінімізуються (якщо не виключаються) передумови для зловживання правом як з боку носія зафіксованого образу, так і з боку суб'єкта виключних прав на об'єкт, що містить цей образ [340].

Для усунення сумнівів у висловленні волі зображеної особи необхідно ввести в текст закону письмову форму згоди зображеної особи [381, с. 19; 309, с. 218], за виключенням випадків, визначених чинним законодавством, коли згода на поширення фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи не вимагається. Наслідком недотримання простої письмової форми угоди з передачі або надання права на зображення є її недійсність [231, с. 14].

Письмова форма договору про використання фотографії чи іншого художнього твору із зображенням людини як обов'язкова передбачена вимогами деяких законів.

Завдяки письмовій формі буде зафіксована мета та межі використання фіксованого у фотографіях зображення людини. На погляд В.А. Мікрюкова, такий варіант процесуально більш доречний з доказової точки зору як у разі суперечки за участю особи, що дала згоду, так і для усунення сумнівів в істинній волі зображеної особи після її смерті. Вираження згоди особи на обнародування і подальше використання її зображення в письмовій формі особливо доцільне у випадках, коли згода видається диференційовано – з вказівкою визначених правоволодільцем тимчасових, територіальних або інших меж використання, із стягуванням плати за деякі способи використання тощо. З матеріального боку максимально чітке (на підставі письмового документа) встановлення наявності або відсутності згоди, що по суті зумовлює режим використання фіксуючого зображення об'єкта, надзвичайно важливе для забезпечення необхідної стійкості обороту виключних прав, підвищення комерційної упевненості його учасників [341].

Доцільність закріплення письмової форми договору підтверджується матеріалами судової практики, відсутність якої може мати негативні наслідки для людей, зображених на фотографіях [583; 641; 782].

Додатково до закріплення письмової форми договору А.С. Мограбян пропонує здійснювати ***нотаріальне засвідчення такої угоди*** [357, с. 10]. З

метою попередження виникнення суперечок при використанні зображення померлої особи автор вважає доцільним закріпити в цивільному законодавстві норму про необхідність витребування письмового нотаріально засвідченого волевиявлення останньої на використання її зображення, а за відсутності такого – нотаріально засвідченої згоди повнолітніх дітей і другого з подружжя або батьків [354, с. 58; 358].

Викладене свідчить про доцільність укладення договору про створення та/або використання зображення людини у письмовій формі з можливим нотаріальним засвідченням такої угоди за бажанням сторін.

5. Ціна договору та порядок розрахунків між сторонами договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини. Інша умова договору – розмір винагороди (оплата за використання фотографій із зображенням людини), яка, з урахуванням практики зарубіжних країн, може бути різною і залежить від ступеня популярності фізичної особи, її статусу в суспільстві. Винагорода може сплачуватися одноразово або частинами, залежно від розміру прибутку від використання фотографії за певний період. За аналогією з авторським правом можливо встановлення у договорі ліцензійних платежів, роялті, паушального платежу та додаткових виплат.

О.О. Ніколаєва пропонує на законодавчому рівні закріпити можливість передання фізичною особою іншим особам права на використання зображення особи (права на відтворення зовнішності особи) на підставі відповідного договору на оплатній основі [381, с. 20, 60]. Вважаємо за доцільне не обмежувати укладення договору оплатною основою, адже особа може бути зацікавлена у використанні зображення у творчій чи підприємницькій діяльності на безоплатній основі.

Порядок розрахунку може бути встановлений відповідно до певних звітних періодів (наприклад, щомісячних, щоквартальних).

Ціна договору може бути обумовлена багатьма факторами, зокрема відомість особи, її задіяність у рекламуванні іншої продукції.

Власники брендів, приймаючи рішення про укладення договору про освітлення подій, які притягають величезну аудиторію і в центрі яких знаходяться знаменитості, повинні проявляти неабияку обачність й використовувати усю наявну інформацію про надійність публічної персони і про цільову аудиторію події і бренда. Слід пам'ятати, що багато відомих людей прагнуть опинитися в центрі гучного скандалу, тому опора на громадську думку може допомогти уникнути ризиків спілкування з такими персонами. Стимулом уникнути скандалу для знаменитості може стати чітке формулювання фінансових питань, гарантії бонусів, умови виплати частини гонорару в майбутньому. Усі ці заходи можуть попередити або обмежити репутаційні і фінансові втрати брендів з вини знаменитої персони [38, с. 25].

Широка популярність, пов'язана із знаменитостями, часто створює асоціацію з продуктами або послугами підприємців, у той час як люди не тільки хочуть поклонятися і наслідувати своїх кумирів, а й володіти їх зображенням [954]. Що відповідно приводить до зростання рівня продажу товарів або послуг, які асоціюються зі знаменитостями або містять їх зображення. Відомість може бути цінною в тому, щоб допомогти продажу конкретного продукту, а також сприяти підвищенню інформованості щодо конкретних продуктів чи послуг. Найчастіше добра чи погана реклама зумовлюється поведінкою особи [979].

При такому використанні у більшості випадків особа рекламує або схвалює продукцію або послуги свого контрагента, а не самого себе або своїх власних продуктів. Таким чином відслідковується зв'язок популярності людини і товарів і послуг, які вона просуває. Іншою формою використання зображення є безпосереднє нанесення зображення на календарях, плакатах та іншій продукції, які купують тільки через нанесене зображення знаменитості [907]. У кожному із зазначених випадків саме зображення людини впливає на рівень продажів товарів, які схвалює, підтримує або просуває особа, або тієї продукції,

на якій використано зображення людини. Використання зображення людини у господарській діяльності обумовлює наявність у договорі особливих умов, пов'язаних з якістю продукції, особистістю суб'єкта господарювання, який використовує зображення людини у господарській діяльності, тощо.

Правильний вибір популярної людини прямо пропорційно впливає на попит на продукцію. Але, на жаль, іноді дуже популярні та визнані особи не мають змоги впливати на продаж того чи іншого товару, що відбувається за рахунок їх несумісності. Повинна бути гармонія між товаром та особою, тобто товар, що рекламує особа, повинен призначатися саме для кола прихильників цієї особи, цей товар дійсно повинен бути їм потрібен, в іншому випадку задіяння «зірки» суттєво не вплине на обсяг продажу товарів.

У засобах масової інформації періодично оголошують суму контрактів кінозірок за участь у рекламі, які сягають іноді кількох десятків мільйонів доларів [70, с. 21-22; 750]. Позови, які пред'являються відомим особами за неправомірне використання їх зображення в рекламі, також обчислюються значними сумами [99; 162; 711; 208]. У певних ситуаціях для знаменитостей непринципова сума компенсації, їм головне присікти порушення їх прав [3; 377; 648; 724]. Про успішність участі фізичної особи у рекламній кампанії свідчать такі фактори: особа бере участь у рекламі товарів певної торговельної марки протягом тривалого часу; ця особа не рекламує подібні за призначенням товари чи послуги; у споживачів при згадуванні імені особи чи торгової марки виникає асоціативний взаємозв'язок між торговельною маркою та особою. За цих умов, на наш погляд, можна виявити безпосередній вплив такої фізичної особи на рівень продажу товарів.

6. Важливою умовою у договорі про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини є строк дії договору. При укладенні даного договору сторони можуть визначити час, протягом якого дозволяється використання зображення у певній об'єктивній

формі вираження. Договір може бути короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий.

7. Обмеження на здійснення певних дій під час дії договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору із зображенням людини. Необхідно звернути увагу в договорі на можливість суб'єкта, який отримав права на використання зображення, передання цього права третім особам (тобто ***права на укладення субдоговору*** про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини). Суб'єкт, який отримав право на використання зображення людини, може бути обмежений у можливості надання дозволу на використання зображення третіми особами. Доцільність закріплення подібної умови демонструється матеріалами судової практики [569].

Щодо самої фізичної особи в договорі може бути встановлено ***заборону особі надання права на використання зображення за певних обставин***. Наприклад, може бути встановлено заборону на участь у рекламних кампаніях інших виробників товарів чи осіб, що надають послуги. Поширеними для договірної практики зарубіжних країн є певні обмеження особистих немайнових прав. Можливі обмеження для осіб, зображених на фотографіях, щодо заборони зміни іміджу під час дії договору (наприклад, на час проведення певної рекламної кампанії). Крім цього, обмеження, пов'язані з неможливістю публічного вживання чи використання товарів або послуг конкурентів.

Для фізичних осіб, зображення яких використовують у рекламі або як образотворчий елемент знака для товарів і послуг, можливе встановлення обмежень на купівлю або споживання в публічному місці однорідних товарів конкурентів. Також у певних випадках зазначається необхідність підтримки людиною певного іміджу, правил поведінки тощо. Адже зазвичай при правильному виборі особи, що бере участь у рекламній кампанії або присутня в зображенні торговельної марки, встановлюється асоціативний зв'язок між нею і самою продукцією. У науковій літературі неодноразово підіймалося питання

про особливості використання зображення не тільки людей, але й вигаданих персонажів творів [980].

Такі умови договору цілком зрозумілі, а їх наявність у договорі пояснюється необхідністю проведення ефективної рекламної кампанії і прагненням збільшити рівень продажів завдяки участі в рекламі певної публічної персони. Більш того, за порушення даних пунктів договору можуть встановлюватися штрафні санкції.

У сучасній юридичній практиці досить часто зустрічаються умови про використання зображення людей або про вимоги до їх зовнішнього вигляду в трудових договорах, контрактах із представниками сфери спорту, шоу-бізнесу тощо. Досить часто зображення зовнішнього вигляду разом із іншими немайновими правами відносять до так званих іміджевих прав, поняття і зміст яких у законодавстві відсутні. Наприклад, у трудових договорах зі спортсменами часто зустрічається така умова: «Спортсмен надає Клубу виключні права на використання свого іміджу, тобто ексклюзивне право використати ім'я, образ, фото- і відеозображення, графічні і будь-які інші зображення спортсмена в рекламі будь-яких компаній, товарів, робіт і послуг, а також в інших цілях, без узгодження із спортсменом і без будь-якої оплати». На думку ряду учених, таке положення суперечить чинному законодавству. По-перше, частина перерахованих прав відноситься до невідчужуваних особистих немайнових прав (право на ім'я), по-друге, необхідна згода спортсмена і має бути відповідна винагорода спортсменові [874, с. 12-13]. Незважаючи на те, що деякі з зазначених умов суперечать чинному законодавству, договірна практика містить подібні норми.

8. Інші умови договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини. Що стосується інших умов договору, слід звернути увагу на зміну, припинення дії договору, а також на відповідальність за порушення умов договору про створення та/або використання фотографії або іншого художнього твору із

зображенням людини. Зміна умов договору можлива в залежності від настання певних подій. Наприклад, можливо збільшення розміру винагороди за участь особи у рекламі при збільшенні ступеня популярності особи або товарів чи послуг суб'єкта господарювання, отримання нових визнань та винагород у сфері професійної діяльності або, навпаки, зменшення винагороди внаслідок негідної поведінки особи. Припинення дії договору можливо як його виконанням, так і розірванням договору.

Не звертаючись до усестороннього дослідження розірвання договору, вважаємо можливим прийняти за основу погляди Н.М. Процьків щодо розірвання договору. Розірвання договору – «це дія, направлена на припинення частково або повністю невиконаного договору, а також зобов'язань, які з нього випливають на майбутнє. Найбільш розповсюдженою підставою розірвання договору за ініціативою однієї сторони є істотне порушення договору, яке спричиняє іншій стороні таку шкоду, що вона в значній мірі позбавляється того, на що вправі розраховувати при укладенні договору. Потерпіла сторона також має право вимагати відшкодування збитків, спричинених розірванням договору. Підставою розірвання договору є істотна зміна обставин, з яких сторони виходили при укладенні договору. Витрати сторони, які були проведені всупереч умов договору або до його укладення, є її ризиком і не можуть вважатися збитками, спричиненими розірванням договору» [508].

У науковій літературі звертають увагу на те, що кожну зміну у зображенні в договірних відносинах необхідно враховувати. Навіть якщо спочатку зображення було створено за згодою людини, але згодом нею було висловлено стурбованість тим, що вона, наприклад, не хоче публікацію оголених фотографій [972]. Безумовно, зазначена позиція заслуговує на підтримку.

Частиною 2 ст. 308 ЦК України передбачається, що фізична особа, яка позувала авторові фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті – її діти та вдова (вдівець), батьки, брати та сестри – можуть вимагати

припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, у договорі необхідно визначити розміри і порядок компенсації шкоди, завданої прийняттям рішення про відкликання дозволу на використання представленої фотографії. Враховуючи, що на практиці досить важко вирахувати всі витрати, пов'язані з підготовкою до використання або використанням фотографічного зображення, доцільно вказати розмір штрафу. На наш погляд, достатньо звернутися із заявою про відзив згоди на показ (у письмовому вигляді) до суб'єкта, що здійснює публічний показ твору. У випадку виникнення спору всі питання вирішуються в судовому порядку чи за допомогою інших альтернативних способів вирішення спорів. При цьому при укладенні договору на публічний показ фотографії чи іншого художнього твору із зображенням людини доцільно чітко визначати санкції на випадок відкликання згоди. Більш детально питання про компенсацію буде розглянуто в наступному розділі роботи в аспекті застосування такого способу захисту прав та інтересів, як припинення публічного використання фотографії та іншого художнього твору із зображенням людини. До відповідальності за неналежне виконання договору можна притягнути особу, зображення якої використовується за рекламним договором [871]. При укладенні договору про створення та використання зображення людини слід звернути увагу й на певні особливості застосування зображень у господарській діяльності у тому числі й особливості, закріплені чинним законодавством України.

При використанні фотографії із зображенням людини доцільно укладати договір про надання дозволу на таке використання в письмовій формі. Необхідно звернути увагу на визначення в договорі умов про способи та мету використання, можливість внесення змін у фотографічне зображення, територію та часові межі його використання, передання прав іншим особам, розмір винагороди тощо. Важливим є визначення мір відповідальності за дострокове розірвання договору та вимог про припинення публічного показу фотографії із зображенням людини. Звернення уваги на зазначені умови

частково дозволить уникнути конфліктів та непорозумінь на етапі виконання договору.

Висновки до розділу 3

Звернення до цивільно-правових засад регулювання відносин зі створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи дозволяє зробити висновки, що важливим реалізація права фізичної особи на власне зображення відбувається через її згоду (як правочин) – дозвіл на проведення фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи.

Цивільним законодавством закріплені умови презюмування згоди фізичної особи на її зйомку, зокрема відкритість зйомки та її здійснення на певній території (вулицях) та під час проведення заходів публічного характеру (зборів, конференцій, мітингів тощо).

Охарактеризовано відкритість як суб'єктивний критерій сприйняття особою, що здійснює зйомку, своїх дій та запропоновано застосовувати у правозастосовчій практиці критерій усвідомленості зйомки, який зумовлюється віком, станом здоров'я, психічним станом людини.

Запропоновано з врахуванням доцільності визначення місця перебування особи під час її зйомки класифікувати місця перебування особи залежно від ступеня розумних та об'єктивних сподівань усамітнитись або обмежити доступ сторонніх до подій особистого життя на такі: місця особистого користування; приміщення, що захищені від сторонніх осіб (так звані «захищені», «затишні», «усамітнені» місця); території, прилеглі до приміщень, захищених від сторонніх осіб, що мають «межовий статус» між громадськими місцями та місцями, захищеними від сторонніх осіб; громадські місця, ознакою яких є неможливість утаємничитись від сторонніх осіб; території з особливим режимом пропуску чи функціонування, зйомка на яких регламентується спеціальними нормативно-правовими актами.

Удосконалено механізм договірного регулювання створення та/або використання зображення людини. Запропоновано авторське визначення договору про створення та/або використання зображення людини, його предмету, об'єкту, суб'єктний склад, форму договору, специфіку, що зумовлена подвійною природою прав особи на матеріальний примірник (зокрема прав інтелектуальної власності, прав на особисті папери тощо) та прав особи, зображеної на такому творі.

Звернуто увагу на використання зображення людини у сфері господарської діяльності, зокрема для створення реклами за участі людини, зображувального елементу знаку для товарів та послуг, особливі умови такого договору (можуть бути пов'язані з якістю товарів та послуг, репутацією виробника (послугонадавача) або зображеною особою), мету використання зображення людини (не доведення інформації про створену форму об'єктивізації або втілене у ньому зображення, а прагнення встановити асоціативний зв'язок між особою, зображення якої використано у формі об'єктивізації суб'єктом господарювання, та товарами і послугами, які він пропонує потенційним споживачам), взаємозв'язок вартості нематеріальних активів учасників цивільного обороту (може зростати завдяки використанню репутації знаменитостей) та репутації людини, яка здійснює схвалення, підтримку або просування товарів та послуг та обумовлює взаємну вразливість, можливість завдання шкоди внаслідок неналежної поведінки контрагента.

Зроблено висновок про важливість удосконалення здійснення контролю за дотриманням умов правомірності використання зображення людини суб'єктами господарювання у рекламі, як зображувального елемента знака для товарів та послуг, у зовнішньому оформленні товарів та відповідно посиленням відповідальності за порушення права фізичної особи на власне зображення при несанкціонованому його використанні.

РОЗДІЛ 4
ВІЛЬНЕ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ ЯК ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

4.1. Правові принципи вільного створення та використання зображення людини

Законодавчі засади закріплення правомочностей розпоряджання зображенням людини потребують уточнення з врахуванням доцільності встановлення балансу між правами осіб, які зображені або потенційно можуть бути зображеними (або їх представниками), суб'єктів інтелектуальної власності на форму об'єктивізації, суспільства на доступ до публічної інформації та інших учасників цивільного обороту. При визнанні суспільних та державних інтересів такими, що переважають над правом фізичної особи на власне зображення, законодавець оминає увагою визначення змісту таких інтересів у сфері створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини. У зв'язку з викладеним набуває значення обґрунтоване визначення критеріїв та принципів вільного створення та/або використання форми об'єктивізації людини [275; 290], що має метою встановлення балансу між інтересами суспільства та держави, авторів твору, власників форми об'єктивізації зображення та інтересами фізичної особи при створенні та використанні зображення людини у творах візуального мистецтва.

Поняття принципів права є одним із найбільш цікавих, актуальних та проблемних питань юридичної науки. У принципах права найкраще відображено різноманітність сутності права та його елементів. Слово «принцип» (від латинського «principium») означає буквально основу, керуючу ідею, вихідне положення будь-якого явища (вчення, організації, діяльності і

т. ін.). Вчені звертали увагу на те, що «принцип є важлива частина усього» («principium est pottissima pars cuiuque rei») [725, с. 222].

У науковій літературі не приділяли увагу принципам у правовідносинах створення та/або вільного використання форм об'єктивізації зображення людини, але звертали на це увагу при визначенні випадків обмеження права фотографа на користь зображеної особи, зокрема:

- коли має місце посягання на інтимну сферу людини (зображення голої моделі, жінок, які купаються, приміряють одяг або знаходяться в таких життєвих обставинах, які публіці не виставляються, наприклад, під час операції);

- коли зображення особи зроблено в такій обстановці, яка прямо чи опосередковано може її дискредитувати, наприклад, поширення на вітрині фотографа портрета порядної жінки поруч із жінками легкої поведінки, поширення портретів на предметах приземлених потреб людини тощо;

- випадки карикатурного зображення особи з метою виставити її у смішному вигляді [211, с. 264-265].

О.О. Посикалюк [443, с. 73] також звертає увагу, що право на зображення має свої межі, які визначаються випадками, коли зображення може бути використане без згоди фізичної особи: якщо зображення належить до сфери сучасної історії; особа зображена випадково як частина ландшафту чи іншого місця зйомок; особа зображена як учасник мітингів, процесій чи інших подібних заходів; зображення, поширення чи публічна демонстрація може бути обґрунтована інтересами мистецтва; для цілей правосуддя чи суспільного порядку. При цьому не повинні зазнавати порушення законні інтереси зображуваної особи, наприклад, зображення фізичної особи у ситуації, недоречній для публікації: у маскарадному костюмі, у костюмі для плавання, чи зображення подій інтимного, домашнього, сімейного життя [942].

Отже, з врахуванням викладеного слід проаналізувати принципи, за умови дотримання яких є допустимим вільне створення та/або використання зображення людини.

Принципи можуть базуватися на положеннях нормативних актів, загальновизнаних звичаях, нормах моралі, з урахуванням національних традицій, культури та інших факторів. Наприклад, у мусульманському праві існує заборона розміщення фотографій на могилах, фотографій, що містять порнографію, релігійне освячення або світське возвеличення тощо [308, с. 158].

Визнання свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості на законодавчому рівні (ст.ст. 41, 54 Конституції України [237], ст.ст. 201, 309 ЦК України) не гарантує вільне поширення результатів своєї творчої діяльності, адже деякими нормативними актами встановлюється заборона на такі дії за умови невідповідності творів певним вимогам. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 442 ЦК України твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого та сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення.

Аналіз законодавства дозволяє виділити такі ***принципи вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів із зображенням людини.***

Принцип дотримання прав інтелектуальної власності при створенні та/або використанні зображення людини (ст.ст. 442, 443 ЦК України) полягає в тому, що автор форми об'єктивізації повинен дотримуватися прав інтелектуальної власності інших осіб у випадку вільного створення твору на основі іншого. З моменту виникнення інтересу до авторського права в науковій літературі досліджувалися перелік та зміст принципів авторського права, що формувалися під впливом економічного, політичного устрою деяких держав та інших факторів. Авторське право при регулюванні певного кола відносин базується на загальноправових принципах, що формуються в конституційних нормах, галузево-правових, які виражаються у правових нормах деяких галузей

права. У радянській науковій літературі вчені виділяли принцип свободи творчості; принцип поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства, принцип моральної та матеріальної зацікавленості автора у створенні та використані твору; принцип всемірної охорони прав та законних інтересів автора [133, с. 452-453; 688, с. 444-445]. З набуттям незалежності України відбулося корегування принципів авторського права з урахуванням змін у економічному та політичному житті держави. У регулюванні авторських правовідносин особливе значення набули деякі принципи цивільного права, зокрема: юридичної рівності суб'єктів права; свободи договору; свободи підприємницької діяльності; свободи особистості; охорони власності незалежно від її форм і видів та інших.

Звернення до змісту норм законодавчих актів України дозволяє виділити такі принципи авторського права: принцип свободи творчості та свободи використання результатів творчої діяльності (ст.ст. 41, 54 Конституції України [237]); принцип виникнення авторських прав з моменту створення твору (ст. 437 ЦК України [847], ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [460]); принцип охорони форми вираження твору (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); принцип обмеження у часі строку чинності майнових авторських прав на твір (ст. 446 ЦК України, ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); принцип поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства (принцип балансу інтересів) (ст.ст. 444, 445 ЦК України, ст.ст. 21–25, 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права»); принципи територіального та (або) національного характеру дії авторських прав (ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Даний перелік принципів не має вичерпного характеру. Додатково виділяють принцип пріоритету прав автора, принцип свободи комунікацій та творчих працівників, принцип забезпечення відновлення порушених прав та судового захисту прав творців результатів інтелектуальної діяльності [168].

Основоположним є принцип дотримання авторських прав при створенні нового твору. Найбільш проблематичним є визначення правомірності в деяких випадках копіювання твору.

Створення копії з художнього твору залежить від двох суб'єктивних факторів: суб'єктивного уявлення образу, представленого у творі-оригіналі, та майстерності автора при створенні копії. У науковій літературі тривали дискусії щодо можливості визнання авторських прав за автором копії твору. При цьому ряд авторів вважають копіювання технічною роботою, отже й визнання авторства недоречним [664, с. 34].

Інші автори вважали копію, створену з дозволу автора оригіналу твору, новим об'єктом авторського права, що, відповідно, створює можливість визнання авторських прав за автором копії [17, с. 83]. Як зазначає В.Я. Іонас, художник-портретист (або пейзажист) створює образ дійсності, а художник-копіїст створює образ образу, який «позує» йому замість оригіналу. Подібне «перевидання» унікального витвору мистецтва – незамінний засіб популяризації художніх скарбів світової культури. Істотна новизна повноцінної копії полягає в подоланні унікальності предмета мистецтва, в наданні йому другого життя. Копії Ленбаха, Васильєва, Сєрова й інших талановитих копіїстів повинні розглядатися як витвір мистецтва – копіювального мистецтва, – тим самим як об'єкт авторського права, права на копію [203, с. 71-72].

Аналогічної точки зору дотримуються Ю.Л. Бошицький, І.І. Ващинець. За обставин, коли художній рівень копії твору перевищує оригінал, не визнавати авторське право художника-копіїста було б неправильно. Звичайно, копія не є цілком самостійним твором, а тому необхідно отримувати дозвіл на створення копії в автора чи іншого суб'єкта, якому належить авторське право [60, с. 11-12].

Загальновизнаним є правомірне копіювання твору художніми засобами для особистого користування, в навчальних цілях, без мети отримання винагороди, без наміру розповсюдження твору. Але при цьому не можна

відтворювати позначення (індивідуальний підпис чи будь-який засіб індивідуалізації автора), яке може створити уявлення про те, що автором копії є автор оригіналу роботи . Якщо фотографування робиться для особистого користування, то воно не порушує прав автора; якщо воно має виробниче призначення і спрямоване, наприклад, на те, щоб розмножити і розповсюдити репродукції з цього твору, то воно має вважатися забороненим [119, с. 104-106].

У науковій літературі достатньо уваги на рівні монографічних досліджень приділялося питанням порушення авторських прав, зокрема контрафакції в авторському праві, плагіату [751; 838].

У теорії авторського права перші дослідження, присвячені визначенню правомірності копіювання, мали базове значення для подальшого розвитку ідеї кваліфікації копіювання як порушення авторського права. Ще кілька століть тому А.Ф. Федорів [826] у своїй праці досліджував контрафакцію в авторському праві, причини її існування, виступав за міжнародне визнання авторських прав та всесвітній їх захист, але, на жаль, так і не визначив дієвих засобів протистояння їй. Г.Ф. Шершеневич [875; 877] також аналізував відносини, об’єктом яких є твори, та намагався визначити гідну компенсацію за контрафактні дії. Будь-який повтор із грошовою вигодою художнього твору в повному його складі, без формальної згоди особи, яка має виключні права, називається контрафакцією або незаконним копіюванням (т. X, ч. 1, ст. 420, дод. ст. 36) [876, с. 268]. Але, на жаль, поряд із цим у науковій літературі оминалися увагою права фізичної особи, зображеної на контрафактному творі.

У вітчизняній судовій практиці при вирішенні спорів про контрафактність твору ключовим є питання доказування авторсьва на твір [595]. Питання про дотримання права фізичної особи на власне зображення може не підійматися взагалі [760].

Незважаючи на численні дослідження, досі залишаються невирішеними питання кваліфікації копіювання як дій, що порушують права інтелектуальної власності. У більшості випадків таке питання виникає при запозиченні ідеї

твору або при копіюванні твору, зокрема із зображенням людини. Важливо відрізняти випадки копіювання твору від випадків правомірного запозичення ідеї твору та втілення її в іншій формі об'єктивного вираження. Для визначення цього питання слід враховувати такі обставини.

По-перше, слід визначити ***об'єкт відтворення***.

При копіюванні твору об'єктом відтворення є твір у повному обсязі або його частина. Історично склалося, що копіювання частини або повного обсягу твору без дозволу автора вважалося порушенням авторських прав.

Частиною чужого твору живопису вважається вибір із твору (без згоди автора чи особи, якій передано право художньої власності) груп, фігур, голів, а також навколишніх елементів перспективи, пейзажу чи морського виду та інше й розміщення їх іншим художником у власному творі з дотриманням того ж рисунка та освітлення, яке вони мають в оригінальному творі художника-автора [506, с. 93-94].

У науковій літературі повторення деяких частин з чужого художнього твору в іншому вважається плагіатом або незаконним запозиченням [876, с. 269]. Запозичення з чужого твору не вважаються плагіатом тільки тоді, коли ухилення ідеї від форми оригіналу настільки значне та численне, що такий твір можна вважати новим твором [696, с. 79]. «Істотна схожість» є часто використовуваним тестом для оцінки, якщо твір є похідним [910]. Але на практиці факт істотної схожості творів встановлюється з врахуванням висновків відповідних експертиз.

Отже, у можливих конфліктах між правоволоділцями твору одне з питань, що потребує вирішення, –це питання незаконного копіювання твору (у певній частині або у повному обсязі) або правомірного запозичення лише ідеї твору. Викладене свідчить про актуальність питання визначення значності та чисельності ухилення від форми оригіналу, що вирішується з врахуванням відповіді на друге питання – визначення ***способів та засобів відтворення***.

У наукових працях підтримувалася точка зору про те, що право фотографа охоронялося тільки від повтору світлописним, механічним, хімічним чи іншим способом, але не від усяких повторів узагалі. Відповідно, заборонялось повторення фотографій за допомогою фотографій, а згодом способами подібними фотографіям, наприклад, друкуванням фотографій із дерев'яних, кам'яних чи металічних дошок. Повторення такими способами спричиняло найбільшу шкоду фотографу на відміну від повтору фотографії у живописі, який завжди вимагає творчої діяльності від художника [211, с. 493-494]. Слід відрізняти копію, що є результатом творчої діяльності копіїста, від копії, створеної за допомогою технічних засобів, у якій людина якщо і бере участь, то тільки як технічний виконавець. Зрозуміло, що такі копії не можуть визнаватися творами мистецтва і охоронятися авторським правом [60, с. 11-12]. Слід погодитися з наведеними позиціями та визнати їх обґрунтованість.

Відповідно до Австрійського закону (від 26.12.1895 р.) про авторське право на літературні та художні твори й на фотографічні знімки, особа, яка зробила копію твору, набуває авторських прав тільки в тому випадку, якщо копія виконана іншим родом мистецтва, ніж оригінал. Але не можна створювати знімок із законно виконаної копії без згоди автора оригіналу. Порушенням авторського права визнається копіювання оригіналу, навіть якщо копія виконана іншим способом, ніж використаний автором, або з копії твору, або навіть якщо мова йде про працю архітектурну чи промислову, будь-яким шляхом. Дозволяється відтворювати новий твір, вільно використовуючи інший вид мистецтва, знімати копії з деяких творів, головне не з метою торгівлі без зазначення імені автора на копії; можливо також відтворити картину чи малюнок шляхом створення скульптури чи навпаки, а також знімати копії з творів, представлених на публічних дорогах, за виключенням відтворення пластичних праць шляхом пластичного мистецтва [654, с. 237].

Протягом певного часу вважалося аксіомою, що «перенесення» художнього твору з однієї галузі в іншу знищує наявність контрафакції.

Наприклад, не вважається контрафакцією те, коли твір живопису відтворюється за посередництвом скульптури та навпаки [506, с. 93-94]. У науковій літературі проводили межу між лінеарним та пластичним мистецтвом, що дозволяло стверджувати, що перенесення із однієї сфери в іншу складає самостійну творчу діяльність, а сюжет, який би перенесли, – оригінальний твір мистецтва [419, с. 443].

При цьому виходили з припущення, що на підставі картини складно зробити статую, а змалювати ту ж картину – легше. У науковій літературі дана позиція не розділялася всіма вченими, висловлювалися припущення, що вона частково шкідлива (оскільки дозволяє безкарно фотографувати художні твори, виконані у трьох вимірах), а частково марна (адже дозволяє скульпторам шукати сюжети в картинній галереї, але таких скульпторів не може існувати, а у випадку існування вони б заявили, що створено новий твір, який суттєво відрізняється від оригіналу) [421, с. 918-919]. Безумовно, слід погодитися з наведеною позицію, адже відтворення твору іншими способами та засобами мистецтва в поєднанні з достовірною інформацією про авторів творів, зокрема й автора твору, за мотивами якого створено новий твір, свідчить у більшості випадків лише про запозичення ідеї твору, що не порушує права інтелектуальної власності. Викладене дозволяє зробити висновок про правомірність створення творів мистецтва за мотивами інших творів з зазначенням про це.

З появою фотографій та засобів фотографування перед науковцями постали дві проблеми: ***по-перше, чи можна вважати порушенням авторських прав створення об'єкта авторського права з фотографії; по-друге, чи можна вважати порушенням створення фотографії з картин та інших об'єктів авторського права***.

Щодо першого питання слід зазначити таке. Відносно фотографій порушенням є дії, коли будь-хто самостійно або через інших осіб здійснює зйомку самовільно копій із творів фотографій, які належать іншим, незалежно

від того, чи у розмір оригіналу, чи у зменшеному, чи у збільшеному вигляді, яким би не було чином, тобто як при посередництві фотографії, літографії чи іншим механічним способом, так і від руки [672, с. 170]. Але з урахуванням того, що фотографом може бути затрачено кошти на переміщення до місця фотозйомки, на виготовлення першої фотографії, А.В. Панкевич вважав несправедливим, якщо хтось перефотографує та без додаткових затрат буде займатися виготовленням копій фотографій, наприклад, красивих краєвидів різних країн [408, с. 56]. У сучасному авторському праві дії щодо підготовки місця фотозйомки не є підставою для наділення авторськими правами на фотографію.

К. Анненков [16, с. 651-652] щодо можливості визнання порушенням прав на фотографію копіювання її не механічним способом, а від руки підтримує точку зору П. Міллера стосовно можливості правомірного копіювання фотографій засобами живопису або малювання. За аналогією з контрафакцією у сфері літературних творів, К. Анненков робить висновок про те, що якщо копіювання літературних творів від руки, не механічним способом, не є контрафакцією, то й копіювання фотографії від руки не є контрафакцією, навіть у декількох екземплярах. Я.А. Канторович також дотримується позиції, що не заборонено повтор фотографій у всіх галузях живопису та скульптури [212, с. 222]. В. Спасович вважав доцільним здійснення захисту від контрафакції на тій же підставі, на якій захищаються акварель, гуаш або картина, яка написана масляними фарбами. Світлописне зображення слугувало тільки матеріалом для наступної обробки, при якій пензель або олівець артиста поклали на зображення беззаперечну печатку індивідуальності, яка складає основу авторського права [696, с. 101]. Справедливим В. Спасович вважає звільнення авторів контрафактів світлописних зображень від особистої відповідальності. На його погляд, достатньо майнової відповідальності у вигляді конфіскації у порушника контрафактних негативів, стягнення з нього збитків на користь

фотографа-власника за оцінкою суду; незначної грошової пені та закриття закладу у випадку повторення контрафакції [696, с. 106].

Водночас відтворення фотографії в будь-якій формі та будь-яким способом без дозволу автора є порушенням авторського права, а створений продукт вважатиметься контрафактним. На-приклад, без дозволу фотографа художник змалював фотографію. Хоча форма змінилась (фарби, полотно замість фотопаперу), а художник став автором картини, вважатиметься, що авторське право порушене, адже змальована картина є похідним твором від фотографії (оригінального твору). Використання похідних творів допускається тільки за наявності дозволу автора оригіналу. Винятком є оригінальні твори, які не охороняються авторським правом, а також якщо таке відтворення було зроблено під час висвітлення поточних подій засобами фотографії (фоторепортаж із презентації, виставки тощо) [62, с. 56-57].

При використанні фотознімка конкретної особи для отримання на його основі різновиду витвору образотворчого мистецтва, наприклад, мальованого портрета, художник використовує фотознімок як основу, на базі якої виконує за допомогою образотворчих засобів портретне зображення [196]. При дослідженні матеріалів судової практики слід зробити висновок про відсутність єдиної правозастосовної позиції з цього питання на прикладі таких справ.

При розгляді спорів про створення похідного твору на підставі фотографічного портрета [6; 37, с. 48-49; 890, с. 8; 935], суди можуть виявити або творчий елемент у новоствореному творі, або визнати тільки наявність нетворчого копіювання.

Наведені приклади демонструють, що навіть копіювання фотографії художнім способом (за допомогою засобів образотворчого мистецтва), який припускає наявність творчого характеру у роботі, на відміну від звичайного перефотографування твору образотворчого мистецтва, не дає підставу вважати твір таким, що створений правомірно. Отже, ступінь творчих зусиль не є головним критерієм при вирішенні спорів між правоволодільцями творів.

Слід також звернути увагу на неоднозначність вирішення іншого питання про ***можливість фотографування художніх творів, створених без застосування механічних засобів фіксації***. Сучасні інформаційні технології породили нові склади, які були раніше неможливі. Так, Патентний суд графства Англії і Уельсу у справі про порушення авторського права визнав порушенням стильове копіювання фотографії. Процес цікавий тим, що в нім оспорювалося не використання чужої фотографії, а запозичення ідеї фіксації об'єкта і подальшої цифрової обробки [120, с. 22-23]. Як звертають увагу науковці, коли в художника та фотографа різні творчі характери, витвір образотворчого мистецтва може постраждати, навіть якщо фотограф є майстром вищого класу [664, с. 112]. Проблема полягає, по-перше, в правомірності фотографування об'єкта, а по-друге, у можливості поширення авторських прав на такий знімок. Щодо другого питання, закон Німеччини від 10.01.1796 р. допускав фотографування об'єкта авторського права за наявності дозволу його автора, але при цьому не поширював охорону на фотографічний знімок [419, с. 164]. Сьогодні подібні питання вирішуються з урахуванням правового режиму охорони об'єкта фотографування, але, незважаючи на це, авторські права визнаються, за виключенням випадків, встановлених законом.

Щодо першого питання проблема, чи вважати фотографічні знімки з портретів або картин порушенням авторських прав художників, існує вже декілька століть. Фотографії можуть не представляти істотних ознак витворів мистецтва, а виступати як «результат механічної праці і хімічного процесу, рабськи відтворюючий існуючі предмети, зовсім не вимагаючи при цьому художнього таланту» [108, с. 103-104].

Дозвіл на фотографування об'єкта авторського права необхідно отримувати не в кожному випадку. Усе залежить від об'єкта, який фотографується, від мети фотографування, від того, наскільки суттєва частина об'єкта потрапляє в об'єктив, від технічних властивостей фотоапарата. Виключення засновується на принципі добросовісного використання або чесної

поведінки та (або) спеціально зазначається в нормах законодавства. У більшості країн не вимагається дозвіл на включення фотографії твору, що охороняється авторським правом, якщо його зображення є несуттєвою деталлю відносно основного об'єкта фотографування, але буває досить важко оцінити таку ненавмисність та (або) несуттєвість [413, с. 13; 955].

Обмеження права на вільне фотографування можливе з боку власника твору. При цьому володілець виключних прав на твір і його власник можуть не збігатися. У такому разі власник твору не може заборонити проведення фотографування. Адже на відміну від права фізичної особи на власне зображення, права на зображення речі, навіть якщо в ній виражений результат інтелектуальної діяльності, у її власника немає. Проте власник може обмежити фізичний доступ до твору, що належить йому, обмеживши тим самим і можливість його фотографування [709, с. 184-185] за виключенням випадків, передбачених законом. Така поведінка є цілком правомірною.

У науковій літературі точаться дискусії з приводу закріплення принципу свободи панорами [517]. Художні твори, виставлені на площах, розвилках доріг і т. д., як правило, можна знімати (фотографувати) вільно і безкоштовно. Проте, якщо художній твір буде використаний на фотографії в якості основного мотиву, а знімки розпродаватимуться або відтворюватимуться в комерційних цілях, автор має право на винагороду. Але винагорода не виплачується при зйомках для газет. Будівлі завжди можуть бути зняті вільно й безкоштовно [80, с. 92]. В аспекті викладеного можна навести приклад з судової практики, коли для відтворення на фотографії скульптурного ансамблю «Кий, Щек, Хорів та Либідь», встановленого на березі Дніпра, було визнано необхідним укладення договору з автором скульптури В.З. Бородаєм. Було розглянуто конфліктну ситуацію з приводу неправомірного використання скульптури Бородая на фотографії в газеті «Факти». Скульптор виграв цю судову справу [1, с. 17].

Отже, як бачимо, досить часто в судовій практиці в майже ідентичних/дуже схожих за своєю суттю справах приймаються протилежні

рішення, що свідчить про відсутність одностайного розуміння критеріїв розмежування створення копії твору від запозичення ідеї при створенні нового твору. Також не висловлено чіткої позиції щодо умов правомірності фотографування чи відтворення іншим способом об'єктів, що охороняються авторським правом. На підставі цього можемо говорити про виняткову важливість вироблення єдиної позиції у правозастосовчій практиці стосовно порушеної проблеми.

Принцип дотримання конфіденційності інформації про особисте життя зображуваної людини при створенні та/або використанні зображення (ст.ст. 301, 442 ЦК України).

Відомості про приватне життя можуть міститися в листах, щоденниках, історіях хвороби, на фотографіях, аудіо- і відеокасетах, дисках, флеш-картах і інших носіях [315, с. 72]. Отже даний принцип спрямований на охорону інтересів однієї чи, найчастіше, декількох зображених на творах осіб, ознайомлення з якими дає можливість отримати конфіденційну інформацію про її (їх) приватне життя.

Під приватністю розуміють стан бажаної недоступності або свободу від небажаного доступу: такий стан, коли людину можуть бачити, чути, чіпати, знати про неї рівно стільки, скільки сама людина цього хоче. Приватними можуть бути місця, події, діяльність, знаходячись або беручи участь в яких особа не бажає бути об'єктом чужої уваги. Отже, у цьому визначенні можна виділити два аспекти – доступність і бажання. Доступ до будь-якої інформації про людину проти її бажання може стати порушенням приватності, тож, приватна інформація – це будь-яка інформація, яку особа бажає зберегти в таємниці [27, с. 94].

Характерною особливістю права на недоторканність приватного життя є його психологічність та індивідуальність. У кожному конкретному випадку зміст цього права суто індивідуальний. Право на недоторканність приватного життя, з одного боку, індивідуальне, а з іншого — соціально обумовлене. З

одного боку, межі між своїм приватним життям і публічністю визначає сама людина, індивідуально і тільки для себе особисто. Вона самостійно визначає, які відомості вона хотіла би залишити в таємниці і на які обмеження своєї особистої свободи вона готова піти. З іншого боку, претензії на встановлення меж громадського інтересу і міри обмеження прав громадян на приватність заявляє держава, і претензії ці також непостійні та змінюються разом зі зміною соціальних умов і під впливом безлічі чинників. Межа між приватним життям і громадськими інтересами індивідуальна в кожному конкретному випадку відносно конкретної людини, з одного боку, і в кожному конкретному суспільстві в певний момент часу – з іншого [177, с. 241-242].

Конституція України та Закон України «Про інформацію» [484] встановлюють загальні положення щодо заборони збору та поширення конфіденційної інформації про особу [589]. Забороняється збирання, зберігання, використання і поширення відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожна особа має право ознайомитись із зібраною про неї інформацією в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях, якщо ці відомості не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Частина 2 ст. 8 Європейської конвенції визнає втручання у приватне життя допустимим, коли воно передбачене законом і необхідне в демократичному суспільстві. Вивчення практики Європейського суду показує, що основним критерієм при оцінці правомірності втручання у приватне життя є його мета. Європейський суд неодноразово вказував на необхідність встановлення відмінностей між повідомленням, яке ґрунтується на фактах (нехай і суперечливих) та здатне стати поштовхом до дискусії в демократичному суспільстві, і повідомленням, в основі якого виключно цікавість до приватного життя відомої особи. Так, у справі «Таммер проти Естонії» Європейський суд визнав інтерес до сімейного життя знаного

політичного діяча правомірним, оскільки громадськість має право ставити «запитання щодо етичних і моральних цінностей осіб, які при владі... Оскаржувані вислови слугують інтересам громадськості, оскільки обумовлені потребою отримати інформацію, а не бажанням задовольнити звичайну цікавість» [298].

Утім не в усіх країнах суди поділяють таку позицію Європейського суду. Наприклад, в Італії С. Берлусконі через суд заборонив публікацію фотографій гостей, що відвідували його віллу Сертоса на Сардінії. На думку С. Берлусконі, фотограф «грубо втрутився в чуже приватне життя» при фотографуванні та розповсюдженні фотографій. Папараці А. Дзаппаду в період з 2007 до 2008 р. зробив близько 300 фотографій, котрі можна умовно розділити на три види: фотографії маловідомих широкому загалу відвідувачів Сертоси (папараці зробив їхні обличчя такими, що їх неможливо впізнати, з поваги до приватного життя); знімки гостей, що прилітали на віллу С. Берлусконі на військових літаках; фотографії дівчат і гостей у стилі «ню». Сам С. Берлусконі, коментуючи цю ситуацію, заявив, що на знімках відображені люди «в абсолютно інтимні моменти, які не суперечать закону» [653].

У цьому випадку ЗМІ, публікуючи знімки, робили акцент на віці дівчат, серед яких не всі були повнолітніми, на неправомірності використання військових літаків, що, на їхню думку, належало до суспільно важливих питань. Подібні публікації фотографій мають намір виявити справжнє моральне обличчя посадових осіб, їхні істинні моральні цінності.

В Україні вирішуючи питання щодо конфіденційності інформації про особу, яка займає посаду, пов’язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім’ї, Конституційний Суд України виходить з такого, що належність інформації про фізичну особу до конфіденційної визначається в кожному конкретному випадку. Перебування особи на посаді, пов’язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї

особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів – суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету у суспільстві.

Розглядаючи справи, пов'язані з недоторканністю приватного життя, суди США звертають увагу на такі обставини: право на приватне життя (right of privacy) та право на відомість (right of publicity) [112, с. 292-293], сутність якого буде предметом розгляду у наступному підрозділі дослідження.

У ст. 2 Конвенції Ради Європи від 28.01.1981 р. «Про захист фізичних осіб відносно автоматизованої обробки даних особистого характеру» [232] персональною інформацією визнана будь-яка інформація, що стосується конкретної або такої, що може бути ідентифікованою особи (суб'єкта даних) [141]. Захист осіб у сфері переробки особистої інформації регулюється Директивою 95/46/ЄС Європейського парламенту і Ради Європи від 24.10.1995 р. про захист осіб у сфері переробки особистої інформації і вільного переміщення такої інформації [482] і Директивою 97/66/ЕС14 Європейського парламенту і Ради Європи від 15.12.1997 р. відносно переробки особистої інформації і захисту таємниці у сфері телекомунікації [708]. Ці директиви визначають також правове регулювання у сфері обробки особистої інформації [361, с. 1397].

Закон України «Про інформацію» закріплює суміжне поняття «персональні дані» – це інформація про особу – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. На відміну від переліку, зазначеного в Законі України «Про інформацію», перелік персональних даних згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі К.Г. Устименка [590] не є вичерпним. Таким чином підкреслюється можливість віднесення до конфіденційної інформації й інших персональних даних та

створюються широкі можливості для розвитку відповідного законодавства й підвищення захисту таємниці приватного життя [239, с. 297].

У Законі України «Про захист персональних даних» поняття «персональні дані» визначається як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [479]. Слід звернути увагу, що це визначення не є чітким та конкретним, не містить ознак та критеріїв віднесення інформації до персональних даних. Певні обмеження щодо можливості засекречування персональних даних були визначені Законом України «Про доступ до публічної інформації» [370; 472].

Саме у відповідь на «забруднення свобод» в інформаційному суспільстві в правовій доктрині країн із найбільш розвиненими технологіями з'явилися пропозиції визнати на конституційному рівні право на інформаційну свободу – самовизначення у сфері інформації, автоматичних операцій із персональними даними. Ядро інформаційного самовизначення – можливість на власний розсуд встановлювати міру розкриття інформації про себе третім особам. Це самостійне право (вирішувати, коли, як і кому надаватимуться персональні дані), незалежне від права на приватність (наприклад, зацікавленість у коректності даних не завжди охоплюється правом на приватність) [25, с. 88].

Кожен документ особистого характеру – це єдине ціле у вигляді тексту, зображення, звукозапису тощо (наприклад, свідоцтво про народження); персональні дані можуть бути вилучені з особистого або іншого документа, але при цьому зберігати свою цінність і бути об'єктом захисту (наприклад, дані про дату народження) [325, с. 18-19].

Інформація, що відноситься до персональних даних, за своєю суттю неоднорідна. Деякі дослідники усю інформацію ділять на два види: номінативну і неномінативну. Так, у їх структурі можна виділити номінативну інформацію й іншу інформацію. Номінативна інформація – це така інформація, яка, власне, дозволяє провести ідентифікацію конкретної особи (прізвище, ім'я,

по батькові, стать, серія і номер паспорта, дата і місце народження тощо). Зазвичай не завдає шкоди поширення тільки неномінативної інформації в тих випадках, коли ідентифікацію зробити неможливо. Найбільшу небезпеку становлять ситуації, коли неномінативна інформація про громадян поширюється одночасно з номінативною або іншою, що дозволяє зробити ідентифікацію першої [61].

Персональні дані за критерієм «чутливості» поділяються на декілька видів: «звичайні» персональні дані (нечутлива інформація) – їх збирання, обробка, використання й передача можливі без спеціального дозволу в режимі, запропонованому національними законами [306, с. 64-65; 665, с. 97-100]; *«чутливі» персональні дані* (чутлива інформація) – їх збирання, обробка, використання й передача вимагають особливих заходів захисту й безпеки, спеціально встановлених законом [306, с. 51-54; 665, с. 97-100]; *«трохи» чутлива інформація* – стосується персональних даних, які проходять через третіх осіб і у такий спосіб потребують забезпечення належного рівня приватності. Прикладами інформації третього рівня є зображення людей під час їх перебування у громадських місцях. Ця інформація може бути зібрана і без згоди суб'єкта, його повідомлення про розкриття такої інформації не потрібно. Суб'єкт може зупинити обробку таких даних, якщо вона ведеться неправильно, але правомірна обробка може здійснюватися і без згоди суб'єкта [665, с. 97-100]; *«особливо чутливі» персональні дані* (високочутлива інформація) – їх збирання, обробка, використання й передача або взагалі заборонені законом, або дозволені тільки у виняткових випадках з використанням спеціальних заходів захисту й безпеки [306, с. 51-54]. До такого рівня персональних даних доцільно включити зображення чи відеозаписи щодо поведінки особи у приватній сфері [665, с. 97-100].

Як уже зазначалося, важливим елементом недоторканності приватного життя є неприпустимість збору інформації про наше приватне життя, зокрема (і це принципово важливо) це стосується того, куди і навіщо ми йдемо, їдемо, що

відвідуємо, що робимо в місцях, які ми відвідуємо, що купуємо в магазинах тощо [509, с. 8]. Дана позиція розділяється не всіма науковцями [510, с. 131], але на практиці важливо підтримувати баланс у забезпеченні публічних інтересів та інтересів фізичної особи, про які мова йшла у попередніх розділах. Науковцями неодноразово зверталася на це увага при дослідженні справ, пов'язаних з використанням зображення публічних осіб [902; 949; 911; 981].

Слід пам'ятати, що обмеження права на недоторканність приватного життя допускається за законодавством усіх розвинених країн у таких випадках: з метою забезпечення безпеки держави й економічного добробуту країни; за наявності безпосередньої загрози життю та здоров'ю людей або загрози пошкодження майна; з метою охорони здоров'я, забезпечення моральності; для дотримання прав і свобод громадян; з метою попередження і розслідування злочинів. Крім того, обмеження права допускаються у випадках, обумовлених в законі, на підставі судового рішення, особами, уповноваженими здійснювати такі обмеження. Отже, природне право людини на недоторканність її приватного життя не є абсолютним [142, с. 25, 27]. При використанні фотографій та інших художніх творів у вказаних цілях право на зображення не вважається порушеним.

При встановленні порядку створення та поширення художніх творів із зображенням людей (ст.ст. 307, 308 ЦК України) забезпечується право особи самій визначати, які саме моменти та аспекти її життя є приватними. Навіть якщо особа демонструє деякі сторони своєї діяльності, однаково вона має право вимагати нерозповсюдження інформації, яка становить, на її погляд, таємницю особистого життя.

Право на таємницю особистого життя в художніх творах може бути порушено різноманітними способами. Порушення права на приватне життя може полягати в розповсюдженні інформації про приватне (особисте) життя людини внаслідок незаконного поширення фотографій, що зроблені прихованою камерою чи відкрито в місцях, які не є публічними. Крім цього,

певна інформація може бути поширена у книжках, пресі, відеоматеріалах завдяки її розголошенню особами, що були з потерпілим у довірливих або сімейних стосунках. Основною проблемою при цьому є те, що особиста інформація стає доступною, та жодна компенсація не може бути адекватним покаранням за вторгнення у приватне життя. Саме тому при створенні фотопроектів, внаслідок яких може бути завдана шкода таємниці особистого життя людини, митці отримують попередню згоду та попереджають про її проведення. Одним з прикладів такого фотопроекту є робота Gail Albert Halaban – книга Paris Views («Паризькі види») про життя парижан, у якій автор фотографувала за згодою фізичних осіб їх життя через вікна квартир [431].

Проблематичним є питання про співвідношення приватного життя та зображення особи у випадку, коли зображення є елементом приватного життя. У даному контексті незрозуміло, чи можна вважати незаконне використання зображення одним порушенням з компенсацією за одне порушення з врахуванням посилюючих провину порушника обставин або такі дії містять елементи двох порушень: права на зображення та права на недоторканність приватного життя [85, с. 1585]. Уявляється доцільним у подібних випадках визначати два самостійні порушення.

Якщо в Україні не всі постраждалі фізичні особи усвідомлюють можливість захисту інтересів при неправомірному поширенні фотографій, наслідком яких є втручання в приватне життя, то в зарубіжних країнах суми позовів та кількість таких справ досить значні [10; 832; 884]. Аргументація суду є логічною та обґрунтованою.

У певних випадках при пред’явленні позовів про відшкодування моральної шкоди, завданої опублікуванням фотографій з їхнім зображенням, позивачі не звертають уваги на те, що фотографування проводиться відкрито на вулиці, зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру та має на меті висвітлення саме цих заходів.

Принцип дотримання права на честь, гідність та ділову репутацію зображуваної людини при створенні та/або використанні зображення (ст.ст. 297, 299, 442 ЦК України). Даний принцип частково забезпечує охорону інтересів фізичної особи, яка є об'єктом фотографування та зображення якої зафіксовано у творі. Чинне законодавство України розрізняє незаконне фотографування людини та незаконний публічний показ, відтворення та розповсюдження твору із зображенням людини. У цивільному законодавстві багатьох країн йдеться про доцільність дотримання права на честь, гідність та ділову репутацію. Наприклад, у ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви вказується, що особисті фотографії (частина) не можна виконувати, відтворювати або продавати, якщо це принижує честь, гідність або ділову репутацію людини [921]. У ч. 5 ст. 18 «Особисті немайнові права» Цивільного кодексу Грузії [123] допускається здійснення захисту права на ім'я, на честь, гідність, ділову репутацію, таємницю особистого життя, якщо зображення особи (фотографія, кіно-, відеофільм) публікуються без її згоди.

Інформація, якою може бути принижено честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи, належить до так званої шкідливої інформації. Незважаючи на відсутність законодавчо визначеного поняття «шкідлива інформація», в доктринальних розробках пропонуються авторські визначення цього поняття [301].

В.С. Маурін [331] шкідливу інформацію визначає як інформацію, що зазіхає на життєво важливі інтереси особи, суспільства і держави, характер і ступінь громадської небезпеки від дії якої обумовлює необхідність вжиття державою заходів, що забезпечують належний правовий захист від збитків, що наносяться цим суб'єктам у результаті її поширення. На його думку, класифікація шкідливої інформації диференційована за різними критеріями і, зокрема, включає: неналежну рекламу; інформацію, що зазіхає на честь, гідність і ділову репутацію; непристойну інформацію або порнографію;

інформацію, що збуджує дискримінацію прав і законних інтересів особи; інформацію, що чинить неусвідомлювану негативну дію на здоров'я людей.

До шкідливої інформації К.Д. Ридченко відносить відомості, поширення яких деформує моральні засади суспільства, зазіхає на загальні цінності культури, а саме: відомості еротичного характеру, рекламу алкогольної і тютюнової продукції, а також відомості, що містять сцени насильства й жорстокості. Ця інформація небезпечна, перш за все, для неповнолітніх, проте при масовому її обороті можливим є здійснення негативного впливу і на дорослу людину. Отже, це поняття інформації в цілях забезпечення психологічного здоров'я нації має бути обмежено, заборона її неможлива з об'єктивних причин. Необхідно серед інших заходів встановити віковий ценз споживача, який в обов'язковому порядку повинен вказуватися на зовнішній упаковці продукту [652].

Передусім слід зазначити, що шкідлива інформація може міститися як у самому зображенні, вираженому в деякому об'єкті, так і в інформаційних коментарях до нього.

Розглядаючи законодавче врегулювання відносин у сфері обороту шкідливої інформації, можна виділити публічно-правові аспекти захисту суспільства від впливу шкідливої інформації і приватноправові аспекти захисту порушеного права. Як звертає увагу С.В. Ясечко, «існує практична необхідність виділення режимів інформації – публічно-правового та приватноправового. У кожному випадку слід виявляти сутність правових відносин, що виникають із приводу інформації, що важливо для застосування правових санкцій: цивільно-правових в одному випадку та публічно-правових – в іншому» [896].

Стосовно охорони права фізичної особи на власне зображення слід розрізняти випадки поширення шкідливої інформації у складі кінофільмів, передач, друкованих чи інших засобів масової інформації, тобто в якості «продукції» та поширення шкідливої інформації у зображенні серед невизначеного кола осіб, як знайомих, так і сторонніх. Викладене свідчить про

доцільність диференціації відповідальності за поширення зображення як шкідливої інформації залежно від об'єктної форми поширення.

В межах цивільно-правової охорони прав зображеної особи слід також звернути увагу на неправомірність демонстрації зображення особи, надання образливого характеру способу використання (наприклад, публікація фотосупроводу до статті, що містить негативну інформацію, яка у зв'язку з цим може бути представлена стосовно зображеної в ній особи). У такій ситуації шкода буде заподіяна таким нематеріальним благам, як честь, гідність і ділова репутація, а не тільки порушено право на використання зображення особи [520, с. 23; 510, с. 131; 694, с. 55].

У даному випадку шкідливою інформацією для людини може виступати негативна, недостовірна інформація. Аналіз судової практики свідчить про те, що зазвичай висуваються вимоги про визнання інформації недостовірною, але трапляються випадки, коли позовні вимоги про захист права на власне зображення не заявлялися, незважаючи на наявність фото, які використовувалися неправомірно, подекуди навіть із комерційною метою. Разом із тим комерційна мета використання інформації про особу впливала на розмір моральної шкоди (наприклад, *20 000 грн за неправомірне використання фото з недостовірною інформацією в журналі* [620]).

В іншому випадку при розміщенні фотографії із зображенням позивачів у газеті судом був виявлений злий умисел автора статті та редакції, який полягав у прагненні пов'язати причетність обох позивачів до незаконної контрабандної діяльності та поширення негативної, нічим не підтвердженої інформації. Розмір моральної шкоди, який підлягає стягненню, судом було визначено в розмірі 150 000 грн, зокрема 100 000 грн та 50 000 грн на кожного з позивачів відповідно [534; 636].

Як свідчать матеріали судової практики, розмір моральної шкоди не завжди є таким значним [763]*, або взагалі суд відмовляє у задоволенні моральної шкоди, незважаючи на факт неправомірного використання*

зображення особи [186]*, зокрема мативуючи це тим, що її компенсація не передбачена в рамках договірних зобов'язань сторін* [523; 553; 579; 754]. *У деяких випадках взагалі моральна шкода не заявляється позивачами, а головною вимогою є спростування недостовірної інформації* [544; 625; 613; 631; 795]*, або заявляється символічно у розмірі 1 грн* [599].

Викладене свідчить про численні порушення права фізичної особи на честь, гідність та ділову репутацію публічним використанням зображення людини, у тому числі внаслідок супроводження зображення шкідливою інформацією.

Принцип дотримання засад моральності при створенні та/або використанні зображення людини. Дотримання норм суспільної моралі при створенні та/або використанні зображення людини є вкрай важливим, передусім, для всього суспільства, тому державою створений механізм контролю та перевірки деяких зображень на дотримання цього принципу.

Загальновизнано, що при здійсненні права на інтелектуальну, творчу діяльність автори повинні дотримуватися моральних засад суспільства. Поняття «моральні засади суспільства» зустрічається в чинному цивільному законодавстві, але, на жаль, у зв'язку з його оціночним характером не знаходить визначення через відповідні юридично значущі критерії, ознаки. Чинний ЦК України встановлює вимогу відповідності та додержання моральних засад суспільства при здійсненні цивільних прав та виконанні обов'язків (ч. 3 ст. 13, ч. 2 ст. 319 ЦК України); при застосуванні особою заходів протидії, тобто самозахисту (ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 1169 ЦК України); при визначенні кола цивільних прав, що не встановлені Конституцією України, ЦК України та іншими законами (ч. 4 ст. 26 ЦК України); при визначенні змісту правочину (ч. 1 ст. 203, ч. 3 ст. 228 ЦК України); при визначенні умов у заповіті (ч. 2 ст. 1242 ЦК України); при здійсненні права на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також права на

вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності (ч. 2 ст. 300 ЦК України) тощо.

У зв'язку з відсутністю визначення даного поняття на законодавчому рівні слід звернутися до позицій деяких вчених, висвітлених у науковій літературі. Ю.В. Кривенко вважає, що поняття «моральні засади суспільства» охоплює народні звичаї, норми релігії та офіційну ідеологію суспільства. Зміст даного поняття слід трактувати розширено [253, с. 102]. В.М. Махінчук висловлює аналогічну думку та в результаті дослідження даного питання доходить висновків, що моральні засади суспільства є одним із чинників цивільного законодавства та критерієм визначення меж здійснення цивільних (особистих немайнових) прав. Право і мораль є регуляторами суспільних відносин – і вже в цьому полягає їх органічна єдність. Одним із проявів «заповнення» певних прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин і є застосування норм моралі (у вигляді моральних засад суспільства) як одного з критеріїв визначення меж здійснення цивільних прав загалом та особистих немайнових прав зокрема [332, с. 262, 272].

При використанні визначення поняття «мораль» слід звернути увагу на положення, що наводяться у ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» [481], відповідно до якої суспільна мораль – це система етичних норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість. Дане визначення наповнено оціночними поняттями, які можуть по-різному тлумачитися різними верствами населення у різні історичні проміжки часу у різних країнах.

Як звертають увагу деякі науковці, поняття «суспільна мораль» у контексті згаданого закону та «моральні засади суспільства» в розумінні положень цивільного законодавства не є тотожними. Суспільна мораль певною мірою відбиває основну ідеологію суспільства, його цивілізаційні цінності на певній стадії розвитку. Її основи відображено в конституційних засадах

суспільного ладу. Ідея ж відповідності моральним засадам суспільства не привносить ідеологізації у сферу цивільно-правових відносин, оскільки спирається на загальнолюдські цінності. Моральні засади суспільства у цивільному праві відзеркалюють ту систему усталених поглядів, яка склалася у свідомості людей на основі їх уявлень про добро, людяність, гідність, совість, справедливість і дещо відрізняється від самого поняття моральності, яке є ще більш загальним. Сучасним ж цивільне право в різноманітних своїх виявах демонструє вплив і суспільної моралі, і моральних засад суспільства (загальнолюдських цінностей), і ще більше моральні ідеали [846, с. 83].

Духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, поміж інших об'єктів, виступають об'єктом національної безпеки нашої країни відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» [491]. У цьому аспекті твори, що не відповідають моральним засадам суспільства, становлять загрозу національній безпеці та розглядаються як наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України.

Законодавче врегулювання поширюється на три основні види продукції, що містять шкідливу масову інформацію.

1. Продукція еротичного, сексуального та порнографічного характеру. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист суспільної моралі» закріплюються такі обмеження щодо обороту деяких видів творів. Виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, встановлюються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері культури та мистецтв. Виробництво та обіг у будь-якій формі продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства та жорстокості, дозволяються виключно за умови дотримання обмежень, встановлених законодавством. Обіг продукції порнографічного характеру підлягає забороні (ст. 6 Закону України «Про захист суспільної моралі»), а

еротичного та сексуального – обмеженню (ст. 8). Легальний обіг порнографії заборонений низкою нормативно-правових актів [173; 174; 351; 748], але у вищеназваних правових актах відсутні визначення й ознаки порнографії. Така позиція цілком зрозуміла. Створити загальновизнану дефініцію порнографії дуже складно. На практиці поняття порнографії охоплює надзвичайно широке коло зображень та описів сексуального характеру, оскільки в суспільній свідомості важко сформулювати її однакове розуміння. Деякі можуть розглядати певне зображення як порнографію, інші, у свою чергу, вважають це еротикою. КК України (ст. 301) передбачає можливість притягнення до відповідальності за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів. Особливу увагу приділяють дослідженню дитячої порнографії [161, с. 102].

У певних країнах оборот порнопродукції визнається кримінально караним тільки за наявності у ній певного змісту (сексуальне насилля, сексуальні сцени з дітьми чи тваринами), тоді як у інших країнах кримінальна відповідальність настає за поширення будь-якої непристойності. Кардинально різниться й міра відповідальності – від стягнення штрафу до довічного ув'язнення. У сучасному кримінальному законодавстві спостерігається тенденція поступової часткової декриміналізації загальної, «дорослої» порнографії та різке посилення відповідальності за дитячу порнографію. Звертається увага не необхідність виключення із законодавства оціночних критеріїв (таких як «вульгарний», «цинічний», «непристойний» тощо) [213, с. 118].

Суспільна небезпечність злочинів проти моральності полягає в тому, що ці дії посягають на основні принципи моральності у сфері статевих стосунків, а це негативно впливає на нормальний фізичний та моральний розвиток особи, перш за все, неповнолітньої, шляхом розповсюдження такої інформації сексуального характеру, яка призводить до деформації моральних уявлень і створення викривленого уявлення про сексуальні відносини. Порнографія тягне

за собою появу статевих збочень, нерідко хворобливого характеру, тому особливого значення набуває охорона суспільної моральності законом про кримінальну відповідальність [35, с. 496]. Споживання порнографічних матеріалів, які поширюються в мережі Інтернет, може вчиняти криміногенний вплив на певних користувачів. Характер такого впливу багато в чому залежить від особливостей особи споживача та порнографічної продукції. Суспільна небезпека пов'язана з тим, що «персонажі» іноді виступають жертвами сексуальної експлуатації (особливо це стосується дітей). У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці заходів впливу на даний криміногенний фактор та профілактики його деструктивної дії на споживачів [409, с. 36-37].

При підготовці законодавчого визначення поняття «порнографічні матеріали або предмети» необхідно керуватися конкретними історично обумовленими громадськими потребами соціуму з урахуванням стосунків між чоловіками і жінками, батьками і дітьми, культури націй, що населяють країну, етносів, народів у сфері сексуальних стосунків, стереотипів сексуальної поведінки, традицій сексуального виховання. При розробці критеріїв розмежування порнографічної і еротичної продукції необхідно врахувати, що в силу особливостей психосексуального розвитку неповнолітніх їх розтлінню об'єктивно може сприяти доведення до їх відома інформації, не визнаної порнографічною [401, с. 136-137]. Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі в Особливій частині Рекомендацій щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих комунікаційними лініями повідомлень та матеріалів визначила критерії порнографії, що застосовуються до продукції порнографічного характеру [516]. При цьому комісія звертала увагу, що матеріал, який досліджується, не повинен відповідати усім критеріям одразу, але повинен відповідати більш ніж одному.

Вироблені критерії визначення предметів порнографічного характеру сприятимуть єдності в підходах щодо надання кримінально-правової оцінки

дій, пов’язаних із ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, а саме правильній та чіткій кваліфікації злочину, передбаченого ст. 301 КК України, і відмежуванню цього злочину від суміжних складів.

2. Продукція, пов’язана із зображенням фізичного або психічного насильства (детальне зображення вбивства людей або тварин, спричинення каліцтв або мук, вандалізму, насолоди насильством і жорстокістю) [385, с. 131-132]. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист суспільної моралі» забороняються виробництво та розповсюдження продукції, яка: пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

Кримінальним кодексом України передбачено притягнення до відповідальності за твори, що пропагують культ насильства та жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України). О.А. Пашко характеризує такі твори наступними ознаками: становлять матеріальний предмет у формі писаних чи відповідно розмножених (надрукованих) текстів, фільмів, магнітофонних записів, комп’ютерних програм на носіях інформації; їхній зміст полягає в демонстрації актів насильства і жорстокості (сцени та епізоди з проявом садизму, тортур, катування, смакуванням страждань жертви, безжальності тощо в таких творах становлять головну частину сюжету); призначаються для пропаганди культу насильства і жорстокості; не мають іншого призначення – наукового, історичного тощо. Неналежний захист і контроль за розповсюдженням таких

творів О. А. Пашко пояснює величезним потоком творів; існуванням творів іноземною мовою (наприклад, пісень); поширенням їх у мережі Інтернет [411]. Актуальність боротьби із поширенням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, зростає на сьогоднішній день, і це можна пояснити рядом специфічних детермінант вказаного злочину, перелік яких не має вичерпного характеру [675].

3. Інша продукція, що містить негативну інформацію. До такої продукції дослідники відносять: продукцію, що пропагує вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, алкогольної продукції, пива і напоїв, що виготовляються на його основі, тютюну, тютюнових виробів і курильного приладдя, а також продукції, що пропагує інші види фізичної та психічної залежності; продукцію, що провокує спричинення собі каліцтв, іншої шкоди здоров'ю або самогубства; продукцію, що містить лайливі слова, непристойні і образливі порівняння і вирази; продукцію, що пропагує правопорушення й іншу девіантну поведінку; продукцію, що пропагує культ багатства, грошей, вседозволеності; продукцію, що примітивізувала індивідуальні та соціальні потреби; продукцію, що формує зневажливе ставлення до бідних і слабких, старшого та молодшого покоління; продукцію, що містить екстремістські матеріали; продукцію, що принижує або дискредитує людські цінності: працю, моральність, патріотизм, любов, милосердя, творчість, чесність, порядність тощо. Слід враховувати, що вищезгадані види продукції можуть бути виправдані й допустимі в певному контексті, тому в законопроекті мають бути закріплені і спеціальні уточнення, що виводять подібні випадки з-під заборони або обмеження. Так, до продукції, що містить шкідливу масову інформацію, не повинна відноситися продукція, що має літературну, художню, освітню, релігійну або наукову цінність (за винятком еротики) [385, с. 131-132].

Отже, на державному рівні закріплюються визначення деяких видів шкідливої інформації і встановлюється відповідальність за її поширення.

Окрім цього, певні обмеження відносно обороту шкідливої інформації закріплюються і в нормативних актах. Наприклад, за ст. 4 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [473] стиль і лексика друкованих засобів масової інформації мають відповідати загальновизнаним етично-моральним нормам. Вживання лайливих і брутальних слів не допускається. Стаття 28 Закону України «Про видавничу справу» [463] передбачає, що діяльність у видавничій справі не може бути використана для закликів, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Частиною 7 ст. 40 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [503] визначаються наслідки порушення законодавства про захист суспільної моралі. Зокрема, ліцензію провайдера програмної послуги може бути анульовано в судовому порядку за поданням Національної ради у зв'язку з систематичними порушеннями законодавства України про захист суспільної моралі, про авторські та суміжні права.

При здійсненні гастрольних заходів у ст. 3 Закону України «Про гастрольні заходи в Україні» [467] встановлюється обмеження, зокрема, не допускаються при проведенні гастрольних заходів заклики до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу і цілісності держави, розпалювання національної, класової, соціальної, релігійної та іншої ворожнечі, до пропаганди війни, тероризму й екстремізму. Не допускається проведення гастрольних заходів, що пропагують порнографію, культ насильства й жорстокості, виробництво та вживання наркотиків і психотропних речовин.

Отже, встановлені обмеження щодо розповсюдження художніх творів мають на меті захист моральних засад суспільства, встановлення певних рамок

щодо гідної поведінки. Незважаючи на положення ст. 45-1 Закону України «Про інформацію» [484] (йдеться про заборону цензури та заборону втручання в професійну діяльність журналістів і засобів масової інформації з боку органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб), ст. 309 ЦК України, якою закріплюється загальне правило про те, що цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається, не слід забувати викладені вище обмеження щодо змісту творів при створенні результатів творчої діяльності з метою забезпечення дотримання прав та інтересів третіх осіб.

Фактично вказані обмеження розглядаються як контроль за поширенням інформації з метою охорони інтересів держави і суспільства. В історії існують численні приклади законодавчої заборони обороту творів, що порушує права й інтереси третіх осіб. Уперше такі постанови з'явились у цензурному статуті 1828 р. з метою охорони авторських прав. Відповідно до п. 3 Статуту про цензуру [752, с. 4-5] твори словесності, науки та мистецтв піддаються забороні цензурою. Даний пункт передбачав, зокрема, й недопустимість образи благопристойності, образи честі будь-якої особи непристойними виразами чи обнародуванням того, що належить до її моральності чи приватного життя, а тим паче наклепом.

Одне з актуальних питань, що постає перед сучасним українським народом, – це відродження самобутності, збереження власної культури, поваги до загальновизнаних людських цінностей, підвищення рівня духовного розвитку як усього суспільства в цілому, так і окремої людини. Важливою формою впливу на розвиток фізичної особи є результати літературно-художньої діяльності, за допомогою яких відбувається донесення інформації про вигадані чи реальні явища, події, ситуації. Вони впливають на розвиток культури та можуть створювати умови для деградації. Незважаючи на те, що норми законодавства не регулюють процес створення результатів творчої діяльності, існують підстави для обмеження розповсюдження творів у зв'язку з

невідповідністю їх певним критеріям, які, на жаль, зустрічаються в різних нормативно-правових актах та не узагальнюються в єдину систему в законодавстві про авторське право та суміжні права.

Слід звернути увагу на законодавство зарубіжних країн, норми якого є конкретними в частині визначення принципів, що не можуть бути порушені при створенні та/або використанні фотографій з зображенням людини, на відміну від норм законодавства України дуже загального характеру.

«Revenge porn» (порнопомста) як новий вид порушення особистих прав фізичної особи з'явився близько п'ятнадцяти років тому внаслідок конфліктів між знаменитими особами та їх колишніми коханими та бажання покинутих коханих помститися за розлучення. Сутність таких дій полягає в неправомірному розміщенні фотографій та інших художніх творів (як контенту Інтернет-сайтів) з зображенням колишніх близьких осіб в оголеному вигляді чи під час моментів особистого характеру. При цьому не виключається розголошення інформації персонального характеру поряд із такими творами. Після розповсюдження «revenge porn» й у інших країнах назріла необхідність боротьби з такими діями на законодавчому рівні. У Пенсильванії 14.01.2014 р. було прийнято законопроект №1167 [903], який забезпечує захист прав фізичної особи від злочину, пов'язаного з переслідуванням сексуального партнера. Розділ 18 (злочинів та правопорушень) консолідованого статуту Пенсильванії доповнено §2709,2 – домагання інтимного партнера. Такий злочин здійснюється шляхом розміщення (обнародування) фотографії, кіно-, відеозапису чи аналогічного запису зображень інтимного партнера в оголеному вигляді чи в інтимні моменти їх особистого життя (при цьому якість запису дозволяє ідентифікувати особу) без будь-якої законної мети з наміром переслідування, залякування, збентеження чи хвилювання особи. Не є злочином дії, які вчинено за згодою зображеної особи. До моменту прийняття відповідних змін у законодавство у США постраждалі особи намагалися власними зусиллями розробити механізм захисту прав фізичних осіб, які

постраждали від «revenge porn». На жаль, дієвий захист здійснювався тільки щодо selfy-фотографій (створених самою особою) на підставі норм законодавства про авторське право. Дії особи, яка постраждала внаслідок «revenge porn» та бажає захистити власні права, полягають у такому. По-перше, необхідно забезпечити можливість підтвердження авторства для фотографій чи інших художніх творів і наявність відповідних прав. По-друге, направити повідомлення про блокування доступу найбільшим пошуковим сервісам (у рамках DMCA), а також ініціювати блокування, згідно з антипіратським законом, щодо сервісу. По-третє, збільшити свою присутність у мережі шляхом реєстрації на популярних сервісах (соціальних мережах), що дозволить «відсунути» індексацію сайта з фотографіями на другу сторінку і далі. Спробувати об'єднатися з іншими жертвами і, зібравши важкий томик матеріалів, звернутися до правоохоронних органів [938]. При виконанні даних рекомендацій у деяких випадках є можливість обґрунтувати вимоги про видалення небажаного контенту зі сторінок Інтернет-сайтів.

В Україні в судовій практиці також трапляються справи про захист особистих прав фізичної особи, порушених внаслідок розміщення фотографій інтимного характеру в соціальних мережах [614]. До відповідальності за «revenge porn», залежно від обставин справи, за законодавством України можна притягнути особу внаслідок: порушення права на персональні дані фізичної особи (Закон України «Про захист персональних даних»); порушення авторських прав – у випадку доказування авторства на фотографії чи інші художні твори (ЦК України, Закон України «Про авторське право і суміжні права»); порушення права на зображення (ст.ст. 307, 308 ЦК України); порушення норм суспільної моралі (Закон України «Про захист суспільної моралі») тощо.

У законодавстві нашої країни, на жаль, досі не існує дієвих механізмів захисту прав та інтересів у мережі Інтернет. Доцільно впровадити відповідні норми щодо можливості захисту прав шляхом зобов'язання видалити із сайта

інформацію (контент), що порушує права та інтереси фізичних осіб. Слід вдосконалити порядок визначення винної в розміщенні контенту особи (користувача Інтернету) та притягнення її до відповідальності за порушення прав та інтересів фізичних осіб з урахуванням специфіки Інтернет-середовища. Прийняття антипіратського закону частково дозволить вирішити існуючі проблеми, врегулювати відносини з використання об'єктів інтелектуальної власності за допомогою мережі Інтернет (зокрема фотографій із зображенням людей) та вдосконалити механізм захисту особистих прав фізичної особи при порушенні її прав із використанням мережі Інтернет.

4.2.Критерії правомірності вільного створення та використання зображення людини

У законодавстві більшості країн, як і в Україні, передбачається умова про те, що правомірним є вільне створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням особи з метою охорони державних, суспільних інтересів чи інтересів інших осіб, наприклад, якщо це пов'язано з громадською діяльністю особи, службовим статусом, за запитом правоохоронних органів або при зйомці в громадському місці (наприклад, ст. 2.22 «Право на зображення» Цивільного кодексу Литви) [921]. У ч. 5 ст. 18 Цивільного кодексу Грузії [123] зазначається, що згода особи не потрібна, якщо фотографування (відеозйомка й т. ін.) пов'язане із суспільним визнанням, посадою, яку особа займає, з вимогами правосуддя, поліції, науковими, навчальними або культурними цілями, або фотографування здійснювалося у громадському місці, або особа отримала винагороду за позування.

Цивільне законодавство України також оперує поняттям «інтерес фізичної особи» або «інтереси інших осіб». По-перше, щодо інтересів самої особи – мова може йти, наприклад, про зникнення цієї особи (під час її розшуку може використовуватись її зображення). Як звертає увагу І. Іванов, внесення в закон інших підстав продиктоване не державними інтересами, а інтересами

самого суб'єкта, наприклад, медико-профілактичними цілями, для встановлення медичного діагнозу, надання медичних і медико-соціальних послуг або для захисту життя, здоров'я або інших життєво важливих інтересів суб'єкта, персональних даних, якщо отримання згоди суб'єкта персональних даних неможливе [200, с. 13].

По-друге, щодо інтересів інших осіб, йдеться про вільне створення та/або використання у державних, суспільних інтересах. Про можливість вільного використання зображення людей йшлося й у працях вчених початку XX ст., зокрема робився наголос на вільному використанні фотографій, яким притаманний суспільний інтерес у певний момент. «Суспільний інтерес» охоплює зображення усіх осіб, які беруть участь у суспільному житті, усіх, хто має відношення до мистецтва, науки тощо. Перешкоджати такому поширенню вони можуть тільки у випадку, коли їх інтереси можуть постраждати від такого поширення [367, с. 53].

Зазначені формулювання мають загальний характер, тому є доцільним вироблення критеріїв, котрі будуть враховуватися при вирішенні спорів про правомірність створення та/або використання зображення людини [286; 263; 282; 284; 285; 287].

Система ***критеріїв вільного створення та/або використання зображення людини*** базується на двох складових: по-перше, це характеристика зображуваної людини, по-друге, це характеристика суб'єкта, котрий створює та/або використовує зображення людини.

1. Першим критерієм є визначення статусу зображуваної людини [286; 288].Визначення статусу людини важливо, адже права пересічної особи та фізичної особи публічного права різняться. Фізичні особи публічного права зазнають більше обмежень, ніж пересічні особи. В рамках представленого дослідження доцільно визначити підстави визнання людини фізичною особою публічного права. В юридичній доктрині різних країн використовують такі поняття для позначення добре відомих у суспільстві

людей, зокрема: «відомі особи», «особи, які належать до сучасної історії», «особи, які досягли суспільного визнання», «історичні особи», «публічні особи», «публічні діячі», «публічні фігури». Як звертає увагу Р.О. Стефанчук, «можливість запровадження спеціального правового статусу «фізичної особи публічного права» має серйозні історичні корені» [706, с. 155].

У науковій літературі доводиться позиція, що «нагальною стала в наш час необхідність законодавчого розмежування статусу «приватної» та «публічної» особи, оскільки на сьогодні відсутнє розмежування норм судового захисту честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди приватних та публічних осіб» [659].

Багато вчених поділяють фізичних осіб на «public and private figures» (публічних і приватних осіб). Публічні особи, чи, так звані, селебріті (англ. «celebrities») у сфері політики, бізнесу, шоу-бізнесу не можуть розраховувати на повноцінний захист права на приватність [216, с. 399-400].

Як зазначалось у попередніх розділах роботи, нормами цивільного законодавства передбачена охорона інтересів фізичної особи, зображеної на фотографіях та в інших художніх творах (ст.ст. 307–308 ЦК України [847]). Статтею 307 ЦК України регулюються тільки відносини, що стосуються приватного життя та не пов’язані з виконанням посадових обов’язків, трудової діяльності, перебуванням у публічних місцях та ін. З огляду на це необхідно звернути увагу на правовий статус публічних осіб у контексті дії права на власне зображення.

Як звертає увагу А.К. Капишева, власне поняття публічної особи чи подібного немає в законодавстві пострадянських країн. У Республіці Казахстан публічні люди мають такий самий обсяг прав на власне зображення, як і звичайні люди. Зображення публічних осіб часто можуть бути предметом використання в ЗМІ, проте масових звернень до суду з цього приводу немає. Втім у пресі доволі часто можна прочитати матеріали з використанням

зображень відомих у країні осіб, і є підстави вважати, що ці зображення здебільшого використовуються без згоди зображених осіб [216, с. 404].

Для з'ясування підстав визнання людини фізичною особою публічного права доцільно звернутися до значення аналізованого поняття, до наукової доктрини та правозастосовної практики щодо тлумачення понять «відома», «загальновідома», «публічна» особа та інших однорідних за змістом понять.

Поняття «відомий» тлумачиться як такий, про якого знають; якого добре знають з певного боку (син. знайомий, знаний, загальновідомий); якого знає багато людей, який користується популярністю, славою (син. знаменитий, славетний) [730, с. 127]. Певні орієнтири відомості особи вказує Г.П. Рабець. Зокрема, на підставі аналізу різноманітних позицій і рекомендацій органів влади він робить висновок, що при визначенні факту відомості особи потрібно використовувати інформацію, що міститься в енциклопедіях, тлумачних та інших словниках, зокрема і в словниках імен та прізвищ, довідниках, зокрема й іменних телефонних довідниках, у мережі Інтернет, даних перепису, широке представлення у періодичних виданнях, радіо- й телевізійних передачах. Крім цього, доказами відомості є заснування музеїв, встановлення пам'ятників, визнання ЮНЕСКО заслуг перед суспільством, наявність вулиць, названих на честь певних осіб. При реєстрації існувала проблема оцінки масштабу відомості особи (регіональний, у межах держави чи поза її межами), але в цивільному законодавстві відповідна проблема щодо реєстрації торговельної марки була вирішена (відомість визначається в межах країни) [512, с. 114].

При тлумаченні поняття «відомий» щодо прізвищ, які можуть заявлятися на реєстрацію як знаки для товарів і послуг, О.О. Сулімов також звертає увагу про неможливість визначення критеріїв відомості. Хто саме, яку має відомість, чи йдеться про все населення країни, чи тільки його частину, чи можливо це поняття застосовувати стосовно груп осіб, які об'єднані за територіальною, професійною чи іншою ознакою, хто має право надавати оцінку ступеня відомості особи? Він звертає увагу й на те, що існує велика кількість осіб,

заслуги яких знайшли своє відображення в офіційних і неофіційних джерелах, але які лишилися невідомими чи забутими широкими верствами населення. Щодо прізвищ автор пропонує функцію визначення відомості прізвища особи покладати на центральний орган виконавчої влади з питань культури [717, с. 98-99].

В. Мельников звертає увагу на те, що про відомість осіб за життя можна судити з різних енциклопедичних довідників, унікальних видань. Питання тлумачення поняття «відомі особи» щодо живих осіб вирішуються зі значними труднощами, позаяк не всі відомі особи занесені до енциклопедичних словників [333, с. 57].

Публічними особами є особи, що добровільно привертають увагу до себе, відомі чи такі, що прагнуть відомості в державі, області, місті чи іншому регіоні або населеному пункті (пропозиція програми IREX ProMedia). Публічні особи – це всі ті, хто за своїм становищем у суспільстві перебуває в центрі обставин, які привертають загальний інтерес [893, с. 13-14].

Відсутність чіткої позиції законодавця у визначенні поняття «публічна особа» свідчить про актуальність розроблення критеріїв (підстав) визначення особи такою, що має статус публічної особи.

Враховуючи, що деякі особи отримують визнання власних талантів, тобто стають відомими після смерті, ***за часом набуття статусу*** усіх публічних осіб можна поділити на такі групи:

– особи, які набули публічний статус ***за час життя*** – такі особи стають популярними за час життя завдяки здійсненню певної професійної діяльності, випадкових обставин або будь-яких факторів;

– особи, які набули публічний статус ***після смерті*** – серед таких осіб слід відзначити науковців, митців, праці яких, як і вони самі, стали відомі людству тільки через значну кількість часу, серед таких слід відзначити Вінсента Ван Гога, Альфреда Вегенера, Галілео Галілея та ін. [915]

Зазначений момент часу – отримання відомості є підставою для можливого вільного використання фотографій людини без згоди спадкоємців, але в межах чинного законодавства.

Важливим при встановленні факту відомості фізичної особи є підстава отримання особою такого статусу. ***За підставою отримання*** статусу публічної особи розрізняють осіб, які набули такий статус:

– за ***фактом народження*** [912; 964] – публічними особами є діти видатних осіб, які привертають до себе увагу фактом спорідненості з відомими особами. Право фотографування новонароджених дітей відомих осіб, подій з їх життя оцінюється значними сумами, що пояснюється звичайною цікавістю пересічних осіб до «зіркових» дітей;

– ***внаслідок власних зусиль*** – особи набувають популярності внаслідок їх творчих зусиль, особистих досягнень, професійної діяльності у різних сферах діяльності, таких як мистецтво, музика, драма і спорт. Як звертають увагу у науковій літературі, зусилля в побудові знаменитості персони являє собою інтелектуальне, емоційне і фізичне навантаження, які є поєднанням таланту, зусиль, інтелекту [912], енергії і винахідливості, здатності, вдачі або їх комбінації [952], або, іншими словами, звичайне вираження індивідуальної величі, результату маркетингу та зв’язків із громадськістю [960];

– ***внаслідок випадкових обставин*** – особа може набути публічного статусу внаслідок випадковостей, зокрема, її участі у спасінні людей при надзвичайних обставинах, гибелі при суспільно значимих подіях (повстанні, революції, бойових діях тощо), рятуванні при надзвичайних обставинах (падіння літака, землетрусу тощо). Одним з прикладів випадкової відомості є випадкова фотографія Стіва МаккКаррі афганської дівчини, яка стала відома усьому світі завдяки власним незвичайним зеленим очам та розміщенні фотографії на обкладинці відомого журналу;

– ***внаслідок участі людини в історичних подіях та/або обіймання історично значущої посади*** – абсолютні та відносні історичні постаті.

Поняття, яке одним з перших було закріплено у чинному законодавстві та юридичній доктрині, — це «історична постать» (або «особи, що належать до сучасної історії» [114, с. 394]). Німецька судова практика досить довго розвивала тему «історичної особистості». У результаті досліджень були виділені абсолютна та відносна історичні особистості. *Абсолютна історична особистість* – це особистість, що через свої статус та значення широко відома, тому сама власне є предметом історії. Зображення абсолютної історичної особистості німецьке право дозволяє використовувати ще вільніше, з огляду на її значення для суспільства. Та навіть абсолютна історична особистість має право на недоторканність приватного життя. *Відносна історична особистість* – це особистість, яка в результаті історичної події привернула до себе увагу. Відносну історичну особистість можна зображати без її згоди у зв'язку з тою історичною подією, котра привернула до такої особи загальну увагу [667, с. 154-159].

Відповідно до п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України суди повинні враховувати положення Декларації про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації, схваленої 12.02.2004 р. на 872-му засіданні Комітету Міністрів Ради Європи, а також рекомендації, що містяться в Резолюції №1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя. Зокрема, в названій Резолюції зазначається, що публічними фігурами є особи, котрі обіймають державні посади й (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

У ст.ст. 3, 4, 6 Декларації вказується, що, оскільки політичні діячі та посадові особи, котрі обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному

громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики в ЗМІ з приводу того, як вони виконували чи виконують свої функції. При цьому зазначені діячі й особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. З огляду на це межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж до пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і мають це усвідомлювати [500].

Отже, залежно ***від виду професійної діяльності*** публічних осіб можна класифікувати таким чином.

Політичні діячі та посадові особи (перша категорія публічних осіб), що обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях. Такі особи, зазвичай, за власним бажанням, прагненням йдуть на такі високі і впливові посади, дотримуються активної громадської позиції та привертають до себе увагу суспільства. Втручання в їхнє особисте життя має виправдовуватися суспільним інтересом або бути питанням загальної значущості. До таких осіб, як зазначає Н.О. Давидова, традиційно відносять голову держави, членів парламенту й уряду, інших представників державної влади та органів місцевого самоврядування, політиків [149, с. 549].

Використання фотографій із зображенням таких категорій осіб може бути заборонено на спеціальному законодавчому рівні [489]. Отже, в Указі визначено образ як об’єкт, заборонений для спеціального використання в соціальній рекламі.

Другу категорію публічних осіб можна виокремити на основі положень підп. «г» п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», серед яких виділяють осіб, які ***не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги*** (аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі,

незалежні посередники або члени трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейські судді, а також у встановлених законом випадках інші особи) [474].

Третя категорія осіб також свідомо привертає до себе увагу пересічних фізичних осіб – це особи, ***котрі не обіймають зазначені раніше посади, але відіграють певну роль у суспільному житті*** (у галузі політики, економіки, мистецтва, в соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі) та є ***популярними й відомими серед певних верств населення внаслідок певних обставин або подій*** (участь у реаліті-шоу, отримання перемоги у спортивних та інших змаганнях, світському житті тощо). Серед таких осіб можна згадати відомих бізнесменів, спортсменів, представників шоу-бізнесу та ін. Їхня думка може впливати на позицію «прихильників», їхні дії можуть не мати загальної значущості в політичній сфері, але до них є певний суспільний інтерес з боку суспільства чи певної групи осіб. Деякі автори називають цю категорію квазіпублічними особами [149, с. 549], абсолютними громадськими діячами [433, с. 41].

З приводу співвідношення понять «історичні постаті» та «публічні фігури» потрібно звернути увагу, що всі історичні постаті є публічними фігурами, але не всі категорії публічних фігур є історичними постатями та фігурують в історично значущих подіях або залишаються в історії держави, суспільства. Наприклад, до другої категорії осіб, зокрема серед суддівського корпусу України, в історії лишаються ті, хто приймає одіозні рішення А от більшість осіб, які надають публічні послуги, в історії не залишаються.

Становить інтерес класифікація публічних осіб ***за ступенем відомості.***

По-перше, ***історична особа (особистість) – це найвищий ступінь відомості фізичних осіб***. Відмітна риса абсолютної історичної особистості – у її впливі на значне коло осіб, на події значного масштабу; статус (посада чи керівна діяльність), прагнення бути відомою, активні тривалі дії суспільно значущого характеру. Відносна історична особистість стає відомою у зв’язку з

певними історичними подіями, важливими для народу, країни. Варто зауважити, що під історичними подіями правильно розуміти події, що відбулися в історії країни, суспільства. Видається, що події, котрі стали історичними для певної людини чи групи людей, але не в масштабах країни, такими вважати досить сумнівно.

По-друге, окрім історичних особистостей, потрібно виділити ще одну групу осіб з меншим ступенем публічності – ***«відносно публічні особи»***. Відносно публічні особи привертають до себе увагу незалежно від власної волі, наприклад, у результаті якоїсь несподіваної події (жертва ДТП, потерпілий унаслідок катастрофи) [149, с. 41]. Деякі автори цю категорію згадують як «інші» (відповідачі у кримінальних судових процесах, які викликали інтерес у громадськості тільки через їхній зв'язок з якоюсь подією) [433, с. 41]. Стосовно таких осіб допускається лише повідомлення інформації щодо обставин, через які особа стала публічною [893, с. 13-14].

По-третє, ***особи, пов'язані з публічними родинними або дружніми зв'язками***. До цієї категорії належать *родичі публічних фігур або особи, наближені до публічних фігур*. Так, родичі, члени сім'ї зазнають певних незручностей через наближеність до відомої особи. Часто саме через інформацію про членів сім'ї дізнаються про справжній образ життя особи (сімейні традиції, моральні цінності, матеріальний стан), а не те, що задекларовано чи проголошено у передвиборних програмах, інтерв'ю, що відображається у матеріалах практики [12].

З***а часом тривалості наділення особи статусом фізичної особи публічного права*** можна розрізняти:

– осіб, котрі наділяються статусом ***постійно***;

– осіб, котрі наділяються статусом протягом ***обмеженого періоду часу***, котрі, як звертає увагу О.О. Посикалюк, належать до відносних публічних осіб. Серед них є: особи, тісно пов'язані зі знаменитостями (члени сім'ї, друзі, коханці); керівники державних установ (прокурор), особи, які привертають

суспільну увагу в силу своєї професії (адвокати у резонансних справах); учасники кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений); випадкові учасники суспільно значущих подій (потерпілі від злочину, природної катастрофи, дорожньої аварії) [962]. Підстава виникнення модусу відносної публічної особи визначає межі втручання в її особисте життя, яке може бути виправданим лише за таких умов: наявності дійсного та доступного для розпізнавання зв'язку із такою підставою [939]; підстава повинна бути досі актуальною. Інакше їхні особисті немайнові права знову переважатимуть суспільний інтерес в отриманні інформації [443, с. 76].

Отже, наведені класифікації дозволяють усесторонньо охарактеризувати статус публічної особи та час та підстави його набуття.

Узагальнення наукової доктрини дає можливість визначити такі *риси (ознаки) особи, яка має статус публічної особи*: по-перше, уплив особи на минуле, сьогодення чи майбутнє широкого кола осіб [394, с. 1, 11-12]; по-друге, суспільний інтерес до життя та вчинків такої особи в певний період у зв'язку з її діяльністю [394, с. 1, 11-12]; по-третє, впізнання пересічними особами імен публічних осіб внаслідок упливу на політичне, громадське, економічне та культурне життя в суспільстві [893, с. 13-14].

У науковій літературі звертається увага, що *умовами правомірності вільного використання зображення публічної особи (обмеження права на зображення публічної фігури)* є такі: зображення отримано, тиражовано чи опубліковано у зв'язку з виконанням особою публічних функцій або професійних функцій, що мають публічне значення; зображення отримано в місці, відкритому для відвідування [26, с. 114]. Стосовно цього питання становить інтерес звернення до матеріалів судової практики. Посадові особи іноді не звертають уваги на свій статус і вважають поширення фотографій з їхнім зображенням порушенням права фізичної особи на власне зображення. Значна кількість позовів подається депутатами за фотографування під час засідань у сесійній залі, а також кандидатів у депутати під час проведення

передвиборної кампанії. При цьому вони висловлюють думку про неправомірність фотографування та використання фотографій для висвітлення поточних подій [581; 587; 784; 788]. *При з'ясуванні можливості застосування ст.ст. 307, 308 ЦК України судом звертається увага, чи займається особа громадською діяльністю, чи має певний авторитет, чи бере участь у громадських заходах, наприклад, в акціях проти влади, відстоюючи інтереси пересічних фізичних осіб, тощо. У таких випадках особа несе на собі тягар публічності на місцевому рівні* [607; 772] *чи на державному залежно від масштабів діяльності.* На жаль, при пред'явленні позовних вимог позивачі не розмежовують власне особисте життя з часом виконання професійної діяльності. Прикладом відмови суду в задоволенні позовних вимог публічної особи є справи при розгляді яких було встановлено відсутність факту втручання у приватне життя [540; 594; 630; 791] незалежно від способу поширення інформації про публічну особу [529; 609; 807].

Отже, при аналізі матеріалів судової практики про розгляд спорів щодо правомірності використання зображень «публічних» осіб потрібно зазначити, що суди обґрунтовано відмовляють у задоволенні позовних вимог, звертаючи увагу, що ст. 307 ЦК України регулює тільки відносини, які стосуються приватного життя, та не регулює відносини, пов'язані з виконанням посадових обов'язків, трудової діяльності, перебуванням у публічних місцях та в інших сферах публічного життя. Використання в ЗМІ фотознімків осіб, які перебувають на публічній службі, не може бути розцінене як порушення прав особи. Крім цього, при розгляді справи звертають увагу й на спосіб подачі матеріалу у статті, на питання загального суспільного значення й інтересу, що висвітлюються при використанні фотозображень, на публічний характер заходів, де зроблено фотографії. У таких випадках важливо чітко визначити, чи було втручання в особисте життя «публічної» особи, чи такі дії виправдані суспільною необхідністю або значущістю.

Представлений критерій демонструє важливість врахування статусу фізичної особи, адже, на відміну від пересічних людей, права публічних фізичних осіб у відносинах зі створення та/або використання зображення обмежені. Незважаючи на публічний статус та підвищену цікавість до такої особи, при будь-якій фіксації та використанні зображення особи необхідно дотримуватися її особистих немайнових прав та поважати недоторканність приватного життя.

2. Другим критерієм є визначення зображення людини як основного об'єкта використання у фотографії чи іншому художньому творі. Наведений критерій є важливим при визначенні правомірності використання зображення особи, яка не належить до фізичних осіб публічного права.

У випадках, коли зображення людини не є основним об'єктом використання у представленій формі об'єктивізації, допускається вільне використання форми об'єктивізації зображення. В аспекті викладеного є доцільним визначення підходів до тлумачення поняття «основний об'єкт використання» щодо фотографій чи інших художніх творів.

Чинне законодавство України закріплює зазначене положення в ч. 1 ст. 307 ЦК України, що встановлює порядок правомірності створення фотографій із зображенням людини на вулиці, на зборах, конференціях та інших заходах публічного характеру. На жаль, при цьому не зазначається, як у законодавстві деяких країн, що зображення людини не повинно бути «основним об'єктом використання».

При формуванні такого правила, на жаль, ні в законодавстві, ні у правозастосовній практиці так і не було закріплено відповідні роз'яснення щодо його ознак і критеріїв визначення, що перешкоджає здійсненню фізичними особами права на зображення та спричиняє багато спорів [674, с. 34].

У цивілістиці зверталася увага, що «не потрібна згода особи на створення та використання зображень, на яких зображення осіб мають другорядне

значення: пейзаж, зображення пам’ятки архітектури, зібрання чи ходи людей, в якій беруть участь і зображені особи, тощо» [114, с. 394]. Аналогічну позицію висловлювали і радянські цивілісти. В.Л. Суховерхий пропонував виключити необхідність отримання згоди особи, якщо її зображення є другорядною деталлю загального зображення, а також при зображенні масових сцен, учасником котрих є така особа [721]. При цьому головне, щоб вказані публікації не порушували законних інтересів [185, с. 145-146].

Науковці висловлюють думку про необхідність закріплення в статті закону визначення «основного об’єкта використання» [694, с. 55]. Звернемося до тлумачення значення цього поняття в наукових працях.

Як вважає К.Г. Вівчарук, формулювання «основний об’єкт використання» дозволяє припустити наявність основного об’єкта та побічного. Автор також наголошує на доцільності конкретизації цієї умови [86, с. 104]. Проте така позиція зазнала критики, позаяк складним є визначення критерію, на підставі якого в кожному конкретному випадку необхідно з’ясовувати, є зображення особи за ступенем важливості другорядною чи основною деталлю. Зрештою, це найкраще відомо особі, котра, безумовно, зацікавлена в публікації, відтворенні та розповсюдженні свого твору без отримання дозволу зображеної особи [250, с. 99-100].

Досліджуючи це питання, І. Іванов розрізняє два трактування поняття. Перше передбачає ***з’ясування ролі, котру відіграє зображення особи в тій або іншій формі використання***. У цьому випадку зображення людини розглядається як елемент системи, в яку воно включено. Якщо зображення використовується на інформаційному стенді чи на сторінці сайта, інформаційні матеріали яких впорядковані та підпорядковані єдиній меті (це може бути висвітлення напрямів діяльності підприємства, установи, громадського об’єднання), то кожна фотографія в такій системі не може бути основним об’єктом використання. Якщо зображення обличчя, зафіксоване під час публічного заходу, використовується в газетній публікації, присвяченій такій

особі, тобто зображення має змістове навантаження, то його потрібно визнавати основним об’єктом використання [200, с. 13].

Про доцільність з’ясування ролі, котру відіграє зображення особи, звертає увагу С.П. Гришаєв, на думку котрого *основним змістом матеріалу, що використовується* за результатами зйомок, має бути саме публічне місце чи захід, але не образ конкретної особи. Інакше кажучи, зображення особи має слугувати своєрідним фоном заходів, які ілюструються, та використовуватися тільки у зв’язку з перебуванням зображеної особи в конкретному місці (на конкретному заході), і це зображення має використовуватися таким чином, щоб не акцентувати увагу третіх осіб, які сприймають інформацію, на зображенні особи. Наприклад, зображення людини може бути наведено навіть крупним планом, але за умови, що такий великий план не є панівним на конкретному зображенні публічного місця (заходу). При цьому таке зображення не може бути використане поза зв’язком з тим місцем (заходом), де та в межах якого воно було зроблене [141].

Коли ж зображення, отримане під час такої зйомки, використовується не у зв’язку з розповіддю про події, що відбувалися публічно, чи поза контекстом такої зйомки, а з іншою метою, і зображення використовується як основний об’єкт (наприклад, у рекламі), то таке використання допустиме лише з дозволу зображеної особи [229, с. 8].

Якщо ж зроблено фото, що містить, окрім зображення особи, якийсь загальний фон, то згода такої особи все ж необхідна, якщо крупним планом виділено саме зображення особи, а фон розмитий, інші обличчя чи об’єкти відсутні, а текстовий матеріал, опублікований разом з фото, не розповідає про якийсь публічний захід, під час якого зроблено фото [329, с. 40].

Друге трактування визначає головною ознакою ***площу, котру займає зображення особи в кадрі***. При цьому контекст використання зображення не такий і важливий. Значення матиме відсоткове співвідношення та конкретний його показник, перевищення якого робить зображення особи основним

об’єктом використання. Іншими словами, якщо в газетній публікації, присвяченій якій-небудь персоні, використовується отримане під час публічного заходу зображення зазначеної особи, але при цьому воно займає 10% кадру, то логічно припускати, що зображення особи не є основним об’єктом використання [200, с. 13]. Наведений приклад у 10% площі є дуже умовним, адже незрозуміло, як вплине на ситуацію випадок, якщо буде використовуватися одинадцять чи дев’ять відсотків площі для зображення особи.

Зазначені позиції є досить цікавими, але варто висловити деякі зауваження щодо випадку, коли головним для визначення «основного об’єкта використання» є розрахунок відсотку площі зображення від загальної площі твору. У такому разі, якщо йдеться про зображення знаменитої особи на маловідомому заході чи в маловідомому публічному місці, будь-який відсоток зображення знаменитої особи в кадрі може слугувати своєрідною рекламою такого заходу чи місця. Як приклад можна уявити ситуацію, коли піцерія на вікнах розміщує плакат із зображенням фотографій з вручення Оскара в 2014 р. нібито із суспільною метою (висвітлення інформації про значну подію у світському житті), коли в кадрі знаменитості куштують піцу. У такому разі фотографія, на якій зображення особи займає навіть менше ніж 10% загальної площі, але все ж таки є рекламою закладу чи заходу. Адже може скластися враження, що піца замовлена саме в цій піцерії чи мережі таких піцерій. Крім цього, не варто забувати і про масштаб відтворення фотографії. Якщо фотографія відтворена як великий рекламний плакат, то 10% від загальної площі достатньо, щоб побачити особу. Крім цього, потрібно враховувати, чи були внесені зміни у фотографію за допомогою спеціальних програм. У випадку, коли використовується м’який фокус для редагування, зі всієї фотографії можна звернути увагу тільки на зображення людини, яке є незмінним. Отже, зважаючи на викладені аргументи, думка про важливість

врахування відсотків площі, котру на загальному фоні займає зображення людини, видається помилковою.

Поряд з поняттям «основний об’єкт використання» у судовій практиці використовується й така ознака використання, як «випадковість використання». Зокрема, при розгляді справи за позовом фірми Football Association League Limited до фірми panini Uk Ltd про порушення авторських прав на емблему фірми FAPL і фірмові значки клубів унаслідок їх поширення у фотоальбомах відповідач стверджував про випадкове розміщення значків на фотографіях футболістів. Суд взяв до уваги аспект використання відповідачем фотографій. Не викликало в суду сумніву те, що наміром відповідача було внесення до листівки елемента, що привертав би увагу колекціонерів. Отже, підлітки купували листівки з фотографіями футболістів саме у клубній формі, маркованій позначкою клубу. Вони не зацікавилися б листівками футболістів, одягнутих у форму, що не має значка клубу, при появі таких листівок на ринку [335, с. 51-52]. У такому випадку, незважаючи на аргумент про випадкове використання, було встановлено значимість використання спірного об’єкта для отримання комерційної вигоди.

Отже, потрібно визнати доцільним для визначення «основного об’єкта використання» застосування комплексного підходу, зокрема з’ясування змістовного навантаження – ролі, що відіграє зображення особи у формі використання зображення (при цьому зображення людини розглядається не окремо, а як елемент у зображувальній системи), а також відсотку площі, яку займає зображення у формі об’єктивізації. За умови, що зображення не є основним об’єктом використання, допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення. В іншому випадку – якщо зображення людини є «основним об’єктом використання», допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення тільки у випадках публічного використання зображення людини в державних, суспільних інтересах. Ряд учених вважають таку невизначеність у законодавстві незадовільною та пропонують внести певні

зміни в чинне законодавство. На погляд М.Н. Малеїної, точніше було б зазначити, що без згоди особи зображення може використовуватися тільки у випадках, прямо передбачених законом [320, с. 23]. Аналогічну пропозицію висловлюють А.В. Тристан [737, с. 356], Є.С. Черних [858, с. 144], С.В. Шанхаєв [868, с. 74] тощо.

3. Отже наступним критерієм є визначення ***суб'єкта інтересу, який є основою для вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини.*** Для здійснення характеристики змісту та особливостей визначення інтересу фізичної особи у сфері створення та поширення фотографій та інших художніх творів з її зображенням слід узагальнити різноманітні погляди на визначення інтересу в зазначеній сфері. ЦК України у ст.ст. 307, 308 оперує поняттями «інтерес фізичної особи» або «інтереси інших осіб». Дані поняття є досить широкими за своїм змістом, тому потребують уточнення з метою вироблення єдиної позиції у правозастосовній практиці. Звертаючись до тлумачення зазначених понять, слід зазначити, що мова може йти про інтереси самої особи та про захист інтересів інших осіб (тобто державних або суспільних) [135, с. 430; 726, с. 17]. При розкритті даного питання слід звернути увагу на існування колізії інтересів автора фотографії, іншого художнього твору з інтересами зображеної на ньому особи, а також інтересів цих осіб з інтересами суспільства.

Уявляється доцільним проаналізувати класифікацію інтересів у сфері відносин, пов'язаних зі створенням та використанням форми об'єктивізації зображення людини.

С.В. Солдатенко запропонував таку загальнотеоретичну наукову класифікацію правових інтересів. Критеріями класифікації правових інтересів є такі: за суб'єктами; за критерієм формальної визначеності та безпосереднього закріплення у законі; за комплексним критерієм розмежування права на публічне й приватне; за галузевою приналежністю; за характером; за сферами свого вияву; залежно від часу існування; залежно від функціональної ролі;

залежно від ступеня визначеності; за структурою; залежно від причин, що обумовлюють існування правових інтересів; за ступенем важливості, значущості та можливості використання різних способів їхньої охорони й захисту [691, с. 6-7].

Приймаючи за основу деякі положення з запропонованої класифікації, можна охарактеризувати інтереси, пов'язані зі створенням та використанням форми об'єктивізації зображення людини.

Перед усім, слід звернути увагу, що ***залежно від значення інтересу для певних категорій суб'єктів*** можна виділити публічні інтереси суспільства та держави і приватні інтереси фізичних та юридичних осіб. Як слушно зазначає Є.О. Харитонов [845, с. 110], незважаючи на те, що з погляду оцінки спрямованості захисту інтересів приватне право захищає приватні інтереси деяких осіб, а публічне – інтереси держави, загальні, суспільні інтереси, має враховуватися обставина, що загальні інтереси – це сукупність приватних інтересів, а тому публічне право, захищаючи загальні інтереси, захищає й приватні інтереси також, і, навпаки, приватне право у підсумку захищає загальні інтереси.

Слід погодитися з Л. В. Щенніковою у тому, що інтереси приватні спонукають до діяльності окремих осіб, інтереси публічні забезпечують благополуччя усіх і кожного. Тільки у єдності приватних і публічних інтересів, їх гармонійному поєднанні цивільно-правове регулювання може виконувати своє основне призначення [883, с. 23].

При дослідженні інтересів у правовідносинах зі створення та використання форм об'єктивізації зображення слід усесторонньо визначити інтереси окремих груп осіб. Визначення балансу інтересів різних категорій осіб має метою визначення змісту права людини на власне зображення та підстави обмеження цього права.

Як звертають увагу у науковій літературі, поняття «державні або суспільні інтереси» [274] – це більш ніж туманне формулювання, за допомогою

якого можна буде затикати за бажання будь-які законодавчі прогалини та недопрацювання [170, с. 3]. У науковій літературі зверталася увага на проблеми, що виникають у зв'язку з відсутністю тлумачення зазначеного положення законодавства [316, с. 156; 297, с. 57]. Поняття «державний» та «суспільний» інтерес, що закріплені в чинному законодавстві, на думку багатьох вчених, мають неконкретний характер, внаслідок чого можуть тлумачитися по-різному, зокрема на шкоду зображеній особі. Більшість авторів [852, с. 65; 249, с. 430, 432] визнають, що демонстрація зображення особи без її на те згоди є допустимою, тільки якщо інакше страждатимуть основи конституційного ладу, безпека громадян і держави.

Інтереси держави в частині фотографування та використання фотографій із зображенням людини (без її згоди) випливають зі змісту законодавства при виконанні владних повноважень спеціально уповноваженими законом особами. Публічно-правова регламентація здійснення фотографування людей визначає спеціальні умови фотографування людей, які, як виключення, полягають у тому, що фотографування може здійснюватися приховано, але у випадках, чітко визначених законодавством у рамках виконання службових обов'язків. Інтереси держави з питання створення та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини визначаються у спеціальних актах шляхом закріплення прав та обов'язків посадових осіб в частині проведення зйомки особи та використання її зображення.

Зміст ***інтересів суспільства*** визначається об'єктивними умовами існування, розвитку і потребами не окремих представників суспільства, а в цілому усієї спільноти. Подібно до суспільства суспільний інтерес за своєю структурою не може бути зведений до простої суми колективних і особистих інтересів [660, с. 15-19]. Слід враховувати, що інтереси суспільства не завжди збігаються із заявленими інтересами окремих людей і груп, а в деяких випадках і суперечать їм [121].

У правозастосовній практиці та науковій доктрині можна визначити два підходи до ***тлумачення поняття «суспільні інтереси»***.

В рамках першого підходу суспільні інтереси тлумачаться у вузькому розумінні як такі, що є суспільно значимими. До суспільних інтересів слід відносити не будь-який інтерес, який виявляється аудиторією, а, наприклад, потребу суспільства у виявленні та розкритті загрози демократичній правовій державі і громадянському суспільству, громадській безпеці, довкіллю [386]. Він включає питання діяльності трьох гілок державної влади – і, зокрема, питання, що стосуються громадських діячів і посадовців, – у сфері політики, охорони здоров'я та безпеки, правоохоронних органів, питань економіки, застосування сили, мистецтва і культури [827, с. 90-91].

У науковій літературі звертають увагу, що суспільний інтерес – це *розумний інтерес*, який складає тільки суспільна, зовнішня, відкрита сторона діяльності особи, а не її приватне життя [144, с. 1783-1784]. Розумним не є «простий інтерес публіки», пересічний, буденний інтерес до особистості [73, с. 14].

Право на захист особистого життя виникає в потерпілої особи внаслідок неправомірного втручання. Різновидом останнього є *свавільні втручання*, під якими слід розуміти умисні вторгнення в особисте життя фізичної особи, що вчиняються всупереч чинному законодавству без дозволу уповноваженої особи або без достатніх правових підстав і заподіюють їй шкоду [49].

У деяких випадках при фотографуванні та опублікуванні фотографій відомих осіб (до приватного життя яких у пересічних осіб існує неабиякий інтерес) засоби масової інформації при виникненні спорів [518] посилаються саме на дане обмеження, не проводячи межу між приватними інтересами самої особи (право на її приватне життя) та суспільними інтересами, коли в суспільства дійсно існує право на інформацію про діяльність певної публічної особи. Як звертає увагу В.Ю. Болочагин, зазначене формулювання потребує

деталізації задля запобігання невиправданому обмеженню права фізичної особи на власне зображення адміністративними органами [54, с. 36].

Особливістю використання зображення особи в суспільно значущих інтересах є те, що зображення особи не повинно зазнати змін, не повинно спотворювати відображений в об'єктивній формі образ особи [73, с. 14].

Визнання інформації суспільно необхідною часто покладається на суд. Проте в законодавстві не міститься пояснень, на підставі чого суд визначає суспільну необхідність поширення такої інформації [140, с. 211].

Зазначений підхід видається цілком логічним, послідовним та об'єктивним, але не всі науковці розділяють його у повній мірі.

В рамках другого підходу суспільні інтереси тлумачаться у широкому розумінні як такі, що є суспільно значимими та задовольняють суспільну цікавість. Судова практика США склалася шляхом використання понять *«суспільний інтерес»* і *«суспільна цікавість»*. У разі коли втручання в особисту сферу було виправдане суспільним інтересом, то розраховувати на покарання осіб, що опублікували або оприлюднили відомості приватного характеру (листування, інтимні фотографії, відеоматеріали), публічним персонам не доводиться [216, с. 399-400]. Суспільний інтерес є загальновизнаною підставою обмеження права фізичної особи на власне зображення. Законодавство Німеччини, навпаки, замість суспільних інтересів допускає обмеження з метою задоволення цікавості суспільства [670, с. 41], але ця позиція не підтримується у рішеннях Європейського суду з прав людини [667, с. 154-159; 298; 975]. Викладене дає можливість охарактеризувати суспільний інтерес як такий, що є розумним, стосується значимої та необхідної для життєдіяльності суспільства інформації. Суспільна цікавість, як правило, стосується інформації, яка не являє значимості для суспільства, а є звичайною допитливістю, небайдужістю, цікавістю, увагою до конкретних публічних осіб. Прагнення дотримання балансу між інтересами суспільства та приватними інтересами осіб свідчить про доцільність підтримання першого підходу до розуміння суспільного

інтересу, який був саме суспільно значимим, а не задовольняти звичайну цікавість пересічних фізичних осіб. З огляду на висловлене інтереси суспільства та держави, пов'язані з поширенням фотографій та інших художніх творів із зображенням людини, повинні бути розумними та законними, тобто суспільний інтерес повинен у правозастосовній практиці розглядатися у вузькому розумінні.

Поряд із поняттями «державні», «суспільні» інтереси в законодавстві деяких інших країн та юридичній доктрині використовується формулювання ***«публічний інтерес»***, чим створюється ще більше проблем при тлумаченні норм права. Поняття «публічний інтерес» нерозривно пов'язано із такими поняттями, як загальне, суспільне, державне, та базується на таких цінностях, як спільне благо, відповідальність, стабільність. Публічний інтерес у правовому контексті неможливо розглядати також без приватного інтересу, враховуючи, що публічно-правові інтереси є необхідною умовою реалізації приватних інтересів. Варіативність публічних інтересів не дозволяє забезпечити вичерпну повноту і точність їх пізнавального вираження, а суперечливість і динаміка розвитку сфер суспільного життя, його багатовекторність ускладнюють визначення характерних рис публічного інтересу [691, с. 10].

Як звертає увагу О.М. Ерделевський, навряд чи можна визначити який-небудь публічний інтерес, який би при цьому не був державним чи суспільним [888, с. 11-15; 887, с. 10]. Аналогічну позицію висловлює К.Г. Вивчарук [86, с. 104]. З одного боку, дане поняття визначається як суспільне, тобто можна зробити висновок, що суспільний і публічний – синоніми. З іншого боку, існують такі дефініції, як публічне право (державне), публічна влада (державна). При цьому автор не відповідає на запитання, у чому ж особливість цього поняття і чим воно відрізняється від вище наведених двох, та пропонує виключити зі статті зазначене поняття.

Публічні інтереси складають об'єктивні інтереси держави і суспільства, які взаємопов'язані та взаємообумовлені й визначаються нормами нормативно-

правових актів, публічно-правовими нормами або важливістю та значимістю інформації не для окремо взятих фізичних осіб, а для держави та суспільства в цілому. Публічними інтересами обґрунтовуються закріплені в законодавстві випадки спеціально санкціонованої зйомки та використання її результатів у визначених законом випадках, що здійснюється уповноваженим суб'єктом, із застосуванням спеціальних механізмів та знарядь, визначеним способом, із відповідною метою тощо.

Отже, публічним інтересом у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи є охоронюваний законом інтерес, спрямований на створення та/або використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи посадовими особами органів державної влади у випадках, встановлених законом, або особами без спеціального статусу посадової особи з інформаційною, науковою, навчальною чи найвищою худож-ньою метою за умови дотримання загальних засад законодавства та норм моралі.

На противагу публічним інтересам становить інтерес дослідження приватноправових інтересів, які визначаються нормами приватного права.

Крім публічних інтересів, ст.ст. 307, 308 ЦК України охороняються приватні інтереси фізичних осіб, зокрема: особи, яка зображена на фотографії чи іншому художньому творі, автора чи іншого володільця майнових прав на фотографії чи інший художній твір, третіх осіб.

Інтерес автора (правоволоділець) об'єкта права інтелектуальної власності може полягати в оприлюдненні створеного ним твору з зображенням людини, його використання різноманітними способами з метою отримання (підвищення рівня) популярності, грошової винагороди за створений твір, визнання суспільством його таланту тощо. Інтерес може проявлятися у суспільній значимості та важливості фіксації подій або у художній цінності об'єкта фотографування.

Слід погодитися з І.В. Ситдиковою в тому, що під приватними інтересами в авторському праві розуміються інтереси авторів та інших правовласників, спрямовані на задоволення своїх матеріальних і нематеріальних потреб у процесі використання результатів інтелектуальної діяльності, на які їм належать суб'єктивні авторські права. Немайновий інтерес автора полягає у визнанні його творчості, популярності, пізнанні дійсності. Інтерес правовласників, що не є творцями результатів інтелектуальної діяльності, полягає головним чином в отриманні майнової вигоди від використання творів [673, с. 153].

Інтереси інших фізичних чи юридичних осіб. До кола таких осіб належать будь-які особи, які не зображені на фотографії чи інших художніх творах, а також не є авторами чи володільцями майнових прав на фотографії чи інші художні твори, але які в*икористовують зображення з метою захисту інтересів інших осіб, наприклад, працівників, перед якими завинило зарплату підприємство, директором якого саме і є особа, зображена на плакаті* [549; 769].

4. Четвертим критерієм для визначення правомірності обмеження здійснення права людей на власне зображення є ***мета створення та/або використання зображення людини***. ЦК України в ч. 3 ст. 308 серед підстав правомірного вільного розповсюдження фотографії із зображенням людини без її згоди визначає особливу мету такого розповсюдження – необхідність захисту інтересів самої особи або інших осіб. Таке використання може відбуватися під час проведення судових засідань, наприклад, при доведенні доказів щодо якості фотоапарата [545]. Якщо мова йде про художню або комп'ютерно-програмну форму об'єктивізації, доцільним є визначення відповідності мети об'єктивізації зображення людини ***суспільно значимим інтересам***. Становить інтерес дослідження деяких різновидів мети створення та/або використання, котра належить до суспільно значимої.

По-перше, ***інформаційна*** мета – повідомлення завдяки зображенню людини про певні суспільно значимі події за участі особи або про інші значимі для суспільства повідомлення та факти, пов'язані з особою. Як звертають увагу у науковій літературі, інформаційна мета може бути підставою та критерієм для вільного відтворення чи доведення до загального відома в оглядах поточних подій, котрі доводяться через сповіщення в ефірі або по кабелю, творів, побачених чи почутих під час таких оглядів поточних подій. Огляди поточних подій – це актуальні твори, створені у формі фотографій (фотографії з місць подій), аудіовізуальних творів (хроніка дня та ін.), звукозаписів (для новинних і аналітичних програм на радіо) [661, с. 127-128].

При характеристиці тривалості інтересу до події або фактів не виключають можливість існування *«тимчасового, злободенного інтересу»* при створенні та/або використанні форми об'єктивізації зображення людини. Науковці до деяких знімків застосовують міркування щодо короткочасності його значення, як і до газетних статей, картин, карикатур, поем. Щодо такого знімка законодавець пропонував будь-якій зацікавленій особі його використовувати, що було незрозумілим, на думку фотографів [191, с. 14-15]. На практиці виникають питання про співвідношення інформаційної мети та злободенного інтересу [336]. У кожному випадку при виникненні спору необхідно доводити наявність інформаційної мети при використанні зображення людини.

З позиції тлумачення поняття «інформаційна мета» становить інтерес й розгляд судових справ, зокрема за позовом К. Рождественської [632; 638; 781; 804]. У деяких наукових працях висловлювався думка про передчасний висновок про відсутність порушень авторських прав позивачки [116, 117]. Продаж новин виходить за межі інформаційної мети . Вбачається, що у даному випадку необхідно було звернути увагу, що метою покупки такої інформаційної новини є саме отримання в електронному вигляді фоторобіт позивачки, адже сама новина є загальнодоступною та містить інформацію про проходження

виставки та навряд чи може становити інтерес протягом тривалого періоду часу, а розгляд фоторобіт цікавий для прихильників позивачки. Викликає сумнів правомірність продажу новин про культурні події та заходи, що відбуваються у столиці. Основною помилкою у даному випадку була відсутність так званої «контрольної» закупки портретів, що пропонувалися до продажу. Крім цього, слід було відстоювати позицію про можливість отримання загального доступу до інформації про новини дня, навіть з відкриття виставки картин.

Одним з цікавих аргументів, яким намагався в іншій справі виправдати незаконне використання фотографій у засобах масової інформації відповідач по справі, була спроба цитування фотографій, що може розглядатися як вільне використання об’єкта авторського права. Разом з цим досить складним є визначення порядку цитування з фотографії чи цитування фотографії, мети таких дій. При вирішенні цього спору все ж таки було встановлено порушення права на недоторканність однієї з фотографій, внаслідок того, що редакційна техніка не дозволила відтворити фото в оригінальній кольоровій гамі [415, с. 72].

У Франції, у справі за позовом художника М. Утрило було встановлено факт показу телевізійного репортажу однією з телевізійних державних компаній з відкриття виставки його робіт. Позивач пред’явив позов тому, що вважав неправомірним показ його картин у телевізійному ефірі, навіть у якості інформаційного повідомлення. Суд звернув увагу, що відповідач міг повідомити телеглядачів про відкриття виставки, обмежившись показом невеликих фрагментів картин. Відтворення об’єктів авторського права (в тому числі і передача в ефір) повністю (на відміну від відтворення його невеликих фрагментів) не може бути інтерпретовано як використання коротких цитат з представлених об’єктів, на чому наполягав відповідач. Відтворення картин повністю без згоди його правонаступників, незважаючи на просвітницький характер репортажу та його злободенність, було визнано порушенням

авторських прав, що було підставою для стягнення з відповідача 30 тис. французьких франків як відшкодування збитків [337].

Отже, вказані судові рішення демонструють певну неузгодженість у тлумаченні поняття «інформаційна» мета. У науковій літературі підтримується думка про можливість несанкціонованого копіювання захищених творів як частини повідомлення про поточні події, зокрема про культурні, як, наприклад, відкриття художньої виставки. Правомірним є висвітлення новин у газетах або на телебаченні, що супроводжується показом творів мистецтва, захищених нормами законодавства про авторське право [913].

По-друге, ***правоохоронна*** мета. З виникненням та популяризацією фотографії ще в другій половині XIX ст. в науковій літературі висловлювалися пропозиції щодо використання фотографії з метою суспільної безпеки та судового провадження. Використання фотографії здійснювалося в чотирьох напрямках: по-перше, фотографія як захід громадської безпеки; по-друге, фотографія злочинів; по-третє, фотографія як спосіб розкриття злочинів; по-четверте, злочинна фотографія. Г. Крейснер вважав, що зображення проти волі зображеної особи можуть бути зроблені громадською владою в інтересах суспільної безпеки. Наприклад, зі злочинців, які будуть у майбутньому приховувати власне ім’я, для більш зручного розпізнання їх у майбутньому [222, с. 42]. Як справедливо зауважують науковці (Колер, Ритчел), в даному випадку немає виключення, адже в інтересах суспільної безпеки доводиться нерідко посягати на права злочинців, на їх свободу, недоторканність житла, таємницю приватного листування тощо [144, с. 1780]. Зі спливом часу у Великобританії питання створення фотографії для пошуку людей з правоохоронною метою не втратило своєї актуальності [928].

Можна визначити приблизний перелік випадків, у яких можливо використання зображення людини з правоохоронною метою: у випадку пошуку злочинців, коли необхідно проінформувати суспільство про небезпеку, що може виникнути при спілкуванні з певними особами, а також для швидкого

розшуку цих осіб за допомогою громадськості; у випадку інформування суспільства про скоєні правопорушення. Наприклад, у багатьох країнах стає можливим поширення зображень людей, які перевищують швидкість при керуванні транспортом або неодноразово ставали винуватцями дорожньо-транспортних пригод. Але й у зазначеному випадку доцільно дотримуватися принципів обмеження права фізичної особи на власне зображення, зокрема, права на таємницю життя [31]; у випадку зникнення фізичної особи розповсюдження її зображення відбувається в її ж інтересах з метою розшуку такої особи, а також надання їй можливої допомоги, наприклад, коли особа втрачає пам’ять або має певні психічні захворювання, в неї можуть виникнути проблеми з визначенням власного місцезнаходження та пошуком дороги додому. У зазначеному випадку, як і в інших, обмеження права фізичної особи на власне зображення супутнє обмеженню авторських прав, приклади чого зустрічаються на практиці [956].

По-третє, ***найвища художня*** мета. Якщо зображення людини слугує найвищим цілям мистецтва (зокрема йдеться про пародії, карикатури, портрети, створені не за замовленням), допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення. Якщо фізична особа замовила створення власного портрета, то використання створеної форми об’єктивізації без її згоди не допускається. На найвищу художню мету або більш значимий інтерес до твору у мистецтві неодноразово звертали увагу дослідники з зарубіжних країн [961].

Видається доцільним допускати обмеження права фізичної особи на власне зображення не тільки з метою захисту, але й з метою охорони державних, суспільних або особистих інтересів фізичної особи. Безумовно, в чинному законодавстві неможливо передбачити повний перелік випадків, коли розповсюдження фотографії може бути здійснене без згоди фізичної особи з метою захисту інтересів особи чи інтересів інших осіб, тому всі питання щодо можливих зловживань у таких випадках вирішуватимуться в судовому порядку.

Щодо можливості вільного публічного використання фотографії чи іншого художнього твору (із зображенням людини) з найвищою художньою метою в науковій літературі висловлені прямо протилежні погляди. Перша група вчених відстоює позицію про можливість використання твору із зображенням тільки в державних чи суспільних інтересах. При цьому, на їхню думку, до випадків опублікування (відтворення, поширення) творів образотворчого мистецтва у суспільних, державних інтересах потрібно вважати належними відповідні дії, що *мають на меті доказування певної інформації про зображену особу, а не про твір*. Деякі автори [85, с. 1587; 247, с. 87; 375, с. 586; 721] у своїх роботах підтримували таку позицію та не припускали правомірність публікації твору (без згоди зображеної особи) тільки заради власне твору, тобто його видатних художніх, естетичних чи інших властивостей. Друга група вчених висловлює протилежну позицію. На їхній погляд, допускається вільне використання зображень, виконаних не за замовленням, якщо їх поширення та публічний показ мають слугувати високим ідеям мистецтва [114, с. 394], тобто при створенні зразків, моделей для художніх творів художник може зображати будь-яку людину в її звичайному вигляді та звичайному одязі (тобто забороняється зображувати особу оголеною) [144, с. 1783-1784]. Можливо припустити, що йдеться про випадки, коли фотографи публікують чи сповіщають до загального відома фотографію, зроблену на замовлення без наміру отримати прибуток або з культурною чи навчальною метою [36, с. 29-31]. У.К. Іхсанов висловив думку, що робота, «котра зображає певну особу, може становити значну цінність, з якою необхідно ознайомити суспільство» [207, с. 46], а отже, цілком припустимо виставити високохудожню роботу без згоди зображеної особи. У науковій літературі відстоюється позиція, що для найвищих інтересів мистецтва можуть бути використані зображення людей, створені не за замовленням. При цьому під зображенням у даному випадку може йти мова про фотографію, ескізи, шаржі, карикатури, бронзові статуї,

скульптури, ляльки, що грають людей, фотографії, кінематографічні, сценічні, театральні зображення людини [961].

Видається цілком вірним введення зазначеної мети для визнання правомірності використання зображення людини з найвищою художньою метою. Становить інтерес вирішення питання про належність до найвищої художньої мети «вуличного мистецтва» («street art»), внаслідок якого з'являються зображення у міському ландшафті (на будівлях, асфальті тощо). Можливо віднесення його також до випадків вільного створення зображень людини, але за умови дотримання принципів вільного створення та/або використання фотографій або інших художніх творів з зображенням людини. Але з врахуванням постійності публічного розміщення такого портрета не виключається можливість пред'явлення зображуваною особою вимог про припинення публічного показу її зображення.

Формулювання «найвища художня мета» вживається не у всіх наукових працях. Наприклад, О.О. Посикалюк звертає увагу, що особисті немайнові права можуть бути обмежені в інтересах свободи творчості. Хоча, за загальним правилом, використання імені, зображення, відомостей про особисте життя може бути здійснено лише зі згоди фізичної особи, але, як зазначає судова практика, якщо образ, яким би фізична особа хотіла представити себе публіці, не було серйозно спотворено, то недоторканність творів мистецтва повинна все ж таки бути захищеною [906]. Одночасно деякі види творчості, такі як історичні дослідження, за винятком рівня бульварної преси [918], карикатура, виключаючи використання зображення карикатури в комерційних цілях [917], отримують пріоритетний захист [443, с. 111].

По-четверте, ***навчальна чи наукова*** мета. Здійснення права фізичної особи на власне зображення обмежується з навчальною чи науковою метою, зокрема для відтворення форми об'єктивізації зображення людини в енциклопедіях, навчальних посібниках при висвітленні певних подій, пов'язаних з цією особою. Втім у такому разі не виключається комерційна мета

– прибуток видавництва від продажу друкованої продукції, але, на відміну від просвітницької мети, вона є вторинною. Освітній заклад для проведення аудиторних занять може здійснювати репродукцію фотографії, розміщену у збірці чи в періодиці. Наразі обговорюється проблема використання зображень, зокрема й історичних постатей, у шкільних підручниках. Якщо щоразу просити дозволу на розміщення зображення людини в підручнику, то видання книги затягнеться на більш тривалий період і собівартість підручника зросте в рази, позаяк навряд чи багато хто дасть дозвіл на безоплатній основі. П.Ю. Сошников вважає, що говорити в таких випадках про державні чи суспільні інтереси видається не зовсім правильним, адже підручники будуть продаватися видавництвами й останні отримуватимуть прибуток, отже, комерційна мета також наявна [694, с. 55]. На відміну від цивільного законодавства України, що оминає визнання зазначеного випадку як підстави обмеження права фізичної особи на власне зображення без її згоди, в деяких країнах пропонується на законодавчому рівні визнати як різновид публічних інтересів відтворення фотографії із зображенням людини з навчальною метою [897, с. 21]. Незважаючи на очевидні цілі пропонованих нововведень (глобальна комп'ютеризація, зокрема і в освітній сфері), наслідки прийняття таких змін будуть, імовірно, на думку В.Д. Пилипенко, більшою мірою негативними. Це пов'язано з особливостями передачі інформації на електронних носіях, контролювати яку, а отже, й гарантувати права зображених осіб практично неможливо. Зображення, що з'явилося в електронному навчальному посібнику, може бути негайно використано принципово в іншому контексті, а виявити порушника в таких умовах практично неможливо [422, с. 424-425]. Інтереси, покладені в основу винятків, актуальні й у цифровому середовищі. Особливо щодо освітнього чи дослідницького середовища, в якому постійно зростає кількість творів та інформаційних матеріалів, доступних тільки через Інтернет. Отож ученим-дослідникам і студентам з наукової спільноти особливо важливо отримати ті ж можливості в цифровому середовищі, що і в аналоговому світі.

Імовірно, винятки на користь бібліотек, наукових і освітніх товариств мають бути збережені в умовах електронних мереж [52, с. 31-32]. Отже, на нашу думку, все ж доцільно цей випадок закріпити в переліку підстав обмеження права фізичної особи на власне зображення.

При вирішенні спорів судами виправдовується використання зображень людей з художньою, науковою чи інформаційною метою в художніх творах [48, с. 28-29; 656]. Викладене підтверджує обґрунтованість встановлення обмеження права фізичної особи на власне зображення при створенні та/або використанні форми об'єктивізації з науковою або навчальною метою.

Також форма об'єктивізації зображення людини може бути створена та/або використана з ***особистою метою***, зокрема для особистої згадки, для особистого використання. Проте поняття «для особистого використання» не вирізняється достатньою ясністю. Під особистим використанням потрібно розуміти користування для задоволення особистих потреб особи, котра зробила копію, та, можливо, ще членів її сім'ї [662], або осіб, пов'язаних особистісними відносинами (найближчі родичі або дружина) [951]. Оскільки «особисті цілі» можуть бути тільки у фізичної особи, потрібно визнати, що ця норма не поширюється на юридичних осіб. Відтак отримана відтворенням для особистих цілей копія твору не має надходити в цивільний обіг. Також у науковій літературі неодноразово підкреслювалось про «добросовісність» використання зображення [930; 259, с. 23-24]. Відсутність у розглянутій нормі закону визначення поняття «добросовісне використання» видається логічною, адже з позицій права чітко формалізувати таке оціночне поняття не видається можливим. Хоча варто звернути увагу й на те, що в американській юридичній літературі були спроби формулювати поняття добросовісного використання [24, с. 87; 346, с. 132].

Цікавим з позиції особистого використання є такий приклад. Так, гучного скандалу в Україні набув випадок, коли лідер гурту «Океан Ельзи», закінчуючи свій всеукраїнський тур на підтримку альбому Dolce Vita у місті Ужгороді,

навіть не міг припустити, що один із «шанувальників» скористається можливістю сфотографуватись із зіркою не для особистої згадки, а привселюдної. Вже через декілька днів після концерту гурту в Ужгороді на численних білбордах з'явилися зображення, на яких лідер гурту «Океан Ельзи» тисне руку незнайомому йому чоловіку, а поруч напис «Все буде добре». Святослав Вакарчук особисто ніякого дозволу на розміщення власного зображення на цих білбордах не давав. Крім того, він не знав зображену особу. Співак не розуміє, як могло таке статися [745].

За аналогією з авторським правом, ідея особистого користування полягає в тому, що той, кому треба зробити копії для власного навчання чи наукової роботи або для використання у приватному колі своєї сім'ї чи друзів, не повинен витрачати час і сили на пошуки правовласника, щоб отримати дозвіл [650, с. 34]. Безоплатне використання фотографії із зображенням людини без згоди зображеної особи має застосовуватися при дотриманні вимог стосовно до мети та способу використання суб'єктним складом користувачів. Таке використання в межах закону допускається: спеціальним суб'єктом – лише фізичною особою; з визначеною метою – лише в особистих цілях; певного твору – тільки правомірно оприлюдненого твору; лише визначеним способом – шляхом відтворення, тобто виготовленням примірника твору чи певної його частини [235, с. 8-13].

Слід звернути увагу, що безпосередньою супутньої ознакою суспільно значимої або особистої мети вільного створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини є відсутність ознаки ***отримання прибутку (комерційності)*** – як основної мети створення та/або використання форми об'єктивізації. При встановленні такої мети можливість обмеження права фізичної особи на власне зображення та, відповідно, вільного використання форми об'єктивізації її зображення виключається. Слід звернути увагу, що іноді комерційна мета може мати вторинний характер, зокрема перед усім є найвища художня (створення пародій, карикатур), навчальна чи наукова

(розміщення портретів у наукових виданнях), інформаційна (опублікування чи використання іншим способом форми об'єктивізації зображення особи засобами масової інформації). У таких випадках допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення.

5. П'ятим критерієм визначення правомірності обмеження здійснення права фізичної особи на власне зображення є ***спосіб створення та/або використання зображення людини.*** У попередніх розділах роботи здійснювався розподіл форм об'єктивізації зображення людини залежно від способів створення. Було доведено, що здійснення права на творчість може проявлятися у вільному створенні портретів, скульптур, карикатур, шаржів та інших творів, котрі створюються «художніми» засобами та способами, без механічної фіксації зовнішнього вигляду фізичної особи, з дотриманням загальних засад цивільного законодавства.

При створенні та використанні творів завдяки фіксації їх фото- відео- та іншими механічними способами необхідно дотримуватися спеціальних вимог законодавства. Крім умов і правил фотографування та використання фотографій із зображенням людини слід звернути увагу на фотографування деяких місць, будівель, вулиць, осіб, зокрема тих, які переміщаються по вулицях у режимі реального часу завдяки Інтернету. У зв'язку з розширенням технічних можливостей, зокрема проведення зйомки в режимі онлайн, постає питання про створення єдиних всесвітніх стандартів проведення фото- та відеозйомки в мережі Інтернет, практика яких зараз, на жаль, є суперечливою [171; 201; 302, с. 90-91; 412, с. 11-13; 872; 932]. Сучасні технології створюють нові можливості та способи фіксації та відтворення зображень. Це потребує розробки та вдосконалення норм про охорону зображень людей, деяких об'єктів цивільного обороту, об'єктів стратегічного призначення з метою запобігання порушенням прав та інтересів фізичних осіб, зображених на фотографіях, або їх майна, а також попередження злочинних дій, які можуть бути викликані неправомірним використанням зображень для підготовки та

здійснення терактів чи інших злочинних дій проти суспільства. Потребують розробки та визнання єдині стандарти проведення фотографування в мережі Інтернет за допомогою онлайн-технологій. Зазначене питання потребує негайного вирішення та відображення у цивільному законодавстві в аспекті презумпції згоди на проведення зйомки.

Сучасні технології ставлять під загрозу приватність людини, інформацію про її місцезнаходження в певний момент часу, розташування доріг, значимих місць, тому необхідно на законодавчому рівні прописувати усі моменти, пов'язані з онлайн зйомкою і трансляцією.

Доцільно визначити ***способи використання*** форми об'єктивізації зображення людини та те, чи є воно публічним або приватним (тобто визначити коло суб'єктів, серед яких відбувалось використання форми об'єктивізації зображення).

Зміст поняття «спосіб використання» розглядався при визначенні засад здійснення права на власне зображення та при визначенні засад договірного регулювання відносин зі створення та/або використання форм об'єктивізації зображення людини, тому вважаємо можливим не зосереджувати увагу на розкритті його змісту. Зміст дій, що складають зміст використання, обумовлюється видом форми об'єктивізації зображення людини.

У науковій літературі зверталася увага на тлумачення поняття «публічне поширення». Публічне поширення визначається як дії, спрямовані на доведення творів до загального відома безпосередньо або опосередковано публіці, шляхом публічного показу, поширення, зокрема мережевими та іншими способами без передання матеріального носія, пропонування для продажу. У літературі висловлювалася позиція, що під поширенням не мається на увазі випадок, коли фотограф показує іншому замовнику вдало сфотографований портрет – у цьому немає нічого недозволеного [367, с. 53].

Пленум Верховного Суду України в п. 15 (абз. 2, 3, 5, 6) постанови Пленуму від 27.02.2009 р. №1 «Про судову практику у справах про захист

гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» роз'яснив, що під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі. Поширенням інформації також є вивішування (демонстрація) у громадських місцях плакатів, гасел, інших творів, а також розповсюдження серед людей листівок, що за своїм змістом або формою порочать гідність, честь фізичної особи або ділову репутацію фізичної та юридичної особи.

Слід підтримати пропозицію про уточнення поняття «поширення» для зняття правової невизначеності у випадках надання доступу до творів мережевими й іншими способами без передачі матеріального носія. У кіберпросторі сталося гегелівське подолання форми твору через її фрагментацію, мультиплікацію та мікшування. Форма як зовнішнє представлення і система взаємозв'язків об'єкта втратила свою одиничність, цілісність і статичність і набула множинності, подільності та динамізму. Ця зміна привела до того, що охорона об'єктів авторського права і суміжних прав на основі форми стала такою, що практично не реалізовується [197, с. 142]. Публічний показ набуває нового значення в цифровому світі. Цифровою передачею повідомлень, спрямованих індивідуальним особам на їх приватні комп'ютери, поставлено питання, чи складає така передача, як тільки вона прийнята одержувачем, публічний показ [22, с. 42].

Використання зображення їх поширенням має деякі неузгодженості у трактуванні. При публічному поширенні слід відмежовувати продукцію (наприклад, примірники аудіовізуальних творів, диски, книги), яка офіційно перебуває у цивільному обороті, та так звані нетипові форми поширення інформації завдяки матеріальним носіям або інформаційним повідомленням,

що не кваліфікуються як продукція та щодо яких у більшості випадків неможливо довести її виробника внаслідок відсутності позначення про тираж, виготовлювача та поширення її поза торговими мережами та поза законодавчо регульованим спеціально санкціонованим режимом документообороту.

Окремим питанням, що потребує вирішення, є можливість врегулювання відносин з використання форм об'єктивізації зображення у соціальних мережах. Певна специфіка властива діям з використання зображень в мережі Інтернет. У сучасних дослідженнях частково розглядалися питання, пов'язані з охороною прав володільців зображень. Найчастіше багато хто не замислюється про те, що викладені фотографічні зображення в мережі Інтернет можуть бути «вкрадені» без згоди автора і поширені в газетах як ілюстративний матеріал [377, с. 85]. Представляє інтерес здійснення права на власне зображення у мережі Інтернет, зокрема такі питання.

По-перше, це можливість репосту зображень людей. Людина самостійно визначає міру доступу до інформації про своє особисте життя, наприклад, інформуванням про це в соціальних мережах. Розміщення зображень людей на ресурсах із можливістю репосту запропоновано вважати вираженням згоди на їх подальше використання. У правозастосовній практиці деяких країн [387] «оприлюдненням» запропоновано вважати здійснення дії, яка уперше робить це зображення доступним для загального відома, шляхом його публікації, публічного показу або будь-яким іншим способом, включаючи розміщення його в мережі Інтернет. Обставини розміщення особою власного зображення в мережі Інтернет можуть свідчити про вираження такою людиною згоди на подальше використання цього зображення, наприклад, якщо це передбачено умовами користування сайтом, на якому особою розміщено таке зображення [742]. На підставі аналізу матеріалів судової практики А. Пічугіна робить висновок, що фізична особа при розміщенні власних фотографій на сайті в мережі Інтернет у відкритому для невизначеного кола осіб доступі своїми діями висловлює свою згоду на обнародування власного зображення,

його обговорення, та користувачам сайта надається можливість проставлення оцінок [423, с. 38]. Відкритість фотографій для загального доступу надає можливість безперешкодного їх огляду та обговорення сторонніми особами, що й було підставою для відмов у задоволенні позову [552; 768]. Суд Європейського Союзу ухвалив, що інтернет-користувачі повинні мати можливість вільно ділитися посиланнями на матеріали, наприклад, фотографії або відео, якщо матеріал сам по собі був опублікований вільно онлайн з дозволу правовласника [925]. Разом із цим неприпустимим є комерційне використання фотографій у відкритому доступі, навіть на умовах ліцензії Creative Commons [936].

По-друге, становить інтерес можливість поширення форми об'єктивізації зображення людини завдяки пошуку за хештегом, можливість встановлення відмітки на фотографії про конкретну зображену особу з активним посиланням на її сторінку в соціальній мережі тощо. На жаль, на сьогодні не існує єдиної виробленої позиції з цього питання, але матеріали судової практики свідчать про необхідність врегулювання відносин у цій сфері [699]. У соціальних мережах також удосконалюються можливості пошуку людини за зображенням на аватарі її сторінки [901]. У будь-якому разі людині слід пам'ятати про параметри безпеки, зокрема про можливість відмовитися від публічних списків пошуку, про можливість встановлення обмежень, підвищення конфіденційності [943]. Ця сфера відносин у своєму розвитку набагато випереджає правове регулювання цих відносин. На наш погляд, згода на використання фотографії в мережі Інтернет із посиланням на сторінку особи не потрібна. Адже кожна соціальна мережа створює можливості для вільного поширення за допомогою репосту запису, коментарів до запису. Використання має відбуватися з додержанням принципів обмеження права фізичної особи на власне зображення.

На законодавчому рівні підлягають регулюванню особливості використання зображень людини у мережі Інтернет, особливості здійснення та трансляції онлайн зйомки тощо.

6. Шостим критерієм визначення правомірності обмеження здійснення права фізичної особи на власне зображення є ***статус суб'єкта, що здійснює створення та/або використання зображення людини.*** Слід розрізняти ***спеціально уповноважених законом*** суб'єктів створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини, наприклад, посадових осіб у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків; представників засобів масової інформації з метою виконання ними покладених законом функцій для інформування громадськості про суспільно значимі події тощо.

Право фізичної особи на власне зображення обмежується у державних та суспільних інтересах, на підставах, визначених чинним законодавством, зокрема при виконанні обов'язків посадовими особами органів судової, виконавчої та законодавчої влади, тобто з метою здійснення правосуддя чи забезпечення суспільної безпеки, за розпорядженням органів влади [114, с. 394], без отримання згоди уповноважених та зображених осіб або їхніх родичів [114, с. 394].

Службова фотозйомка та аудіо-, відеозапис полягають в увімкненні обладнання посадовими особами органів для отримання інформації [477]. Службовими особами відповідно до ст. 364 КК України [254] є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. *Право здійснення зйомки посадовими особами при виконанні ними своїх обов'язків закріплюється у спеціальних законодавчих актах* [461; 462; 464; 468; 470; 485; 486; 488; 490; 496; 502]. На практиці при виконанні посадових обов'язків нерідко виникають

спроби оспорювати правомірність проведення фото- чи відеозйомки посадовими особами [560; 566; 585; 588; 619; 786]. Отже, огляд норм чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що право на фотографування фізичної особи (без отримання її згоди) надається певним посадовим особам із метою виконання їх обов'язків, наприклад, запобігання правопорушенню чи фіксації правопорушень, а також із метою здійснення захисту прав та інтересів інших осіб. Підстави проведення зйомки фізичної особи посадовими особами закріплюється нормами адміністративного законодавства.

Крім цього, на законодавчому рівні закріплено *обов'язок* фотографування, здійснення звукозапису, кіно- і відеозйомки засуджених та осіб, узятих під варту (обов'язок посадових та службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів) [469; 494]. Таке положення в чинному законодавстві закріплюється з метою чіткої фіксації картотеки всіх осіб, які підозрюються чи винні у здійсненні злочину.

Отже, питання щодо права чи обов'язку проведення фотозйомки посадовими особами при здійсненні ними професійної діяльності регламентується відповідними нормативними актами. Викладене цілком відповідає ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до змісту якої, державні органи, органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи можуть здійснювати тільки те, що законодавством України прямо дозволено.

Разом із цим виникає інше запитання – про можливість здійснення зйомки відповідних посадових осіб при виконанні ними посадових обов'язків. У такій ситуації, як звертає увагу С. Погребняк [429, с. 46], діє положення ч. 1 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої фізичні та юридичні особи можуть здійснювати усе те, що прямо не заборонено законодавством. Отже, фізичні особи можуть проводити зйомку посадових осіб під час виконання ними посадових обов'язків, якщо це прямо не заборонено чинним законодавством. Це пояснюється тим, що йдеться не про пересічну фізичну особу, а про певну посадову особу, наділену функціями та владними

повноваженнями, тобто про особу зі спеціальним правовим статусом, на яку в зазначений момент часу розповсюджується дія спеціальних законів та виключається дія ст.ст. 307, 308 ЦК України [608; 789].

Слід зазначити, що використання форми об'єктивізації зображення людини повинно здійснюватися способами, які регламентовані чинним законодавством. Іноді посадові особи застосовують досить нетипові форми гласності, які, незважаючи на їх ефективність, викликають сумнів у їх законності [42; 458]. Такий спосіб використання фотографії є дуже незвичним та не відповідає положенням чинного законодавства в частині охорони права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єкти зі спеціальним інформаційним статусом. Право фізичної особи на власне зображення обмежується у суспільно значущих інтересах засобами масової інформації. У цьому разі потрібно звернути увагу на наявність спеціального суб'єкта поширення інформації – засобів масової інформації. Громадські медіа часто пов'язані з «громадськими комунікаціями» та можуть набувати різних форм, стосуватися різних груп людей і бути пов'язані з великою кількістю різних напрямків. Водночас громадські медіа є засобом для створення дискусії та залучення звичайних фізичних осіб, що об'єднані певною метою. Головна риса громадських медіа полягає в тому, що вони не залежать від комерційних тенденцій і популярних тем для обговорення. Це дозволяє створювати різні моделі громадських медіа, що можуть пропонувати відкриту редакційну політику чи більш сфокусовану на залученні громадян [193]. Діяльність ЗМІ врегульована спеціальним законодавством [473; 503].

Використання зображення людини в ЗМІ можливе за її згодою при наданні доступу до певних сфер її життя, як правило, за окрему платню (наприклад, коли йдеться про весілля, народження і хрестини дітей). Окрім цього може йтися про певну історію (ексклюзивне інтерв'ю – історія про людину, що опинилася в соціально значимій поточній події) [907].

Правомірним є використання матеріалів зйомки, створених у громадських місцях з метою висвітлення у ЗМІ соціально значимих подій [602], або заходів [546; 765; 801].

При використанні матеріалів зйомки та інформаційного наповнення журналістського матеріалу виникає питання про можливість визначення єдності об'єкту зйомки та інформаційного наповнення коментаря до нього.

Варто звернути увагу, що репортаж і журналістський коментар, які супроводжують показ зображення, мають *бути єдині за змістом та відображати правдиві факти*. При цьому допускається подання журналістом оціночних суджень і власних міркувань, але в межах дотримання прав третіх осіб на честь, гідність, ділову репутацію, права на приватне життя тощо.

При вирішенні спорів судді іноді розглядають *окремо інформацію статті та фото,* що ілюструє статтю [528; 574]. У інших випадках, як, наприклад, в інтерв'ю, фоторепортажі, фотографія має допоміжне значення та демонструє особу, в якої беруть інтерв'ю. Зазвичай фотографування при проведенні інтерв'ю презюмує згоду на використання цих фотографій як частини інтерв'ю.

При ілюструванні новин ЗМІ право на недоторканність приватного життя може конфліктувати зі свободою слова. Участь людини в масових заходах не дає підстав презюмувати її згоду на фото- та відеозйомку з подальшим використанням зображень для ілюстрацій. Утім використання зображень, отриманих шляхом фото- та відеозйомки за інших обставин, може спричинити правові труднощі [29, с. 134-135]. Тому варто підкреслити ще одну особливість використання фотографій ЗМІ – мету використання – задоволення суспільного інтересу.

Варто погодитися з А.К. Капишевою, що принцип забезпечення суспільного інтересу, коли обнародування зображення людини пресою може бути виправдане, має застосовуватись і щодо непублічних осіб. Цікава в цьому аспекті практика Європейського суду з прав людини [216, с. 399-400]. Слід

звернути увагу й на те, що ЗМІ не зобов'язані попереджати людину про публікацію, яка готується до випуску [950].

В аспекті охорони права фізичної особи на власне зображення видається можливим застосовувати й положення про охорону приватного життя, зокрема рішення та роз'яснення Європейського суду у справах, пов'язаних з проблемою конкуренції між правом ЗМІ на свободу слова та правом на повагу до приватного життя, котрі дозволяють виділити певні висновки та принципи оцінки судом меж втручання ЗМІ в приватне життя людини [433, с. 41]. Висновки Європейського суду з прав людини важливі для справ про захист права на зображення у зв'язку з тим, що при визначенні пріоритету в захисті прав Європейський суд з прав людини віддає перевагу захисту громадянських прав над свободою ЗМІ. У справах про захист права на зображення це питання є одним із ключових, оскільки право на зображення «стикається» з правом на свободу інформації, зокрема «масової інформації» [381, с. 174-176].

Отже використання форми об'єктивізації зображення людини засобами масової інформації для достовірного та повного висвітлення суспільно значимих подій або представлення іншої суспільно значимої інформації є підставою обмеження права фізичної особи на власне зображення.

Суб'єкти приватного права. Обмеження права людини на власне зображення допускається також *з метою охорони суспільних інтересів суб'єктами приватного права*, як фізичними, так і юридичними особами, що не мають статусу засобу масової інформації та не належать до посадових осіб органів державної влади. Однією з типових ситуацій є здійснення зйомки суб'єктами господарювання. Попередження щодо здійснення відеозйомки міститься на території більшості супермаркетів чи інших суб'єктів господарювання. Власники універмагів, барів, нічних клубів, спортивних арен, торговельних центрів або супермаркетів можуть встановлювати заборони на фотографування на їхній території, що контролюється та регулюється їхніми власниками [955]. На думку В. Гармаш [111] при цьому лише формально

виконуються умови ч. 1 ст. 307 ЦК України, адже фактично відмовитися від цієї зйомки в супермаркетах неможливо. Тому, на її погляд, підлягає сумніву добровільність і законність такої процедури. При цьому авторка моделює безліч ситуацій, зокрема таких, що стосуються оприлюднення записів, на яких відвідувачі супермаркету спілкуються між собою на фоні злочинця, який щось вкрав. Аналогічно С. Россол порушує таку проблему та звертає увагу, що питання законності відеоспостереження в торговому залі неоднозначне. Тому підприємцеві раціонально розміщувати відповідне повідомлення безпосередньо на вхідній групі в торговий зал. Необхідно відмітити, що розміщення відеокамер поза контрольованими підприємцем приміщеннями викликає серйозні нарікання з боку законодавства про охорону персональних даних [649]. Т.С. Соколан зазначає, що під час застосування відеоспостереження в громадському секторі повинна переслідуватися конкретна мета – попередження правопорушень. При цьому з боку камер повинні бути виключені вікна будинків, щоб не порушувати права на приватність [690, с. 221-222]. Матеріали відеозаписів, отриманих камерами відеоспостереження, можуть бути використані як доказ у кримінальному або цивільному судочинстві для доведення факту здійснення протиправної дії; а також для встановлення особи, що вчинила відповідну протиправну дію [410]. Незрозумілим залишається питання здійснення попередження про проведення зйомки осіб з вадами зору, яким відповідне попередження не завжди може бути доступним для сприйняття на відміну від інших осіб.

Отже, все ж таки, коли особа знаходиться в громадському місці, вона не захищена в цей час таємницею особистого життя. Адже крім відеокамер магазину, зйомку може провести будь-яка стороння особа, наслідком чого також може бути оприлюднення запису. Тому в сучасному суспільстві не може існувати абсолютного захисту приватності людини. Але при цьому, як звертають увагу науковці, факт знаходження людини в ресторані очевидний для інших відвідувачів, проте це не означає, що про це повинні знати всі жителі

міста за допомогою телебачення [8, с. 61-62], адже відвідування людьми кафе, клубів не є важливим фактом для інших людей, і тому ці заклади не можуть вважатися публічними місцями [692].

Інше питання стосується протилежної ситуації – *можливості здійснення відеозйомки чи фотографування споживачем у торговельних центрах, закладах харчування тощо*. У науковій літературі критикується встановлення заборони фотографування на території торгових комплексів. Покупців інформують про заборону на фото- і відеозйомку попереджувальними знаками, які найчастіше розміщують на вхідних дверях магазину чи торгового комплексу. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 307 ЦК України, у разі накладення представником юридичної особи заборони на фіксацію за допомогою відповідної плівки тих або інших обставин діяльності, приміщень, що їй належать, споруджень та інших володінь, зйомка має бути зупинена, а відзнятий матеріал вилучений або знищений [220, с. 20]. Так, А.В. Тристан вважає заборону фотографування неправомірною, оскільки вона суперечить вимогам ст.ст. 4, 15 Закону України «Про захист прав споживачів» [480], відповідно до яких споживач має право отримати інформацію про продукцію. Вона звертає увагу на можливість отримання необхідної інформації за допомогою фіксування фотографіями. При цьому не заслуговують на увагу ствердження власників закладів про розповсюдження норм про комерційну таємницю на ціни на товар або порушення права власності при фотографуванні [739, с. 255]. Споживачеві має бути надана можливість ознайомитися з меню, прейскурантами й умовами обслуговування як в залі, так і поза залом обслуговування. Яким чином відвідувачі ресторану прийматимуть інформацію до відома, ніде не регламентовано (читати або спочатку знімати, а потім читати з технічного засобу). Виходячи з цього можна зробити висновок, що відмовити відвідувачеві в обслуговуванні, якщо він здійснює зйомку на підприємстві громадського харчування, заклад не має права [834]. Заборона проведення будь-якої зйомки повинна відбуватися тільки у випадках, коли зйомка

призводить до порушення суспільного порядку та заважає іншим відвідувачам. В інших випадках це суперечить нормам Конституції України та законодавству, що регулює інформаційні правовідносини. У науковій літературі радянського періоду тривалий час обґрунтовувалась можливість використання форми об'єктивізації зображення шляхом поширення зображень людей, які були винні у вчиненні правопорушень. У той час серед способів боротьби з антигромадськими вчинками (зловживання алкоголем, прогулювання, безквитковий проїзд тощо) провідне місце займали способи боротьби шляхом розміщення фотографій правопорушників у багатолюдних місцях на стендах. Крім цього, поширювалися фейлетони, короткометражні фільми, сатиричні кіножурнали тощо. При інформуванні суспільства про антигромадські вчинки використовувалися персональні дані особи (ім'я, прізвище, місце роботи тощо) та її зображення. У більшості випадків інформація розміщалася без належного підтвердження достовірності її змісту [270, с. 426-436].

В юридичній літературі радянського періоду висвітлювалися проблеми ***використання засобів друку, кіно, фото, радіо та телебачення для профілактики злочинів.*** Ця група технічних засобів тісно пов'язана з системою організаційно-технічних заходів. На підставі практики, аналізу злочинів пропонувалося пред'являти конкретні форми пропаганди, підіймаючи на боротьбу зі злочинністю широке коло трудящих [199, с. 120].

Також суб'єкти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини можуть бути ***наділені на підставі договору повноваженнями вчиняти зазначені дії***. Багато неправомірних випадків поширення фотографій із зображенням людей відбувається у сфері фінансових відносин. Наприклад, фінансовими установами поширюються фотографії боржників, але тільки у деяких випадках можливість публічного використання фотозображення клієнта установи обумовлена за договором. Прикладами є такі справи [554; 770; 785].

Отже, у даному випадку рішення також було прийнято на користь позивача, але в судовій практиці приймаються й протилежні рішення – не на користь позивача [572].

Крім цього, суб'єктами можуть бути творчі працівники, внаслідок діяльності яких з'являється художня форма об'єктивізації, яка використовується тільки з метою здійснення професійної, творчої діяльності з найвищою художньою метою.

Також слід вирізняти суб'єктів, не наділених спеціальним статусом (наприклад, сусідки в під'їзді дому), використання якими форми об'єктивізації зображення може відбуватися не з суспільною значимістю, а найчастіше з суспільною цікавістю.

Тобто у визначених законом випадках допускається використання зображення людини тільки спеціально уповноваженими суб'єктами.

Викладене дозволяє запропонувати критерії, сукупність яких повинна враховуватися для визначення правомірності обмеження права фізичної особи на власне зображення.

Висновки до розділу 4

Вільне створення та використання зображення людини без її згоди у державних, суспільних або особистих інтересах, фактично, як і в авторському праві, є обмеженням права фізичної особи на власне зображення, що потребує визначення принципів, яких необхідно дотримуватися при вільному створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів та критеріїв правомірності вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини

Проаналізовано та підкреслено важливість закріплення принципу дотримання прав інтелектуальної власності при створенні та/або використанні зображення людини; принципу дотримання конфіденційності інформації про особисте життя зображуваної людини; принципу дотримання права на честь,

гідність та ділову репутацію зображуваної людини; принципу дотримання засад моральності при створенні та/або використанні зображення людини.

Запропоновано систему критеріїв, котрі повинні враховуватися при визначенні правомірності обмеження здійснення права фізичної особи на власне зображення, а саме:

- статус фізичної особи, зокрема як пересічної особи або фізичної особи публічного права, визначення якого здійснюється на підставі запропонованих критеріїв для їх класифікації та підстав набуття статусу публічної особи, котрі можуть враховуватися при доведенні факту відомості фізичної особи при визначенні можливого ступеня впливу на суспільство, ступеня популярності особи, при визначенні розміру компенсації шкоди, завданої публічній особі зловживанням її довірою, зокрема внаслідок неправомірного використання її зображення з комерційною метою для схвалення та популяризації товарів та послуг суб'єктів господарювання, а також з іншою метою у засобах масової інформації, при висвітленні спортивних подій та інших заходів суспільно значимого характеру;

- основний об'єкт використання у зображенні;

- суб'єкт інтересу, який є основним при створенні та/або використанні зображення людини (держави або суспільства, автора зображення, правоволодільця зображення, власника зображення або зображуваної особи тощо);

- мета створення та/або використання зображення людини (зокрема інформаційна, правоохоронна, найвища художня, навчальна чи наукова або особиста метою, комерційна тощо);

- спосіб створення та/або використання зображення людини;

- статус суб'єкта, що створює та/або використовує зображення людини (спеціально уповноважені законом суб'єкти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини; суб'єкти зі спеціальним інформаційним статусом; суб'єкти приватного права; суб'єкти, наділені такими

повноваженнями договором; суб'єкти, які виконують професійні функції; суб'єкти, не наділені спеціальним статусом, використання якими зображення відбувається не з суспільною значимістю, а найчастіше з суспільною цікавістю).

Зазначені критерії у своїй сукупності можуть бути підставою для обмеження права фізичної особи на власне зображення, з врахуванням конкретних обставин справи.

РОЗДІЛ 5
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВЛАСНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

5.1.Порушення права фізичної особи на власне зображення та особливості їх доказування

Дослідження судової практики щодо неправомірного використання зображення людини дозволяє виявити ряд проблем, що підлягають дослідженню в рамках цієї роботи. По-перше, важливим є визначення дій, вчиненням яких порушується право фізичної особи на власне зображення. По-друге, встановлення інших обставин, що мають значення для ухвалення рішення у справі про захист права фізичної особи на власне зображення. По-третє, становить інтерес визначення можливості та ефективності застосування у судовому порядку цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення, зокрема відшкодування шкоди, вибачення, припинення публічного використання зображення людини. Вирішення зазначених питань дозволить сформулювати висновки щодо ефективності застосування деяких цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення.

Низький рівень правової освіченості з питання охорони права фізичної особи на власне зображення, на жаль, призводить до того, що в певній частині справ, що розглядаються органами судової влади, фізичні особи не пред’являють вимогу про захист права на власне зображення, незважаючи на наявність факту порушення. У більшій частині суперечок позивачами пред’являлися вимоги про визнання відомостей, що супроводжують фотографії або інші художні твори із зображенням людини, недостовірними, такими, що не відповідають дійсності, порушують права, свободи, ганьблять честь, гідність, ділову репутацію [604]; про захист авторських прав [635; 637; 776]; про захист

честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди [527; 628]; про спростування відомостей, що не відповідають дійсності, захист честі, гідності [639] тощо.

Тому в рамках цього дослідження важливим є розгляд питання про визначення обставин, що мають суттєве значення для вирішення спору [280], доведення наслідків порушення права фізичної особи на власне зображення [279; 283].

Кожна сторона повинна доказати ті обставини, на які вона посилається як на підстави для висування своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України (ч. 3 ст. 10, ч. 1 ст. 60 ЦПК України [848]).

Відповідно до ст. 57 ЦПК України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

При розгляді спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення підлягають доведенню ***обставини, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір.*** Серед них слід виділити такі.

По-перше, має значення питання визначення відповідача у справі – фізичної або юридичної особи. Необхідно констатувати, що сьогодні значна частина рекламної друкарської продукції (буклети, флаєри, афіші тощо) може поширюватися без вказівки видавництва, замовника й інших даних, які дозволяють визначити відповідача у справі, що робить неможливим встановлення особи, винної в порушенні права на зображення, що демонструється у судовій практиці [610]. Проблематичним є визначення відповідача й у мережі Інтернет. Відсутність доказів того факту, що саме

відповідач розповсюдив в мережі Інтернет відносно позивача інформацію була підставою для відмови в задоволенні позовних вимог в іншій справі [621].

По-друге, при спробі захистити право фізичної особи на власне зображення виникає питання про належну фіксацію факту порушення права.

Враховуючи зростаючу кількість випадків неправомірного використання фотографій та інших художніх творів у мережі Інтернет, набуває важливості питання фіксації факту порушення в електронному середовищі. В Україні це питання на законодавчому рівні було вирішене на початку 2016 р. Відповідно до Порядку проведення Державним підприємством «Інтелзахист» фіксації та дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет, затвердженого Державним підприємством «Інтелзахист» [439]. Надання даних послуг частково вирішило питання належної фіксації доказів по справі. Згодом у 2016 році для реалізації питань і проблем забезпечення доказів в мережі Інтернет, що виникли за останні роки, а також з метою сприяння захисту прав осіб від порушень у мережі Інтернет, Об'єднання підприємств «Український мережевий інформаційний центр», яке відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про адміністрування домену «.UA» та статті 56 Закону України «Про телекомунікації» уповноважено здійснювати адміністрування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет акредитувало та підтвердило компетентність Консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес» у здійсненні ним функцій Центру компетенції адресного простору, що полягають у видачі довідок з відомостями про реєстранта доменного імені або інформації про його встановлення, проведення фіксації та дослідження змісту веб-сторінок (веб-сайтів) [844].

До цього періоду фіксація доказів у мережі Інтернет здійснювалася або до моменту пред'явлення позовної заяви, або під час розгляду справи. До початку розгляду справи фіксація доказів може здійснюватися таким чином: фіксацією інформації, що міститься на сайті у вигляді роздрукованого зображення,

шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD, SD тощо) [95, с. 110-111; 677, с. 87-90; 729, с. 512-513]; фіксацією факту порушення із залученням органів внутрішніх справ [376, с. 146-147]; отримання від провайдера копій файлів, які формують Інтернет-сайт як такий [677, с. 87-90; 729, с. 512-513]; фіксація скриншоту (зображення, отримане комп'ютером, яке показує абсолютно точно те, що бачить користувач на екрані монітора в конкретний момент часу) особою, уповноваженою на це законом [651; 226, с. 257; 398]. Фіксація в рамках судового процесу [677, с. 87-90; 376, с. 146-147] здійснювалася з залученням спеціаліста [596; 775]. Такі дії є законними та допустимими в межах судового розгляду.

По-третє, необхідно в судовому порядку пред'явити докази, що свідчать про впізнаваність зображеної людини. [278] При відтворенні зображення на фотографії необхідно здійснювати ідентифікацію людини за рисами обличчя та фігури. У випадках, коли йдеться про ідентифікацію зображення, відтвореного на картині, карикатурі, можуть бути певні відхилення намальованого образу від оригінального зображення особи. У науковій літературі дослідники-криміналісти звертають увагу, що творам живопису, на яких відтворено портрети людей, притаманні певні спотворення пропорцій, які можуть стосуватися анатомічних деталей будови голови, які в криміналістичній практиці вважаються стійкими ознаками і використовуються при ототожненні особистості по фотографіях. Природно, що в результаті таких спотворень при використанні різноманітних методик порівняння, зіставляючи два або кілька мальованих або живописних зображень однієї і тієї ж особи, неможливо отримати точний збіг всього необхідного комплексу ознак [69, с. 155].

Обов'язок доведення схожості зазвичай покладається судами на зображену особу. На практиці позивачам не завжди вдається довести факт схожості [611; 774]. Вбачається, що у випадку доведення факту використання зображення саме позивачів, сплив строку публічного показу зображення не

повинен бути підставою для відмови у компенсації шкоди, завданої неправомірним використанням зображення людини.

При розгляді справ про неправомірне використання форми об'єктивізації зображення людини може призначатися експертиза для встановлення впізнаваності, але в більшості випадків це питання вирішується суддею самостійно [448; 640; 777]. Природа об'єктів дослідження не однорідна і має подвійний характер. По-перше, це відображення зовнішнього вигляду людини, що характеризується певною сукупністю ознак зовнішності, що її індивідуалізують. По-друге, це носій інформації, отриманий тим або іншим способом, призначеним для збереження зовнішнього вигляду людини [195, с. 34-35].

При ідентифікації особи із зображенням, зафіксованим на фотографії, криміналістами запропоновано враховувати такі фактори, що впливають на достовірне відображення зовнішності на фотознімках: освітлення при зйомці; положення голови особи, яку фотографують, щодо фотоапарата; оптичні системи, які використовуються при фотографуванні; характеристики фотоматеріалів; різкість зображення; умови експонування при зйомці і фотодруку; склад, концентрація, температура і тривалість прояву негативу і позитиву; спосіб одержання фотознімків; застосування ретуші; наявність вуалі; репродукування; ті, що характеризують стан зовнішності особи, яку фотографують (вираз обличчя; штучні зміни зовнішності без хірургічного втручання (застосування перуки, приклеювання вусів, борід); ті, що залежать від умов використання і зберігання фотознімків, зокрема різні дефекти і сліди фізичного і хімічного впливу. Серед факторів, які змінюють ознаки зовнішності назавжди, розрізняють вікові, патологічні, косметико-хірургічні, посмертні. Патологічні зміни включені у групу умовно, оскільки зміни зовнішності людини залежать від виду та розвитку хвороби та можуть бути як тимчасовими, так і постійними [869, с. 49].

По-четверте, доцільним є визначення підстав виникнення права на захист права на власне зображення (дій, які спрямовані на посягання, порушення, невизнання або оспорювання права фізичної особи на власне зображення або бездіяльності).

Порушенням права фізичної особи на власне зображення є вчинення дій, які суперечать положенням законодавства чи умовам договору та виражаються у неправомірному створенні та/або використанні зображення людини. Перелік дій, що порушують право на зображення, чинним законодавством не визначений, але вважаємо можливим його охарактеризувати в рамках даного підрозділу, використовуючи частково законодавство про авторське право й законодавчий досвід зарубіжних країн, а також матеріали правозастосовчої практики.

Звертаючи увагу на характеристику дій, якими може бути порушено право фізичної особи на власне зображення, слід звернути увагу на таке. Такі дії полягають у неправомірному створенні та/або використанні зображення людини, яке може відбуватися як у договірних зобов'язаннях (наприклад, дострокове обнародування форми об'єктивізації зображення, збільшення тиражу зображень без додаткового погодження), так і у позадоговірних зобов'язаннях без її згоди (наприклад, несанкціоноване використання зображення людини у рекламі, на упаковках товарів, при наданні послуг тощо). Як вірно підкреслюється у науковій літературі, специфіка права фізичної особи на власне зображення полягає у тому, що воно порушується при розповсюдженні зображення суб'єкта, навіть якщо воно не порушує ні право на честь, гідність, ні право на приватність. Порушенням буде вважатися несанкціоноване розповсюдження таких зображень, з яких можна ідентифікувати людину [26, с. 110-111]. При відтворенні зовнішнього вигляду особи без її згоди та при наступному розповсюдженні також може бути завдана шкода такій особі [720, с. 282].

Серед ***дій, якими порушуються права на власне зображення*** [267], є такі.

1. Неправомірне здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок фізичної особи, що виражається у такому.

По-перше, відкрите здійснення фото-, відео-, теле- та відео-зйомок всупереч волевиявленню фізичної особи, за виключенням випадків, передбачених законом.

Доволі важко при розгляді спорів у суді без факту поширення створених фотографій довести факт фотографування людини як за наявності свідків [187; 188; 522; 753], так і особливо без засвідчення факта фотографування поясненнями свідків [543; 623; 794; 811; 812]. У деяких країнах законодавство взагалі не регламентує сам факт зйомки (без подальшого «використання»), можливо, унаслідок того, що такий факт важко довести. Дійсно, спірний фотознімок може бути зроблений не умисно, а шляхом випадкового натиснення кнопки на прикладеному до вуха телефоні [224].

По-друге, здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок прихованою камерою без згоди фізичної особи, зокрема на території, де особа бажає утаємничитись, за виключенням випадків, передбачених законом.

Зйомки прихованою апаратурою не допускаються та можуть кваліфікуватись як вторгнення у приватне життя. Існує велика кількість випадків несанкціонованого знімання осіб, наприклад, телепередачі, такі як: «Посміхніться – вас знімають», системи відеоспостереження в магазинах та на підприємствах тощо. У всіх таких випадках особа, що проводить зйомку, не отримує попередньої згоди на неї. Тому особи, що використовують системи відео-спостереження, зобов’язані публічно письмово попереджати про проведення зйомки [372, с. 276].

Незважаючи на закріплення відкритості фотографування як умови його правомірності, на практиці існують проблеми щодо притягнення до відповідальності за «приховану» зйомку. Існує думка, що відсутність в

законодавстві відповідальності за несанкціоноване фотографування є серйозним упущенням, оскільки це часто призводить до порушень прав на недоторканність приватного життя [671, с. 20]. Прихована зйомка людини може кваліфікуватися як злочин, передбачений ст. 182 КК України [254] «Порушення недоторканності приватного життя».

Можливість завдання шкоди репутації людини в результаті зйомок методом прихованої камери, безперечно, дуже висока, оскільки навіть просте безпристрасне відтворення зображення людини здатне на тлі загальної картини створити абсолютно спотворений образ людини. А якщо кадри при цьому супроводжуються відповідними коментарями, можна абсолютно змінити реальні риси людей. У подібних випадках захист права фізичних осіб на власне зображення стає рівнозначним захисту їхньої репутації [663, с. 7].

У пресі регулярно з'являються фотографії відомих осіб – артистів, політиків, спортсменів і т. п. в невигідних ракурсах, неприємних ситуаціях, які не підпадають під випадки виключень, передбачених нормами цивільного законодавства, що є втручанням у приватне життя цих осіб (фотографії отримані без згоди і плати людей, зображених на них). У даному випадку фотографування якраз є порушенням інтересів інших осіб [234, с. 25-26].

Для запобігання таємному фотографуванню в деяких країнах почали лобіювати законопроекти, що висувають технічні вимоги для виробників фотоапаратури (забезпечення її звуковим супроводом при фотографуванні чи фотоспалахом) [75; 881]. Отже, враховуючи кількість порушень у сфері приватного життя, у більшості країн світу намагаються впроваджувати технічні засоби (звукові чи світлові), за допомогою яких особу буде попереджено або поінформовано про здійснення фотографування.

По-третє, зйомка фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку у порушення спеціальних вимог, визначених нормативно-правовими актами.

Про отримання згоди фізичної особи на здійснення зйомки згадується й у деяких визначених законом випадках:

– фотографування особи, проведення кінозйомки, відеозапису, звукозапису та прослуховування співбесід особи з медичними працівниками чи іншими фахівцями при наданні їй психіатричної допомоги (вимагається отримання згоди цієї особи або її законного представника та лікаря-психіатра, який надає психіатричну допомогу) [498];

– фотографування, відео- та кінозйомка осіб, які живуть з ВІЛ, беруть участь у пов’язаних з ВІЛ-інфекцією наукових дослідженнях, випробуваннях відповідних медичних засобів і методів (тільки за їх письмовою згодою) [497];

– проведення зйомки журналістами та представниками засобів масової інформації на заходах, що організовуються органами державної влади та органами місцевого самоврядування за умови наявності відповідної акредитації [495].

2. Дії, що порушують права на інформацію про зображену особу, можуть виражатися у діях з незазначення інформації про зображену особу, за виключенням випадків, передбачених законом; у зазначенні інформації про особу всупереч її бажанню, за винятком випадків передбачених законом; у супроводженні зображення шкідливою інформацією, за виключенням випадків, передбачених законом.

Як приклад порушення права на інформацію про зображену особу можна навести реєстрацію фейкових сторінок у соціальних мережах з використанням зображення та/або імені людини.

Як звертає увагу Т.В. Юр’єва, вперше поняття «фейк» стало використовуватися стосовно соціальних мереж, і в цьому випадку воно має два значення. Фейк – це фальшива сторінка сайта або, точніше, фальшивий сайт, який створений для крадіжки персональних даних, зокрема – паролів, які в подальшому будуть використовуватися для розсилки спаму. Друге значення слова пов’язане з підробленим акаунтом, який створюється на будь-якому

сайті, де є реєстрація. Фейковий акаунт – це анкета неіснуючої людини або людини без її відома, з використанням знову ж її персональних даних [891, с. 235]. У соціальних мережах досить розповсюджені випадки неправомірної реєстрації акаунту, тобто під іменем особи, але без її відома та, відповідно, без отримання її згоди на це як відносно пересічних фізичних осіб, так і щодо фізичних осіб публічного права.

Прикладом є спір, коли бразильський полузахисник донецького футбольного клубу «Шахтар» Жадсон пред'явив позов проти соціальної мережі «orkut», створеної компанією Google. Незадоволення Жадсона викликав підроблений профіль в «orkut», нібито належний футболісту. Гравець має намір заблокувати неправомірне використання свого образу в соціальній мережі, а також вимагати компенсацію за використання підробленого профілю. У соціальний мережі «orkut» є профіль користувача під іменем Жадсон Родрігес. У розділі «про себе» зазначено, що профіль належить футболісту клубу «Шахтар». Коло інтересів користувача обмежується футболом. Користувач доволі активний у мережі, має 135 друзів. Крім того, він регулярно поновлює розділ «фотографії». Також у мережі «orkut» є товариство, присвячене Жадсону [835]. Іншим прикладом є справа про притягнення до відповідальності мешканки Мурманська за порушення недоторканності приватного життя. Після розриву стосунків зі своїм співмешканцем жінка знайшла в квартирі відеофайли еротичного змісту за участю колишнього друга, створила на сайті «ВКонтакте» сторінку з його ім'ям і розмістила на ній наявну в її розпорядженні інформацію [181]. Безперечно, такі дії є неправомірними. У подібних випадках адміністрація соціальних мереж повинна швидко реагувати на звернення користувачів щодо фейкових сторінок з метою запобігання розповсюдженню недостовірної інформації, завдання шкоди честі, гідності та ділової репутації фізичних осіб.

3. Дії, що порушують право на недоторканність зображення фізичної особи, втіленого у фотографії чи іншому художньому творі.

Як звертає увагу О.О. Ніколаєва, неузгоджене зображення зовнішності людини в спотвореному вигляді, а також перекручення зображення може болісно сприйматися як самою людиною, так і її оточенням, завдавати страждань, шкодити честі та гідність та здійснювати інший негативний вплив [381, с. 165-166]. Отже, зміна зображення людини повинна здійснюватися за її попередньої згоди або наступним схваленням.

По-перше, використання зображення зі зміною формату, розміру, кольорового рішення, фотографії чи іншого художнього твору, за виключенням випадків, передбачених законом.

Вважається, що зображення не можна обрізувати, змінювати і здійснювати з ним будь-які інші дії, в результаті яких зображення піддається змінам без згоди автора або зображеної особи. Такі корективи можуть порушити цілісність сприйняття [850, с. 58]. Найфундаментальніше питання внесення змін стосується достовірної відповідності первинній художній концепції. Хоча колоризація є найбільш драматичним прикладом [556; 813; 814], взаємовідношення технології та зміни кінотворів, що охороняються авторським правом, також виноситься на перший план такими технологічними процесами: горизонтальним кадруванням та скануванням, стисненням тимчасового масштабу/розтягування тимчасового масштабу, лексиконінгом; морфінгом; редагуванням [22, с. 248-255].

По-друге, використання зміненого (спотвореного) зображення людини, за виключенням випадків, передбачених законом.

П. Погуляєв підіймає питання щодо так званої обробки фотографії – коли фотографічне зображення людини, одержане з її згоди або у випадках, що не вимагають згоди (наприклад, при зйомці на публічному заході), змінюється до невпізнання (старіє, наділяється дефектами шкіри тощо) і в такому вигляді оприлюднюється. З одного боку, автор фотографії має те, що входить у зміст авторських прав (право на його переробку), з другого боку, виникає питання, чи не будуть порушені інтереси особи, яка зображена на спотвореній

фотографії? [430] Наслідком оприлюднення подібного результату творчості може бути порушення гідності, ділової репутації особи, спричинення моральної шкоди. Отже, наявність проблем у цій сфері має місце, і їх вирішення має здійснюватися на законодавчому рівні [234, с. 26].

В.Ю. Болочагін звертає увагу на те, що поза увагою законодавця залишається питання про недопущення умисного спотворення та розповсюдження спотвореного образу (з метою приниження гідності опонента) [55, с. 155-157]. Усілякі трансформації фотографій часто обумовлені не смисловими й естетичними завданнями, а спровоковані широкими можливостями електронних графічних редакторів. Для надання знімку більшого ефекту центральна фігура повністю або частково може відділятися від фону й обрамлятися рваним рядком. Якщо оцінити масштаби застосування прийому, то вийде негативний результат: персонаж вилучений з контексту реального життя [145, с. 75-77].

У науковій літературі висловлюються пропозиції про конкретизацію відповідальності за умисне спотворення персонального зображення, а також розповсюдження спотвореного образа (наприклад, з метою приниження гідності опонента) в суспільстві взагалі і в Інтернет-мережі зокрема, оскільки цей процес, крім надання більшої свободи вибору дій, також сприяє збільшенню шляхів втручання в особисте життя індивіда [646, с. 241].

Істотним моментом також є те, що особа має право вимагати захисту честі й гідності при спотворенні її зображення. Такий спосіб захисту прав людини може бути застосований, наприклад, якщо особа дала згоду на використання свого зображення на фотографіях, проте після обробки фотографій її зображення стало спотвореним, наприклад, у карикатурному вигляді. Подібного роду зміни зображення необхідно обумовлювати заздалегідь і отримувати згоду особи, повідомивши її про них [694, с. 55].

Порушення недоторканності твору очевидні й зустрічаються порівняно рідко. Ці порушення неприпустимі, навіть коли вони виправдовуються «суспільними» інтересами [155, с. 67-68].

Також слід звернути увагу на запобігання зловживанню правом на зображення. І.А. Крус розглядає редагування зображення за допомогою програм «фотошоп» (з метою введення в оману щодо певних властивостей або якісних характеристик особи) як форму зловживання. При цьому в якості прикладу розглядається випадок, коли при складанні резюме додається фотографія у військовому мундирі чи у мантії судді тощо, у випадку якщо відповідні посади особа не займала [256, с. 137-139]. У судовій практиці зустрічаються приклади оспорювання правомірності дій, що характеризуються явними ознаками монтажу, а саме: замальованим обличчям та верхнім одягом позивача, внаслідок чого складається враження про відсутність зображення позивача на знімку [598; 755; 824], спотвореним зображенням людини, яка абсолютно не схожа на позивача [189].

Становить інтерес також дослідження законодавства та юридичної практики зарубіжних країн щодо порушення недоторканності зображення. Наприклад, французькі законодавці вирішили вимагати від рекламодавців супроводжувати фотографії підписами про те, що зображення поліпшене за допомогою комп'ютерної обробки. Повсюдне використання ретуші привело до того, що споживачі постійно бачать поліпшених людей, продукти і місця, тобто бачать власну недосконалість. Так, за даними видання, новий законопроект змусить рекламодавців друкувати відретушовані зображення з підписом «Фотографія відретушована зі змінами зовнішності зображеної людини». Порушники цього правила будуть зобов'язані заплатити штраф у розмірі 55 000 доларів або, принаймні, 50% від вартості рекламного розміщення. Відмітимо, таке нововведення вже підтримали 50 французьких депутатів. Крім того, варто зазначити, що законопроект повинен торкнутися не лише рекламників, але й

фотографів, художників і навіть виробників постерів із фотографіями політиків [89].

Також слід приймати до уваги оцифровку, котра, відповідно до судової практики, не є порушенням права на недоторканність [974].

По-третє, порушення недоторканності зображення з використанням спеціальних комп'ютерних програм створенням колажу. Першою формою побутування фотографії став фотомонтаж, під яким розуміють з'єднання фото і фото, фото і тексту, фото і малюнка. У новій формі подання фотографій, на наш погляд, важливим було те, що монтаж у згорнутій формі містив значну кількість сенсів, які необхідно було осмислити глядачеві. Без дозволу фізичної особи, яку зображено на фотографії, не можна об'єднувати дане зображення з іншим зображенням, текстом і графікою, за виключенням випадків, встановлених законом. У фотоколажі, на відміну від фотомотажу, використовується випадковий матеріал, запозичений художником із масової поліграфічної продукції, тоді як для фотомонтажу фотографія знімається спеціально [831, с. 73].

4. Неправомірне використання зображення людини, яке може відбуватися як у договірних зобов'язаннях (наприклад, збільшення тиражу зображень без додаткового погодження), так і у позадоговірних зобов'язаннях без її згоди (наприклад, несанкціоноване використання форми об'єктивізації зображення у рекламі, на упаковках товарів, при наданні послуг тощо).

По-перше, неправомірне використання зображення людини у рекламі. Відносно реклами необхідно відмітити відсутність дієвого контролю над розміщенням рекламних вивісок та інформації рекламного характеру в громадських місцях. У Законі України «Про рекламу» визначені суб'єкти, що здійснюють і контроль, і штрафні санкції, яким піддається суб'єкт господарювання, але, незважаючи на це, негативна практика використання чужого зображення не припиняється. Доцільним є внесення змін до чинного законодавства про рекламу шляхом встановлення суворіших санкцій за

неправомірне використання зображення людини, а також посилення механізму контролю над інформацією рекламного характеру із зображенням людей.

На погляд деяких дослідників, неправомірне використання фотографій знаменитих людей у рекламі товарів та послуг може завдати шкоди престижу країни [46, с. 7].

Дослідження судової практики з питання правомірності використання зображення людини в рекламі дозволяє сформулювати такі висновки.

По-перше, зображення особи, яке використовується в рекламі, має бути об'єктом використання у сенсі ст. 308 ЦК України та здатним до ідентифікації з особою, яка зображена.

По-друге, видається доцільним сам факт неправомірного використання зображення особи (яке здатне до ідентифікації з особою) у рекламі визнати підставою для компенсації шкоди за аналогією з нормами законодавства про авторське право.

Доцільно посилити контроль за використанням зображення людей у рекламі та санкцій за непогоджене використання образу особи для просування або схвалення товарів або послуг.

По-друге, неправомірне використання зображення як елемента знака для товарів та послуг (торговельної марки). ЦК України розкриває поняття торговельної марки у ст. 429 як будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

Як відзначається в науковій літературі, реєстрація конкретного зображення особи в якості товарного знака дасть виключність тільки щодо використання цього образу (і схожих до ступеня змішування зображень) відносно товарів/послуг, а не щодо загального образу людини відносно будь-якого товару або послуги. Авторське право, захищаючи при цьому фотографії

зображень, тільки захищає конкретне зображення, показане на фотографії, а не загальне зображення від несанкціонованої експлуатації [927]. У практиці зарубіжних країн учені вказують на відмінності в умовах реєстрації зображень у якості знаків для товарів і послуг [963], зокрема зображень літературних персонажів [940], досліджують проблеми допустимості ведення торгівлі під чужим іменем [973], використання в знаках для товарів і послуг знаменитих людей [914], використання образу людини як основи для створення товарів и послуг [937].

В Україні серед спорів, пов'язаних з порушенням прав фізичних осіб при використанні їх зображення як знака для товарів та послуг, розглядалася справа про стягнення заборгованості за використання зображення як складового елемента знака для товарів та послуг [521]. Згодом даний договір про використання зображення позивача намагалися визнати недійсним [822].

Отже, при використанні зображення людини необхідно отримати її згоду та визначити порядок та умови виплати винагороди. Крім цього, існує залежність тривалості періоду використання марки, її цінності від особи, зображення якої використовується.

По-третє, неправомірне використання зображення людини у зовнішньому оформленні товарів та на упаковці.

Наприклад, у бельгійській судовій практиці початку минулого століття було визнано право на власне зображення у відомому процесі Пельцера. Брати Пельцери були звинувачені у вбивстві одного адвоката в Брюсселі, і відомий паноптикум Кастана виставив у себе воскові фігури обох братів. Бельгійський суд зобов'язав на прохання родичів прибрати ці фігури з музею, визнавши, що ніхто не може без дозволу оригіналу (а в разі його смерті – найближчих родичів) виставляти публічно або поширювати його зображення [246, с. 78].

Становить інтерес дослідження сучасної правозастосовчої практики. Наприклад, справи за позовом Н. Саркозі до компанії, що виробляла ляльок вуду за образом французького президента. Вища судова інстанція Парижа

відмовила президенту Франції в задоволенні позовних вимог у зв'язку з тим, що неавторизоване відтворення образу Н. Саркозі, на погляд суду, не є ні посяганням на гідність людини, ні особистими нападками. Воно вписується в дозволені рамки свободи слова і права на гумор. Паризький апеляційний суд, враховуючи особливі властивості ляльок вуду, часткового задовольнив вимоги президента та визнав, що пропозиція встромляти голки в ляльку президента дійсно може розглядатися як замах на особисту гідність, проте вимогу щодо заборони продажу іграшок визнано як непропорційну й неадекватну міру [19; 368; 712]. Якщо проаналізувати причини використання зображення президента в такому образі, можна припустити, що це реакція суспільства на недотримання Ніколя Саркозі передвиборних обіцянок та своєрідне «попередження» для нього та політики, яку він впроваджує в суспільстві.

Майже аналогічна ситуація трапилася в США, де з'явились у продажу ляльки-копії доньок Барака Обами: «Чудова Малія» (Marvelous Malia) і «Мила Саша» (Sweet Sasha). Після того як перша леді висловила невдоволення з цього приводу, визнавши, що фірма переступила межі дозволеного, компанія Ty Inc., виробник іграшок, запевнила, що імена є збігом. Але згодом, як зазначалося у періодичних електронних виданнях, замість первинних імен ляльок назвали Прекрасна Марія і Солодка Сідні. Доходи від продажів оригінальних ляльок, коли їх все ще звали Малія і Саша, будуть передані на доброчинність [505]. Подібні інциденти лише доводять те, що будь-які спроби обмежити експлуатацію імені Президента і використовування його зображення, а також членів його сім'ї практично неможливо через правовий статус Америки як демократичної держави, а також при явному величезному попиті на продукцію під брендом Barack Obama [43] (вже колищнього Президента США). У даному випадку причина створення ляльок зовсім інша – це висловлення захоплення та народної любові президенту та його родині, прагнення створити образ доступності. Науковці звертають увагу на те, що у випадку з президентом право на власне зображення охороняється від неправдивої реклами, обману або

аналогічної поведінки. Якщо ж президентові буде неприємне будь-яке комерційне використання його зображення, то він може від свого імені пред'явити претензії [947].

Ляльки можуть як безпосередньо відтворювати у собі у повному обсязі риси будь-якої людини, так і містити лише деякі характерні зовнішні риси особистості, які створюють ефект впізнаваності. Наприклад, у Норвегії розкритикували рекламну кампанію, яка зобразила в образах плюшевих ведмедиків диктаторів Адольфа Гітлера, Кім Чен Іна і Муаммара Каддафі. Норвезька серцева та легенева асоціація пояснює, що ці особистості були вибрані, щоб попередити батьків про небезпеку, яка таїться в дитячих кімнатах у вигляді пилу та може викликати астму або алергію [746]. Також існують й інші приклади проектування рис людини на зображення тварин.

Несанкціоноване використання зображень знаменитих людей викликає багато спорів. Наприклад, в Австралії несанкціоновано було використано ім'я й образ серфера Террі Фіцджеральда на футболці. Суд постановив, що компанія буде утримуватися від «відтворення або надання дозволу на відтворення в цілому або значної частини будь-якої фотографії» серфера, присудив відшкодувати збитки і витрати внаслідок порушення права на образ. Використання фотографії відомої людини може призвести до введення в оману, наприклад, коли це створює враження, що людина на фото схвалює ваш продукт, якщо насправді вона цього не робить [923].

Епічною битвою між двома титанами стилю був спор Ріанни проти Topshop, який виник внаслідок використання Topshop фотографій Ріанни з концерту на футболці. Ріанна стверджувала, що продаж її образу без її дозволу порушує її права. Topshop отримав авторське право на зображення від фотографа і вважав його використання законним. Суддя звернув увагу на відсутність законодавчо визнаного права на зображення, зокрема на управління правами на власне зображення. Незважаючи на це, рішення було винесено на користь Ріанни. В обґрунтуванні було її право на незареєстрований знак для

товарів та послуг [977]. Також у даному випадку має місце схожість з правом реклами [967]. Попри те, що права як такого у Великобританії немає, зображення знаменитостей можуть бути захищені, оскільки вони мають право на власне зображення і громадськість, ймовірно, буде обдурена, і можуть бути також претензії на товарний знак і/або порушення авторських прав. Знаменитості можуть продовжувати використовувати свій імідж, знаючи, що вони зможуть завадити іншим його використати [909]. Викладене дозволяє зробити висновок про особливу мету використання зображення людини в господарській діяльності, зокрема для просування або схвалення певних послуг або товарів суб'єкта господарювання. Найбільш продуктивним є договірне використання зображення знаменитостей для просування товарів і послуг, попри те, що іноді за таку участь виробник сплачує колосальні суми. Іноді така співпраця затягується на довгі роки, і це взаємовигідно для обох сторін. Як приклад можна навести співпрацю Майкла Джексона з компанією Пепсі. Вказана мета і зумовлює особливі умови для припинення або призупинення дії договору. Зокрема, пов'язані з якістю товару і послуг, рівнем їх продажів, поведінкою й особистими досягненнями людини, зображення якої використовується суб'єктом господарювання.

На законодавчому рівні потребує урегулювання питання відтворення образу людей у іграшках, у вигляді сувенірної продукції, у вигляді істот тощо.

Більш конкретно неправомірні дії характеризуються залежно від форми об'єктивізації зображення людини (зокрема механічної, художньої або комп'ютерно-програмної) та втілення зображення у конкретному виді носія.

5.2. Застосування деяких цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення

Право фізичної особи на власне зображення, як і будь-які інші суб'єктивні права, потребує формування дієвого механізму захисту у випадку порушення, що обумовлює доцільність дослідження системи цивільно-

правових способів захисту цивільних прав та інтересів, застосування яких буде дієвим для захисту права на власне зображення. При здійсненні захисту порушених прав та інтересів фізичних осіб одним з актуальних питань є вибір ефективних способів захисту [262]. Загальнотеоретичні питання захисту цивільних прав та інтересів були предметом численних розробок [18; 57; 424; 666; 728], що дозволяє оминути увагою визначення понять «захист цивільних прав та інтересів», «цивільно-правові способи захисту», «захист у судовому порядку» та зосередити увагу на конкретних проблемах правозастосовчої практики щодо захисту права фізичної особи на власне зображення.

Статтею 16 ЦК України визначено загальний перелік способів захисту цивільних прав та інтересів при зверненні до суду за захистом. Цей перелік не є вичерпним, тому суд може застосувати й інші способи, встановлені договором або законом. Наприклад, ст. 277 ЦК України передбачена можливість спростування поширеної недостовірної інформації, у ст. 432 ЦК України закріплені способи захисту, що застосовуються при порушенні прав інтелектуальної власності. При виборі конкретного способу потрібно посилатися на можливість його застосування, що регламентується законом або договором.

Розглядаючи зображення людини як нематеріальне благо, як результат творчої діяльності, як особисті папери, існує можливість вибору цивільно-правових способів захисту цивільних прав та інтересів при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів із зображенням людини та їх комплексного застосування.

По-перше, загальних способів захисту цивільних прав та інтересів (у випадку порушення права на зображення як нематеріальне благо), визначених у ст. 16 ЦК України, зокрема: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов’язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи

відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

По-друге, спеціальних способів захисту права інтелектуальної власності (у випадку порушення права на зображення як результат творчої праці), зокрема: застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності; вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та знищення таких товарів; вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності, або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь; застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об’єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення; опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Незважаючи на роз’яснення деяких судів, що права на обнародування та використання зображення особи не є виключними правами інтелектуальної власності, а тому до їхнього захисту можуть застосовуватися лише загальні способи захисту цивільних прав [726, с. 16], зазначена теза уявляється необ’єктивною. Не виключаються ситуації, коли зображеній особі можуть належати майнові права на форму об’єктивізації зображення, внаслідок чого можливе одночасне застосування загальних способів захисту цивільних прав та

інтересів та спеціальних способів захисту прав інтелектуальної власності. Питання щодо застосування цивільно-правових способів захисту авторських прав на фотографії та інші художні твори також були предметом численних досліджень. Науковці звертають увагу на те, що ситуація захисту прав ускладнюється розвитком технічних способів та методів фіксації та поширення інформації. Наприклад, зростанням кількості рекламних продуктів, які дозволяють значно змінювати код оригінального файлу фотографії, а також тим, що в мережі Інтернет складніше встановити правопорушника авторських прав, оскільки фігурують кілька осіб (власник сайта, власник доменного імені тощо) [830, с. 265]. Викладене свідчить про необхідність своєчасного вирішення у законодавстві питань з врахуванням швидкості розвитку наукового прогресу.

По-третє, спеціальних способів захисту інформаційних прав (у випадку якщо є посягання на зображення як об’єкт інформаційних відносин), а саме: вимагати спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України) або забороняти поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 297 ЦК України). Допускається застосування заборони розповсюдження відповідної інформації, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які готуються до випуску у світ. Суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Уявляється доцільним поширити дію ст. 297 ЦК України не тільки щодо захисту особистих немайнових прав, але й у випадку посягання на майнові права на нематеріальні блага. У науковій літературі обговорюють доцільність реформування захисту системи нематеріальних благ та ефективності застосування таких способів захисту, як: визнання судом факту порушення особистого немайнового права; публікація рішення суду про допущене порушення; припинення або заборона дій, що порушують або створюють

загрозу порушення особистого немайнового права або посягання на нематеріальне благо. Доцільність закріплення кожного з названих способів не викликає сумнівів, оскільки їх застосування здатне дієво протистояти різноманітним порушенням, поширеним у цій сфері, і забезпечити ефективніший (у порівнянні з нинішнім) захист нематеріальних благ і особистих немайнових прав фізичних осіб [349].

Деякі вчені пропонують ввести в цивільне законодавство санкції, спрямовані передусім на попередження подальших порушень, зокрема, виносити судові ухвали про зобов'язання винних принести публічне вибачення, про винесення громадського осуду або догани, про припинення дій, що загрожують праву, та ін., оскільки у ряді випадків порушене особисте право взагалі не піддається відновленню [164, с. 122; 323, с. 13-14]. Зазначена позиція є спірною, наприклад, у частині зобов'язання принести вибачення, що буде обґрунтовано при розгляді відповідного способу захисту.

У наукових дослідженнях не міститься комплексного підходу до аналізу цивільно-правових способів захисту права фізичної особи на власне зображення, а згадується про це лише в деяких роботах. Т. М. Палькіна звертає увагу на можливість застосування при захисті права фізичної особи на власне зображення таких способів захисту: визнання права на власне зображення, з метою попередження його незаконного використання без згоди зображеної особи; припинення дій, що порушують нематеріальне благо або особисте немайнове право; відшкодування збитків (у разі спричинення шкоди здоров'ю фізичної особи або поширення відомостей, що порочать честь, гідність, ділову репутацію); компенсація моральної шкоди [406, с. 71-72]. Більшість вчених звертають увагу на застосування такого способу захисту, як припинення публічного показу. Наприклад, Г. Кейснер звертав увагу, що особа, яка зображена, має право вимагати знищення примірників фото та засобів виробництва [222, с. 15]. Аналогічна позиція прослідковується й у працях інших вчених, вони пропонують вимагати заборону виходу твору у світ або

припинення його поширення [727, с. 50-51], заборону публікації іншого видання [723; с. 41-42], зняття зображення з фотовітрини, заборону демонстрації фільму, вилучення накладу газети або журналу [663, с. 31], плакатів, листівок, кадрів кіно- і телефільму, його частини, заборону їх показу [194].

Викладене свідчить про доцільність дослідження цивільно-правових способів захисту, які можна застосовувати при захисті права фізичної особи на власне зображення.

З урахуванням викладеного доцільно проаналізувати деякі цивільно-правові способи захисту права фізичної особи на власне зображення.

Самозахист права фізичної особи на власне зображення. Самозахист є одним із дієвих способів захисту цивільних прав та інтересів. Як звертає увагу О.І. Антонюк, «при обранні дій для застосування самозахисту необхідно враховувати загальні критерії правомірності самозахисту, за якими заходи самозахисту: не можуть бути заборонені законом і суперечити моральним засадам суспільства; повинні відповідати змісту права (інтересу), яке порушується (щодо порушення якого існує реальна загроза); характеру дій, якими воно порушується (створюється реальна загроза), тобто бути необхідними і достатніми для захисту; наслідкам порушення (тим, щодо настання яких існує реальна загроза)» [18]. Дослідження змісту ЦК України дає можливість визначити, що самозахист може відбуватися лише такими діями, як: припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; зміна правовідносин; припинення правовідносин; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди.

Науковцями пропонувалося в рамках здійснення самозахисту *вчинення дій щодо неможливості створення зображення*. Наприклад, як зазначає А.С. Мограбян, при затриманні особи, коли ще не пред’явлено звинувачення і невідомо, винна особа в здійсненні того або іншого діяння чи ні, її фотографують, знімають на інші матеріальні носії (відео-), ці зображення

потрапляють у засоби масової інформації без відома самої особи, що також є порушенням її права на недоторканність зовнішнього вигляду. У даному випадку єдиним способом захисту може служити тільки фізичне прикриття цієї особи від камер [359, с. 125]. Представлену позицію слід підтримати в повному обсязі.

Деякі автори піднімають питання про те, чи можливо в якості самозахисту розглядати дії, спрямовані на фізичне перешкоджання вторгненню в приватне життя. Так, нерідко трапляються випадки, коли публічні люди, помітивши, що їх фотографують без їх згоди, фізично знищують зроблені фотографії. Це питання не отримало однозначного вирішення в судовій практиці [142, с. 27-29]. З.В. Вешкурцева, розглядаючи питання про можливість застосування як способу самозахисту дій з фізичного знищення фотографій при неправомірному фотографуванні, також звертає увагу на неоднозначне його вирішення в судовій практиці. Крім того, переслідування папараці дуже часто є провокаційними діями, наслідком чого є оприлюднення реакції на неправомірне фотографування та представлення реакції як нібито побиття інших осіб тощо [85, с. 1584-1585]. При вирішенні цього питання в кожній ситуації слід враховувати запропоновані О.І. Антонюком критерії самозахисту.

Крім цього, самозахист може здійснюватися завдяки власним діям зі *знищення власних зображень у мережі Інтернет або недопущення їхньої появи у мережі*. Як звертає увагу А.С. Мограбян, останнім часом дуже часто трапляються випадки незаконного використання в соціальних мережах фотографій із чужих профілів. Єдиним способом самозахисту тут є видалення своїх фотографій із мережі Інтернет, зокрема зі свого профілю [359, с. 125]. З урахуванням того, що доволі часто зображення можуть залишатися доступними навіть після видалення, можна порекомендувати взагалі їх не завантажувати.

Визнання права фізичної особи на власне зображення та визнання факту його порушення. Визнання права – один із способів захисту цивільних прав та інтересів (ст. 16 ЦК України). Визнання права застосовується у випадку

наявності спору між суб'єктами цивільних прав щодо наявності або відсутності правовідносин між сторонами і, відповідно, наявності чи відсутності цивільного права і цивільного обов'язку. Необхідність застосування визнання права виникає у випадках, коли існування в певної особи права викликає сумнів, не підтверджується даними (документами) встановленої форми, а також суб'єктивне право оспорюється. Як спосіб захисту визнання права може бути реалізоване лише в юрисдикційному порядку, причому вимога позивача буде звернена не до позивача, а до суду, який на підставі наданих позивачем доказів офіційно встановлює наявність або відсутність у нього спірного права [175, с. 115-116].

Визнання права може супроводжуватися публічним оголошенням про існування певного права, яке здійснюється порушником або за його рахунок [106, с. 316]. Вимога про визнання права має бути адресована особі, яка заперечує або іншим чином не визнає право, порушуючи тим самим інтереси правоволодільця. Визнання права є, по суті, першочерговою вимогою для усіх подальших вимог, оскільки спрямоване на підтвердження наявності в конкретної особи виключного права на спірне зображення [214, с. 65-69].

Позов про визнання права може бути пред'явлений навіть і тоді, коли правовідносини, у зміст яких входило суб'єктивне право, про захист якого йде мова, вже припинились, але сторона заперечує факт його (права) існування в минулому. Позови про визнання ще не порушеного права (такого, що не визнається чи оспорюється) можуть пред'являтися, а відповідні вимоги позивачів повинні задовольнятися незалежно від строку позовної давності. Якщо право не порушене, перебіг строку позовної давності не починався (ст. 261 ЦК України). Коли ж суб'єктивне цивільне право вже порушене, позов про визнання права може бути пред'явлений у межах встановлених строків позовної давності, якщо тільки закон не допускає можливості захисту права в суді без обмеження строком позовної давності. Якщо суд задовольняє позовні вимоги про визнання права або іншу подібну вимогу, рішення суду зазвичай не

підлягає примусовому виконанню, оскільки виконання такого рішення суду не передбачає вчинення будь-яких дій [371, с. 74-75].

Як звертає увагу О.М. Єрмолова [169, с. 79-80], необхідність використання такого способу захисту, як визнання судом певного суб'єктивного права на нематеріальне благо, може виникнути в тих випадках, коли наявність наданого права ставиться під сумнів, оспорюється, заперечується або є реальна загроза таких дій. Як приклад К.Б. Ярошенко наводить визнання права на власне зображення з метою попередження його неправомірного використання (без згоди особи) [895, с. 83]. Зазначену думку поділяють не всі науковці. Як звертає увагу А.Б. Арзуманян, оскільки нематеріальні блага належать людині від народження, а отже, не потребують визнання, цей спосіб захисту навряд чи може застосовуватись щодо нематеріальних благ. Право на зображення на сьогодні вже має досить чітке законодавче закріплення, проте це не означає, що раніше для охорони даного права було необхідне визнання його судом. Зображення фізичної особи є різновидом інформації про фізичну особу, яка, у свою чергу, є відомостями приватного характеру. Фізична особа має право заборонити використати своє зображення в засобах масової інформації або іншим чином у силу права, що належить їй, на недоторканність приватного життя [21, с. 134]. Якщо проаналізувати зазначені позиції сторін, слід враховувати ситуації, коли зображення особи зроблено за її замовленням, але не здатне до впізнання, наприклад, внаслідок особливої художньої концепції. Безумовно, використання такого зображення в рекламі без згоди особи є порушенням її права на власне зображення. Для дієвого захисту права необхідно в судовому порядку перш за все визнати факт належності права на оспорюване зображення, а потім вже доводити факт його порушення. Визнання факту порушення права може бути основою для прийняття рішення щодо застосування інших способів захисту, зокрема компенсаційного характеру.

Відшкодування збитків та компенсація шкоди, завданої порушенням права фізичної особи на власне зображення. Як звертає увагу Р.О. Стефанчук, відшкодування шкоди – спосіб захисту цивільних прав та інтересів, метою якого є поновлення заподіяного в результаті правопорушення зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілої особи. Підставою для відшкодування шкоди є цивільне правопорушення, однак у визначених законом випадках відшкодування шкоди можливе й у разі правомірної поведінки, зокрема, у випадку заподіяння шкоди, завданої у стані крайньої необхідності. Відшкодування шкоди включає в себе два основні способи захисту: відшкодування шкоди та інші способи відшкодування майнової шкоди та відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Конкретний спосіб, на підставі якого буде здійснюватися відшкодування шкоди, обирається потерпілою особою з урахуванням характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин. Основним принципом відшкодування шкоди є повнота відшкодування, тобто шкода, яка підлягає відшкодуванню, за своїм обсягом повинна бути еквівалентною шкоді, яка завдана потерпілій особі. Однак в деяких передбачених законом або договором випадках може бути відповідальність обмежена або збільшена порівняно із завданою шкодою [702, с. 143].

Відшкодування збитків. Відповідно до ст. 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками є:

– втрати, яких особа зазнала у зв’язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

– доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Збитки визначають як грошове вираження втрачених, додатково витрачених або недоотриманих майнових благ особою внаслідок порушення

відповідного цивільного права іншою особою (зокрема стороною договірного зобов'язання), які підлягають відшкодуванню [432; 457; 701, с. 141-142]. При пред'явленні вимог позивачу слід надати розрахунок як реальних збитків, завданих внаслідок неправомірного створення та/або використання зображення людини, так і упущеної вигоди.

З врахуванням дуалістичної природи зображення, особливостей договірної конструкції з передачі прав на використання зображення людини при розрахунку упущеної вигоди слід застосовувати за аналогією норми законодавства про авторське право. Упущена вигода може розраховуватися, наприклад, виходячи з вартості потенційної, неотриманої ліцензії, яку порушник повинен був би мати [229, с. 11-12]. Справи, в яких судом при визначенні розміру компенсації враховується розмір оплати за укладеними ліцензійними договорами на використання порушених об'єктів авторського права, нерідко трапляються у практиці українських судів [568].

Розрахунок отриманої вигоди є досить складним питанням у судовій практиці й вирішується, зазвичай, виходячи або з того прибутку, який був отриманий правопорушником, або з доходу правовласника у схожих умовах (наприклад, якщо ілюстратор продав схоже зображення редакції якого-небудь видання за певну суму, то він має право розраховувати на компенсацію за незаконне використання його ілюстрацій в інших виданнях у не меншому розмірі). Закон передбачає й інший варіант захисту майнових прав автора – виплату компенсації. У цьому випадку не треба доводити розмір заподіяних збитків, що особливо важливо для особи, яка раніше не робила фінансову оцінку власних творів і не може правильно визначити вартість прав на них [580; 758; 214, с. 65-69]. Аналогічні методи слід застосовувати й при розрахунку упущеної вигоди зображеної особи при використанні зображення без її дозволу.

Компенсація завданої майнової шкоди. При здійсненні захисту права фізичної особи на власне зображення, як і в авторському праві, доцільно

запровадити застосування разового грошового стягнення (компенсації за порушення права фізичної особи на власне зображення).

Найбільш розгорнуте поняття разового грошового стягнення дав Закон України «Про авторське право і суміжні права». Пункт «г» ч. 2 ст. 52 цього Закону містить норму, за якою суд на прохання позивача може постановити рішення про виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат замість відшкодування збитків або стягнення доходу. При визначенні розміру збитків, які мають бути відшкодовані особі, права якої порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, що має авторське право і (або) суміжні права, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа. У розмір збитків, завданих особі, права якої порушено, додатково можуть бути включені судові витрати, понесені цією особою, а також витрати, зв'язані з оплатою допомоги адвоката.

У той же час у ЦК України правило про компенсацію викладено інакше. Передусім, у п. 5 ч. 2 ст. 432 ЦК України мова йде не про компенсацію замість відшкодування збитків, а про разове грошове стягнення замість відшкодування збитків. Причому розмір стягнення за ЦК України визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, які мають істотне значення.

Сутність цього способу захисту полягає в тому, що з урахуванням всіх обставин порушення судами визначається розмір одноразового компенсаційного стягнення при порушенні права інтелектуальної власності. Тобто в даному випадку не передбачається відшкодування в повному обсязі завданої шкоди за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності (не відшкодовуються збитки та неотриманий прибуток). При визначенні розміру компенсації, яка має бути виплачена замість відшкодування

шкоди або стягнення доходу, суд враховує обсяг правопорушення та умисел правопорушника.

Становить інтерес дослідження матеріалів судової практики про стягнення компенсації при порушенні авторських прав на прикладі фотографічних творів із метою аналізу визначення факторів, які впливають на визначення розміру компенсації при незаконному використанні фотографічних творів.

Перш за все при розрахунку розміру компенсації суддя звертає увагу на кількість об'єктів авторських прав, права на які порушені. При порушенні прав на один об'єкт авторського права, як правило, суддями присуджується мінімальний розмір компенсації (10 мінімальних заробітних плат) [444; 447; 542; 563; 570; 571; 605; 634; 797], але судами не завжди звертається увага щодо кількості творів, права на які порушуються [536].

По-друге, при розрахунку розміру компенсації крім кількості об'єктів авторського права, права на які було порушено, слід чітко визначити способи незаконного використання об'єктів та дії, якими порушуються права. У випадках встановлення факту багаторазовості незаконного використання, наприклад, фотографічного твору в журналі [539], зображення на конвертах для пересилання поштової кореспонденції [633], розмір компенсації може визначатися в обсязі 50 мінімальних заробітних плат. У випадку використання об'єктів авторського права як надання платної послуги, а саме: розповсюдження музичних творів у спеціальному форматі для використання в якості дзвінків для мобільних телефонів (мелодії у формі рингтонів, реалтонів), компенсація становила 20 мінімальних заробітних плат за кожне з 12 випадків неправомірного використання творів (240 мінімальних заробітних плат) [445].

По-третє, слід визначити масштаби порушення. Певний інтерес становить позиція щодо визначення розміру компенсації при використанні фотографічного твору у виробничих масштабах. У наступних двох випадках фотографічний твір було використано як зображення календаря (10 та 15

мінімальних заробітних плат із кожного з відповідачів [787]). На наш погляд, при розгляді даної справи важливо було звернути увагу саме на комерційну мету використання даного фотографічного твору та на прибуток, який отримав підприємець внаслідок такого використання.

По-четверте, слід враховувати тривалість порушення. Так, із врахуванням тривалості порушення (із доказів, які містяться у справі, – з 2005 по 2007 р. включно), умислу відповідача на порушення виключних майнових авторських та суміжних прав особи, яка ними володіє, судом була звернута увага на багаторазове рекламування Контент-провайдерних послуг з надання Контенту із застосуванням різноманітних засобів рекламування: у друкованих засобах масової інформації, у мережі Інтернет, що збільшує коло набувачів послуг відповідача по відтворенню та розповсюдженню Контенту, кількість відео, анімацій та кольорових заставок, неможливість відновлення попереднього стану, який мав місце до вчинення порушення. З урахуванням зазначених обставин суд застосував розмір компенсації в обсязі 400 мінімальних заробітних плат [561].

Аналогічним чином слід розраховувати компенсацію при порушенні права фізичної особи на власне зображення.

У законодавстві зарубіжних країн існують приклади зобов’язання особи виплачувати штраф за неправомірне використання зображення людини. Наприклад, германський закон впроваджував особливий легальний штраф («Busse») до 6000 марок (замість позову про збитки) та право вимагати передання примірників неправомірно виготовлених зображень замість їх знищення [92, с. 47]. Відповідно до Австрійського закону (від 26.12.1895 р.) про авторське право на літературні та художні твори й на фотографічні знімки, особа, яка винна у використанні портрета-фотографії особи без згоди зображеної особи, сплачує штраф у розмірі 5–100 гульденів [654, с. 239]. Розмір компенсації має визначатися судом у межах заявлених вимог залежно від характеру правопорушення, ступеня вини відповідача та інших обставин.

Зокрема, враховуються такі показники: тривалість порушення та його обсяг (одно- або багаторазове використання об’єкта авторського права); передбачуваний розмір збитків потерпілої особи; розмір доходу, отриманого внаслідок правопорушення; кількість потерпілих осіб, наміри відповідача; можливість відновлення попереднього стану та необхідні для цього зусилля тощо. Відповідні мотиви визначення розміру компенсації мають бути наведені в судовому рішенні. У випадку стягнення компенсації замість збитків або отриманого доходу суд має визначити їх масштаб (орієнтовні збитки), а не точну цифру, а саме, встановити належними засобами доведення наявність упущеної вигоди: можливої винагороди за аналогічне використання на умовах ліцензійного договору, яке або встановлювалось цим правовласником за попередніми угодами, або є усталеною практикою в даній сфері; прибуток від реалізації примірників твору із зображення людини, який прогнозувався, але не був отриманий через поширення контрафактної продукції із зображенням людини.

Зображена особа може вимагати від порушника виплати компенсації за кожен випадок неправомірного використання її зображення. Важливо мати на увазі, що компенсація підлягає стягненню судом при доведеності факту правопорушення незалежно від наявності або відсутності збитків у позивача у зв’язку з порушенням права на власне зображення.

У судовій практиці міститься приклад стягнення компенсації за незаконне використання зображення людини, але в наведеному випадку зображена особа володіла майновими правами на твір, у якому втілювалося її зображення [762].

Отже, аналіз судової практики застосування норми про компенсацію дозволяє констатувати, що, на жаль, судами при розгляді справ про захист авторських прав при визначенні розміру компенсації за неправомірне використання фотографічних творів не завжди враховуються рекомендації Верховного Суду України. Безперечно, у кожній справі судами визначається факт порушення майнових прав та яке саме порушення допущено;

досліджуються тривалість та обсяг порушень (одноразове чи багаторазове використання спірних об’єктів); кількість осіб, право яких порушено. Разом із цим судами майже не звертається увага на об’єктивні критерії, що можуть свідчити про орієнтовний розмір шкоди, завданої кожним неправомірним використанням об’єкта авторського права і (або) суміжних прав; на розмір доходу, отриманого унаслідок правопорушення; наміри відповідача. Не є одностайною позиція й щодо залежності розміру компенсації від кількості фотографічних творів, які було неправомірно використано. Розмір компенсації, яка присуджується судом, майже в усіх випадках є нижчим порівняно із сумами, заявленими позивачами. При цьому судом не аргументуються фактори та причини, які впливають на зменшення ними суми компенсації. Отже, при перегляді справ про порушення авторських прав на фотографічні твори слід звертати увагу на всебічне та повне дослідження обставин справи. Аналогічні позиції слід чітко прописати в роз’ясненнях правозастосовної практики при виробленні рекомендацій щодо здійснення захисту права фізичної особи на власне зображення. З урахуванням матеріалів судової практики можна зробити висновок, що компенсація може бути одним із дієвих способів захисту права фізичної особи на власне зображення. При цьому компенсація має свої переваги на відміну від відшкодування шкоди (не потребує чіткого розрахунку, а визначається у межах встановленої законодавцем шкали з врахуванням конкретних обставин справи).

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Щодо моральної (немайнової) шкоди [405, с. 52-53], то Конституція України передбачила право на її відшкодування (ст.ст. 32, 56, 62 та 152). Питання про поняття моральної (немайнової) шкоди на сьогодні досить актуальне. Пояснюється це таким. По-перше, це відносно новий правовий інститут, який потребує як постійних теоретичних досліджень, так і перевірки їх практикою. По-друге, на законодавчому рівні та серед науковців відсутнє єдине визначення змісту цього поняття. По-третє, незважаючи на вказане, наявність позовів про

відшкодування такого виду шкоди постійно збільшується. До того ж новітність норм про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, їх розпорошеність по різних законодавчих актах, відсутність термінологічної чіткості й визначеності в законодавстві зумовили суперечності в тлумаченні цього правового інституту [87, с. 97].

Відповідно до ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Моральна шкода полягає:

– у завданні фізичного болю та страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

– у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

– у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

– у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Слід звернути увагу на думку Р.О. Стефанчука, який визначає моральну шкоду як втрати немайнового характеру внаслідок моральних та/або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній особі протиправними діями або бездіяльністю інших осіб. Поряд із поняттям «моральна шкода» використовується поняття «немайнова шкода», основна відмінність між якими полягає в тому, що моральна шкода може бути завдана виключно фізичній особі, оскільки саме вона як біопсихосоціальна істота здатна переживати моральні та фізичні страждання; немайнова шкода – як фізичній особі, так і особі юридичній, оскільки остання, внаслідок фіктивності своєї природи, не наділена свідомістю і до таких процесів, як страждання, не здатна [703, с. 509-510].

Визначення змісту моральної (немайнової) шкоди через поняття «страждання» означає, що дії особи, яка завдала цю шкоду, повинні знайти своє

відображення у свідомості потерпілого, отже й миттєво оцінюватися свідомістю й викликати певну психічну реакцію. При цьому несприятливі зміни в охоронюваних законом благах визначаються у свідомості людини у формі негативного відчуття (фізичних страждань) або переживань (душевних страждань). Внаслідок чого продовження звичайної буденної поведінки та колишнього способу життя стає неможливим. Безумовно, що такі негативні емоції, які переживає потерпілий, у кожному окремому випадку будуть різними за глибиною, силою, тривалістю, зовнішнім проявом і зумовленими ними наслідками. Часом вони можуть досягати такого кількісного та якісного стану, що спричиняють зміни в найрізноманітніших сферах діяльності потерпілого: втрату творчого натхнення (наприклад, для людини творчої професії), нервове захворювання, депресію, втрату чи погіршення стосунків на роботі, вимушену зміну чи обмеження у виборі професії, втрату кар'єри, звичного кола спілкування, втрату чи погіршення стосунків у сім'ї тощо. Саме ці втрати, як обґрунтовано вважають фахівці, і є власне моральною (немайновою) шкодою [879, с. 8].

Н.В. Павловська виділяє такі загальні принципи компенсації моральної шкоди:

– моральна шкода компенсується в разі порушення або посягання на особисті нематеріальні блага та майнові права громадян;

– моральна шкода за загальним правилом компенсується за наявністю вини, крім випадків, передбачених законом;

– моральна шкода компенсується незалежно від відшкодування майнової шкоди, тобто як поряд із нею, так і самостійно;

– моральна шкода компенсується в грошовій формі [404, с. 8].

Інститут відшкодування моральної шкоди спрямований на захист особистих прав та інтересів фізичних осіб, а саме права на все, що індивідуалізує особу, включаючи право на зображення, право на таємницю

професійної діяльності та кореспонденції, авторські права, право на свободу пересування і вибір професії тощо [657, с. 13].

При дослідженні спорів про компенсацію моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, у науковій літературі виділяють такі підстави для компенсації.

По-перше, обнародування зображення без згоди зображеної особи. Застосовуючи аналогію з авторським правом, порушник буде притягнений до аналогічної відповідальності за неправомірне використання об'єкта авторського права – компенсації шкоди в межах встановленого законом розміру [179; 389, с. 378].

По-друге, підставою може бути неправомірне використання фотографічного твору з комерційною метою або з метою отримання прибутку [520, с. 23].

По-третє, неправомірне використання зображення, якщо воно порочить честь, гідність, ділову репутацію зображеної на ньому особи за умови, що відомості, які містяться у фотографії, не відповідають дійсності [520, с. 23; 510, с. 131].

По-четверте, якщо при поширенні зображення фізичної особи розголошується інформація, що складає таємницю особистого життя. Незважаючи на те, що дана позиція розділяється не всіма науковцями [510, с. 131], у практиці міститься безліч прикладів таких порушень [10; 884].

У законодавстві деяких країн встановлюється відповідальність за порушення права на зображення в рамках порушення права на честь і гідність людини. Наприклад, ч. 6 ст. 135 Зобов'язально-правового закону Естонії передбачається, що при визначенні відшкодування немайнової шкоди за зневагою честі особи (зокрема внаслідок неналежних оцінок цінностей або публікації невірних даних, неправомірного використання імені або зображення особи, порушення недоторканності особистого життя, зображення особи або іншого подібного порушення прав людини) суд може на додаток до

встановленого в ч. 5 врахувати необхідність вплинути на особу, яка завдала шкоду, для припинення подальшого спричинення шкоди, враховуючи при цьому матеріальне становище особи, яка завдала шкоду. Відповідно до ст. 1046 зневага честі особи, зокрема, неналежними ціннісними оцінками, невиправданим використанням імені або зображення особи, порушенням недоторканності приватного життя або іншого особистого права, є протиправною, якщо інше не встановлене законом. При встановленні протиправності повинні враховуватися вид, причина й мотив порушення, а також співвідношення між метою, що досягається шляхом порушення, і ступенем тяжкості порушення. Порушення особистого права не є протиправним, якщо порушення виправдане з урахуванням інших захищених законом благ, а також інтересів третіх осіб або громадськості. У таких випадках при встановленні протиправності слід виходити з порівняльної оцінки різних захищених благ та інтересів [976].

Вважаємо, що вказані підстави не носять вичерпного характеру, а основою для компенсації моральної шкоди має бути факт неправомірного створення або поширення зображення людини.

Слід звернути увагу на неоднозначність підходів до визначення шкали моральної шкоди й збільшувати суму компенсації за умови, коли неправомірне створення або використання зображення людини супроводжується завданням шкоди правам та інтересам фізичної особи. Наприклад, праву на честь, гідність і ділову репутацію, праву на таємницю особистого життя тощо.

І.М. Забара звертає увагу на те, що підходи до визначення моральної шкоди різняться: визначення розміру шкоди в ФРН досягається розробленою судовою практикою позицією, що ґрунтується на раніше винесених судами рішеннях по справах, пов’язаних із подібними порушеннями, у Великобританії – шляхом введення для певних категорій справ тарифної схеми для визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди, в США та Франції – переважно позицією судів. В Україні та Росії, у зв’язку з відсутністю

передбаченої законодавством методики, були розроблені методики визначення розміру компенсації моральної шкоди. Автор відмічає, що загальним підходом у методиках, які запропоновані в ФРН, Росії й Україні, є те, що вони диференціюють фізичні та моральні страждання залежно від ступеня і, вже на їх підставі, з урахуванням попередньої практики (ФРН) або за допомогою математичних формул (Україна, Росія) визначають суму відшкодування. На думку автора, позитивним у цих методиках є те, що при кваліфікації правопорушень охоплюються всі випадки порушень прав осіб і, відповідно, диференціюється ступінь можливих страждань потерпілого. При цьому І.М. Забара відмічає дискусійний характер питань застосування категорії індивідуальних особливостей потерпілого, які визначають за допомогою математичних методів. Автор зазначає, що існування методики без експертизи стану потерпілого лише обмежено може визначити реально завдану моральну (немайнову) шкоду [182].

Отже, моральна шкода внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення потребує розрахунку з врахуванням загальних положень про компенсацію моральної шкоди.

Добровільне вибачення як форма компенсації моральної шкоди, завданої порушенням права фізичної особи на власне зображення.

Звернення до матеріалів судової практики зумовлює певний інтерес до такого способу захисту прав та інтересів фізичних осіб, як покладення обов’язку принесення вибачень [277; 261]. Викликає питання позиція суду щодо правомірності та можливості застосування його в примусовому порядку.

Відповідно до ст. 19 Конституції України [237] правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, коли ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Частина 1 ст. 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Суд не має права зобов’язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій або тій формі, позаяк примусове вибачення як спосіб

захисту не передбачений у ЦК України. Втім не суперечить закону визнання судом мирової угоди, за умовами якої сторони добровільно застосовують вибачення перед потерпілим як спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації [500]. Аналогічне положення було закріплено й у роз'ясненнях органів судової влади деяких зарубіжних країн [388]. Тож при розгляді позовних вимог про зобов'язання принести вибачення позивачу суди повинні відмовляти в задоволенні позовних вимог у цій частині.

Поняття ***«вибачення»*** тлумачиться як поблажливість до кого-небудь винного, до вини; прощення за провину; прохання пробачити [730, с. 103]. Вибачення пов'язують з психологічними зусиллями людини, спрямованими на загладжування провини перед несправедливо скривдженою особою.

В юридичній літературі при дослідженні покладення обов'язку принесення вибачень як способу захисту розглядалася можливість його застосування поряд зі спростуванням відомостей, схвалювалося принесення публічного вибачення, оскільки за сформованими правилами поведінки людина повинна вибачитися перед особою, котру незаконно образила. З позицій закону таке рішення вважали правомірним, оскільки вибачення розглядали як форму спростування інформації, що обирається на розсуд суду (звісно, що вона не порушує правил закону та норм моралі) [15, с. 43; 44, с. 45; 319, с. 63], як засіб громадського впливу в боротьбі з правопорушеннями, який має право застосовувати третейський суд.

Вибачення може бути приватним і публічним. ***Публічне вибачення*** відбувається в судовому засіданні, через ЗМІ, у присутності трудового колективу тощо. Вибачення ***в приватному порядку*** може бути зроблено усно, зокрема й наодинці з позивачем або в листі до нього [318, с. 14-15].

Законодавство деяких зарубіжних країн містить такий спосіб захисту. Наприклад, у Законі про авторське право КНР (ст. 46) передбачено (поряд із забороною, відшкодуванням прямих збитків) такий спосіб захисту, як публічне вибачення, який застосовується на практиці [28, с. 80-85].

У сучасній юридичній літературі висловлюються різні думки щодо визначення природи принесення вибачень серед способів цивільно-правового захисту. Так, Г.О. Смирнова звертає увагу на невідповідність змісту конституційних норм і покладання обов'язку принесення вибачень при розгляді спору в суді про поширення відомостей, що ганьблять честь, гідність, ділову репутацію [682, с. 21]. Іншими вченими обов'язок вибачитися за поширення недостовірних відомостей, що ганьблять честь, гідність, ділову репутацію, розглядається серед несприятливих негативних наслідків особистого характеру у цивільному праві [428, с. 154-155]. Зокрема, Н.С. Ізмайлова [202, с. 23] визначає принесення винною особою публічного вибачення як один з додаткових способів захисту права на недоторканність приватного життя, перелік яких залишається відкритим. О.Е. Черновол [863, с. 10, 11, 23] обґрунтовує доцільність використання, поряд з грошовою компенсацією, інших матеріальних форм компенсації моральної шкоди, а вибачення розглядає серед загальних способів захисту цивільних прав. На її думку, вибачення не виконує функції компенсації, тому що не має матеріального змісту. К.Г. Дюбко [160] висловлює думку, що вибачення як спосіб захисту більше відповідатиме суті порушених прав і матиме вагоміше значення разом з компенсацією такої шкоди в грошовому еквіваленті. Адже в більшості випадків, на її думку, простіше компенсувати збитки в грошовому вираженні, ніж принести вибачення. С.С. Карабанов пропонує його закріпити в нормах законодавства про працю щодо трудових відносин як альтернативний моральній шкоді спосіб компенсації моральної шкоди [219, с. 99].

Отож умовно можна визначити основні підходи до визначення природи вибачення. Зокрема, вибачення розглядають як форму реалізації спростування і як самостійний спосіб захисту цивільних прав та інтересів.

Необхідно чітко розмежовувати такі цивільно-правові способи захисту, як спростування та вибачення. Т.В. Черкасова розглядає публічне вибачення як один зі способів спростування інформації [857, с. 14]. І.В. Воробйова, навпаки,

вибачення відносить до різних повідомлень, поряд з уточненням, коментарем, поправкою, які не мають юридичного значення, та відокремлює його від інших повідомлень у ЗМІ з таких підстав. Вибачення виражається в стислій формі та спрямоване на те, щоб висловити співчуття з приводу допущеної помилки. Вибачення – це акт доброї волі, здійснення якого залежить від морально-етичних настанов [94, с. 65]. Спростування полягає в повідомленні про невідповідність дійсності, але не в проханні пробачити [146, с. 69].

Право на спростування недостовірної інформації згідно зі ст. 277 ЦК України має фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї такої недостовірної інформації.

Поняття недостовірної інформації означає інформацію, що не відповідає дійсності. Цивільно-правове поняття спростування має конституційно-правове закріплення. Так, ч. 4 ст. 32 Конституції України гарантує право кожного на спростування недостовірної інформації стосовно себе та членів своєї сім'ї. Специфіка цього способу захисту полягає в особливостях тих благ, які підлягають захисту, а саме в їхньому немайновому характері й у тому, що їх практично неможливо повернути до того рівня, котрий існував до порушення особистих немайнових прав.

Спростування інформації – спеціальний цивільно-правовий спосіб захисту особистих немайнових прав. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на спростування інформації (ч. 1 ст. 277 ЦК України). Це право особи, стосовно якої була поширена інформація, що не відповідає дійсності чи викладена неправдиво та ображає честь, гідність і репутацію фізичної особи чи репутацію юридичної особи, вимагати від особи, яка поширила цю інформацію, поширення додаткової інформації про те, що попередня інформація є такою, що викладена неправдиво чи не відповідає дійсності. Основним принципом при здійсненні права на спростування інформації є те, що спростування інформації повинне охопити якомога більшу

кількість реципієнтів (осіб, які сприйняли попередню інформацію), в результаті чого воно повинно бути вчинено, зазвичай, аналогічним або адекватним способом до того, яким ця інформація була поширена вперше.

Підставою виникнення права на спростування інформації є юридичний факт правопорушення, до змісту протиправної поведінки якого належать:

– поширення відомостей, тобто доведення інформації до відома третьої особи будь-яким способом, за умови здатності сприйняття останньою її змісту. При цьому не вважається поширенням відомостей повідомлення їх особі, котрої вони стосуються;

– поширення відомостей про особу, з яких можна було б точно встановити, що вони стосуються конкретної особи чи, принаймні, ця особа включається до кола осіб, яких такі відомості стосуються;

– поширення відомостей недостовірних, тобто таких, що не відповідають дійсності чи викладені неправдиво. При цьому відповідно до ч. 3 ст. 277 ЦК України негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, котра її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності) [705, с. 790-791].

Спростування – це доведення неправильності, помилковості, хибності будь-чого, будь-чиїх тверджень, переконань; заперечення, відкидання будь-яких тверджень. Спростування має відбуватися, зазвичай, в ідентичній до поширення формі, а коли це неможливо чи недоцільно – в адекватній чи іншій формі, з огляду на те, що воно має бути ефективне. Крім цього, спростування обов’язково має бути здійснено чи підписано особою, яка поширила неправдиву інформацію й таким чином порушила особисті немайнові права фізичної особи. Інакше йдеться радше про інші способи захисту (відповідь, висловлювання своєї думки тощо). Спростування недостовірної інформації як спеціальний захист особистих немайнових прав фізичної особи має застосовуватися незалежно від того, була в діях заподіювача вина чи ні.

Спеціальним способом захисту фізичної особи в разі порушення її особистих немайнових прав поширенням про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації є також право на відповідь. Відмінність між поняттями «спростування» та «відповідь» суттєва. Спростування по суті є добровільним визнанням факту поширення такої інформації. У цьому разі фізична особа, права якої порушено, отримує право вимагати відшкодування збитків і компенсації моральної шкоди, тоді як відповідь таких правових наслідків не передбачає [453, с. 204-206].

Як звертає увагу Л.Ф. Сафчук, названі способи захисту цивільних прав принципово різняться за формою та функціями, котрі вони виконують. Спростування – це констатація факту поширення відомостей, що не відповідають дійсності та ганьблять особу. Передбачається, що таке повідомлення не несе жодного емоційного чи морально-етичного забарвлення, спрямовано на об'єктивну зміну громадської думки й адресоване невизначеному колу третіх осіб, серед яких була поширена інформація. Публічне вибачення спрямовано, насамперед, на згладжування душевних хвилювань постраждалої особи, тобто виконує функцію морального задоволення, і, безумовно, впливає на громадську думку. Пропонується доповнити відповідні статті цивільного законодавства такими способами захисту нематеріальних благ, як вибачення та публічне вибачення [655, с. 278-279].

Є. В. Гаврилов також погоджується, що публічні вибачення могли б стати перспективним способом захисту нематеріальних благ, але тільки щодо фізичних осіб, які можуть мати почуття гідності, тобто цей спосіб виключається щодо юридичних осіб, яким не притаманна наявність честі та гідності [104, с. 66]. М.М. Малеїна також звертає увагу на можливість кваліфікації вибачення як самостійного способу захисту цивільних прав та інтересів, поряд з компенсацією моральної шкоди та спростуванням інформації,

що може бути універсальним способом захисту особистих немайнових прав [318, с. 14].

Тож у юридичній літературі досі не вироблено єдиного підходу до можливості визнання вибачення як способу захисту цивільних прав та інтересів.

Незважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не визначає вибачення як спосіб захисту прав, така міра покарання все ж таки не виключається у справах, пов'язаних із захистом честі, гідності та ділової репутації. Позицію щодо необхідності нормативного закріплення обов'язку висловити публічні вибачення, але тільки органами держави (їхніми представниками або посадовими особами) фізичній особі, обвинуваченій в здійсненні правопорушення та незаконно притягненій до юридичної відповідальності, в якості одного зі способів захисту честі та гідності пропонують О.І. Цибулевська та О.В. Власова [88, с. 59-65; 851, с. 125].

У науковій літературі висловлюється думка, зокрема К. А. Долгополовим, що зобов'язання неповнолітнього вибачитися є одним з можливих способів загладжування шкоди як примусовий захід виховного характеру [158, с. 83-85]. Але такі заходи передбачались серед інших при притягненні до кримінальної відповідальності. Примирення з потерпілою особою та загладжування шкоди перед суспільством – це два завдання, які вирішувалися в рамках «суду рівних». Як уже було розглянуто, ті ж завдання вирішуються в процесі кримінального судочинства щодо неповнолітніх у Німеччині та Великобританії [878, с. 8, 51, 55].

Незважаючи на різноманітність підходів до змісту поняття «вибачення», що містяться в юридичній літературі, та можливості його застосування в примусовому порядку, варто звернутися до поглядів на вибачення як спосіб захисту з позицій сучасної психології. Як звертає увагу психолог Т.П. Будякова, складності із застосуванням вибачення зумовлені специфічними властивостями, пов'язаними з його природою: квазіпримусовий характер такої міри

відповідальності (вибачення – це особисті дії, виконання яких залежить від особистості); нематеріальний характер вибачення як форми компенсації моральної шкоди зумовив труднощі в правозастосуванні, тому що найбільш поширеною доктриною в цивільному праві є визнання виключно майнового характеру цивільно-правової відповідальності, наявність різних форм вибачення в практиці людського спілкування; труднощі у визначенні кола правопорушень, де воно буде природною та прийнятною формою компенсації моральної шкоди, залежність сприйняття вибачення як форми компенсації моральних збитків для конкретної особи залежно від індивідуальних її особливостей [66, с. 103].

Якщо й дотримуватися позиції про доцільність закріплення вибачення серед способів захисту цивільних прав та інтересів, лишається незрозумілим, у яких діях воно має виражатися: через власне засмучення від скоєних неправомірних дій, через визнання своєї провини, через пояснення ситуації, що склалася, через обіцянки недопущення подібного в майбутньому, через примирення тощо. Як звертає увагу К.О. Плетньова, при вивченні різних аспектів комунікативної взаємодії лінгвісти намагаються зрозуміти, яким чином використання певних слів і фраз після вчинення дії, що завдали моральної або фізичної шкоди, приводить до виправлення ситуації. Отже, виникає цілий комплекс проблем, пов’язаних з аналізом того, що саме становить звичайні побутові комунікативні дії «вибачення», за яких обставин виникають і наскільки різноманітно використовуються в різних культурах ті мовні засоби, в семантиці яких міститься пробачливий компонент [427, с. 19].

Особа не завжди визнає свою провину та може вибачатися, супроводжуючи це такими жестами чи мімікою, що вибачення не дозволить відновити моральний стан потерпілого та, незважаючи на слова вибачення, буде свідчити про відсутність каяття у скоєному. Викладене дозволяє запропонувати можливість застосування вибачення тільки в разі добровільного примирення чи укладення мирової угоди. При цьому вибачення розглядається

як добровільні дії, що спрямовані на компенсацію моральних страждань і відновлення морального, психологічного стану потерпілого. Покладення обов'язку принести вибачення в примусовому порядку не матиме необхідного психологічного ефекту через відсутність доброї волі на ці дії.

Отже, незважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не передбачає вибачення як способу захисту цивільних прав, його застосування все ж не виключається у справах, пов'язаних з порушенням прав на нематеріальні блага.

Звертаючись до матеріалів судової практики у справах про неправомірне публічне поширення фотографій із зображенням людей, варто звернути увагу, що в більшості випадків додатковою, а іноді навіть єдиною позовною вимогою було публічне вибачення за такі дії. У більшості випадків такі вимоги задовольнялися.

Огляд наступних матеріалів судової практики у спорах про порушення прав на нематеріальні блага з ***вимогою про покладення обов'язку вибачитися*** дає підстави до таких висновків.

По-перше, зобов'язання публічно вибачитися застосовувалось як форма спростування недостовірної інформації. Залежно від кола осіб, яким вона стала відома, публічне вибачення відбувається перед невизначеним або визначеним колом фізичних осіб [530; 575; 771; 798; 802].

По-друге, зобов'язання публічно вибачитися застосовується як форма доведення до невизначеного кола осіб інформації про неправомірні дії. Ідеться про поширення інформації, що є достовірною, але має характер таємниці особистого життя чи стосується фотографій із зображенням людини, належних до особистих паперів фізичної особи.

Якщо через відтворення зовнішності вчиняється приниження доброго імені особи, остання має право вимагати заборони такого відтворення, а також вибачення, зокрема й публічного [299, с. 49-50].

Звертаючись до матеріалів судової практики, варто згадати численні неправомірні публікації фотографічних зображень людей без відповідної згоди

в ЗМІ, що кваліфікується як втручання в приватне життя, а у випадках використання зображень поряд з поширенням інформації недостовірного характеру – порушенням права на честь, гідність і ділову репутацію. При розгляді таких справ були прийняті рішення про:

– покладення обов'язку вибачитися за публікацію фотографії без згоди позивача [779; 803];

– покладення обов'язку опублікувати статтю із зазначенням незаконності опублікування фотографії та принесенням вибачень [764];

– покладення обов'язку публічно вибачитися за незаконну публікацію фотографії до статті шляхом опублікування вибачення в цій же газеті на тій же сторінці за власні кошти [624; 778; 806].

Що стосується ЗМІ, то їхні вибачення також можуть бути опубліковані тільки в добровільному порядку [369, с. 202]. Тож рішення суду, що зобов'язує ЗМІ вибачитися, неправомірні та підлягають скасуванню [449, с. 191].

У деяких справах суд все ж звертає увагу, що такий спосіб захисту, як вибачення, не передбачено чинним законодавством України, а тому відмовляє у задоволенні позовних вимог в цій частині [567; 604; 780].

Згідно з роз'ясненнями вищих органів судової влади України, вибачення може застосовуватися тільки в разі укладення мирової угоди, тобто бути добровільним і відображати каяття осіб, які порушили права та інтереси інших осіб. У цьому сенсі правильною є постанова суду, якою було затверджено мирову угоду про вибачення [823]. Отже, саме таке вирішення конфлікту – затвердження мирової угоди про вибачення – є допустимим при встановленні факту порушення прав фізичних осіб на нематеріальні блага.

Розглянувши матеріали судових рішень, вимогою в яких було покладання обов'язку вибачитися, необхідно констатувати, що судами України у певних випадках враховується, а іноді ігнорується положення про неприпустимість покладання обов'язку вибачитися в примусовому порядку. У судовому порядку можливо лише затвердити мирову угоду чи встановити факт порушення прав

на нематеріальні блага, покладення обов'язку вибачитися в примусовому порядку не є правомірним. За своєю суттю вибачення передбачає каяття, до якого неможливо примусити людину. Крім цього, досить проблематично отримати вибачення від юридичних осіб, які не здатні на каяття, щодо яких також застосовується такий спосіб захисту. Водночас, з огляду на значення поняття «вибачення» та позицію вищих судових органів з приводу застосування вибачення як способу захисту, можливо закріпити в чинному цивільному законодавстві при порушенні прав на нематеріальні блага принесення вибачення, що здійснюється в добровільному порядку, як форму компенсації моральних страждань. Так суд зможе вирішувати тільки питання про наявність факту порушення прав на нематеріальні блага і зобов'язання здійснити матеріальну компенсацію моральної шкоди. У разі каяття чи бажання примиритися з потерпілим порушник може самостійно виявити бажання вибачитися й таким чином частково компенсувати моральні страждання, визнавши неправомірність своїх дій.

Припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення. Одним із дієвих способів захисту, який є ефективним при захисті права фізичної особи на власне зображення, є припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення [291], зокрема пред'явлення вимоги про заборону створення зображення людини та заборону його використання у майбутньому.

По-перше, заборона зйомки фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку у майбутньому може встановлюватися на підставі рішення суду та стосуватися конкретної особи. Наприклад, Лондонський суд заборонив фотографам знімати поп-зірку Лілі Аллен без її відома та згоди. Просити про це співачку змусило постійне переслідування з боку фотографів, якому вона піддавалася протягом декількох місяців. Припис суду стосується представників двох фотобанків – Matrix і Big Pictures, фотографа Дена Босіновські та інших

«особистостей, відповідальних за фотографування Аллен у публічних місцях» [710].

Обґрунтування вимог про захист від довільного фотографування можуть бути досить різноманітними. Англійській судовій практиці відомі випадки спроб перешкоджання несанкціонованому отриманню фотографій шляхом пред'явлення позовів про порушення володіння і шкідливості. У випадках, коли особа за межами свого дому постійно піддається ризику бути сфотографованою проти її волі, вважає Р. Беддард, вона може пред'явити до суду позов про порушення свободи пересування [29, с. 135-136]. На жаль, для національної судової системи не є звичним застосування на майбутнє таких способів захисту, як заборона фотографування особи, заборона наближення до певної особи. Особа звертається за захистом тільки у випадку порушення права та може отримати компенсацію, вимагати знищення контрафактних примірників творів із її зображенням тощо.

По-друге, це заборона використання зображення людини в майбутньому. Слід погодитися з Т.Б. Юсуповим у тому, що судова заборона публікації особистого зображення повинна розглядатися в якості необхідного засобу захисту прав фізичних осіб. Заборона публікації може носити постійний характер. Застосування такої заборони можливе тільки за умови подання до суду позовної заяви і прийняття судового рішення по суті. Проте заборона публікації особистого зображення може носити тимчасовий характер і застосовуватися до розгляду й вирішення справи по суті. Заборона публікації особистого зображення в якості міри по забезпеченню позову може бути визначена як встановлене судом тимчасове обмеження на відтворення образу людини і, таким чином, на доведення інформації, що міститься в ньому, до відома громадськості [892, с. 46].

В Україні, пред'являючи вимоги про припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, потрібно звернути увагу на спірність можливості застосування заборони майбутніх

публікацій твору як способу захисту на майбутнє, позаяк це не передбачено чинним цивільним законодавством. Зазвичай, суди відмовляють у задоволенні таких вимог [525; 576; 577; 578], звертають увагу на неможливість заборонити друкувати фотографії в майбутньому [800; 805] або використовувати фотографію, оскільки чинним законодавством України прямо передбачена заборона використовувати без згоди фізичної особи її зображення (ч. 3 ст. 308 ЦК України) [626]. Беручи до уваги наявність зазначеної норми, досить незвичним видається рішення, яким зобов'язано відповідача не розповсюджувати та публічно не показувати будь-які фотознімки, на яких зображена позивачка, без згоди останньої [601].

Вимоги щодо припинення дій, що створюють загрозу порушення права на власне зображення, за колом осіб, до яких вони заявляються, умовно можна поділити на загальні (умовні та безумовні), що встановлюються на рівні чинного законодавства відповідних країн, та індивідуальні (тільки безумовні), що встановлюються щодо конкретних фізичних осіб на підставі рішення суду. Чітке визначення таких підстав у положеннях чинного законодавства та ознайомлення з ними пересічних осіб частково запобігатиме порушенням у цій сфері. Проаналізований спосіб захисту видається доволі ефективним, але при його застосуванні в судовому порядку важливо дотримуватися балансу між правом суспільства на інформацію та правом на власне зображення, між правом на свободу творчості та правом на власне зображення.

Застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів. При застосуванні даного способу захисту суд може виносити так звану «попередню заборону».

До розгляду позову по суті суд може зобов'язати відповідача тимчасово, до винесення рішення по справі, утриматися від подальшого розповсюдження примірників твору чи іншого предмета, що містить зображення чи відомості про особу. Забезпечення позову допускається, якщо невжиття заходів

забезпечення може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду. Наприклад, якщо готується до друку стаття, а тим паче книга або інше видання, що містить відомості, які принижують позивача, суд може зобов'язати автора утриматися від публікації до рішення суду, тому що вихід книги може ускладнити спростування відомостей (легше виправити рукопис, аніж передруковувати книгу). Звісно, зазначені заходи можуть застосовуватися лише тоді, коли без них ускладнюється чи стає неможливим спростування [44, с. 48].

При публікації конфіденційної інформації, крім відшкодування збитків, позивачі мають право вимагати зупинити її публікацію, наклавши попередню заборону на її опублікування. Проте судам слід ретельніше перевіряти, наскільки ця заборона справді необхідна та чи відповідає вона заявленій меті. Імовірно позивачеві можуть відмовити у накладенні попередньої заборони, якщо після публікації можна вимагати компенсації збитків. Так було у *справі Douglas Я Hello!, коли ексклюзивне право на фотозйомку весілля знаменитостей було передано іншому журналу*. Суд вирішив, що попередня заборона недоречна, тому що позивач уже відмовився від свого права на приватне життя, продавши право на публікацію фотографій іншому виданню. У такому випадку позивачі можуть отримати адекватну компенсацію через відшкодування збитків. Водночас можлива ситуація, коли інформація має справді конфіденційний характер, а її розголошення не може бути компенсовано відшкодуванням збитків. У таких випадках попередня заборона на опублікування може стати єдиним ефективним вирішенням проблеми [414, с. 94-95].

Судова заборона випуску газети, книги, кінофільму, телепередачі тощо через рішення про вилучення тиражу газети або книги діє до моменту усунення порушення права. В Україні досі застосовувалася прокурорська заборона на розповсюдження книг. Так, у Печорському суді м. Києва розглядалася позовна заява героя книги «Нарцис» В.В. Медведчука про захист честі та гідності до автора Д.В. Чобота та видавництва. Хоча весь тираж був вилучений

прокуратурою майже за 2 роки до пред'явлення вимог, відразу після порушення кримінальної справи за ст. 182 КК України [5]. В іншому випадку в місцевому суді м. Євпаторії розглядався позов С.В. Куніцина до М.І. Пурима (творчий псевдонім – Марк Агатов) про заборону розповсюдження книги «Прем'єр Куніцин і його команда» (позивач ще не знав, що весь тираж продано) [344].

Узагалі, попередні заборони є цілком звичними для більшості європейських країн. В Австрії, якщо існує конкретна підозра, що публікація є злочинною (наприклад, містить наклеп), тираж може бути конфіскований за рішенням суду. У Франції цивільні суди уповноважені вживати будь-яких кроків, спрямованих на припинення посягань на право на приватне життя. У Великобританії на публікацію конфіденційних урядових відомостей накладається постійна заборона, якщо уряд доведе, що при оприлюдненні інформації постраждають суспільні інтереси. У справі про відому книгу «Ловець шпигунів» заявники просили Європейський суд визнати англійську практику тимчасових судових заборон порушенням ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [233]. Суд відмовився зробити це, хоча й визнав, що «небезпеки, приховані в попередніх обмеженнях, вимагають дуже обережного підходу з боку суду» (справа «Обсервер і Ґардіан проти Великобританії», 1991 р.) [893, с. 13-14].

На відміну від ЦК України в Цивільному кодексі РФ [129] серед новел (при внесенні змін 23.07.2013 р.) закріплено можливість пред'являти вимоги не тільки про вилучення зображень людей у мережі Інтернет, а також про припинення чи заборону наступного їх розповсюдження (ч. 3 ст. 152^1).

Таке нововведення особливо актуальне в епоху розвитку інформаційних технологій і масового поширення випадків порушення права на зображення в мережі Інтернет. Пряме закріплення в законі конкретних способів захисту права на зображення значно спрощує подальший захист особам, чиї права порушені, тому що вони можуть посилатися на норми чинного законодавства. Введення такої норми є безсумнівним кроком уперед в історії розвитку

інституту захисту нематеріальних благ людини, зокрема, права на власне зображення [354, с. 56].

Припинення публічного використання зображення людини як спосіб захисту права на власне зображення. Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 16 ЦК України одним зі способів захисту цивільних прав та інтересів є припинення дії, що порушує право. Пунктом 3 ч. 2 ст. 432 ЦК України передбачено, що при захисті прав інтелектуальної власності суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення про вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та про знищення таких товарів. Відповідно до ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [460] також при порушенні авторських прав правоволоділець може вимагати визнання та поновлення своїх прав, зокрема й забороняти дії, що порушують авторське право й (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення, шляхом припинення розповсюдження примірників твору також.

У судовій практиці України непоодинокі приклади розгляду спорів про припинення розповсюдження художніх творів, вилучення та знищення тиражу книг, заборону їх друку у зв'язку з поширенням недостовірної інформації, порушенням права на честь, гідність, ділову репутацію тощо [533; 582]. Розглядаючи матеріали справ, пов'язаних з пред'явленням вимоги про припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій й інших художніх творів [291], варто звернути увагу, що позивачами можуть бути як особи, зображення яких міститься на фотографіях та інших художніх творах, так і особи, котрим належать авторські права на фотографії та інші художні твори.

Типовими для застосування цього способу захисту цивільних прав та інтересів є такі випадки.

1. Фотографія або інший художній твір із зображенням людини правомірно створені, особа надала згоду на його використання, але згодом

прийняла рішення про відкликання згоди. У випадках, якщо між сторонами не було укладено договір про використання зображення фізичної особи, або не було передбачено умови дострокового розірвання договору, умови дострокового припинення використання зображення, особа має право вимагати у судовому порядку припинення публічного використання фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини.

З позицій науки та практики одним з найважливіших сьогодні є питання про те, чи має людина право, дозволивши обнародування та використання яким-небудь чином власного зафіксованого в об'єктивній формі зовнішнього вигляду, передумати та відкликати (відмінити) таку згоду. Чітка відповідь на це запитання принципова задля досягнення гармонії у правовій взаємодії носіїв різних, але однакових за значенням приватних інтересів, які перетинаються щодо одного об'єкта (зображення людини) [339].

У радянській юридичній літературі деякі дослідники відстоювали позицію про неможливість зображеною особою відкликання (анулювання) згоди на опублікування, розповсюдження чи відтворення роботи (чи відповідних осіб після смерті зображеної особи) незалежно від форми її вираження [721, с. 14; 247, с. 87]. Висловлена в радянській науці думка про те, що згода, що дається зображеною особою, не може бути відкликана чи анульована правонаступником такої особи, зазнала критики з боку сучасних авторів [339]. Адже таке трактування норми обмежує право зображеного. Як вважає М.М. Малеїна, зображення в будь-який момент можна відкликати чи анулювати згоду та відшкодувати спричинені цим збитки [320; 321, с. 214-231].

У чинному ЦК України підтримується позиція про можливість відкликання згоди зображеною особою (або після її смерті колом визначених законом осіб) у будь-який момент. Відповідно до ч. 2 ст. 307 ЦК України фізична особа, що погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, що стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи

запису, відшкодовуються цією фізичною особою. Частина 1 ст. 308 ЦК України передбачає, що згода, яку дала фізична особа, зображена на фотографії чи іншому художньому творі, може бути після її смерті відкликана її дітьми, вдовою (вдівцем), а якщо їх немає, – батьками, братами та сестрами. Витрати особи, що здійснювала публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, відшкодовуються цими особами.

Формулювання згаданих статей не дають можливості чітко визначити підстави для відкликання згоди зображеною особою чи після її смерті певним колом родичів. Можливо припустити, що особа може вимагати припинення показу нібито внаслідок небажання поширення інформації про її особисте життя. Підстав відкликання згоди після смерті зображеної особи її родичами чинне законодавство не містить.

Як підкреслює В.А. Мікрюков, у сучасних реаліях стає очевидно, що безапеляційне визнання за фізичною особою права немотивовано (довільно) змінювати правовий режим власного зображення без взяття до уваги розумного інтересу власника фотографії (чи іншого об’єкта права інтелектуальної власності), який оплатив можливість використання зображення, що міститься в ній, може підірвати комерційну впевненість учасників обігу виключних прав, завдати шкоди суспільним інтересам. Водночас інтерес особи, що законно використовує будь-які результати інтелектуальної праці чи засоби індивідуалізації, розумно обмежується необхідністю дотримуватися режиму використання фіксованого (котре вони містять) зображення (що визнається особистим нематеріальним благом), визначеного зображуваною особою. Проте також резонно задуматися з приводу необхідності забезпечення (в інтересах особи, котра використовує чуже зображення) стабільності меж такого режиму. Створюючи або придбаваючи який-небудь придатний до обігу об’єкт інтелектуальної власності, що містить зображення людини, особа має отримувати розумну комерційну впевненість і не залежати від свавілля зображуваного [339].

Така ситуація є невигідною для більшості суб'єктів творчої діяльності, тому що при відкликанні згоди можуть бути недоступними для використання не тільки певні фотографії, а й цілі колекції фотографій, кінофільми, на створення яких були потрачені не тільки матеріальні ресурси, але й безліч часу та натхнення не лише творця, але й усієї творчої команди.

Нормами ЦК України передбачено, що особами, які відкликають згоду, відшкодовуються витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису. На нашу думку, ця ситуація досить несправедлива щодо фотографів або інших осіб, які використовують зображення.

Автори одного з коментарів до ЦК України при тлумаченні зазначених норм наводять такий приклад. Фотографом була підготовлена виставка, деякі з фотографій якої фіксують зображення людини та публічно представлені за попереднім погодженням з нею. У випадках, коли особа з будь-яких причин не хоче, щоби фотографії з її зображенням були частиною виставки, вона може вимагати припинення їх публічного показу. Безперечно, процес демонтажу відзнятого матеріалу чи виставки є доволі тривалим і працемістким. Отож з метою захисту майнових інтересів особи, котра проводила відповідні зйомки, законодавець наділяє особу, що організувала такий публічний показ, правом вимагати відшкодування всіх витрат, пов'язаних з демонтажем запису чи виставки [374, с. 500-501].

При цьому, як звертає увагу В.М. Ляшко, таке положення створює несприятливі умови для роботи журналістів, фотографів, спеціалістів у галузі реклами тощо. Таку норму буде важко застосувати на практиці, бо в законі не передбачена процедура реалізації вимоги щодо припинення публічного показу чи відкликання згоди та відшкодування понесених при цьому збитків. У випадку, якщо вимога про припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору буде заявлена особою, що позувала автору за плату, чи її родичами (після смерті), то в розмір збитків

необхідно врахувати неотримані доходи, розмір яких у більшості випадків визначити досить складно [309, с. 217-218].

Видається несправедливим таке положення чинного законодавства. На думку автора, особа має відшкодовувати не тільки витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, а ще й витрати, зроблені в процесі здійснення зйомки людини (зокрема, оренда приміщення, оплата студійних працівників, гримерів та інших витрат). Крім цього, особа повинна компенсувати моральну шкоду, завдану відкликанням згоди, позаяк у деяких випадках автор витратив зусилля та час на підготовку результату зйомки, а внаслідок відкликання згоди може скасуватися прем'єра фільму, відкриття фотографічної виставки тощо.

Безумовно, такий стан речей видається несправедливим. З метою захисту прав особи, що використовує зображення, та недопущення зловживання правом на зображення родичами померлої особи доцільно в чинному законодавстві передбачити, що згода після смерті особи може бути відкликана тільки у випадку, коли використання відбувається на порушення встановлених домовленостей, або у випадку, коли виникли інші обставини, за яких відбувається використання зображення людини (наприклад, зміна якості продукції, яку рекламувала особа, зміна ділової репутації суб'єкта господарювання тощо). У такому випадку припинення показу фотографій або інших художніх творів із зображенням людини буде розглядатись як спосіб захисту цивільних прав та інтересів, адже внаслідок порушення умов використання фотографій може бути завдана шкода честі, гідності чи діловій репутації зображеної особи. Факт зміни обставин використання зображення, втіленого у творі, повинен доводитись у судовому порядку. При цьому всі витрати, пов'язані з припиненням показу твору, повинні бути покладені на суб'єкта, що порушив зобов'язання.

В іншій ситуації, коли йдеться про безпідставне відкликання згоди на публічне використання зображення, втіленого у творі, в чинному законодавстві необхідно передбачити обов'язок особи, що здійснила відкликання,

відшкодувати витрати, пов’язані зі створенням твору із зображенням особи, з демонтажем виставки чи запису, неотриманими доходами, та компенсувати завдану моральну шкоду авторові твору.

Доцільно виробити певні ***критерії для визначення розміру компенсації,*** що може бути заявлена особою, котра організувала, наприклад, публічний показ твору. При визначенні розміру компенсації варто брати до уваги кілька моментів.

По-перше, це ***витрати, що їх зазнала особа у зв’язку з виготовленням примірника твору із зображенням людини*** (фототвір, кінофільм).

По-друге, ***потрібно визначити значення та місце спірної фотографії чи іншого твору в усій виставці***. Необхідно з’ясувати його ідейне значення у виставці, тобто якщо представлена фотографія серед інших є ідейною концепцією та без неї виставка втрачає свою цінність, актуальність, то розмір компенсації моральної шкоди є більшим, аніж у випадку, коли припинення показу фотографії жодним чином не вплине на художнє значення всієї виставки та її ідейний зміст.

По-третє, ***варто також зважати на кількість фотографій із зображенням людини, припинення публічного показу яких вимагається***. Адже для створення кожного з них фотографом була витрачена певна кількість часу, докладено творчих зусиль на втілення свого задуму. Видається доцільним, як і в авторському праві, закріпити в чинному законодавстві розмір компенсації, що може заявлятися особами у зв’язку з припиненням публічного показу художніх творів та фотографій особами, які на них зображені. При цьому, також як і в авторському праві, компенсація шкоди повинна бути альтернативним способом захисту відшкодуванню завданої шкоди. Крім цього, на розмір компенсації може впливати й мета використання, статус особи, котра зображена, та інші обставини.

Якщо в користувача немає письмового договору з автором, який дозволяє обнародувати його твір, а твір, наприклад фотографія, вперше відтворюється

шляхом друку без дозволу автора, то цей факт свідчить про порушення прав автора на обнародування твору (та права на відтворення). Автор може прийняти рішення про відкликання твору, тобто відмовитися від раніше прийнятого рішення про обнародування твору. Але при цьому автор повинен відшкодувати користувачу збитки (враховуючи упущену вигоду), яких автор завдав йому у зв'язку зі зміною свого рішення. Якщо ж твір було обнародувано, автор повинен публічно заявити про його відкликання. При цьому він може за власний рахунок вилучити з обігу раніше створені примірники твору. При створенні твору в порядку виконання службових обов'язків це правило не застосовується [314, с. 82].

2. Застосування такого способу захисту, як припинення публічного використання фотографій або інших художніх творів із зображенням людини, можливо у випадку, якщо зображення було створено та/чи використовувалося неправомірно (без згоди зображеної особи, у випадках, які не належать до вільного створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини).

Вимога про припинення використання, зокрема, публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій та інших художніх творів може заявлятися особою, котру було зображено на таких творах без її згоди, здійснено показ її зображення без відповідного погодження, крім випадків, коли це зумовлено необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб.

Такий спосіб захисту цивільних прав та інтересів авторів або осіб, зображених на творі, як припинення публічного використання фотографій, застосовувався ще століття тому. Відповідно до Закону Німеччини 1876 р. право вимагати усунення картки з вітрини та продажу стороннім особам належало виключно особі, що замовила картки. Згодом за німецьким законодавством вилучити з обігу картки уповноважена була як особа, що замовила їх, так і особа, зображена на них [367, с. 53].

При неправомірному публічному використанні фотографій або інших художніх творів з використанням зображення чи інших персональних даних фізичних осіб, окрім вимоги про стягнення компенсації моральних страждань (у випадку наявності таких), одним зі способів захисту прав є вимога припинення публічного показу фотографій чи інших художніх творів чи видалення з певних ресурсів (наприклад, Інтернет-сайта). При цьому, якщо порушник буде нести певні збитки внаслідок знищення примірників твору, в якому неправомірно відтворено фотографію, усі такі збитки покладаються лише на нього. Ця вимога заснована на положенні ч. 2 ст. 278 ЦК України, відповідно до якої, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушено в газеті, книзі, кінофільмі, телепередачі тощо, які випущені у світ, суд може заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе, вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Інформаційним листом Вищого господарського суду України від 28.03.2007 р. №01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» [471] встановлено, що за змістом приписів ст. 91 ЦК України право на заборону поширення інформації, передбачене ст. 278 ЦК України, належить не лише фізичним, але і юридичним особам, оскільки це право може бути використано суб’єктом господарювання (підприємцем) як спосіб судового захисту проти можливого поширення інформації, що шкодить його діловій репутації (п. 11).

Захист права фізичної особи на власне зображення може здійснюватися через подання позову з вимогою зняти зображення (з виставки, вітрини), вилучення тиражу (плакатів, листівок), кадрів кіно-, телефільму, заборони показу фільму, прослуховування запису, заміни зукозапису, використання чужого індивідуального образу без згоди його власника тощо, а також у порядку застосування норм законодавства про захист честі та гідності, якщо

зображення (монтаж) не відповідає дійсності чи має принизливий характер [324, с. 138].

При відтворенні та розповсюдженні фотографій чи інших художніх творів із зображенням людини та виникненні спору щодо незаконності таких дій необхідно з'ясувати, чи містять такі твори інформацію про особисте або сімейне життя. Конституція України є головним законом у нашій країні, норми якого мають пряму дію. Статтею 32 Конституції України встановлено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Звертаючись до тлумачення поняття «особисте та сімейне життя» Конституційним Судом України [589], потрібно звернути увагу, що інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та (чи) дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою і членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, котра обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави чи органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною. Отож лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації, має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших осіб, держави й органів місцевого самоврядування, а також право на збереження її в таємниці.

Якщо інформація про приватне життя людини, отримана з порушенням закону, міститься в документах, відеозаписах або на інших матеріальних носіях, вказана особа має право звернутися до суду з вимогою про ***вилучення таких носіїв*** з обігу чи їх ***знищення без будь-якої компенсації*** (очевидно, що з такою вимогою можливо звернутися лише у випадку, коли суд вже визнав факт порушення права на недоторканність приватного життя) [142, с. 27-29].

Припинення публічного показу може здійснюватися по-різному залежно від способу подання інформації. Класичним прикладом є заборона поширення примірників ЗМІ, примірників книг, з їх наступним знищенням [573]. Наприклад, журнал, який опублікував на своїй обкладинці фотографію захопленого в січні 2006 р. у полон французького єврея (викраденого та згодом закатованого до смерті етнічною бандою), був за рішенням суду вилучений з обігу. Суддя вирішив, що фото завдає душевної травми сім'ї вбитого. Крім цього, суд прийняв рішення про виплату видавцями журналу фінансової компенсації сім'ї загиблого [180]. Отже, вилучення з обігу примірнику твору, що містить фотографії із зображенням людини, є формою припинення публічного показу.

Вимога про припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій може також заявлятися суб'єктами, що володіють авторськими правами на твір, у випадку використання твору без їхньої згоди. У судовій практиці чимало прикладів застосування зазначеного способу захисту [564; 627; 839].

Щодо зображення, вимога може стосуватися не лише зобов'язання порушника прибрати спірну ілюстрацію з певного сайта чи припинити її поширення й використання іншим чином, але також відновлення зображення у початковому вигляді (якщо під час його використання було порушено право автора на недоторканність твору). При цьому зовсім неважливо, як саме порушник використовує зображення, чи лишається воно тим самим ілюстративним контентом, чи перетворюється на об'єкт іншого типу (в якусь продукцію з цим зображенням), права автора чи іншого володільця виключних авторських прав мають бути дотримані [214, с. 65-69].

Отже, вимоги про припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження публічного показу фотографій можуть пред'являтися тільки щодо порушень, які сталися [622], без вимоги щодо заборони цих дій у майбутньому. Розглядаючи вимогу про припинення публічного показу форми

об’єктивізації зображення людини, що пред’являється зображеною особою або її представниками, необхідно звернути увагу на дві типові ситуації.

По-перше, коли фотографування відбувалося зі згоди фізичної особи, а згодом за певних обставин особа вирішила відкликати рішення про публічний показ твору. При задоволенні позовних вимог автору твору чи особі, що організовувала публічний показ, компенсуються всі витрати, пов’язані з демонтажем і організацією публічного показу твору.

По-друге, коли фотографування відбувалося без згоди фізичної особи (крім випадків, коли така згода на фотографування та подальше обнародування й використання фотографій не потрібна). Особа, зображена у творі, має право вимагати компенсації завданої шкоди та припинення публічного показу фотографій. На жаль, чинне законодавство потребує вдосконалення, зокрема щодо визначення мінімального та максимального розмірів компенсації, встановлення порядку припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографій тощо. Крім цього, заборона може висуватись разом з іншими позовними вимогами автором чи особою, котрій належать авторські права, у випадку неправомірного публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії. Такий спосіб захисту досить активно застосовується в судовій практиці, але в кожному випадку за наявності спірних ситуацій у рішенні суду необхідно роз’яснювати порядок його застосування та метод здійснення. Доцільним є закріплення у матеріалах правозастосовчої практики роз’яснень щодо застосування зазначеного способу захисту права фізичної особи на власне зображення.

Опублікування рішення про захист права фізичної особи на власне зображення в засобах масової інформації. Позовні вимоги про захист цивільних прав та інтересів у певних випадках супроводжуються вимогою про опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення прав та змісту судового рішення. Даний спосіб захисту носить інформаційний характер. При цьому при публікації інформації про порушення визначають усіх учасників

спору, форми та способи порушення прав, докази, що свідчать про порушення, чиї права було порушено і які саме, а залежно від конкретного порушення прав, способи захисту, які були застосовані відносно порушника, прийняте рішення суду та інші обставини, які мають значення у справі. На наш погляд, опублікування рішення є дієвим способом захисту, тому що завдяки його застосуванню можливо розповсюдити інформацію про факт порушення та про визнання цивільних прав та інтересів.

Звертаючись до матеріалів судової практики, що ілюструють застосування цього способу захисту, можна зупинитися на справах про порушення прав на фотографії. Як правило, масштабність незаконного використання фотографій у деяких випадках (зокрема їх відтворення в календарях, зошитах, збірках та інших об'єктах авторського права) може бути значною. При доведенні порушення необхідно ознайомити всіх потенційних чи реальних покупців контрафактної продукції про порушення авторських прав. У даному випадку й звертаються до опублікування рішення в засобах масової інформації, що надає можливість поширити інформацію про порушення, що відбулось.

Публікація рішення дозволяє поширити інформацію про порушення прав. Здійснення публікації в регіональному виданні дозволило розповсюдити інформацію саме на території, де здійснювалося порушення авторських прав [591], або на території України завдяки публікації у Всеукраїнському періодичному виданні, яке саме й здійснило публікацію фотографії з порушенням прав інтелектуальної власності, наприклад, у газеті «Юридична практика» [612; 825]. Судами неоднозначно вирішується питання щодо вимоги про публікацію відомостей про порушення та змісту судового рішення у виданні «Юридична практика». При розгляді деяких справ суд звертає увагу, що в судовому порядку можна зобов'язувати публікувати таку інформацію лише спеціальні видання, метою створення яких є здійснення інформування щодо авторських прав. Усі інші видання суд не має права зобов'язувати

здійснювати будь-які публікації. Ні на вимогу сторін, ні на вимогу суду газета «Юридична практика» не зобов'язана публікувати певну інформацію, оскільки право вибору тем та конкретних судових рішень для публікації належить виключно виданню [565]. Крім цього, не виключається опублікування на Інтернет-сайтах [613].

У чинному ЦК України формулювання «опублікування» в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення є не досить вдалим. Видається доцільним замінити його на «публічне оголошення», що надає можливість й іншим чином розповсюдити інформацію про порушення в засобах масової інформації.

Враховуючи викладене уявляється доцільним узагальнити матеріали судової практики з розгляду справ про захист права фізичної особи на власне зображення з метою вироблення єдиної судової практики, що матиме не лише теоретичне, але й практичне значення.

Висновки до розділу 5

Підсумовуючи результати розгляду проблематики визначення порушення права фізичної особи на власне зображення та особливості їх доказування, можна зробити такі висновки.

При розгляді спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення, як і у інших спорах, існує ряд обставин, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір, зокрема таких обставин: визначення відповідача у справі; належної фіксації факту порушення; наведення доказів, що свідчать про впізнаваність зображеної людини; визначити дії, якими порушується право на власне зображення.

Особливу важливість до особи, права якої порушено, набуває визначення дій, якими порушуються права фізичної особи на власне зображення; дії, що

порушують права на інформацію про зображену особу; дії, що порушують недоторканність зображення людини, втіленого у фотографії чи іншому художньому творі; неправомірне використання зображення людини, яке може відбуватися як у договірних зобов'язаннях.

Охарактеризовано загальні цивільно-правові способи захисту, спеціальні способи захисту, що можуть застосовуватися як до зображення, втіленого в об'єкті інтелектуальної власності, так і до зображення як об'єкта інформаційних відносин при здійсненні цивільно-правового захисту права фізичної особи на власне зображення, зокрема: самозахист права фізичної особи на власне зображення здійснюється; відшкодування збитків, завданих порушенням права фізичної особи на власне зображення; разове грошове стягнення; компенсація моральної шкоди; вибачення в добровільному порядку як форму компенсації моральних страждань; припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, зокрема пред'явлення вимоги про заборону зйомки людини на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, що може встановлюватися на підставі рішення суду та стосуватися конкретної особи, або заборону використання зображення людини в майбутньому; припинення використання зображення.

Охарактеризовано деякі випадки застосування такого способу захисту як припинення публічного показу зображення, що може застосовуватися внаслідок договірних відносин, зокрема відкликання згоди (зображення було створено за згодою особи, правомірно використовувалося, але особа прийняла рішення про відкликання згоди на використання) або недоговірних відносин (зображення людини було створено та/або використовувалося неправомірно).

Запропоновано закріпити обов'язок особи, що здійснила відкликання, відшкодуванням витрат, пов'язаних зі створенням твору із зображенням особи, з демонтажем виставки чи запису, неотриманих доходів та компенсації завданої моральної шкоди авторові твору, правоволодільцю.

При визначенні розміру компенсації брати до уваги, зокрема, таке: витрати, що зазнала особа у зв’язку з виготовленням примірника твору із зображенням людини (фототвір, кінофільм тощо); ідейне значення та місце спірної фотографії чи іншого твору у концепції виставки або іншого заходу, де відбувається публічний показ зображення; кількість фотографій або інших художніх творів із зображенням людини, припинення публічного показу яких вимагається, що обґрунтовує доцільність запровадження компенсаційної шкали визначення розміру компенсації, у тому числі залежно від кількості творів, згода на використання яких була відкликана.

Закріплення відповідних пропозицій у чинному законодавстві дозволить частково вирішити проблеми, що виникають на практиці при здійсненні та захисті права фізичної особи на власне зображення.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені результати дисертаційного дослідження, сформульовано найбільш важливі положення та пропозиції.

1. При визначенні цивільно-правової природи права фізичної особи на власне зображення наукові підходи можна об’єднати у такі концепції: 1) розуміння права фізичної особи на власне зображення як особистого немайнового права, а саме як складової одного з законодавчо визнаних особистих немайнових прав (права на честь, гідність, ділову репутацію; права на недоторканність власного житла; права на таємницю особистого (приватного) життя; права на зовнішній вигляд; права на персональність фізичної особи) або самостійного особистого немайнового права; 2) розуміння права фізичної особи на власне зображення як майнового права, яке забезпечує охорону зображення людини поряд з правом на таємницю приватного життя; 3) розуміння права фізичної особи на власне зображення як права подвійної природи як поєднання прав майнової та немайнової природи. Наводиться аргументація у підтримку третього підходу.

Узагальнення підходів до співвідношення права інтелектуальної власності та права на власне зображення дозволяє встановити існування генетичних, функціональних зв’язків та зв’язків взаємодії права фізичної особи на власне зображення та права інтелектуальної власності на форму об’єктивізації зображення людини, які у своїй сукупності є виразом єдності регулювання відносин, що виникають при створенні та використанні форми об’єктивізації зображення людини між суб’єктами права інтелектуальної власності та особою, зображення якої об’єктивовано, або її представниками та третіми особами, зацікавленими у використанні форм об’єктивізації зображення людини та запропонувати такі концепції щодо їх співвідношення: 1) визнання права на власне зображення через авторство (співавторство) за зображеною особою – полягає у визнанні за зображеною особою майнових прав

на твір, у якому втілюється зображення особи, замість визнання за особою права на власне зображення; 2) визнання права на власне зображення через майнові права на твір – полягає у «підміні» права фізичної особи на власне зображення майновими правами на твір, у якому втілюється зображення особи; 3) визнання права фізичної особи на власне зображення правом, що обтяжує авторські права на твір, – полягає у визнанні права фізичної особи на власне зображення таким, що пов'язане з авторськими правами на твір (фотографію, портрет або інший художній твір) та є похідним, таким, що виникає з моменту створення твору та фактично блокує самостійність розпорядження твором з втіленим зображенням людини; 4) визнання права на власне зображення через суміжні права – полягає у визнанні суміжних прав за зображеною особою як такою, що є виконавцем певної ролі. Доведено, що право на власне зображення діє незалежно від прав інтелектуальної власності, якими зображена особа може бути наділена не внаслідок факту її зображення, а на підставах, встановлених законом.

Доктринальні підходи до визначення змісту права фізичної особи на власне зображення можна узагальнити у такі: «негативна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення без відповідного дозволу, за виключенням випадків, встановлених законом; «позитивна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом; «комплексна» концепція розуміння змісту права фізичної особи на власне зображення полягає у визнанні за особою права дозволяти та забороняти створення та/або використання форми об'єктивізації зображення, за виключенням випадків, встановлених законом.

Викладене дозволяє визначити право фізичної особи на власне зображення як суб'єктивне цивільне право, якому притаманні зв'язки з правами

інтелектуальної власності (органічні, функціональні та зв’язки взаємодії), подвійна природа (наявність у структурі права повноважень майнового та немайнового характеру), відсутність нерозривного зв’язку за своїм змістом з особою-носієм (тобто, можливість перебування у вільному цивільному обороті об’єкта права на власне зображення), а також спрямованість на задоволення як немайнових, так і майнових інтересів володільця зазначеного права.

2. Одним з основних понять, яким оперує законодавець при регулюванні відносин у сфері створення та/або використання фотографій та інших художніх творів з зображенням людини, є «інтерес» (ст.ст. 307, 308 ЦК України). Намагаючись встановити баланс між інтересами особи та суспільства, законодавець легітимізує інтерес фізичної особи при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів фактичним закріпленням умов охорони та підстав захисту інтересів фізичної особи при створенні та використанні фотографії чи іншого художнього твору з зображенням особи як елементів суб’єктивного цивільного права, що дозволяє припустити можливість законодавчого визнання права фізичної особи на власне зображення.

3**.** Структура права фізичної особи на власне зображення складається з правомочностей майнового та немайнового характеру, які поділяються на: 1) права на зображення, реалізація яких відбувається під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеозйомки або під час створення інших видів зображення за умови фактичного позування особи (право дозволяти або перешкоджати проведенню фото-, кіно-, теле-, відеозйомок та створення інших форм об’єктивізації зображення людини за умови її власної участі (позування), за виключенням випадків, визначених законом; право на інформацію про зображену особу); 2) права із зображення, реалізація яких відбувається під час використання створених зображень (право на використання зображення, якщо інше не передбачено законом або договором; право дозволяти використання зображення, якщо інше не передбачено законом чи договором; право перешкоджати неправомірному використанню зображення, в тому числі

забороняти таке використання, якщо інше не передбачено договором або законом; право на недоторканність зображення людини).

4. Об’єктом права фізичної особи на власне зображення є як власне зображення фізичної особи, так і зображення іншої людини, яке вже створене, або створення якого передбачається. З моменту втілення у будь-якій формі об’єктивізації, здатній перебувати у цивільному обороті, одночасно можуть виникати й авторські права на твір, у якому втілюється зображення, право власності на матеріальний примірник, права на особисті папери та інші права, зумовлені правовим режимом охорони матеріального примірника втілення зображення.

5. Співвідношення зображення людини та зовнішнього вигляду людини як цивільних категорій є підставою для розмежування цих благ та відповідно прав на них, що дозволяє визначити право на власне зображення як суб’єктивне право, що не пов’язано з правом на зовнішній вигляд. Визначення природи зовнішнього вигляду людини та зображення фізичної особи надають можливість розмежувати зазначені нематеріальні блага за такими підставами: 1) залежно від наявності зв’язку з людиною та можливості бути об’єктом цивільного обороту проявляється у тому, що зовнішній вигляд на відміну від зображення людини є невіддільним від особи носія завдяки втіленню у тілі людини, що виключає можливість його відчуження від особи, перебування у цивільному обороті, але допускає його використання (у гармонійній невіддільності від особи-носія) за цивільно-правовими договорами на відміну від зображення людини, котре існує окремо від «оригінального носія зовнішнього вигляду» і завжди втілюється в об’єктивній формі; 2) залежно від відповідності ознакам нематеріального блага відмінність проявляється у тому, що зовнішній вигляд відповідає загальним (належність особі від народження, немайновість, особистісність) та спеціальним (індивідуалізація особи, подвійна природа блага, схильність до якісних змін) ознакам особистого немайнового блага на відміну від зображення людини, якому притаманні основні

(нематеріальність, інформативність, немайновість, здатність до об’єктивізації, дуалізм, оборотоздатність), так і додаткові (наявність реальної або потенційної цінності; впізнаваність) ознаки нематеріального блага; 3) залежно від здатності до змін: ознаки зовнішнього вигляду людини володіють динамічною властивістю, формуються, змінюються внаслідок розгалуженої системи об’єктивних (існування яких не залежить від волі людини, зокрема, генетичні, екологічні, соціальні тощо) та суб’єктивних (які визначаються волею особи, зокрема, вольовий, естетичний, професійний тощо) факторів, зокрема особистісно-родинних, природних та соціальних факторів, котрі обумовлюють індивідуалізацію особи, подвійну природу блага, його біологічну та соціальну основу.

Зовнішній вигляд відрізняється від зображення тим, що у першому випадку йдеться про динамічний об’єкт (зовнішній вигляд), який постійно змінюється залежно від емоцій людини, впливу будь-яких факторів; а в другому випадку – зображення здатне до внесення змін завдяки програмам та технічним пристроям та відображає статику або динаміку зовнішнього вигляду особи іноді лише у короткий проміжок часу. Зображення людини не завжди збігається з зовнішнім виглядом у момент відтворення, адже завдяки використанню програм-редакторів можливим є створення зміненого зображення, відмінного від оригінального. Зміни у зовнішньому вигляді не вносять зміни у раніше створене зображення, аналогічно зміни у зображенні (наприклад, редагування за допомогою спеціальних програм) не вносять зміни у зовнішній вигляд людини. Фактори, що впливають на зображення людини, відрізняються від факторів, що впливають на зовнішній вигляд людини та виявляють відмінності у природі зазначених благ. Усі фактори можна систематизувати у дві групи: 1) фактори, які впливають на зображення на підготовчому етапі до його створення – це ідея представлення зображення людини, котра проявляється у художній (змістовній) концепції зображення; властивостях засобів виконання зображення; 2) на етапі виконання зображення

людини (об'єктивні умови створення зображення (місце, час та інші умови створення зображення) та суб'єктивні умови створення зображення (творче виконання (майстерність) форми об'єктивізації зображення; редагування змістовного наповнення зображення)).

Визначення поняття та ознак зовнішнього вигляду людини як особистого немайнового блага дає можливість запропонувати доповнити ст. 201 «Особисті немайнові блага» ЦК України таким особистим немайновим благом, як зовнішній вигляд фізичної особи як особисте немайнове благо, яке належить особі від народження, є невіддільним від неї, індивідуалізує особу в суспільстві через сукупність анатомічних, функціональних, соціальних та інших ознак матеріального чи нематеріального характеру, має подвійну природу (біологічну та соціальну основу), внаслідок чого схильне до якісних змін. Визначення зображення людини як нематеріального блага з особливими, притаманними йому ознаками дозволяє запропонувати доповнити главу 15 «Нематеріальні блага» ЦК України ст. 200^1 «Зображення людини». Зображенням людини є зафіксована (фото-, кіно-, теле-, відеозйомкою тощо) або відтворена (завдяки застосуванню прийомів малювання, скульптурування тощо) в об'єктивній формі, доступній для зорового, тактильного, слухового сприйняття, інформація про зовнішній вигляд людини або його деякі елементи, котра містить, зокрема, індивідуальні ознаки і характерні риси обличчя, голови й інших частин тіла, фігури людини, рухів, одягу. Включення зазначеної норми у ЦК України одночасно з доповненням переліку особистих немайнових благ у ст. 201 «Особисті немайнові блага» зовнішнім виглядом людини допоможе на законодавчому рівні підкреслити відмінність понять «зовнішній вигляд людини» та «зображення людини».

6. Зображення людини може втілюватися у різноманітних формах об'єктивізації, котрі залежно від особливостей створення (художнім, механічним або іншим способом) зумовлюють обсяг охорони, що

забезпечується дією права на власне зображення, зокрема «повної» або «обмеженої».

Особливою за правовим режимом охорони є динамічна форма об'єктивізації зображення людини у двійниках та персонажах художніх творів, коли відбувається повне або часткове використання зовнішності людини. Зображенням персонажа (як форми об'єктивізації зображення людини) є штучно створюване зображення (за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерних програм чи іншим способом) або зображення реального актора (виконавця ролі) художнього твору, яке завдяки майстерності виконання, технічним засобам, прийомам зміни зовнішності створює ефект подібності та впізнаваності прототипу персонажа завдяки наслідуванню зовнішніх рис, манери поведінки, типових рухів, характеру тощо. Узагальнено підстави для класифікації зображень персонажів залежно від: ролі, яку виконують персонажі (головні; другорядні; камео; статисти); ознаки реальності (вигадані персонажі та персонажі реальних особистостей); ступеня творчого внеску автора вигаданих персонажів (оригінальних (самобутніх), типових (загальних, стокових) персонажів та фольклорних); природи носія зовнішності персонажів реальних знаменитостей (комп'ютерні (віртуальні) образи (створені завдяки новітнім комп'ютерним технологіям) і реальні актори); відтворення зовнішності персонажів реальними акторами (використання акторами власної зовнішності без суттєвих змін, коли знаменитості виконують роль камео чи грають самих себе в історичних, автобіографічних чи інших творах); часткова зміна зовнішності, з можливістю впізнання акторів; зміна власної зовнішності до неможливості впізнання; використання акторами зовнішності чи елементів зовнішності інших осіб; використання в образі шаржованих персонажів зовнішності або елементів зовнішності інших осіб). Представлені класифікації дозволяють усесторонньо охарактеризувати персонажів твору з позиції використання власного, вигаданого або схожого зображення та враховувати це при укладанні договорів з акторами – виконавцями ролей.

Крім персонажів, зображення людини може втілюватися у зовнішньому вигляді двійників. Зображенням двійника (як форми об'єктивізації зображення людини) є створюване завдяки природньої або штучної схожості зображення людини, здатне до повної або часткової подібності та впізнаваності за елементами зовнішності, характерними рисами, наслідуваними жестами, мімікою, рухами, голосом та іншими індивідуальними особливостями. Особливості правової охорони зображення осіб-двійників визначаються залежно від виду, до якого вони належать. Двійників залежно від природи схожості можна поділити на: природних (притаманна природня схожість) і штучних (схожість яких створена штучно). Штучних двійників залежно від тривалості та методів зміни зовнішності можна поділити на таких, зовнішність яких змінилася на тривалий час завдяки хірургічному втручанню, та таких, зовнішність яких була змінена тимчасово, без хірургічного втручання (завдяки косметичним прийомам, гриму тощо). Використання рис або елементів зовнішності людини двійниками як у пародійних виступах, так і повсякденному житті є неправомірним, якщо особа усвідомлює власну схожість і (чи) свідомо змінює свій вигляд за допомогою пластичних операцій, гриму та свідомо видає себе за зображувану особу, що може викликати плутанину з оригіналом; вчиняє дії, що компрометують чи висміюють особу або мають корисливу мету, зокрема й отримує вигоду від експлуатації чужого вигляду, збагачення особи, що наслідує образ.

При дослідженні правових засад об'єктивізації зображення людини у фотографіях та інших художніх творах можна зробити висновки, що зображення людини може втілюватися у різноманітних формах об'єктивізації, котрі можна класифікувати за такими підставами: спосіб вираження; сприйняття; зв'язок оригіналу примірника форми об'єктивізації з зображенням; значення використання зображення людини; самостійність створення; ступінь творчого характеру праці автора, суб'єкт створення, значимості інформації про зображену особу; режим доступу; режим контролю за змістом; суб'єкт

встановлення правового режиму доступу; режим охорони форми об'єктивізації; спосіб, прийом та засіб об'єктивізації.

При характеристиці зображення людини у фотографіях та інших художніх творах слід враховувати особливості виду твору, в якому відбувається об'єктивізація, залежно від способів, прийомів, засобів, що застосовуються для об'єктивізації, зокрема: зображення, виконані художнім, механічним, комп'ютерно-програмним або змішаним способами. Зображення людини, виконані художнім способом, є результатом переважно творчої праці, майстерності виконання, суб'єктивного сприйняття образу особи автором зображення. Жанр твору (реалістичний, саркастичний тощо) впливає на реалістичність зображення, можливість правомірного спотворення зовнішнього вигляду людини, зокрема без її згоди (наприклад, у карикатурах, шаржах, тощо). У зображеннях, які створюються механічним способом, домінуюче місце у виконанні належить технічним засобам фіксації зображення людини, а талановитість та авторська індивідуальність особи мають важливе, але другорядне значення. У зображеннях, які створюються комп'ютерно-програмним способом, відбувається відтворення зображення людини завдяки застосуванню комп'ютерних програм. Ступінь творчої участі людини при цьому обумовлюється алгоритмом дії програми. У зображеннях, які створюються «змішаним» способом, зображення можуть бути будь-якою комбінацією художніх, механічних або комп'ютерно-програмних зображень. Запропонована класифікація дозволяє розкрити відмінності досліджуваних видів зображень залежно від таких підстав: за необхідності безпосередньої участі зображуваної особи для створення зображення; залежно від ступеня творчої участі автора форми об'єктивізації зображення людини; залежно від об'єктивності зображення людини, втіленого у формі об'єктивізації. Зазначені відмінності обумовлюють особливості регулювання відносин зі створення та використання зображень за обсягом охоронюваних інтересів зображеної особи.

Концепція «повної» охорони інтересів фізичної особи застосовується щодо механічної форми об'єктивізації зображення, при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок та при публічному показі, відтворенні, розповсюдженні або використанні іншими способами фотографій або інших художніх творів з зображенням людини, за виключенням випадків, встановлених законом. Концепція «обмеженої» охорони інтересів застосовується щодо художньої та комп'ютерно-програмної форми об'єктивізації зображення людини, зокрема, охорона здійснюється тільки при використанні створених форм об'єктивізації зображення та не поширюється у момент створення форм об'єктивізації зображення з метою недопущення обмеження права фізичної особи на свободу творчості.

7. При дослідженні об'єкта права фізичної особи на власне зображення узагальнено доктринальні підходи щодо переліку форм об'єктивізації зображення, на які поширюється дія права фізичної особи на власне зображення, а саме: консервативний підхід полягає в тому, що право на власне зображення визнається (виходячи з «букви закону») тільки щодо творів образотворчого мистецтва; класичний підхід полягає в тому, що право на власне зображення визнається щодо творів образотворчого мистецтва, результатів фото-, відео-, кіно-, телезйомки; реформаторський (прогресивний) підхід полягає в тому, що право на власне зображення визнається за будь-якими формами об'єктивізації зовнішнього вигляду людини у вигляді зображення. Підтримка реформаторського підходу обґрунтовує доцільність розширення термінології у сфері законодавчо визнаних форм об'єктивізації зображення закріпленням у цивільному законодавстві таких форм, як персонаж, двійник, карикатура, пародія, та інших з врахуванням притаманних їм особливостей.

При дослідженні об'єкта права фізичної особи на власне зображення з врахуванням можливого конфлікту прав автора форми об'єктивізації зображення людини та зображеної особи щодо негативу (або вихідних цифрових файлів з зображенням) потребують поширення дії права фізичної

особи на власне зображення як щодо форм об’єктивізації зображення, представлених у фінальних (відредагованих) матеріалах, так і щодо форми об’єктивізації вихідних матеріалів (невідредагованих цифрових файлів, негативів) з зображенням людини. Доцільно у договірному порядку визначати можливість обороту невідредагованих, вихідних форм об’єктивізації зображення людини з метою охорони інтересів як зображеної особи (адже невідредаговане зображення може виявляти недоліки шкіри тощо), так і автора форми об’єктивізації (адже сучасні технології дозволяють зміни зображення, зокрема його фон, суттєво).

8. Здійснення права фізичної особи на власне зображення відбувається самостійно або спільно (з іншими зображеними особами або правоволоділцями майнових прав на форму об’єктивізації), особисто або за допомогою представника. Здійснення права фізичної особи на власне зображення полягає у вчиненні дій з надання згоди на створення форми об’єктивізації зображення, використання, надання дозволу на використання, перешкоджання неправомірному використанню у тому числі заборони такого використання форми об’єктивізації зображення людини, за виключенням випадків, встановлених законом. Спосіб здійснення права фізичної особи на власне зображення зумовлюється формою об’єктивізації зображення людини (твором, виконанням ролі тощо), може конкретизуватися у законодавстві та обиратися особою самостійно, з врахуванням специфіки виду форми об’єктивізації зображення людини. Дуалізм зображення людини як об’єкта права завдяки втіленню інформації про зображену особу у форму об’єктивізації зумовлює виникнення різних за своєю природою інтересів та прав суб’єкта права на власне зображення та суб’єкта права на форму об’єктивізації зображення людини. Зв’язок права фізичної особи на власне зображення та права на форму об’єктивізації зображення особи свідчить про доцільність встановлення балансу інтересів завдяки спільності здійснення права зазначеними суб’єктами, якщо інше не передбачено договором між ними.

Залежно від кількості зображених осіб у формі об’єктивізації здійснення права фізичної особи може відбуватися самостійно або спільно (якщо на фотографії чи іншому художньому творі містяться зображення декількох осіб). Особливістю спільного здійснення права на власне зображення є погодження умов використання форми об’єктивізації зображення. Здійснення права фізичної особи на власне зображення може відбуватися особисто або за допомогою представника (наприклад, коли йдеться про неповнолітніх осіб, недієздатних або про договірне представництво). Слід звернути увагу на доцільність спеціальних норм охорони права на власне зображення осіб з вадами зору, недієздатних, неповнолітніх та інших осіб, для яких загальновстановлений порядок повідомлення про здійснення їх зйомки може бути незрозумілим.

9. Дія права фізичної особи на власне зображення за часом є безстроковою. Після смерті людини право на власне зображення може здійснюватися її представниками, що свідчить про доцільність доповнення переліку осіб (що здійснюють право на власне зображення після смерті особи) іншими особами, аніж родичі. Обґрунтовано, що право на власне зображення виникає з моменту народження людини та діє безстроково. Закріплення безстроковості дії цього права обумовлено випадками неправомірного комерційного використання зображення людини, у деяких випадках навіть спотвореного. Численні приклади негідного використання зображення знаменитостей через довгі роки після їх смерті демонструють безкарність виновних осіб, що відбувається внаслідок різної тривалості строків дії права на зображення в різних країнах, нечіткості норм щодо використання зображень людей в рекламі, знаках для товарів та послуг і т. п. Паралельне закріплення в законодавстві критеріїв та підстав обмеження права на власне зображення (вільного використання зображення людини) сприятиме забезпеченню прав авторів форм об’єктивізації і жодною мірою не обмежить право на свободу творчості.

Після смерті людини її представниками може здійснюватися право на власне зображення. Аналіз законодавства України, досвіду правозастосування свідчить про доцільність розширення переліку осіб (що здійснюють право на власне зображення після смерті особи) іншими особами, аніж родичі, визначені ст.ст. 307, 308 ЦК України. Також доцільно уточнити необхідність отримання одностайної згоди родичів на використання форми об'єктивізації зображення особи після її смерті. Запропоновано замість кола родичів (дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів та сестер) закріпити у законодавстві коло осіб, які є спадкоємцями зображеної особи, або осіб, які були спеціально наділені такими повноваженнями за життя зображеної особи. Реалії правозастосовчої практики свідчать про необхідність надання повноважень стороннім особам (у випадку відсутності спадкоємців або інших правоволодільців) здійснювати захист «доброї пам'яті про померлу особу» при неправомірному використанні її зображення.

10. Важливим компонентом здійснення права на власне зображення є надання дозволу на проведення фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи. Згода – волевиявлення особи на її (або особи, яку вона представляє) участь у зйомках – є однією з умов правомірності фото-, кіно-, теле- чи відеозапису фізичної особи. Бажаним є закріплення згоди у письмовому вигляді. Цивільним законодавством закріплені умови презюмування згоди фізичної особи на її зйомку, зокрема відкритість зйомки та її здійснення на певній території (вулицях) та під час проведення заходів публічного характеру (зборів, конференцій, мітингів тощо).

11. При виникненні спорів про неправомірне створення та використання зображення людини слід співвідносити відкритість та усвідомленість зйомки (як суб'єктивний критерій сприйняття відкритості дій особою, яка є об'єктом зйомки з урахуванням віку, стану здоров'я, психічного стану людини тощо). Відкритість – суб'єктивний критерій сприйняття особою, що здійснює зйомку, своїх дій, які характеризуються явністю, неприхованістю, несекретністю для

особи, яка є об’єктом зйомки. Тобто особа, яка є об’єктом зйомки, повинна усвідомлювати факт зйомки (відповідно, це суб’єктивний критерій сприйняття відкритості дій особою, яка є об’єктом зйомки). У правозастосовчій практиці, крім критерію відкритості зйомки, доцільно застосовувати критерій усвідомленості зйомки. Адже для вираження протесту проти зйомки суб’єктові, щонайменше, потрібно усвідомлювати, що здійснюють його зйомку. Про усвідомленість, на жаль, в законодавстві не йдеться. При цьому слід враховувати, що не завжди вік, стан здоров’я, психічний стан людини дозволяють усвідомлювати процес фотографування та виражати протест проти фотографування та використання фотографій чи інших художніх творів з її зображенням.

12. При виникненні спорів про неправомірне створення та використання зображення людини слід визначити місце перебування особи під час її зйомки залежно від ступеня розумних та об’єктивних сподівань усамітнитись або обмежити доступ сторонніх до подій особистого життя. До таких місць належать: 1) місця особистого користування, до яких належать туалети, роздягальні, ванні кімнати тощо. Такі місця перебування особи є найбільш чутливими в контексті незахищеності людини, а отже на їх території здійснення зйомки без згоди особи неможливо; 2) приміщення, що захищені від сторонніх осіб (так звані «захищені», «затишні», «усамітнені» місця). Враховуючи, що такі приміщення не є «найчутливішими» в контексті захисту прав особи, але все ж таки перебування у таких місцях є проявом бажання утаємничитись, необхідно отримувати згоду особи на її зйомку на території таких приміщень; 3) території, прилеглі до приміщень, захищених від сторонніх осіб, що мають «межовий статус» між громадськими місцями та місцями, захищеними від сторонніх осіб. На таких територіях дозволяється здійснення зйомки з метою охорони прав та інтересів, але забороняється несанкціоноване використання результатів зйомки; 4) громадські місця, ознакою яких є неможливість утаємничитись від сторонніх осіб. На території таких місць допускається вільне

здійснення зйомки фізичної особи, за виключенням коли власником місця встановлено спеціальну заборону на зйомку. Використання результатів зйомки повинно відповідати вимогам чинного законодавства; 5) території з особливим режимом пропуску чи функціонування, зйомка на яких регламентується спеціальними нормативно-правовими актами.

13. Законодавче формулювання статті 308 ЦК України «можливість використання фотографій та інших художніх творів, якщо особа позує за плату» доцільно змінити, адже не завжди особа «позує за плату», крім цього, необхідно передбачити для правомірності вільного використання фотографій таку підставу, як «позування відповідно до інших домовленостей». В аспекті охорони права фізичної особи на власне зображення важливим є дослідження договірних засад використання форми об'єктивізації зображення людини. Положення ст.ст. 307, 308 ЦК України в цій частині не є досконалими. Законодавче формулювання «можливість використання фотографій та інших художніх творів, якщо особа позує за плату» доцільно змінити, адже не завжди особа «позує за плату», крім цього, необхідно передбачити для правомірності вільного використання фотографій таку підставу, як «позування відповідно до інших домовленостей». Крім того у певних випадках особі, яка позує за плату, фотографії можуть не сподобатись. Тому доцільним є все ж таки укладення договору та визначення конкретних зображень, що будуть використовуватися.

14. Договір про створення та/або використання зображення людини – це двосторонній, консенсуальний, оплатний або безоплатний правочин взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків щодо права на зображення людини. Предметом договору про створення та/або використання зображення людини є права на зображення та права, що випливають з зображення, котрі повинні бути конкретизовані за ознакою виключності використання, за способом та метою використання, за територією використання зображення. Права, що не зазначені в договорі, вважаються такими, що не передані.

Об’єктом договору є форма об’єктивізації зображення людини, як така, що існує на момент укладення договору, так і така, створення якої тільки передбачається. Суб’єктами договору виступають учасники цивільних правовідносин, склад яких визначається з урахуванням конкретної форми об’єктивізації зображення (реально існуючої або потенційної) та прав на неї. Одним із суб’єктів є зображувана особа, автор або правоволоділець авторських прав, власник фотографії як особистого папера, особа, зацікавлена у використанні зображення. Вік, з якого особа може укладати договір, визначається її статусом (як автора, як зображуваної особи тощо) відповідно до чинного законодавства. Формою договору може бути (залежно від фактичних обставин) як письмова (проста, проста із додатковими вимогами, кваліфікована), так і усна. Визнається також допустимість вираження відповідної волі особи за допомогою здійснення конклюдентних дій. Винагорода може сплачуватися одноразово або частинами, залежно від розміру прибутку від використання фотографії за певний період. За аналогією з авторським правом можливо встановлення у договорі ліцензійних платежів, роялті, паушального платежу та додаткових виплат. Порядок розрахунку може бути встановлений відповідно до певних звітних періодів (наприклад, щомісячних, щоквартальних). Особливість даного договору обумовлена подвійною природою прав особи на матеріальний примірник (зокрема прав інтелектуальної власності, прав на особисті папери тощо) та прав особи, зображеної на такому творі, що обумовлює спільне здійснення прав різної правової природи зазначеними особами, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Саме дуалізм зображення дозволяє зробити висновок про спільність здійснення права на використання форми об’єктивізації з зображенням людини за взаємним погодженням зображеною особою та володільцем прав на форму об’єктивізації зображення людини.

Особливі умови договору про створення та/або використання зображення людини отримає договір у господарській діяльності, що обумовлюється метою

використання зображення людини – схваленням, підтримкою або просуванням товарів і послуг суб'єкта господарювання. Зокрема, у договорі можуть бути закріплені умови використання, пов'язані з якістю товарів та послуг, репутацією виробника (послугонадавача) або зображеною особою. Особливістю використання форми об'єктивізації зображення людини є мета використання, якою є не доведення інформації про створену форму об'єктивізації або втілене у ньому зображення, а прагнення встановити асоціативний зв'язок між особою, зображення якої використано у формі об'єктивізації суб'єктом господарювання, та товарами і послугами, які він пропонує потенційним споживачам. Використання зображення людини для схвалення, підтримки або просування товарів і послуг взаємно впливає на вартість нематеріальних активів учасників цивільного обороту (може зростати завдяки використанню репутації знаменитостей) та репутації людини, яка здійснює схвалення, підтримку або просування товарів та послуг та обумовлює взаємну вразливість, можливість завдання шкоди внаслідок неналежної поведінки контрагента. Тісний взаємозв'язок особистості та суб'єкта господарювання, який пропонує товари та послуги, обумовлює удосконалення здійснення контролю за дотриманням умов правомірності використання у рекламі зображення людини суб'єктами господарювання та відповідно посиленням відповідальності за порушення права фізичної особи на власне зображення при несанкціонованому використанні його у рекламі. Незважаючи на законодавче визначення умов та правил використання зображення людини у рекламі, як елемента знака для товарів та послуг, потребує уточнення та удосконалення питання здійснення контролю за дотриманням зазначених норм при використанні зображення людини суб'єктами господарювання. Крім цього, потребує чіткого визначення позиція законодавця щодо використання зображення людини у зовнішньому оформленні товарів.

15. Систему принципів, яких необхідно дотримуватися при вільному створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів складають

такі: 1) принцип дотримання прав інтелектуальної власності при створенні та/або використанні зображення людини – принцип, відповідно до якого, по-перше, при створенні твору з зображенням людини на основі іншого твору необхідно повідомляти про автора оригінального твору, за мотивами якого створено твір; по-друге, необхідно отримувати згоду на створення копії твору, якщо таке створення не входить у межі вільного використання твору; по-третє, зазначати інформацію про автора фотографії або іншого художнього твору з зображенням людини, якщо інше не передбачено договором або законом; 2) принцип дотримання конфіденційності інформації про особисте життя зображуваної людини – принцип, відповідно до якого неприпустимим є створення та/або використання конфіденційної інформації про приватне життя людини, отриманої засобами фото-, відео-, кінозйомки за виключенням випадків, встановлених договором або законом; 3) принцип дотримання права на честь, гідність та ділову репутацію зображуваної людини – принцип, відповідно до якого забороняється поширення зображувальної інформації про людину, що є шкідливою, зокрема негативною, недостовірною, такою, що завдає шкоди честі, гідності та діловій репутації; 4) принцип дотримання засад моральності при створенні та/або використанні зображення людини – принцип, відповідно до якого вимагається дотримання вимог законодавства щодо обороту зображувальної продукції зі шкідливою інформацією, зокрема продукції еротичного, сексуального та порнографічного характеру, продукції, пов’язаної із зображенням фізичного або психічного насильства (детальне зображення вбивства людей або тварин, спричинення каліцтв або мук, вандалізму, насолоди насильством і жорстокістю); іншої продукції, що містить негативну інформацію.

16. При виникненні спорів про правомірність вільного створення та використання зображення людини слід враховувати таку систему критеріїв: статус зображуваної людини, зокрема як пересічної особи або фізичної особи публічного права; основний об’єкт використання у зображенні; суб’єкт

інтересу, який є основним при створенні та/або використанні зображення людини; мета створення та/або використання зображення людини; спосіб створення та/або використання зображення людини; статус суб'єкта, що створює та/або використовує зображення людини.

По-перше, статус фізичної особи, зокрема як пересічної особи або фізичної особи публічного права. Характеристика фізичних осіб публічного права дозволяє запропонувати такі критерії для їх класифікації та визначення підстав набуття статусу публічної особи: за часом набуття статусу (які набули публічного статусу за час життя; які набули публічного статусу після смерті); за підставою отримання статусу публічної особи (за фактом народження; внаслідок власних зусиль; внаслідок випадкових обставин; внаслідок участі в історичних подіях та обіймання історично значущої посади); в залежності від виду професійної діяльності (політичні діячі та посадові особи, що обіймають публічні посади чи здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях; особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги; особи, котрі не обіймають зазначені раніше посади, але відіграють певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, в соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі)); за ступенем відомості (історична особа (абсолютні та відносні історичні особи); відносно публічні особи; особи, пов'язані з публічними родинними або дружніми зв'язками (родичі публічних фігур або особи, наближені до публічних фігур). Запропоновані критерії можуть бути використані при доведенні факту відомості фізичної особи при визначенні можливого ступеня впливу на суспільство, ступеня популярності особи, при визначенні розміру компенсації шкоди, завданої публічній особі зловживанням її довірою, зокрема внаслідок неправомірного використання її зображення з комерційною метою для схвалення та популяризації товарів та послуг суб'єктів господарювання, а

також з іншою метою у засобах масової інформації, при висвітленні спортивних подій та інших заходів суспільно значимого характеру.

По-друге, визначення зображення людини як основного об’єкта використання у зображенні. Запропоновано для визначення основного об’єкта використання застосовувати комплексний підхід, зокрема з’ясувати роль, що відіграє зображення особи у формі об’єктивізації зображення (при цьому зображення людини розглядається не окремо, а як елемент системи), а також з’ясувати відсоток площі, яку займає зображення у формі об’єктивізації. За умови, що зображення не є основним об’єктом використання, допускається обмеження права фізичної особи на власне зображення.

По-третє, визначення суб’єкта інтересу, який є основним при створенні та/або використанні зображення людини. Коло суб’єктів – носіїв інтересу, що виникає при створенні та/або використанні зображення людини, є ширшим за коло суб’єктів права на власне зображення та суб’єктів права на форму об’єктивізації та включає інших осіб, які зацікавлені у створенні та/або використанні форми об’єктивізації з найвищою художньою метою або з інформаційною, науковою метою за умови, що представлена у зображенні інформація є суспільно значимою.З врахуванням значного кола суб’єктів правовідносин у сфері створення та/або використання форми об’єктивізації зображення людини законодавець забезпечує охорону публічних інтересів (інтересів держави, інтересів суспільства) та приватних інтересів (інтерес автора; інтерес зображеної особи або такої, яка потенційно може бути зображеною; інтереси інших фізичних чи юридичних осіб). Незважаючи на можливий розподіл приватних інтересів відповідно до категорій зацікавлених груп: авторів, осіб, які зображені на творі або потенційно можуть бути зображені, зміст цих інтересів не є однорідним та визначається за конкретних обставин самим суб’єктом або його представником.

Наявність значного кола суб’єктів інтересу при здійсненні права фізичної особи на власне зображення дозволяє зробити висновок про доцільність

публічно-правового та приватноправового регулювання відносин, що виникають при здійсненні права фізичної особи на власне зображення.

По-четверте, мета створення та/або використання зображення людини. Створення та/або використання зображення у суспільно значимих інтересах може відбуватися з інформаційною, правоохоронною, найвищою художньою, навчальною чи науковою метою або з особистою метою, зокрема для особистих спогадів. При цьому ознакою мети є відсутність прагнення отримати прибуток як первинної мети створення та/або використання форми об'єктивізації зображення. Іноді комерційна мета може мати вторинний характер, зокрема перед усім є найвища художня (створення пародій, карикатур), навчальна чи наукова (розміщення портретів у наукових виданнях), інформаційна (опублікування чи використання іншим способом зображення людини засобами масової інформації).

По-п'яте, спосіб створення та/або використання зображення людини. Потребує законодавчого врегулювання створення та/або використання зображення поширенням у мережі Інтернет, зокрема в онлайн-трансляціях, у соціальних мережах тощо. Окремим питанням, що потребує вирішення, є врегулювання відносин з використання форм об'єктивізації зображення у соціальних мережах та отримання правової регламентації можливості репосту зображень людей, пошуку зображення людини за хештегом та інші способи поширення інформації про людину та її зображення.

По-шосте, статус суб'єкта, що створює та/або використовує зображення людини. При характеристиці статусу суб'єкта, що здійснює створення та/або використання зображення людини, слід розрізняти зокрема: спеціально уповноважених законом суб'єктів створення та/або використання форми об'єктивізації зображення людини (наприклад, посадових осіб у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків; представників засобів масової інформації з метою виконання ними покладених законом функцій для інформування громадськості про суспільно значимі події тощо); суб'єктів зі

спеціальним інформаційним статусом (представників засобів масової інформації); суб'єктів приватного права (фізичних або юридичних осіб, які не належать до державних органів або суб'єктів з інформаційним статусом); суб'єктів, наділених такими повноваженнями договором (коли можливість створення та/або використання зображення не є однією з умов договору, наприклад, кредитного); суб'єктів, які виконують професійні функції (творчі працівники, внаслідок діяльності яких з'являється художня форма об'єктивізації, яка використовується тільки з метою здійснення професійної, творчої діяльності з найвищою художньою метою); суб'єктів, не наділених спеціальним статусом, використання якими зображення відбувається не з суспільною значимістю, а найчастіше з суспільною цікавістю. При вирішенні спорів слід співвідносити статус суб'єкта, мету та інтерес, що є основою для створення та/або використання зображення людини.

17. Обставинами, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір є зокрема такі: визначення відповідача у справі – фізичної або юридичної особи, яка неправомірно використала фотографії та інші художні твори; належна фіксація факту порушення; докази, що свідчать про впізнаваність зображеної людини; дії, якими порушується право на власне зображення у договірних зобов'язаннях або у позадоговірних зобов'язаннях (неправомірне здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок фізичної особи; порушення права на інформацію про зображену особу; порушення недоторканності зображення людини, втіленого у фотографії чи іншому художньому творі).

При розгляді спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення, як і у інших спорах, існує ряд обставин, що мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Узагальнення матеріалів судової практики дозволяє звернути увагу на доцільність встановлення таких обставин: визначення відповідача у справі – фізичної або юридичної особи, яка

неправомірно використала фотографії та інші художні твори; належної фіксації факту порушення; навести докази, що свідчать про впізнаваність зображеної людини; визначити дії, якими порушується право на власне зображення.

Особливу важливість до особи, права якої порушено, набуває визначення дій, якими порушуються права фізичної особи на власне зображення, зокрема, це: 1) неправомірне здійснення фото-, відео-, теле- та відеозйомок фізичної особи, що виражаються у відкритому здійсненні фото-, відео-, теле- та відеозйомок всупереч волевиявленню фізичної особи, за виключенням випадків, передбачених законом; здійсненні фото-, відео-, теле- та відеозйомок прихованою камерою без згоди фізичної особи, за виключенням випадків, передбачених законом; зйомці фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку у порушення спеціальних вимог, визначених нормативно-правовими актами; 2) дії, що порушують права на інформацію про зображену особу, можуть виражатися у незазначенні інформації про зображену особу, за виключенням випадків, передбачених законом; у зазначенні інформації про особу всупереч її бажанню, за винятком випадків передбачених законом; у супроводженні зображення шкідливою інформацією, за виключенням випадків, передбачених законом; 3) дії, що порушують недоторканність зображення людини, втіленого у фотографії чи іншому художньому творі, котрі виражаються у використанні зображення зі зміною формату, розміру, кольорового рішення, фотографії чи іншого художнього твору, за виключенням випадків, передбачених законом; використання зміненого (спотвореного) зображення людини, за виключенням випадків, передбачених законом; порушення недоторканності зображення з використанням спеціальних комп'ютерних програм створенням колажу; 4) неправомірне використання зображення людини, яке може відбуватися як у договірних зобов'язаннях (наприклад, збільшення тиражу зображень без додаткового погодження), так і у позадоговірних зобов'язаннях без її згоди (наприклад, несанкціоноване

використання форми об’єктивізації зображення у рекламі, на упаковках товарів, при наданні послуг тощо).

18. При здійсненні цивільно-правового захисту права фізичної особи на власне зображення застосовуються як загальні цивільно-правові способи захисту, так і спеціальні способи захисту як до зображення, втіленого в об’єкті інтелектуальної власності, так і до зображення як об’єкта інформаційних відносин, зокрема: самозахист, стягнення упущеної вигоди; разового грошового стягнення (компенсації за порушення права фізичної особи на власне зображення); компенсації моральної шкоди та принесення вибачення у добровільному порядку як форми компенсації моральної шкоди; припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення; припинення використання зображення.

Самозахист права фізичної особи на власне зображення здійснюється, зокрема, вчиненням дій щодо неможливості створення зображення, знищенням власних зображень у мережі Інтернет або недопущенням їхньої появи у мережі.

Збитки, завдані внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, складаються з реальних збитків та доходів, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Упущена вигода особи вираховується з вартості потенційної неотриманої ліцензії, яку порушник повинен був би мати при використанні зображення людини.

Доцільним є впровадження у законодавстві можливості застосування такого способу захисту права фізичної особи на власне зображення, як застосування разового грошового стягнення (компенсації за порушення права фізичної особи на власне зображення). Компенсація має свої переваги на відміну від відшкодування шкоди (не потребує чіткого розрахунку, а визначається у межах встановленої законодавцем шкали з врахуванням конкретних обставин справи). Необхідно запровадити шкалу визначення компенсації залежно від статусу особи, способу та масштабів використання

форми об’єктивізації зображення людини, тривалості порушення, суб’єкта порушення, мети використання тощо.

При пред’явленні вимог про компенсацію моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення, слід враховувати загальні положення цивільного законодавства про компенсацію моральної шкоди.

Огляд судової практики свідчить про поширення застосування такого способу захисту прав та інтересів, як вибачення. Незважаючи на те, що чинне цивільне законодавство не передбачає вибачення як способу захисту цивільних прав, його застосування все ж не виключається у справах, пов’язаних з порушенням прав на нематеріальні блага. По-перше, зобов’язання публічно вибачитися застосовується як форма спростування недостовірної інформації. Залежно від кола осіб, яким вона стала відома, публічне вибачення відбувається перед невизначеним або визначеним колом осіб. По-друге, зобов’язання публічно вибачитися застосовується як форма доведення до невизначеного кола осіб інформації про неправомірні дії. Запропоновано вибачення розглядати як добровільні дії, що виражають каяття, визнання неправомірності дій, спрямовані на компенсацію моральних страждань і відновлення морального, психологічного стану потерпілого. Крім цього, досить проблематично отримати вибачення від юридичних осіб, які не здатні на каяття, щодо яких на практиці також застосовується такий спосіб захисту. Обґрунтовано недоцільність застосування зазначеного способу захисту у примусовому порядку, адже покладення обов’язку принести вибачення в примусовому порядку не матиме необхідного психологічного ефекту через відсутність доброї волі на ці дії.

Одним із дієвих способів захисту, який є ефективним при захисті права фізичної особи на власне зображення, є припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, зокрема пред’явлення вимоги про заборону зйомки людини на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, що може встановлюватися на підставі рішення суду та стосуватися конкретної

особи, або заборону використання зображення людини в майбутньому. Вимоги щодо припинення дій, що створюють загрозу порушення права на власне зображення, за колом осіб, до яких вони заявляються, умовно можна поділити на загальні (умовні та безумовні), що встановлюються на рівні чинного законодавства відповідних країн, та індивідуальні (тільки безумовні), що встановлюються щодо конкретних фізичних осіб на підставі рішення суду.

Практика застосування такого способу захисту права фізичної особи на власне зображення, як припинення використання зображення (на прикладі фотографій або інших художніх творів з зображенням людини), дозволяє визначити дві підстави застосування такого способу захисту права: по-перше, зображення було створено за згодою особи, правомірно використовувалося, але особа прийняла рішення про відкликання згоди на використання; по-друге, форма об'єктивізації зображення людини була створена та/або використовувалася неправомірно.

У першому випадку для недопущення зловживання зображеною особою або її представниками права на відкликання згоди слід запровадити підставою відкликання згоди не безпідставне бажання, а порушення встановлених домовленостей використання або у випадку, коли виникли інші обставини, за яких відбувається використання зображення людини (наприклад, зміна якості продукції, яку рекламувала особа, зміна ділової репутації суб'єкта господарювання тощо). При цьому всі витрати, пов'язані з припиненням показу твору, повинні бути покладені на суб'єкта, що порушив зобов'язання. Допоки у законодавстві існує можливість відкликання згоди на публічне використання зображення, втіленого у творі, доцільно розширити обов'язок особи, що здійснила відкликання, відшкодуванням витрат, пов'язаних зі створенням твору із зображенням особи, з демонтажем виставки чи запису, неотриманих доходів та компенсації завданої моральної шкоди авторові твору, правоволодільцю.

При визначенні розміру компенсації брати до уваги, зокрема, таке: витрати, що зазнала особа у зв'язку з виготовленням примірника твору із

зображенням людини (фототвір, кінофільм тощо); ідейне значення та місце спірної фотографії чи іншого твору у концепції виставки або іншого заходу, де відбувається публічний показ зображення (залежно від впливу припинення показу фотографії на художнє значення всієї виставки та її ідейний зміст, від цього розмір компенсації моральної шкоди може різнитися); кількість фотографій або інших художніх творів із зображенням людини, припинення публічного показу яких вимагається, що обґрунтовує доцільність запровадження компенсаційної шкали визначення розміру компенсації, у тому числі залежно від кількості творів, згода на використання яких була відкликана.

Закріплення відповідних пропозицій у чинному законодавстві дозволить частково вирішити проблеми, що виникають на практиці при здійсненні та захисті права фізичної особи на власне зображення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуліна І. Авторське право на фотографічні твори //Інтелектуальна власність. 2002. №12. С. 14–18.

2. Абдуліна І. Права інтелектуальної власності у періодичних друкованих виданнях (пресі) //Інтелектуальна власність. 2003. №5. С. 12–16.

3. Авиакомпания Ryanair выплатит 60 тыс. евро супругам Саркози [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013180 [05.02.2008; 18:15].

4. Австралийка судится с родителями из-за своих фото в соцсетях [Электронный ресурс]. URL: http://podrobnosti.ua/2131741-avstralijka-suditsja-s-roditeljami-iz-za-svoih-foto-v-sotssetjah.html [15.09.2016; 22:18].

5. Автор книги «Нарцисс» вновь признан виновным во вмешательстве в личную жизнь Медведчука [Электронный ресурс]. URL: http://korrespondent.net/ukraine/politics/101104-avtor-knigi-narciss-vnov-priznan-vinovnym-vo-vmeshatelstve-v-lichnuyu-zhizn-medvedchuka [31.08.2004; 14:58].

6. Автора найпопулярнішого портрета Обами засудили в США за порушення авторських прав [Електронний ресурс]. URL: http://ua.korrespondent.net/showbiz/1392638-avtora-najpopulyarnishogo-portreta-obami-zasudili-v-ssha-za-porushennya-avtorskih-prav [08.09.2012; 02:51].

7. Авторское право в шоу-бизнесе: нормативные акты и комментарии /авт.-сост. И.А. Силонов. М., 2001. 336 с.

8. Адиятуллина Г.М. Гражданско-правовые аспекты охраны изображения гражданина //Проблемы государства и права в исследованиях курсантов, слушателей и студентов: сб. тез. докл. и сообщ. на всерос. науч. конф. (30 апреля 2010 г.). М., 2010. С. 61–62.

9. Актеры, сыгравшие знаменитых людей [Электронный ресурс]. URL: http://placepic.ru/87687-aktery-sygravshie-znamenityh-lyudey.html. [09.12.2013].

10. Актриса С. Миллер отсудила у таблоидов 35 тыс. фунтов [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016040 [11.11.2008; 12:10].

11. Александровскій Ю.В. Авторское право. Законъ 20 марта 1911 г. Историческій очеркъ, законодательные мотивы и разъясненія. Санкт-Петербургъ, 1911. 176 с.

12. Алексей Овчинников (Aleksey Ovchinnikov) против Российской Федерации: постановление Европейского Суда по правам человека от 16 декабря 2010 г. по делу №24061/04 [Электронный ресурс]. URL:http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ARB;n=233202.

13. Англійськкій законъ 18 Апрѣля 1899 г. для упрощенія и измѣненія законовъ объ авторскомъ правѣ на художественныя произведенія //Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ /сост. Д.А. Коптевъ. Санкт-Петербургъ, 1911. С. 330–342.

14. Андросова С.А. Характеристика внешнего облика человека по его одежде (на материале арготических фразеологизмов французского языка) //Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур. Філологічні науки: матеріали XIII Міжнародної конференції /Дніпропетр. нац. ун-т ; упоряд. Л.В. Пономарьова; редкол.: І.С. Попова [та ін.]. Дніпропетровськ, 2009. С. 53–57.

15. Анисимов А.Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита. М., 1994. 79 с.

16. Анненков К. Начала русскаго гражданскаго права. Вып. 1. Санкт-Петербургъ, 1900. 247 с.

17. Антимонов Б.С., Флейшиц Е.А. Авторское право. М., 1957. 280 с.

18. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2004. 20 с.

19. Апелляционный суд вынес решение относительно кукол вуду с изображением Н. Саркози. [Електронний ресурс]. URL:http://www.yurpractika.com/ news.php?id=0016220 [01.12.2008; 14:10].

20. Апранич М.Л. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2001. 144 с.

21. Арзуманян А.Б. Нематериальные блага как объекты гражданских прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ростов-на-Дону, 2008. 201 с.

22. Арнольд П. Луцкер. Авторское право в цифровых технологиях и СМИ. М., 2005. 416 с.

23. Арутюнян Г. Право на лицо //Домашний адвокат. 2007. №4. С. 12.

24. Афанасьева Е.Г. «Добросовестнее всех» и другие добрые сказки о добросовестном использовании: дайджест 2004.02.027 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. 2004. №2. С. 86–88. Дайдж. на ст.: «Fairest of them all» and other fairy tales of fair use /D. Nimmer //Law A. Contemporary problems. Purham, 2003. Vol. 66, N1–2. P. 263–287.

25. Афанасьева Е.Г. Защита персональных данных: фундаментальное право XXI в.: сравнительное исследование: дайджест 2008.03.025 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. 2008. №3. С. 85–88. Дайдж. на ст.: García González A. La Protecciyn De Datos Personales: Derecho Fundamental Del Siglo XXI. Un estudio comparado [Electronic resource] //Boletin Mexicano De Derecho Comparado. Mexico, 2007. Septiembre-diciembre, №120. URL:http://www.juridicas.unam.mx/publica/rev/boletin/cont/120/art/art3.htm.

26. Афанасьева Е.Г. Как защитить право ребенка на собственное изображение на телевидении: дайджест 2011.03.036 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право: реферат. журн. 2011. №3. С. 110–114. Дайдж. на ст.:

Serrano Maíllo I. Cymo proteger el derecho a la propia imagen de los menores en television [Electronic resource] //Revista online especializada en derecho de la comunicación (derecom). NUEVA ÉPOCA, 2010. №2. P. 1–13. URL:http://www.derecom.com/ numeros/articulo0402.html.

27. Афанасьева Е.Г. Неприкосновенность частной жизни в общем праве: доктринальный и теоретический анализ: дайджест 2006.03.031 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. 2006. №3. С. 93–95. Дайдж. на ст.: Privacy in the common law: a doctrinal and theoretical analysis /N.A. Moreham //Law Quarterly Review. 2005. Vol. 121. P. 628–656.

28. Афанасьева Е.Г. Принесение извинений как способ защиты прав интеллектуальной собственности: уроки Китая: дайджест 2012.04.022 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. 2012. №4. С. 80–85. Дайдж. на ст.: Nguyen X.-T. Apologies as intellectual property remedies: Lessons from China [Electronic resource] //Connecticut law rev. Connecticut, 2012 Vol. 44, №3. P. 883–923. URL:http://connecticutlawreview.org/files/2012/04/11-nguyen.pdf.

29. Афанасьева Е.Г. Соблюдение прав личности при осуществлении фото- и видеосъемки: дайджест 97.02.036 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. 1997. №2. С. 133–137. Дайдж. на ст.: Beddard R.Photographs and the rights of the individual //Modern Law Review. 1995. Vol. 58, №6. P. 771–787.

30. Афанасьєва К.О. Охорона прав на фотографічні твори: історична ретроспектива //Інтелектуальна власність. 2006. №11. С. 12–14.

31. Ашетт Филипакки Ассосье (Hachette Filipacchi Associes) против Франции: постановление Европейского суда по правам человека от 14.06.2007 г. №71111/01 [Электронный ресурс]. URL: http://resheniya-sudov4.ru/5/84534.

32. Б. Р. [Рецензия] Гуго Кейснеръ Право на свое изображеніе. Пер. съ нѣм. Вильна, 1897 г. //Журнал Юридическаго сообщества при императорском СП университете. 1897. Кн. 4, апр. С. 7–9.

33. Бабаджанов И.Х. Гражданско-правовые проблемы права на жизнь и здоровье: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03/Душанбе, 2004. 175 с.

34. Бабкин С.А. Интеллектуальная собственность в сети Интернет. М., 2006. 512 с.

35. Байлов А.В. Щодо проблем визначення предмету ввезення, виготовлення, збуту та розповсюдження порнографії //Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2011. Спец. вип. №6: Розвиток держави і права в сучасних умовах: досвід, реалії, перспективи. С. 496–503.

36. Бандурина О.С. Авторско-правовая охрана фотографий в Мексике: дайджест 10.09.08 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2010. №9. С. 29–31. Дайдж. на ст.: Trujillo C. Image of protection//CW. 2010. №199. P. 25–26.

37. Бандурина О.С. Дело о копировании фотографий: дайджест 10.07–08.16 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2010. №7–8. С. 48–49. Дайдж. на ст.: Eede Van den E., Trevisan L. The case of the copied photograph //CW. 2010. №197. P. 12–13.

38. Бандурина О.С. Как пережить бракосочетание знаменитостей без ущерба для бренда: дайджест 12.06.06 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2012. №6. С. 24–25. Дайдж. на ст.: Schafer H. How to survive a celebrity marriage //Intellectual Property Magazine. 2012. №2. P. 14–15.

39. Безликие девушки на фотографиях Пэтти Майер (Patty Maher) [Электронный ресурс]. URL: http://www.kulturologia.ru/blogs/040713/18516.

40. Белов В.А. Гражданское право. Особенная часть: учебник. М., 2004. 767 с.

41. Белов В.А. Занимательная цивилистика: очерки по небольшим, но небезызвестным вопросам гражданского права. Вып. 1. М., 2006. 189 с.

42. Белова Л., Арутунян В. Приставы нашли должника по фото на коробке спичек [Электронный ресурс]. URL: http://lifenews.ru/news/118592 [30.08.2013; 10:50].

43. Белый дом разрабатывает тактику защиты бренда Barack Obama. [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016673 [03.02.2009; 15:40].

44. Белявский А.В. Судебная защита чести и достоинства граждан. М., 1966. 60 с.

45. Беседин А.Н. Развитие гражданского законодательства в государствах-участниках Содружества Независимых Государств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2005. 248 с.

46. Благодаров С. Ответный удар – по себе? //Российская газета. 2000. 4 мая. С. 7.

47. Близнец И.А., Гарина Н.М. Соотношение права на изображение гражданина и авторских прав на фотографические произведения //Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин /Федерал. гос. бюджет. образовательное учреждение высш. проф. образования «Рос. гос. акад. интеллектуал. собственности» (ФГБОУ ВПО РГАИС). М., 2014. Вып. 1. С. 12–20.

48. Блокман А. Франция: исключение в художественных целях – ещё один вид исключений из права на собственное изображение //Законодательство и практика масс-медиа. 2004. №11. С. 28–29.

49. Бобрик В.І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2004. 19 с.

50. Богатырев Ф.О. Обязательство с нематериальным интересом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2003. 27 с.

51. Боер А.А. Защита конституционного права на собственное изображение //Пробелы в законодательстве и пути их преодления: сб. науч. ст. по итогам Международной научно-практической конференции 14–15 сентября 2007 г. /Нижегород. акад. МВД России и др. Нижний Новгород, 2008. С. 72–75.

52. Бойко О.П. Особенности гражданско-правового регулирования авторских прав в Российской Федерации в среде Интернет: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 161 с.

53. Болочагин В.Ю. Личное изображение и право на его неприкосновенность //Цивилист. 2007. №3. С. 25–27.

54. Болочагин В.Ю. Право на неприкосновенность личного изображения: перспективы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений //Теоретические аспекты и правоприменительная практика российского законодательства: материалы Всероссийской научно-практической конференции 12–14 апреля 2007 г. /Курский государственный технический ун-т. Курск, 2007. С. 34–38.

55. Болочагин В.Ю. Юридическая природа и содержание права на неприкосновенность личного изображения человека //Проблеми цивільного права та процесу (пам’яті проф. О.А. Пушкіна: матеріали міжнар. науково-практичної конференції (26 травня 2007 р.) /за ред. В.А. Кройтора, Р.Б. Шишки, Є.О. Мічуріна; ХНУВС. Х., 2007. С. 155–157.

56. Бондар А.Ю. Психологические особенности восприятия человека по его фотографии //Вектори психології – 2011: матеріали Міжнародної молодіжної наукової конференції (Харків, 12–13 квітня 2011 р.). Х., 2011. С. 13–15.

57. Бондар Н.П. Превентивний захист цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2015. 20 с.

58. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. К., 2008. 288 с.

59. Бородкін А.О. Право громадян України на індивідуальність: цивільно-правовий аспект //Проблеми розвитку держави і права України в

сучасних умовах: тези доповідей учасників всеукраїнської студентентської наукової конференції, 30–31 березня 2000 р. /відп. ред. С.В. Ківалов; Одеська державна юридична академія. Одеса, 2000. С. 230–231.

60. Бошицький Ю.Л., Вашинець І.І. Правова охорона творів образотворчого мистецтва в Україні: монографія. К., 2011. 295 с.

61. Братановский С.Н. Правовой режим персональных данных //Гражданин и право. 2013. №8. С. 3–16.

62. Братківський К. Про авторське право на фотографію //Інтелектуальна власність. 2012. №9. С. 56–59.

63. Братусь С.Н., Иоффе О.С. Гражданское право: пособие для слушателей нар. ун–тов. М., 1967. 159 с.

64. Британский папарацци оштрафован за снимки принцессы Дианы [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015603 [22.09.2008; 12:55].

65. Будник Р.А. Эволюция системы авторских и смежных прав в информационном обществе: от исключительного к инклюзивному праву автора. М., 2013. 192 с.

66. Будякова Т.П. Извинение как форма компенсации морального вреда в истории российского государства и права //Государство и право. 2004. №1. С. 103–105.

67. Бузарова Н.Х. Средства индивидуализации граждан в российском гражданском праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Краснодар, 2007. 222 с.

68. Букалерова Л.А. Проблемы правового регулирования оборота фотографий (изображений) несовершеннолетних //Правовые и криминологические проблемы защиты прав несовершеннолетних: сб. науч. тр. /Академия Генеральной прокуратуры РФ. М., 2008. Ч. 1. С. 73–80.

69. Буров С.А., Прокопенко Л.И. О правомерности идентификации личности по рисованным изображениям //Сибирские юридические записки. Омск, 1971. Вып. 2. С. 152–162.

70. Бухтерева И.В. «Культура знаменитостей», личность и право на публичность как предмет правового спора в Европе: дайджест 06.01.06 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2006. №1. С. 21–22. Дайдж. на ст.: Buene D. Celebrity Culture, Individuality, and Right of Publicity as a Evropean Legal Issue //IIS. 2005. Vol. 36, №5. P. 505–524.

71. Бызина А.Ю. Охрана прав исполнителей авторских произведений по законодательству Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2005. 148 с.

72. Быкова К. Объекты фотосъемки //Законодательство и практика масс-медиа. 2006. №6. С. 6–9.

73. Бычков А. Использование налицо //ЭЖ-Юрист. 2013. №5. С. 14.

74. В Израиле ограничили коммерческую рекламу медицинских услуг [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015482 [10.09.08; 14:10].

75. В США могут обязать производителей камерофонов обеспечить воспроизведение щелчков при фотосъемке [Электронный ресурс]. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016609 [28.01.2009; 10:30].

76. Валентина Подольская против Российской Федерации: решение ЕСПЧ от 8 июля 2004 г. //Бюллетень Европейского Суда по правам человека. 2005. №3. С. 36.

77. Валькман Ю.Р. О структуре образа: доформальное исследование //X Международная научная конференция имени Т.А. Таран «Интеллектуальный анализ информации ИАИ-2010», Киев, 18–21 мая 2010 г.: сб. тр. /редкол.: гл. ред. С.В. Сирота. К., 2010. С. 17–27.

78. Васнев О.Г. Правовое регулирование оборота культурных ценностей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Краснодар, 2006. 23 с.

79. Ведерникова О.А. Право на изображение гражданина в зарубежных странах //Законность и правопорядок в современном обществе: сб. материалов

XIV Международной научно-практической конференции. Новосибирск, 2013. С. 84–86.

80. Веинке В. Авторское право. Регламентация, основы, будущее /под ред. Б.Д. Панкина. М., 1979. 232 с.

81. Великий тлумачний словник сучасної української мови /уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь, 2001. 1440 с.

82. Великоборцева Н.В. Понятие и природа права на образ личности в гражданском праве //Интеллектуальная собственность в инновационном развитии России: материалы 3-й Всероссийской научно-практической конференции 23–26 апреля 2007 г.: в 2 т. /Российский государственный ин-т интеллектуальной собственности. М., 2007. Т. 1. С. 63–70.

83. Великоборцева Н.В. Роль института товарного знака в реализации физическими лицами права на собственный образ //Интеллектуальная собственность в инновационном развитии России: материалы 3-й Всероссийской научно-практической конференции 23–26 апреля 2007 г.: в 2 т. /Российский государственный ин-т интеллектуальной собственности. М., 2007. Т. 1. С. 71–76.

84. Венедіктова І.В. Загальнонаукові підходи до визначення категорії «інтерес» у цивільному праві //Страницы Харьковской цивилистики. В 3 ч. Ч. 1. История развития кафедры гражданско-правовых дисциплин ХНУ имени В.Н. Каразина; Ч. 2. /под общ. ред. И.В. Венедиктовой и С.Н. Бервено; ХНУ им. В.Н. Каразина. Х., 2010. С. 112–138.

85. Вешкурцева З.В. Проблемы защиты частной жизни при применении ст. 152.2 ГК РФ //Право и политика. 2014. №10 (178). С. 1582–1588.

86. Вивчарук К.Г. К вопросу об охране изображения гражданина //Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук: сб. материалов 7-й Международной заочной научно-практической конференции: в 4 ч. /под ред. М.М. Горбунова. Саратов; Вольск, 2013. Ч. 1: Актуальные проблемы отечественной истории и историографии. Актуальные проблемы социально-политических наук. С. 103–106.

87. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навч. посіб. /М.К. Галянтич, А.Б. Гриняк, А.І. Дрішлюк та ін.; за ред. М.К. Галянтича. К., 2011. 624 с.

88. Власова О.В. Достоинство личности и нравственно-гуманистические аспекты проблемы наказания в праве //Вестник Югорского государственного университета. 2009. Вып. 4 (15). С. 59–65.

89. Во Франции планируют обязать рекламодателей указывать на рекламе об улучшении изображения с помощью компьютерной обработки [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018792 [07.10.2009; 18:25].

90. Вовк О.Б., Андруник В.А. Об'єкти та суб'єкти фотографування у контексті авторського права //Інформаційні системи та мережі. Львів, 2009. С. 54–61.

91. Волкова Н.В. Зовнішній вигляд і зображення фізичної особи в системі індивідуалізуючих засобів (окремі аспекти) //Південноукраїнський правничий часопис. 2008. №1. С. 69–71.

92. Вольманъ И. Право на собственное изображеніе //Судебное обозрѣніе. Годъ первый. 1903. №3 от 19.01. С. 45–47.

93. Воробьева И.В. Защита неимущественных благ как институт гражданского права России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2006. 114 с.

94. Воробьева И.В. Опровержение как специальный внесудебный гражданско-правовой способ защиты чести, достоинства и деловой репутации //Юридические науки. 2006. №4 (20). С. 64–66.

95. Ворожбит С.П. Интернет как источник доказательств по гражданским делам //Закон. 2008. №1. С. 107–113.

96. Воронко В.В. Право на неприкосновенность частной жизни по гражданскому законодательству Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2004. 154 с.

97. Вострикова Е.А., Полухина Р.Э. Имиджевые права спортсменов в России как институт частного права //Современное право. 2013. №12. С. 87–95.

98. Вторая записка объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ отъ Русскихъ Фотографическихъ Сообществъ. Санкт-Петербург, 1908. 12 с.

99. Вуди Аллен требует в суде компенсацию за использование его образа в рекламе [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013851 [01.04.2008; 09:35].

100. Вязанкина Н.А. Проблемы авторского права на фотографические произведения //Збірник тез наукових робіт учасників ІІІ Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів, 4–5 квітня 2008 р. 2008. С. 45–46.

101. Гаврилов Е.В. Добрая память об умершем человеке как нематериальное благо в гражданском праве Российской Федерации и зарубежных стран //Гражданин и право. 2014. №9. С. 39–47.

102. Гаврилов Е.В. К вопросу о доброй памяти об умершем человеке как нематериальном благе в России и в Украине //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез Міжнар. наук. конф. «Одинадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23–24 листопада 2012 р.): у 4 ч. /Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький, 2012. Ч. 3. С. 43–44.

103. Гаврилов Е.В. О необходимости закрепления норм о защите памяти об умершем в гражданском законодательстве Российской Федерации, Республики Беларусь и Украины //Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 16–17 листопада 2012 р., 2012. С. 118–121.

104. Гаврилов Е.В. Способы судебной защиты деловой репутации //Гражданин и право. 2011. №11. С. 57–67.

105. Гаврилов Э.П. Великая российская реформа права интеллектуальной собственности. Нормы, которые уже вступили в силу //Патенты и лицензии. 2007. №4. С. 8–12.

106. Гаврилов Э.П. Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах. Судебная практика. М., 2002. 352 с.

107. Гаврилов Э.П. О правовой охране произведений фольклора //Правоведение. 1983. №2. С. 51–55.

108. Галай Ю.Г. Проблема с охраной фотографической собственности в Российской империи второй половины XIX – начале XX столетия //Преступления против интеллектуальной собственности: материалы международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 19–20 мая 2011 г.). Нижний Новгород, 2011. С. 102–113.

109. Галицких О. Фальшивые бабки. Курортный «чес» артистов-«клонов» завершился в зале суда //Российская газета. 2006. 29 марта. С. 21.

110. Гамбаров Ю.С. Курс гражданского права. Часть общая. Т. 1. Санкт-Петербург, 1911. 793 с.

111. Гармаш В., Овчаренко А. Правовідносини, які виникають між споживачами та деякими суб'єктами господарювання //Юридичний журнал. 2010. №7. С. 22–26.

112. Гаюров Ш.К. Личное информационное право граждан: проблемы гражданско-правового регулирования в Республике Таджикистан: дис. ... д–ра юрид. наук: 12.00.03. М., 2010. 371 с.

113. Гелич Ю.О. Охорона таємниці особистого життя людини за законодавством України //Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2009. №4. С. 81–87.

114. Германскій законъ 9 января 1907 г. объ авторскомъ правѣ на художественныя и фотографическія произведенія //Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ /сост. Д.А. Коптевъ. Санкт-Петербургъ, 1911. С. 391–398.

115. Головін А.С. Деякі проблеми захисту інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- і відеозйомок у контексті положень статті 32 Коституції України //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. №4. С. 3–10.

116. Гончар И. Информационные цели. О пределах допустимости распространения фотографий фоторабот [Электронный ресурс] // Юридическая практика. 2011. 18 января (№ 3). URL: http://pravo.ua/article.php?id=100100929.

117. Гончар И. Рекламное изображение. Об использовании в рекламе изображения физического лица с публичных мероприятий [Электронный ресурс] // Юридическая практика. 2010. № 32. URL: http://pravo.ua/article.php?id=100099928.

118. Горбась Д.В. Здійснення суб'єктивних цивільних прав фізичних осіб: поняття, способи, межі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 20 с.

119. Гордон М.В. Советское авторское право. М., 1955. 232 с.

120. Горев А.И. Революционная ситуация в авторском праве //Интеллектуальная собственность: правовые и социально-экономические аспекты: материалы 2-й Всероссийской научно-практической конференции /отв. за вып. С. В. Матюшенко; Омская академия МВД России. Омск, 2012. С. 19–25.

121. Горнев Р.В. Гражданско-правовая охрана права гражданина на собственное изображение [Электронный ресурс] //Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2010» /отв. ред.: И.А. Алешковский, П.Н. Костылев, А.И. Андреев, А.В. Андриянов. М., 2010. 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. требования: ПК с процессором 486+; Windows 95; дисковод CD-ROM; Adobe Acrobat Reader.

122. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики: утв. Законом Азербайджанской Республики от 28 декабря 1999 г. №779-IQ) [Электронный

ресурс] //Сборник законодательства Азербайджанской Республики. 2000. №4. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420111.

123. Гражданский кодекс Грузии: от 26 июня 1997 г. №786-IIс [Электронный ресурс]. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/31702.

124. Гражданский кодекс Кыргызской Республики: от 8 мая1996 г. №15 (Часть I) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30 июля 2015 г.) [Электронный ресурс] //Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. 1996. №6. Ст. 80. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30212538.

125. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть): принят Верховным Советом Республики Казахстан 27 декабря 1994 г. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24 ноября 2015 г.) [Электронный ресурс] //Ведомости Верховного Совета Республики Казахстан. 1994. №23–24 (приложение). URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061.

126. Гражданский кодекс Республики Молдова (Кн. 1. Общие положения): от 6 июня 2002 г. №1107-XV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 29 мая 2014 г. [Электронный ресурс]//Официальный монитор Республики Молдова. 2002. 22 июня. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397878#sub_id=10000.

127. Гражданский кодекс Республики Таджикистан. Часть 1 от 30 июня 1999 г. №803 [Электронный ресурс] //Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 1999. №6. Ст. 153. URL: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=236026.

128. Гражданский кодекс Республики Узбекистан: утв. законами Республики Узбекистан от 21 декабря 1995 г. №163-I и от 29 августа 1996 г. №256-I. [Электронный ресурс]. URL:http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421270.

129. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая) от 30 ноября 1994 г. №51-ФЗ (ред. от 23 июля 2013 г.) //СЗ РФ. 1994. №32. Ст. 3301.

130. Гражданский кодекс Туркменистана: от 17 июля 1998 г. №294-I //Ведомости Меджлиса Туркменистана. 1998. №2, ч. II. Ст. 39 [Электронный ресурс]. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295232.

131. Гражданский кодекс. Модель Рекомендательный законодательный акт Содружества Независимых Государств: принят на пятом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств 29 октября 1994 г. [Электронный ресурс]. URL:http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30073642.

132. Гражданское право: учебник: в 2. Т. 1 /О.А. Дюжева, В.С. Ем, И.А. Зенин и др.; отв. ред. Е.А. Суханов. 2–е изд., перераб. и доп. М., 1998. 816 с.

133. Гражданское право: учебник. Т. II /А.М. Белякова, Н.А. Боровиков, Н.П. Волошин и др.; отв. ред.: П.Е. Орловский, С.М. Корнеев. М., 1970. 576 с.

134. Гражданское право: в 2 т. Т. 2 /отв. ред. Е.А. Суханов. М., 1998. 816 с.

135. Гражданское право: учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по спец. 021100 «Юриспруденция»: в 4 т. Т. 2. Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права /И.А. Зенин, Е.В. Кулагина, Е.А. Суханов и др.; отв. ред. Е.А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. М., 2008. 496 с.

136. Гражданское право. Ч. 1 /отв. ред. Я.Ф. Миколенко, П.Е. Орловский. М., 1938. 279 с.

137. Гражданское право. Часть первая: учебник /под ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2000. 536 с.

138. Гражданское уложеніе. Проектъ Высочайше учрежденной Редакціонной Коммисіи по составленію Гражданскаго Уложенія. (Съ объясненіями, извлеченными изъ трудовъ Редакціонной Коммисіи). Т. 1 /под ред. И.М. Тютрюмова; сост. А.Л. Саатчіанъ. Санкт-Петербургъ, 1910. 1362 с.

139. Грим [Электронный ресурс] //Википедия: свободная энцикл. URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/Грим.

140. Грицик А.Ф. Правова відповідальність за зловживання свободою інформації //Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців: матеріали всеукраїнської наукової конференції, Львів, 27 травня 2011 р. /М–во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун–т «Львів. політехніка». Львів, 2011. С. 209–215.

141. Гришаев С.П. Право гражданина на изображение //Гражданин и право. 2012. №9. С. 48–53.

142. Гришаев С.П. Право на неприкосновенность частной жизни //Гражданин и право. 2012. №12. С. 11–29.

143. Гуев А.Н. Комментарий к гражданскому законодательству, не вошедшему в части первую и вторую Гражданского кодекса Российской Федерации. М., 2000. 482 с.

144. Гуревич В.Б. Право на собственное изображеніе въ нѣмецкой юриспруденціи //Право. 1904. №37. С. 1776–1787.

145. Гуртовая Е. Цифровая фотография в СМИ: между правдой и правдоподобием //Журналістыка – 2008: стан, праблемы і перспектывы: матэріялы 10-й Міжнар. навукова-практычнай канферэнцыі /рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) і ін. /БДУ. Мінск, 2008. Вып. 10. С. 75–77.

146. Гусалова А.Р. Гражданско-правовая защита деловой репутации //Бизнес в законе. 2010. №2. С. 68–70.

147. Д. Роулинг выиграла суд по делу о публикации фотографий ее сына [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0014304 [08.05.2008; 19:35].

148. Д. Роулинг повторно подала в суд на папарацци из-за фотографии ее сына [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013583 [11.03.2008; 11:45].

149. Давидова Н.О. Межі приватності: порівняння українського та американського досвіду //Держава і право: зб. наук. пр. Юридичні та політичні науки /Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України. К., 2010. Вип. 49. С. 588–593.

150. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 2. И–О. М., 2003. 779 с.

151. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 1. А–З. М., 1978. 699 с.

152. Даневич Б., Крахмалева С. Распределение прав на авторство. Проблемные аспекты распределения прав интеллектуальной собственности между работником и работодателем [Электронный ресурс] //Юридическая практика. 2009. №39. URL: http://pravo.ua/article.php?id=100097993.

153. Дахно И.И. Энциклопедический англо-русский словарь по интеллектуальной собственности: около 1150 терминов. К., 2007. 296 с.

154. Дідук А.Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2008. 21 с.

155. Дозорцев В.А. Авторские дела в суде: науч.-практ. коммент. М., 1985. 175 с.

156. Докучаєва О.В. Зміст особистого немайнового права на зображення //Проблеми цивільного права та процесу (пам’яті проф. О.А. Пушкіна): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2007 р.) /за ред. В.А. Кройтора, Р.Б. Шишки, Є.О. Мічуріна; ХНУВС. Х., 2007. С. 334–335.

157. Долгов С.Г. Культурные ценности как объекты гражданских прав и их защита (гражданско-правовой и криминалистический аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09, 12.00.03. М., 2000. 189 с.

158. Долгополов К.А. Возложение обязанности загладить причиненный вред как принудительная мера воспитательного воздействия //Российский ежегодник уголовного права. 2011. №3–5. С. 83–85.

159. Дурнайкин Д.Г. Теоретико-правовые основы защиты личных неимущественных прав российских граждан: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01, 12.00.03. М., 2008. 217 с.

160. Дюбко Е.Г. Специальные способы защиты нематериальных благ и личных неимущественных прав: основные проблемы и пути их решения //Евразийский юридический журнал. 2012. №51. С. 105–108.

161. Дьяченко А., Цимбал Е. Подходы к регламентации нормативного определения порнографии //Уголовное право. 2004. №4. С. 101–102.

162. Е. Петросян требует в суде $10 млн за свой образ [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0016793 [13.02.2009; 11:40].

163. Еврейский университет судится с General Motors [Электронный ресурс]. URL: http://yurpractika.com/news.php?id=0021416 [27.05.2010].

164. Егоров Н.Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация /ЛГУ. Ленинград, 1988. 176 с.

165. Егоров Н.Д. Личные неимущественные права и их защита //Проблемы совершенствования законодательства о защите субъективных гражданских прав: сб. науч. тр. /Яросл. гос. ун-т. Ярославль, 1988. С. 25–32.

166. Елена Санаева подала в суд из-за книги «Самый добрый Бармалей Ролан Быков» [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0007768 [14.12.2005; 14:35].

167. Ельчанинова О.В. Гражданско-правовое положение лиц, осужденных к лишению свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2004. 260 с.

168. Еннан Р.Є. Право інтелектуальної власності та інтелектуально-правові відносини: поняття, функції, методи, принципи //Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: зб. матеріалів І Всеукраїнської науково-практтичної конференції, присвяч. 10-й річниці святкування Міжнар. дня інтелектуальної власності, 16 червня 2010 р. Одеса, 2010. С. 34–39.

169. Ермолова О.Н. Нематериальные блага и их защита: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Саратов, 1998. 150 с.

170. Ершов Ю. Охрана права на изображение //Эж-Юрист. 2007. №9. С. 3.

171. ЕС запрещает Google фотографировать европейцев [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0014405 [19.05.2008; 13:20].

172. Ефремов А.А. Информация как объект гражданских прав //Студенты в правовой науке: сб. науч. тр. Воронеж, 1998. Вып. 1. С. 52–60.

173. Європейська конвенція про спільне кінематографічне виробництво: Конвенція Ради Європи від 2 жовтня 1992 р. ETS №147 [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_136.

174. Європейська конвенція про транскордонне телебачення: Конвенція Ради Європи від 5 травня 1989 р. ETS №132 [Електронний ресурс]. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_444.

175. Єрьоменко Г. Визнання права //Енциклопедія цивільного права України /Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. К., 2009. С. 115–116.

176. Жакенов В.А. Личные неимущественные права в советском гражданском законодательстве и их социальное значение: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 1984. 200 с.

177. Жукова К.В. Защита права на неприкосновенность частной жизни //Защита частных прав: проблемы теории и практики: материалы 2-й Ежегод. международной научно-практической конференции (Иркутск, 20–21 июня 2013 г.) /под ред. Н.П. Асланян, Ю.В. Винниченко. Иркутск, 2013. С. 238–243.

178. Жураковський А. В об’єктиві обмежень. Порядок проведення зйомки в судових засіданнях залишає більше питань, ніж дає відповідей [Електронний ресурс] //Закон і бізнес. 2016. 13–19 лютого. URL: http://zib.com.ua/ua/121649-poryadok_provedennya_zyomki_v_sudovih_ zasidannyah_zalishae_b.html.

179. Журнал Paris Match оштрафован за публикацию свадебных фотографий сына Н. Саркози [Электронный ресурс]. URL:http://www.yurpractika.com/ news.php?id=0016728 [06.02.2009, 12:30].

180. Журнал с фотографией убитого еврея был изъят из продажи [Электронный ресурс]. URL: http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017617 [21.05.2009; 10:15].

181. За эротическое видео с бывшим мужем «ВКонтакте» женщина ответит в суде [Электронный ресурс]. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0020816 [08.04.2010].

182. Забара І.М. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2002. 24 с.

183. Завадскій А.В. О правѣ на собственное изображеніе (по поводу §50 Проекта министра юстиціи объ авторскомъ правѣ на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія): докладъ Юридическому Обществу при Императорскомъ Казанскомъ Университетѣ 14 марта 1909 г. Казань, 1909. 29 с.

184. Законъ объ авторскомъ правѣ съ изложеніемъ разсужденій и матеріаловъ, на коихъ онъ основанъ /сост. Д.А. Коптевъ. Санкт-Петербургъ, 1911. 444 с.

185. Заман Ш.Х. Гражданско-правовой статус физических лиц в Германии, Италии, Франции и России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2009. 204 с.

186. Заочне рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 10 лютого 2011 р. по справі №2/2506/348/11 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13830899.

187. Заочне рішення Керченського міського суду Автономної Республіки Крим від 10 серпня 2012 р. по справі №108/2366/12 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26772623.

188. Заочне рішення Керченського районного суду Автономної Республіки Крим від 12 червня 2012 р. по справі №108/2722/12 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24577717.

189. Заочне рішення Оболонського районного суду м. Києва від 24 березня 2014 р. по справі №756/17125/13-ц [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38009166.

190. Заочне рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 13 грудня 2010 р. по справі №2-3723/10 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12866559.

191. Записка объ авторскомъ правѣ фотографа Государственной Думѣ отъ 11 Русскихъ Фотографическихъ Обществъ. Санкт-Петербургъ, 1908. 32 с. (Безплатное приложеніе къ №7 «Вѣстника Фотографіи» 1908 г.).

192. Заславский А.А. Авторское право в области архитектурной деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Екатеринбург, 2001. 199 с.

193. Засоби масової інформації [Електронний ресурс]. //Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Засоби_ масової_інформації.

194. Захаров Д.Н. Теоретические и практические проблемы защиты личных неимущественных прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 227 с.

195. Зинин А.М. Индивидуальный облик человека как объект гражданско-правовой защиты //Цивилист. 2013. №2. С. 34–36.

196. Зинин А.М. Особенности проведения судебно-портретных експертиз в гражданском судопроизводстве //Цивилист. 2012. №1. С. 98–102.

197. Злотник Я.А. Проблемы правовой защиты авторских прав в мобильном контенте //Дискриминация, терроризм и другие виды нетерпимости (Современный мир: единство и разнообразие): учеб.-метод. пособие /под ред. С.А. Гончарова, В.Ю. Моргуновой. Санкт-Петербург, 2010. С. 139–142.

198. Зоріна Ю. Особисті немайнові права людини у рекламі //Право України. 2004. №10. С. 41–43.

199. Зудин В.Ф. Использование средств печати, кино, фото, радио и телевидения для профилактики преступления //Изучение и предупреждение преступности. Воронеж, 1968. Вып. 9. С. 114–128.

200. Иванов И. Портрет неизвестного //Эж-Юрист. 2012. №47. С. 13.

201. Из Google Street View «сотрут» 244 тысячи немецких домов //Юридическая практика [Электронный ресурс]. URL: http://yurpractika.com/news.php?id=0023524 [22.10.2010].

202. Измайлова Н.С. Неприкосновенность частной жизни в гражданском праве: на примере права Великобритании, США и России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2009. 29 с.

203. Ионас В.Я. Произведения творчества в гражданском праве. М., 1972. 168 с.

204. Иоффе О.С. Личные неимущественные права и их место в системе гражданского права //Советское государство и право. 1966. №7. С. 51–59.

205. Иоффе О.С. Новая кодификация советского гражданского законодательства и охрана чести и достоинства граждан //Советское государство и право. 1962. №7. С. 59–71.

206. Иоффе О.С. Основы авторского права. Авторское, изобретательское право, право на открытие: учеб. пособие. М., 1969. 127 с.

207. Ихсанов У.К. Права авторов произведений изобразительного искусства. М., 1966. 143 с.

208. К. Собчак требует 5 млн рублей за использование своего фото в рекламе [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/ news.php?id=0016317 [15.12.2008; 12:00].

209. Казарян А. Право на образ знаменитости //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2011. №5. С. 56–59.

210. Камео [Электронный ресурс] //Википедия: свободная энциклопедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Камео [10.06.2016; 12:38].

211. Канторович Я.А. Авторское право на литературныя, музыкальныя, художественныя и фотографическія произведенія: систематическій комментарій къ закону 20-го марта 1911 г. – съ историческимъ очеркомъ и объясненіми, основанными на законодательныхъ мотивах, литературныхъ источникахъ, иностранныхъ законодательствахъ и судебной практикѣ. Второе значительно доп. изд. Петроградъ, 1916. 736 с.

212. Канторович Я.А. Основные идеи гражданского права /с предисл. проф. А. Малицкого. Х., 1928. 310 с.

213. Капинус О.С., Додонов О.С. Ответственность за порнографию в современном уголовном праве //Право и политика. 2006. №12 (84). С. 109–118.

214. Капитонова Е.А. Защита авторских прав на изображение, размещенное в сети Интернет //Цивилист. 2013. №4. С. 65–69.

215. Капышева А. Право на собственное изображение: проблемные аспекты объекта //Юридический Казахстан. 2013. №1. С. 76–85.

216. Капышева А.К. Использование изображений человека в средствах массовой информации //Вестник Казахско-русского международного университета. 2013. Вып. 4 (5): материалы Международной научно-практической конференции «Интеллектуальная нация как основа правового Казахстана и повышения благосостояния граждан», посвящ. 20-летию ун-та, 1 нояб. 2013 г. Актобе, 2013. С. 397–404.

217. Капышева А.К. Соотношение личного неимущественного права и авторского права в изобразительных произведениях //Юридический Казахстан. 2014. №2. С. 58–66.

218. Капышева А.К. Сравнительный анализ законодательных норм Республики Казахстан и Российской Федерации о праве на собственное изображение //Современная юриспруденция: тенденции развития: материалы международной заочной научно-практической конференции (3 октября 2011 г.). Новосибирск, 2011. С. 27–33.

219. Карабанов С.С. Пределы и способы возмещения морального вреда за нарушение трудовых прав сторон трудового договора //Вестник Челябинского государственного университета. 2010. №27 (208): Экономика. Вып. 29. С. 98–99.

220. Карнаух Т. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав юридических лиц, возникающих при проведении фото-, кино-, теле- и видеосъемок //Legea si Viata. 2014. №1. С. 18–22.

221. Кашанин А.В. О проблеме распоряжения личными неимущественными правами автора //Вестник гражданского права. 2009. Т. 9, №4. С. 43–98.

222. Кейснеръ Г. Право на свое изображеніе: пер. съ нѣмецкаго. Вильна, 1897. 58 с.

223. Керенский И.В. ВАС РФ разъяснил особенности съемки, аудиозаписи и трансляции судебных заседаний. [Електронний ресурс]. URL:http://lawfirm.ru/ pr/index.php?id=3543 [07.11.2012].

224. Климов А., Коськин А. Анализы: мобилография в законе. [Електронний ресурс]. URL: http://programming-lang.com/ru/computers/kompyuterra/3o/j12.html.

225. Кодекс цивільного захисту України: від 2 жовтня 2012 р. №5403-VI //Відомості Верховної Ради України. 2013. №34–35. Ст. 458.

226. Кожин Д.А. Досудебное обеспечение доказательственной базы по делам о нарушениях авторских и смежных прав в сети Интернет //Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право». 2006. №13. Вып. 8, т. 1. С. 256–259.

227. Козырев В.Е., Леонтьев К.Б. Авторское право: вводный курс: учеб. пособие. М., 2007. 256 с.

228. Колесова-Гудилина М.А. Право на изображение: опыт зарубежных стран //Проблемы частного права в период реформирования законодательства: сб. науч. тр. (Саратов, 25 апреля 2013 г.). Саратов, 2013. С. 44–46.

229. Колосов В., Шварц М. Право на изображение с учётом зарубежного опыта //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2008. №3. С. 4–12.

230. Колосов В. Щварц М. Право на изображение с учётом зарубежного опыта //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2008. №4. С. 38–46.

231. Колосов В., Шварц М. Право на изображение с учётом зарубежного опыта //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2008. №5. С. 4–12.

232. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: Конвенція Ради Європи від 28 січня 1981 р. //Офіційний вісник України. 2011. №1. С. 701. Ст. 85.

233. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопала 1950 р. //Урядовий кур'єр. 2010. 17 листопада.

234. Кондратьева Е. Проблемы правового регулирования отдельных объектов авторских прав //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2011. №3. С. 18–27.

235. Кондратьева Е.А. Свободное использование произведений в личных, информационных, научных, учебных и культурных целях: проблемы и перспективы //Культура: управление, экономика, право. 2013. №1. С. 8–13.

236. Коноплич Н.А., Суета Ю.В. Собственное изображение гражданина по законодательству республики Беларусь //Человек, психология, экономика, право, управление: проблемы и перспективы: материалы XV Международной научной конференции аспирантов, магистрантов и студентов, г. Минск, 16 мая 2012 г. /Минский ин-т упр.; под ред. В.В. Гедранович. Минск, 2012. С. 171.

237. Конституція України: від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.

238. Кораблева М.С. Гражданско-правовые способы защиты прав предпринимателей: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2002. 215 с.

239. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посіб. К., 2004. 384 с.

240. Король И.Г. Личные неимущественные права ребенка: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2008. 222 с.

241. Кохановська О. Інформація як благо // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. К. , 2009. С. 413.

242. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. К., 2006. 35 с.

243. Кравец Л. Знаменитости и предприниматели: общность и столкновение интересов //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2000. №2. С. 34–38.

244. Кравец Л.Г. Обогащение за счет славы: права личности в Великобритании: дайджест //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2000. №3. С. 25–28. – Дайдж. на ст.: Antigham M. A fortune out of fame: personality rights in the UK //TW. 1999. №120. P. 25–28.

245. Кравец Л.Г. Охрана и использование имен и имиджей в британской торговле: дайджест //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2000. №7. С. 14–17. Дайдж. на ст.: Abell M., Tlliot A. Protecting and exploiting names and images on merchandise in the UK //TW. 2000. №124. P. 30–32.

246. Красавчикова Л.О. Авторское право и право гражданина на собственное изображение //Проблемы современного авторского права: межвуз. сб. науч. тр. /отв. ред.: М.М. Богуславский, О.А. Красавчиков. Свердловск, 1980. С. 76–90.

247. Красавчикова Л.О. Личная жизнь под охраной закона. М., 1983. 160 с.

248. Красавчикова Л.О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации. Екатеринбург, 1994. 199 с.

249. Красавчикова Л.О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 435 с.

250. Красавчикова Л.О. Право гражданина на собственное изображение //Гражданско-правовая охрана интересов личности в СССР: межвуз. сб. науч. тр. Свердловск, 1977. Вып. 53. С. 96–103.

251. Краткая философская энциклопедия /ред.-сост.: Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. М., 1994. 576 с.

252. Крейденець Г.Ю. Фотографічні твори як об’єкти авторського права //Треті щорічні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам’яті проф. О.А. Підопригори: матеріали міжнародної науково-практичної конференції /Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. С. 45–47.

253. Кривенко Ю.В. Категорія «моральні засади суспільства» в цивільному праві України //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез Міжнародної наукової конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23–24 листопада 2012 р.): у 4 ч. /Хмельниц. ун-т упр. та права. Хмельницький, 2012. Ч. 3. С. 102–103.

254. Кримінальний кодекс України: від 5 квітня 2001 р. №2341-III //Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26. Ст. 131.

255. Крупянко А.С. О некоторых аспектах охраны изображения граждан //Сборник материалов научных конференций памяти Н.И. Овчинникова (Овчинниковские чтения). Владивосток, 2012. С. 30–32.

256. Крусс И.А. Злоупотребление правом на изображение //Личность, право, власть в современной России: сб. материалов VIII Всероссийской научно-практической конференции (11 декабря 2010 г.): в 2 т. /КГУ им. Н.А. Некрасова. Кострома, 2011. Т. 2. С. 136–139.

257. Кувыркова А.Ю. Осуществление исключительных интеллектуальных смежных прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2009. 219 с.

258. Кудряшова Н. Защита изображения гражданина //Проблемы применения законодательства и совершенствование прокурорской деятельности: сб. науч. тр. (по материалам IV Международной научной конференции студентов и аспирантов, Саратов, 16 марта 2011 г.). Саратов, 2011. С. 126–128.

259. Кулагин Ю.В. Ограничения субъективных авторских прав по законодательству России и отдельных зарубежных стран: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2010. 171 с.

260. Кулинич О.А. Внешний вид физического лица как личное неимущественное благо //Legea si Viata. 2016. №2/2 (290). P. 72–75.

261. Кулинич О.А. Добровольное извинение как форма компенсации морального вреда (на примере дел о незаконном распространении фотографических произведений) //Гражданско-правовое регулирование инновационного развития национальной экономики и повышение эффективности защиты субъектов гражданского права: сб. науч. ст. /ГрГУ им. Я. Купалы; редкол.: И. Э. Мартыненко и др. Гродно, 2014. С. 174–184.

262. Кулинич О.А. Применение отдельных способов защиты при нарушении права физического лица на собственное изображение в средствах массовой информации //Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин. Выпуск 1. М., 2014. С. 141–148.

263. Кулинич О.А. Свободное распространение фотографий с изображением физического лица по законодательству Украины и Российской Федерации //Молодий вчений. 2014. №12 (15). С. 269–274.

264. Кулініч О. Критерії визначення фізичної особи, зображеної на фотографіях та інших художніх творах //Evropský politický a právní diskurz (Європейський політико-правовий дискурс). 2016. Том 3. Вип. 4. С. 247–252.

265. Кулініч О.О. Визначення природи прав фізичної особи, зображеної на фотографічних та інших художніх творах //Право і громадянське суспільство: науковий журнал. 2013. №1 (2). С. 88–95.

266. Кулініч О.О. Договір про надання дозволу на використання фотографічного твору з зображенням фізичної особи //Право і громадянське суспільство: науковий журнал. 2013. №2 (3). С. 104–110.

267. Кулініч О.О. Неправомірне використання фотографічних творів з зображенням публічних фізичних осіб //Університетські наукові записки. 2012. №4 (44). С.134–139.

268. Кулініч О.О. Особливості використання фотографічних творів з зображенням фізичних осіб після їх смерті //Університетські наукові записки. 2011. №4 (40). С. 103–108.

269. Кулініч О.О. Охорона інтересів фізичної особи при створенні й використанні фотографій та інших художніх творів з її зображенням //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2015. №6. С. 33–39.

270. Кулініч О.О. Право фізичної особи на власне зображення: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Одеса, 2016. 624 с.

271. Кулініч О.О. Правова охорона персонажу літературного твору як «юридично значимого» елемента твору //Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць Вип. 53 /редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. Одеса, 2010. С. 126–131.

272. Кулініч О.О. «Бренд» як складний правовий засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. №5 (49). С. 21–29.

273. Кулініч О.О. Вдосконалення порядку обнародування та публічного розповсюдження фотографічних творів з зображенням фізичної особи після її смерті //Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. XIII /редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса, 2013. С. 562–571.

274. Кулініч О.О. Визначення інтересів суспільно значимими як умова правомірності поширення фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи //Часопис Київського університету права. 2016. №2. С. 237–240.

275. Кулініч О.О. Відповідність змісту художнього твору моральним засадам суспільства як умова правомірності його розповсюдження //Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 63. К., 2014. С. 107–112.

276. Кулініч О.О. Доктринальні підходи до визначення природи та змісту права фізичної особи на власне зображення //Часопис Київського університету права. 2015. №4. С. 221–225.

277. Кулініч О.О. Застосування вибачення як способу захисту прав при неправомірному використанні фотографічного твору: огляд судової практики //Часопис Київського університету права. 2013. №4. С. 238–242.

278. Кулініч О.О. Ідентифікація фізичної особи, зображеної на фотографії, з особою, право на власне зображення якої порушено (огляд судової практики) //Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 27 (66). 2014. №1. С. 98–104.

279. Кулініч О.О. Наслідки неправомірного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів із зображенням фізичної особи //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2014. №1. С. 18–23.

280. Кулініч О.О. Недоведення факту порушення авторських прав на фотографічні твори як підстава для відмови у задоволенні позовних вимог //Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наукових праць. Маріуполь, 2012. Вип. 1. Т. 1. С. 47–52.

281. Кулініч О.О. Об’єктивізація зображення фізичної особи у персонажах художніх творів //Jurnalul juridic national: teorie si practica. 2016. №4. P. 121–124.

282. Кулініч О.О. Обмеження права на власне зображення фізичних осіб, що не є публічними фігурами //Evropský politický a právní diskurz. 2016. Svazek 3, 1. 1 vydání, P. 178–185.

283. Кулініч О.О. Огляд практики вирішення судами України спорів, пов'язаних із захистом авторських прав на персонажі художніх творів //Південноукраїнський правничий часопис. 2011. №4. С. 109–111.

284. Кулініч О.О. Огляд практики вирішення судами України спорів щодо правомірності публічного поширення фотографічних творів з зображенням фізичної особи //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2012. Вип. 18. С. 95–97.

285. Кулініч О.О. Окремі випадки вільного публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів із зображенням фізичної особи (огляд судової практики) //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». 2014. Вип. 1. Том 1. С. 150–155.

286. Кулініч О.О. Окремі питання судової практики щодо правомірності публічного поширення фотографічних творів із зображенням «публічних» фізичних осіб //Актуальні проблеми держави і права: зб. наукових праць. Вип. 68. /редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В. М. Дрьомін. Одеса, 2012. С. 359–365.

287. Кулініч О.О. Особливості розповсюдження фотографічних творів із зображенням фізичної особи без її згоди //Інтелектуальна власність. 2012. №1. С. 17–23.

288. Кулініч О.О. Підстави набуття статусу фізичної особи публічного права //Lex Portus. 2016. №2. С. 64–75.

289. Кулініч О.О. Поняття та ознаки зображення фізичної особи як нематеріального блага //Часопис Хмельницького університету управління та права. 2016. №2. С. 89–96.

290. Кулініч О.О. Принципи поширення художніх творів з зображенням фізичної особи //Митна справа. 2015. №2. Частина 2. Книга 2. С. 91–98.

291. Кулініч О.О. Припинення публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів як спосіб захисту цивільних прав та інтересів //Право і суспільство. 2013. №6–2. С. 88–92.

292. Кулініч О.О. Умови надання правової охорони творам та окремим їх елементам //Актуальні проблеми держави і права: зб. наукових праць. Вип. 58 /редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса, 2011. С. 441–449.

293. Кулініч О.О. Умови реалізації та обмеження права на фотографування фізичних осіб у громадських місцях //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. №1. С. 24–31.

294. Кулініч О.О. Фактори, що впливають на формування зовнішності фізичної особи як нематеріального блага //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. №6. С. 90–93.

295. Кулініч О.О., Романадзе Л.Д. Порушення авторських прав на персонажі художніх творів при реєстрації прав на торговельні марки: вирішення спорів за законодавством України //Часопис цивілістики. 2012. Вип. 13. С. 95–98.

296. Курбонов К.Б. Гражданско-правовые проблемы права на неприкосновенность частной жизни: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Душанбе, 2012. 165 с.

297. Курицына А.С. Охрана изображения гражданина //Защита гражданских прав: материалы круглого стола по гражд. праву и процессу, 20 февраля 2009 г. /Моск. ун-т МВД России. М., 2011. С. 54–57.

298. Лебедев К.А. Неприкосновенность частной жизни публичных лиц: подходы правоприменительной практики России и Европейского суда по правам человека //Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2013» /отв. ред.: А.И. Андреев и др. М., 2013. 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Систем. требования: ПК с процессором 486+; Windows 95; дисковод DVD-ROM; Adobe Acrobat Reader.

299. Леонидов М.А. Гражданско-правовая охрана чести, достоинства, деловой репутации и доброго имени: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 152 с.

300. Леонкина К. Теоретико-правовые аспекты использования фотографий физических лиц в рекламе на примере Республики Беларусь //Право и жизнь. 2012. №170 (8). С. 270–278.

301. Лисенко О.О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2011. 20 с.

302. Лисицын-Светланов И.А. Социальные сети и закон. Право «ГУГЛА»: дайджест 2012.03.021 //Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. 2012. №3. С. 88–91. Дайдж. на ст.: Halberstam S. A social networks and the law. Google-law//Experts in Internet and Web Law. [Електронний ресурс]. URL: http://www.weblaw. co.uk.

303. Лісніча Т.В. Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2007. 20 с.

304. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Т. 1. А (аба) – Л (лямент) /авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. К., 2007. 608 с.

305. Літо втекло занадто швидко? Впіймай його на новому АЗК «ОККО»! [Электронный ресурс] //Сторінка компанії ОККО. URL: https://www.facebook.com/okkoua/photos/a.117254457345.99757.115758917345/10153609198677346/?type=1&theater [25.09.2015].

306. Лужецький В.А., Войтович О.П., Дудатьєв А.В. Захист персональних даних: навч. посіб. Вінниця, 2009. 487 с.

307. Ляхова Е.Ю. К вопросу о праве на собственное изображение //Правотворчество и правоприменение в современном обществе: материалы международной научной конференции студентов и аспирантов, Минск,

31 октября – 1 ноября 2008 г. /редкол.: Г.А. Шумак (отв. ред.) и др.; БГУ. Минск, 2009. С. 142–143.

308. Ляшко В.М. Право на зображення в релігії //Збірник тез наукових робіт учасників 3-ї Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів (Одеса, 4–5 квітня 2008 р.). Одеса, 2009. С. 157–158.

309. Ляшко В.М. Умови здійснення реалізації права суб'єкта на зображення //Молодь у юридичній науці: зб. тез Міжнародної наукової конференції молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 27–28 жовтня 2006 р.): у 5 ч. Хмельницький, 2006. Ч. 3. підт. 1. С. 216–219.

310. Мажинская Н.Г., Мажинский Р.А. Нормативно-правовые основы регулирования защиты авторских прав на фотографические произведения в России, США и Германии //Актуальные проблемы российского законодательства: сб. ст. М., 2014. Вып. 8. С. 82–94.

311. Мазуренко С.В. Право на зображення фізичної особи //Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: сучасний стан, проблеми та шляхи вирішення: тези міжнародної науково-практичної конференції /ОДУВС. Одеса, 2009. С. 137.

312. Мазуренко С.В. Проблемні аспекти визначення співавторства у цивільному законодавстві України //Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. Одеса, 2008. Вип. 43. С. 66–70.

313. Майданик Л. Право на використання імені відомої особи post mortem: поняття, природа, законодавче регулювання в Україні та за кордоном //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. №4. С. 74–79.

314. Максимова Л. Авторские права на фотографические произведения //Интеллектуальная собственность. 1998. №4. С. 80–86.

315. Максимова О.В. Содержание понятия «частная жизнь» в российском уголовном законодательстве //Научный вестник Омской академии МВД России. 2012. №1 (44). С. 69–72.

316. Малеин Н.С. Гражданский закон и права личности в СССР. М., 1981. 216 с.

317. Малеин Н.С. Охрана прав личности советским законодательством /отв. ред. А.И. Масляев; Акад. наук СССР. М., 1985. 165 с.

318. Малеина М.Н. Возложение обязанности принести извинение как способ защиты неимущественных прав //Законодательство. 2011. №6. С. 10–16.

319. Малеина М.Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан: пособие для слушателей народных университетов. М., 1991. 128 с.

320. Малеина М.Н. Использование в рекламе изображения гражданина: правовые основания и последствия //Закон. 2007. №10. С. 21–26.

321. Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. М., 1997. 431 с.

322. Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита: монография. М., 2000. 242 с.

323. Малеина М.Н. Личные неимущественные права: учеб. пособие. М., 1990. 64 с.

324. Малеина М.Н. Право гражданина на внешний облик (вид) //Советское государство и право. 1990. №11. С. 134–138.

325. Малеина М.Н. Право на тайну и неприкосновенность персональних данных //Журнал российского права. 2010. №11 (167). С. 18–28.

326. Малюга Л.В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2004. 22 с.

327. Малько А.В. Субъективное право и законный интерес // Правоведение. 1998. № 4. С. 58–70.

328. Мамажанов К.С. Участие в гражданском обороте лиц, осужденных к лишению свободы в Кыргызской Республике: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2011. 241 с.

329. Маркин Д. Гражданин и право на изображение //Корпоративный юрист. 2014. №6. С. 37–40.

330. Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. Саратов, 1972. 292 с.

331. Маурин В.С. Правовой анализ вредной информации в условиях информационного общества: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. М., 2004. 190 с.

332. Махінчук В.М. Моральні засади суспільства як один із чинників цивільного законодавства та критеріїв визначення меж здійснення особистих немайнових прав //Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 29–30 квітня 2004 р. /Акад. правових наук України, НДІ приват. права і підприємництва, НДІ інтелектуал. власності, Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. К., 2004. С. 258–272.

333. Мельников В. Охраноспособность товарных знаков, воспроизводящих фамилии. Зарубежный и российский опыт //Интеллектуальная собственность. 1998. №5–6. С. 52–57.

334. Мельников В. Предмет иска – вторжение в частую жизнь младенца //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2010. №2. С. 4–12.

335. Мельников В.М. Воспроизведение на фотографиях футболистов значков футбольных клубов означает нарушение авторских прав: дайджест 05.03.14 //Патентное дело. 2005. №3. С. 49–52. Дайдж. на ст.: The Football Association League Ltd v. Panini UK Ltd //European Copyright and Design Review. 2003. Part 6. P. 393–405.

336. Мельников В.М. К вопросу о нарушении авторских прав на видеофильм, запечатлевший принцессу Диану накануне её гибели (Решение Апеляционного суда Великобритании): дайджест //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2001. №8. С. 11–18. Дайдж. на ст.: Hyde Park Residence LTD V. Yelland //R.P.C. 2000. №16. P. 604–630.

337. Мельников В.М. Передача в эфир фотографий картин, экспонированных в музее: дайджест 05.03.13 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2005. №3. С. 46–48. Дайдж. на ст.: Jean Roger Fabris v. Societe Nationale de Televisio France 2 SA //European Copyright and Design Review. 2003. №3. P. 147–153.

338. Мельников В.С. Теоретические проблемы правового регулирования сделок (по современному гражданскому законодательству РФ): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. М., 2003. 413 с.

339. Микрюков В.А. О возможности отмены согласия гражданина на использование его изображения //Юрист. 2013. №13. С. 36–39.

340. Микрюков В.А. О дифференцированном согласии гражданина на обнародование и использование его собственного изображения //Право и экономика. Документы. Комментарии. 2013. №2 (300). С. 47–51.

341. Микрюков В.А. О форме согласия гражданина на обнародование и дальнейшее использование его изображения //Законодательство и экономика. 2013. №2. С. 42–46.

342. Микрюков В.А. Субъектно-временные пределы охраны изображения гражданина //Юрист. 2013. №4. С. 3–8.

343. Миллеръ П. Фотографическая собственность. Санкт-Петербургъ, 1883. 22 с.

344. Миллион долларов за книгу «Премьер Куницын и его команда». [Електронний ресурс]. URL: http://podrobnosti.ua/84160-million-dollarov-za-knigu-premer-kunitsyn-i-ego-komanda.html [24.10.2003; 15:37].

345. Мир двойников Франсуа Брюнеля. [Електронний ресурс]. URL: http://www.rosphoto.com/portfolio/mir_dvoynikov-2146 [05.11.2013].

346. Мирзоян С.М. Охрана авторских прав в России и США (Сравнительно-правовой анализ): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2004. 223 с.

347. Михайлов С. К вопросу об авторско-правовой охране персонажей произведений //Хозяйство и право. 2015. №6. С. 41–47.

348. Михайлов С.В. Категория интереса в российском гражданском праве. М., 2002. 205 с.

349. Михайлова И.А. Личные неимущественные права и нематериальные блага: традиционное понимание и новые подходы //Законы России: опыт, анализ, практика. 2012. №4. С. 3–8.

350. Мицкевич С.С. Авторское право и смежные права в театре: учеб. пособие. Санкт-Петербург, 2005. 212 с.

351. Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними: Конвенція Ліги Націй від 12 вересня 1923 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_592.

352. Мінюкова Т. Право на індивідуальність //Вісник прокуратури. 2001. №1 (7). С. 40–41.

353. Місце громадського користування [Электронный ресурс] //Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом: Конвенція ООН від 15 грудня 1998 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_374.

354. Мограбян А.С. Актуальные проблемы защиты права физического лица на собственное изображение //Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция. 2014. №3 (24). С. 55–60.

355. Мограбян А.С. Внешний облик физического лица как объект субъективного права на неприкосновенность внешнего облика //Эксперт криминалист. 2011. №4. С. 5–8.

356. Мограбян А.С. Медиация как специфическая форма защиты права физического лица на неприкосновенность внешнего облика //Новейшие юридические технологии: гражданский процесс, арбитражный процесс, альтернативные способы разрешения споров: материалы круглого стола, г. Волгоград, 18 мая 2012 г. Волгоград, 2012. С. 142–146.

357. Мограбян А.С. Право физического лица на неприкосновенность внешнего облика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Волгоград, 2011. 200 с.

358. Мограбян А.С. Правовые основы использования внешнего облика человека в средствах массовой информации // Проблемы модернизации гражданского законодательства : материалы Междунар. науч.-практ. конф. Волгоград, 2011. С. 305–311.

359. Мограбян А.С. Формы защиты права физического лица на неприкосновенность внешнего облика //Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция. 2011. №2 (15). С. 123–126.

360. Мозаичная личность: оригинальные фотосессии знаменитостей от Maurizio Galimberti [Электронный ресурс]. URL:http://www.kulturologia.ru/blogs/010313/179522.

361. Молчанов С.В., Нехайчик С.В. Обеспечение конфиденциальности информации в России и некоторых зарубежных странах: сравнительно-правовое исследование //Право и политика. 2008. №6. С. 1395–1400.

362. Моргунова Е.А., Рузанова О.А. Авторское право: комментарии законодательства; образцы документов. Вопросы и ответы. М., 2004. 272 с.

363. Мужанова В.А. О положительном содержании субъективного гражданского права на нематериальные блага //Сибирский юридический вестник. 2011. №4 (55). С. 77–82.

364. Мужанова В.А. Понятие изображение в германском праве //Защита частных прав: проблемы теории и практики: материалы международной научно-практической конференции (Иркутск, 20–21 апреля 2012 г.) /отв. ред. Н.П. Асланян. Иркутск, 2012. С. 94–101.

365. Мульт личности [Электронный ресурс] //Википедия: свободная энцикл. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Мульт_личности.

366. Мухамєдова Е.Е. Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2010. 20 с.

367. Н.К. Имеет ли фотограф право распространять снятые им портреты? //Вестникъ права. 1914. №2. С. 53.

368. Н. Саркози намерен судиться с авиакомпанией из-за рекламы //Юридическая практика [Электронный ресурс]. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0013069 [30.01.2008; 09:35].

369. Настольная книга судьи по гражданским делам /А.Ф. Ефимов, В.Ю. Зайцев, Г.В. Манохина и др.; под ред. Н.К. Толчеева. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2008. 656 с.

370. Науково-пракичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації» /Р. Головенко, Д. Котляр, О. Нестеренко та ін.; під заг. ред. Д. Котляра. К., 2012. 336 с.

371. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. У 2 т. Т. 1 /В.Г. Ротань, А.Г. Ярема, В.В. Кривенко та ін.; відп. ред. В.Г. Ротань. 2-ге вид. Х., 2010. 800 с.

372. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України /Ю.Б. Бек, Й.Г. Богдан, Л.В. Григоровська та ін.; за ред. В.М. Коссака. К., 2004. 976 с.

373. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: станом на 1 трав. 2012 р. /за заг. ред. В.В. Богатиря. К., 2012. 1024 с.

374. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Т. I /Н.С. Кузнєцова, І.О. Дзера, В.М. Коссак та ін.; за відп. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. 4-те вид., переробл. і допов. К., 2011. 820 с.

375. Научно-практический комментарий к ГК РСФСР /Б.С. Антимонов, З.С. Беляева, С.Н. Братусь и др.; под ред. Е.А. Флейшиц. М., 1966. 640 с.

376. Невзоров И.В. Проблемы регулирования предпринимательской деятельности, осуществляемой с использованием Интернет: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2010. 199 с.

377. Невядомская В.И. Проблемы реализации в РФ права на изображение в сети Интернет //Актуальные проблемы права в современном обществе: материалы регион. научной конференции студентов, аспирантов и молодых преподавателей, 3 декабря 2012 г. /отв. ред. А.В. Майоров. Челябинск, 2013. С. 83–87.

378. Немчинова Е.В. Право на изображение гражданина //Личность, общество, государство и право. Проблемы соотношения и взаимодействия /под науч. ред. Н.М. Добрынина. Тюмень, 2015. Вып. 11: сб. науч. ст. по материалам XI Всероссийской научно-практической конференции, 16 апреля 2015 г. С. 253–255.

379. Необычные фотографии Томаса Барбе [Электронный ресурс]. URL: http://namba.tj/blogs/post.php?id=5451 [04.01.2014; 03:46].

380. Никитина М.И. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства. Казань, 1972. 135 с.

381. Николаева А.А. Изображение гражданина: проблемы правового регулирования, использования, охраны и защиты: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2014. 220 с.

382. О некоторых вопросах, возникших в связи с введением в действие части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации: постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации и Пленума Высшего арбитражного суда Российской Федерации от 26 марта 2009 г. №5/29 //Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации. 2009. №6. С. 3.

383. О передаче Центральному архиву РСФСР негативов фотоснимков и кинофильмов, имеющих историко-революционный интерес: декрет Совета народных комиссаров РСФСР от 4 февраля 1926 г. [Электронный ресурс]. URL:http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2810.htm.

384. О порядке производства фотографических и кинематографических съемок воинских частей и военных сооружений: постановление Совета труда и обороны СССР от 14 декабря 1923 г. [Электронный ресурс]. URL:http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1895.htm.

385. О правовом ограничении распространения вредной массовой информации /Е.С. Сазонова, О.В. Куропаткина, А.С. Сулакшина, А.В. Шестопалова //Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. 2010. Вып. 6. С. 124–135.

386. О практике применения судами Закона Российской Федерации «О средствах массовой информации: постановление Пленума Верховного Суда РФ от 15 июня 2010 р. №16 (ред. от 9 февраля 2012 г.) [Электронный ресурс]. URL:http://base.garant.ru/1795394.

387. О применении судами некоторых положений раздела I части первой Гражданского кодекса Российской Федерации: постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 23 июня 2015 г. №25 [Электронный ресурс]. URL: http://www.supcourt.ru/Show_pdf.php?Id=10121.

388. О судебной практике по делам о защите чести и достоинства граждан, а также деловой репутации граждан и юридических лиц: постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 24 февраля 2005 г. №3 //Бюллетень ВС РФ. 2005. №4. С. 2–8.

389. Оганесян А.С. Право на изображение гражданина //Пути улучшения качества подготовки кадров сферы гостиничного и туристского бизнеса: материалы VII Международной научно-практической конференции, 25 февраля 2011 г. /отв. ред.: М.А. Морозова, О.В. Архипова; СПбГИЭУ. Санкт-Петербург, 2011. С. 377–382.

390. Огражденіе художественной собственности С.Л. Левицкаго //Голосъ. 1878. 24 апреля (№112). С. 2.

391. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 57 000 слов /под ред. Н.Ю. Шведовой. 19-е изд., испр. М., 1987. 750 с.

392. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка /РАН, Ин–т рус. яз. им. В.В. Виноградова. М., 1998. 944 с.

393. Омельчук К. До питання про авторські права на фотографію //Право України. 2003. №4. С. 75–79.

394. Опрышко Л. «Ограниченные» публичные лица. Влияние статуса «публичного лица» на степень защиты частной жизни и репутации через призму решений Европейского суда по правам человека //Юридическая практика. 2005. 11 октября (№41). С. 1, 11–12.

395. Орел І.В. Обов'язкові умови проведення фото-, кіно-, теле- та відеозйомок в публічних місцях і місцях особистого користування //Науковий вісник. Серія «Право». К., 2011. Вип. 165, ч. 3. С. 86–91.

396. Орлов А. Model release: как правильно составить договор с моделью //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2011. №9. С. 58–68.

397. Орлов Д.М. Осуществление и гражданско-правовая защита прав авторов аудиовизуального произведения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2011. 205 с.

398. Орлова Е.В. Когда пригодятся скриншоты [Электронный ресурс] //Главная книга. 2013. №6. URL: http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PBI;n=191725.

399. Осипов А.А. Интерес и субъективное гражданское право: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2011. 168 с.

400. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: монографія /за заг.ред. академіка НАПрН України В.В. Луця. К., 2011. 320 с.

401. Осокин Р.Б. Порнография: опыт легального, доктринального и судебного толкования //Вестник Нижегородской академии МВД России. 2014. №1 (25). С. 134–140.

402. Отменен приказ 1954 года о запрете фото- и видеосъемки на вокзалах и в аэропортах [Электронный ресурс]. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0026768 [29.06.2011].

403. Павлова Е.А. Авторское право на произведения изобразительного искусства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 1984. 203 с.

404. Павловська Н.В. Теорія та практика захисту моральних благ за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2002. 15 с.

405. Паліюк В.П. Відшкодування моральної шкоди по Конституції України //Конституція. Незалежність. Правова держава: доп. та повідомл. науково-практичній конференції, присвяч. першій річниці Конституції України. Миколаїв, 1997. С. 52–53.

406. Палькина Т.Н. Личные неимущественные права по гражданскому и семейному законодательству РФ и зарубежных стран (на примере США и Германии): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2011. 215 с.

407. Пальцева Е.С. Информационная прозрачность правосудия: пределы и ограничения //Информационное право. 2013. №4 (35). С. 26–29.

408. Панкевич А.В. Объектъ авторскаго права. Изъ XXV тома Записокъ Императорскаго Новороссійскаго Университета. Одесса, 1878. 59 с.

409. Панфилов И.А. Порнография в сети Интернет и ее криминогенное значение //Российский следователь. 2013. №23. С. 34–37.

410. Патракеев С., Дмитиев Д. Видеонаблюдение: юридические аспекты //Трудовое право. 2012. №6. С. 105–117.

411. Пашко О.А. Твори, що пропагують культ насильства та жорстокості як предмет злочину, передбаченого ст. 300 ККУ //Митна справа в Україні: теорія і практика: матеріали міжнар. наук. конф.-форуму випускників, курсантів, студентів та молодих науковців. 28 березня 2008 р. 2008. Ч. 2. С. 60–64.

412. Перель И.М. Похитители душ (о правах на изображения людей в Интернете): дайджест 09.10.04 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2009. №10. С. 10–13. Дайдж. на ст.: Lowe I., Waite C. Soul stealers. What control do you have over your online images? //CW. 2009. №192. P. 24–26.

413. Перель И.М. Фотографирование объектов авторского права: дайджест: 06.08.05 //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. 2006. №8. С. 2–13. Дайдж. на ст.: Using photographs of copyrighted works and trademarks //WIPO Magazine. 2006. №2, April. P. 18–21.

414. Перова Н. Ограничения свободы слова в целях предотвращения разглашения личной и государственной тайны в праве США и Великобритании //Право и управление. XXI век. 2012. №1 (22). С. 93–99.

415. Петренко И. «Бесплатная реклама» фотохудожнику Владимиру Архипову //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2003. №12. С. 68–72.

416. Петренко І. Правова охорона персонажа літературно-художнього твору //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. №2. С. 48–54.

417. Петров Є.В. Інформація як об’єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2003. 20 с.

418. Петров М.В. Объекты авторского права в кино и на телевидении //Проблемы управления и гражданского прав: сб. ст. /отв. ред. А.Е. Лунев; Ин-т государства и права Акад. наук СССР. М., 1976. С. 109–116.

419. Пиленко А. Международныя литературныя конвенціи. Санкт-Петербургъ, 1894. 569 с.

420. Пиленко А. Новый законъ объ авторскомъ правѣ (текстъ закона, сопоставленіе съ прежде дѣйствовавшимъ правомъ, подготовительные матеріалы). Санкт-Петербургъ, 1911. 168 с.

421. Пиленко А.С. Къ вопросу о новомъ проектѣ статей объ авторскомъ правѣ (окончаніе) //Право. 1899. 2 мая (№18). С. 912–919.

422. Пилипенко В.Д. Проблемы реализации права гражданина на изображение //Проблемы социального обновления России в исследованиях молодых ученых: материалы выступлений на аспирант. чтениях 18 апреля 2009 г. М., 2009. С. 422–427.

423. Пичугина А. Социальные сети и публичные люди //Корпоративный юрист. 2014. №6. С. 38.

424. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 23 с.

425. Підопригора І.С. Право фізичних осіб на індивідуальність в Україні: цивільно-правовий аспект //Наука і вища освіта: доп. учасників X Міжвузівської студент. наукової конференції. 2002. Вип. 6, ч. 2. С. 74–76.

426. Пічкур О.В., Пічкур В.О. Обґрунтування нового визначення поняття «фотографічний твір» у законодавстві України з питань авторського права //Питання інтелектуальної власності: зб. наук. пр. /редкол.: О.П. Орлюк та ін.; НДІ ІВ НАПрНУ. К., 2012. Вип. 10. С. 132–137.

427. Плетнева Е.А. Извинение как социокультурно обусловленный коммуникативный феномен //Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2007. №2 (ч. 2). С. 19–25.

428. Погодина Н.А., Пашкевич Я.Г. К вопросу о понятии «юридическая ответственность» //Вектор науки Тольяттинского государственного университета. 2010. №3 (3). С. 153–155.

429. Погребняк С. Тут одной тётеньке сказали, что её снимут, так она стала стесняться, брыкаться и говорить всякие нехорошие слова… Можно ли снимать процесс налоговой проверки на видеокамеру? //Бухгалтер. 2008. №36 (468). С. 46.

430. Погуляев В., Тулубьева И. Право на изображение //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2004. №3. С. 39–45.

431. Подглядывать хорошо: интригующий фотопроект о частной жизни парижан [Электронный ресурс]. URL:http://www.kulturologia.ru/blogs/031114/22036.

432. Подколзін І.В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 /Подколзін Ігор Васильович. Київ, 2010. 20 с.

433. Поздникин П.Ю. Право на частую жизнь и свобода слова: разумный баланс //Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. 2010. №3 (15). С. 38–44.

434. Поклонники звезд, сделавшие пластику ради сходства с кумирами. [Электронный ресурс]. URL: http://www.shymkent.inform.kz/detail/3463 [04.03.2015; 10:21].

435. Покореева А.В. Право на изображение //ЮрКлуб: виртуал. клуб юристов. [Электронный ресурс]. URL:http://www.yurclub.ru/docs/civil/article319.html.

436. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Петроград, 1917. 328 с.

437. Положенцева Н.Ю., Митягин К.С. О праве двойников знаменитостей на собственное изображение //Право интеллектуальной собственности. 2015. №1 (39). С. 21–25.

438. Попова П.А. Правовая охрана призведений портретной живописи //Интеллектуальная собственность: теория и практика: сб. докл. научно-практической конференции «Петербургские коллегиальные чтения – 2009» (Санкт-Петербург, 25–26 июня 2009 г.). Санкт-Петербург, 2009. С. 37–39.

439. Порядок проведення Державним підприємством «Інтелзахист» фіксації і дослідження змісту веб-сторінок у мережі Інтернет: затв. Держ. підприємством «Інтелзахист» від 29 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. URL:http://login.intelprotect.org/p/poryadok-provedennya.

440. Посикалюк О.О. Загальне особисте немайнове право («allgemeine Persönlichkeitsrecht») за німецьким цивільним правом //Право України. 2010. №3. С. 253–259.

441. Посикалюк О.О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2012. 20 с.

442. Посикалюк О.О. Право на зображення за цивільним правом Франції //Приватне право і підприємництво: зб. наук. пр. 2011. Вип. 10. С. 196–199.

443. Посикалюк О.О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права : монографія /ред. А.М. Шадріна; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. К., 2011. 204 с.

444. Постанова Вищого господарського суду від 9 грудня 2008 р. по справі №20/62 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2749170.

445. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 4 січня 2007 р. по справі №39/341 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/1505572.

446. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 18 вересня 2012 р. по справі №2/97 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26063051.

447. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 25 вересня 2008 р. по справі №20/62 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2498270.

448. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 15 грудня 2014 р. по справі №826/16523/14 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42081110.

449. Потапенко С., Осташевский А. Диффамация в СМИ: проблемы права и журналистики: учеб. пособие /Кубан. гос. ун-т. Краснодар, 2001. 390 с.

450. Правила Активації під умовною назвою «KINDER CHOCOLATE ШУКАЄ НОВІ ОБЛИЧЧЯ» «Kinder Chocolate» [Електронний ресурс]. URL:http://smiles.kinder-promo.com.ua/rules.

451. Право интеллектуальной собственности: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» /Н.М. Коршунов, Н.Д. Эриашвили, Ю.С. Харитонова и др.; под ред. Н.М. Коршунова, Н.Д. Эриашвили. М., 2011. 327 с.

452. Право інтелектуальної власності: наук.-практ. комент. до Цивільного кодексу України /М.В. Паладій, Н.М. Мироненко, В.О. Жаров та ін.; за заг. ред. М.В. Паладія, Н.М. Мироненко, В.О. Жарова. К., 2006. 432 с.

453. Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т. Т. 3. Цивільно-правові науки. Приватне право /М.М. Сібільов, Я.М. Шевченко, А.С. Довгерт; за заг. ред. Н.С. Кузнєцової. Х., 2008. 640 с.

454. Правовые аспекты создания фотографии физического лица //Житомирський клуб фотографів «Фотосфера» [Электронный ресурс]. URL:http://photosphere.at.ua/blog/pravovye_aspekty_sozdanija_fotografii_fizicheskogo_lica/2011-10-15-40 [15.10.2011; 23:29].

455. Праницкая Т.О. Конституционно-правовой механизм обеспечения неприкосновенности частной жизни: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Белгород, 2010. 214 с.

456. Придворов Н.А. Правовые и философские вопросы субъективного права на честь и достоинство //Советское государство и право. 1968. №3. С. 97–100.

457. Примак В. Вина як критерій визначення розміру відшкодування моральної шкоди //Юридична Україна. 2009. №5. С. 71–76.

458. «Приманка» судебных приставов в «Одноклассниках» требует в суде компенсацию [Электронный ресурс]. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0019294 [23.11.2009].

459. Про автомобільні дороги: Закон України від 8 вересня 2005 р. №2862-IV //Офіційний вісник України. 2005. №40. Ст. 2534.

460. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. №3792-XII //Відомості Верховної Ради України. 1994. №13.

461. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 25 березня 2004 р. №1665-IV //Відомості Верховної Ради України. 2004. №27–28. Ст. 366.

462. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня1999 р. №474-XIV //Відомості Верховної Ради України. 1999. №14. Ст. 81.

463. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 р. №318/97-ВР //Відомості Верховної Ради України. 1997. №32. Ст. 206.

464. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. №606-XIV //Відомості Верховної Ради України. 1999. №24. Ст. 207.

465. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 р. №39/95-ВР //Відомості Верховної Ради України. 1995. №12. Ст. 81.

466. Про гармонізацію певних аспектів авторського та суміжних прав у інформаційному суспільстві: Директива Європейського парламенту та Ради від 22 травня 2001 р. №2001/29/ЄС //Офіційний вісник Європейських співтовариств. 2001. 22 червня (№167). С. 10. (Виправлення внесено Директивою 2001/29/ЄС //Офіційний вісник Європейських співтовариств. 2002. 10 січня (№6). С. 70).

467. Про гастрольні заходи: Закон України від 10 липня 2003 р. №1115-IV //Офіційний вісник України. 2003. №32. Ст. 1686.

468. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 р. №963-IV //Відомості Верховної Ради України. 2003. №39. Ст. 350.

469. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 р. №2713-IV //Відомості Верховної Ради України. 2005. №30. Ст. 409.

470. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 4 березня 1998 р. №160/98-ВР //Відомості Верховної Ради України. 1998. №35. Ст. 236.

471. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію: інформ. лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2007 р. №01-8/184 //Вісник господарського судочинства. 2007. №3. С. 46.

472. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. №2939-VI //Голос України. 2011. 9 лютого (№24).

473. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. №2782-XII //Відомості Верховної Ради України. 1993. №1. Ст. 1.

474. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11 червня 2009 р. №1506-VI //Відомості Верховної Ради України. 2009. №45. Ст. 691.

475. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ : наказ Держ. суд. адмін. від 17 грудня 2013 р. №173 [Електронний ресурс]. URL:http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13.

476. Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам : наказ Міністерства юстиції України від 19 листопада 2013 р. №2438/5 //Офіційний вісник України. 2013. 6 грудня (№92). Ст. 3435.

477. Про затвердження Порядку проведення фотозйомок та аудіо-, відеозапису роботи митних органів: наказ Держ. митної служби України від 12 червня 2000 р. №336 //Офіційний вісник України. 2000. №32.

478. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях: наказ Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 р. №1000/5 //Офіційний вісник України. 2015. 10 липня (№52). Ст. 1699.

479. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. №2297-VI //Урядовий кур'єр. 2010. 7 липня (№122).

480. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня1991 р. №1023-XII [Електронний ресурс]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/1023-12.

481. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 р. №1296-IV //Відомості Верховної Ради України. 2004. №14. Ст. 192.

482. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних: Директива Європейського Союзу від 24.10.1995 р. №95/46/ЄС [Електронний ресурс]. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_242.

483. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення: Закон України від 22 вересня 2005 р. №2899-IV //Голос України. 2015. 25 жовтня (№201).

484. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. №2657-XII //Відомості Верховної Ради України. 1992. №48.

485. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 р. №374-IV //Відомості Верховної Ради України. 2003. №12. Ст. 89.

486. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. №1478-III //Відомості Верховної Ради України. 2000. №18. Ст. 132.

487. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. №3814-XII //Відомості Верховної Ради України. 1994. №15. Ст. 86.

488. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. №580-VIII //Голос України. 2015. 6 серпня (№141–142).

489. Про недопущення порушень закону під час передвиборної агітації: Указ Президента від 16 вересня 2010 р. №910/2010 //Урядовий кур'єр. 2010. 21 вересня.

490. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135-XII //Відомості Верховної Ради України. 1992. №22.

491. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. №964-IV //Відомості Верховної Ради України. 2003. №39. Ст. 351.

492. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. №1805-III //Відомості Верховної Ради України. 2000. №39. Ст. 333.

493. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. №3689-XII //Відомості Верховної Ради України. 1994. №7.

494. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. №3352-XII //Відомості Верховної Ради України. 1993. №35.

495. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 р. №539/97-ВР //Відомості Верховної Ради України. 1997. №49. Ст. 299.

496. Про правові засади цивільного захисту: Закон України від 24червня 2004 р. №1859-IV //Відомості Верховної Ради України. 2004. №39. Ст. 488.

497. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. №1972-XII //Відомості Верховної Ради України. 1992. №11. Ст. 152.

498. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. №1489-III //Відомості Верховної Ради України. 2000. №19. Ст. 143.

499. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 р. №270/96-ВР //Відомості Верховної Ради України. 1996. №39. Ст. 181.

500. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. №1 //Вісник Верховного Суду України. 2009. №3.

501. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. №2453-VI //Голос України. 2010. 3 серпня (№142).

502. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. №2894-III //Відомості Верховної Ради України. 2002. №14. Ст. 97 (ст. 60).

503. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. №3759-XII //Відомості Верховної Ради України. 1994. №10. Ст. 43.

504. Проектъ статей объ авторскомъ правъ на литературныя, музыкальныя и художественныя произведенія съ объясненіями. Санкт-Петербург, 1899. 178 с.

505. Производителей заставили переименовать кукол, названных в честь дочерей Обамы [Электронный ресурс]. URL:http://www.ural.ru/news/life/2009/02/04/news-87943.html [04.02.2009; 15:12].

506. Промышленная, литературная, художественная и музыкальная собственность: сборникъ, составленный съ разрешенія Департамента Торговли и мануфактуръ, А. Кобеляцкимъ. Санкт-Петербургъ, 1896. 140 с.

507. Прохоров С.А. Компьютерные технологии в современной живописи /Известия Алтайского государственного университета. 2012. №2 (74). С. 202–206.

508. Процьків Н.М. Правове регулювання розірвання цивільно-правових договорів за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2003. 19 с.

509. Пузанов И. Видеокамера в законе? //Эж-Юрист. 2012. №8. С. 8.

510. Пустовалов Ю.В. Право на изображение //Право и современность: сб. науч.-практ. ст. /СЮИ МВД России. Саратов, 2008. Вып. 3, ч. 1. С. 128–132.

511. Р. Киреев не разрешил возобновить трансляцию суда по «делу Ю. Тимошенко» [Електронний ресурс] //Юридическая практика. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0027410 [26.08.2011].

512. Рабец А.П. К вопросу об использовании известных имен в качестве товарных знаков //Сборник материалов II Международного юридического форума «Правовая защита интеллектуальной собственности: проблемы теории и практики», 14–15 февраля 2014 г. М., 2014. С. 112–120.

513. Раскотников И.С. Соотношение частного и публичного интересов как объектов правового регулирования //Гражданин и право. 2014. №6. С. 41–52.

514. Реальные личности, сыгранные звёздами Холливуда pt. 1 – Megalyrics [Электронный ресурс]. URL:http://www.megalyrics.ru/posts/kino/2011-12-10-riealnyie-lichnosti-sy#ixzz3ypIjYdXn [10.12.2011].

515. Рейн Ѳ. Авторское право на фотографическіе снимки, производимые членами ученыхъ и просветительныхъ обществъ въ области научной фотографіи. Доклад, читанный въ засѣданіи Естественно-Истрической Секціи Общества Изслѣдователей Волыни 18 февраля 1912 г. Изданіе Общества Изслѣдователей Волыни. Житоміръ, 1912. 18 с.

516. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру: затв. рішенням Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 20 квітня 2010 р. №3 [Електронний ресурс]. URL: http://www.moral.gov.ua/documents/39.

517. Рекомендації щодо забезпечення правомірності створення і використання фотографічних творів: рекомендації Державної служби

інтелектуальної власності України від 26 січня 2011 р. [Електронний ресурс] //Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. URL: http://sips.gov.ua/ua/recfoto.html.

518. Рекомендації щодо захисту приватності у роботі ЗМІ: рекомендації Ради Європи [Електронний ресурс]. URL:http://cedem.org.ua/analytics/rekomendatsiyi-shhodo-zahystu-pryvatnosti-u-roboti-zmi.

519. Рекомендація про збереження фольклору: рекомендації ЮНЕСКО від 15 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_295.

520. Ренкель А. Охрана изображения гражданина //Изобретатель и рационализатор. 2010. №5. С. 22–23.

521. Рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 4 квітня 2007 р. по справі №22-ц-2363/2007 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1931906.

522. Рішення Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 13 листопада 2012 р. по справі №22-ц/0191/1529/2012 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27659332.

523. Рішення Апеляційного суду Вінницької області від 13 лютого 2012 р. по справі №2-2529/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21458294.

524. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 8 грудня 2014 р. по справі №200/9775/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41887733.

525. Рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 28 січня 2013 р. по справі №22-ц/774/611/13 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29041028.

526. Рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 09.06.2011 р. по справі №22-ц/0790/1532/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16226429.

527. Рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 12 квітня 2011 р. по справі №22-ц/0790/557/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15324993.

528. Рішення Апеляційного суду Запорізької області від 18 серпня 2006 р. по справі №22-4601/2006 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/184977.

529. Рішення Апеляційного суду Київської області від 14 січня 2008 р. по справі №22Ц-3767/2007 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1399341.

530. Рішення Апеляційного суду Луганської області від 14 вересня 2006 р. по справі №22ц-1934/06 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/216896.

531. Рішення Апеляційного суду Львівської області від 23 грудня 2013 р. по справі №461/1609/13 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37380550.

532. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 21 січня 2014 р. по справі №22-ц/796/824/2014 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36775032.

533. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 8 липня 2008 р. по справі №22-6253/08 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8922980.

534. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 15 квітня 2009 р. по справі №22-3406/09 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/7590079.

535. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 25 червня 2009 р. по справі №22-3118/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10433459.

536. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 26 січня 2012 р. по справі №22-15938 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/21901444.

537. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 27 травня 2014 р. по справі №22-ц/796/5864/2014 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38975727.

538. Рішення Апеляційного суду Одеської області від 18 січня 2013 р. по справі №22-ц/785/1261/13 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29277930.

539. Рішення Апеляційного суду Одеської області від 24 березня 2011 р. по справі №б/н [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14646067.

540. Рішення Апеляційного суду Тернопільської області від 27 березня 2013 р. по справі №1915/14210/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30073248.

541. Рішення Апеляційного суду Херсонської області від 11 жовтня 2011 р. по справі №22 ц-4016/2011 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19934852.

542. Рішення Апеляційного суду Херсонської області від 18 квітня 2012 р. по справі №22-ц/2190/1116/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23564823.

543. Рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 16 квітня 2015 р. по справі №682/1310/14-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43731520.

544. Рішення Апеляційного суду Черкаської області від 26 січня 2011 р. по справі №22-ц-191/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13759180.

545. Рішення Апеляційного суду Чернігівської області від 6 березня 2008 р. по справі №22ц-433/2008 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1568217.

546. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 31 січня 2008 р. по справі №2-162-2008 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5554705.

547. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 17 березня 2014 р. по справі №200/8909/13ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37804053.

548. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 29 травня 2014 р. по справі №200/9775/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3972408.

549. Рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 6 серпня 2013 р. по справі №310/2394/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/32891400.

550. Рішення Біляївського районного суду Одеської області від 17 листопада 2011 р. по справі №2-6523/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27241449.

551. Рішення Бориславського міського суду Львівської області від 4 жовтня 2012 р. по справі №2-717/2011 р. [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26373657.

552. Рішення Василівського районного суду Запорізької області від 13 серпня 2013 р. по справі №311/2168/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/33024330.

553. Рішення Вищого спеціалізованого седу України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2012 р. по справі №6-11430св12 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24409801.

554. Рішення Гадяцького районного суду Полтавської області від 28 квітня 2011 р. по справі №2-9/11 р. [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15751429.

555. Рішення Галицького районного суду м. Львова від 3 квітня 2013 р. по справі №461/1609/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/30500467.

556. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 16 травня 2011 р. по справі №2-429/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15708682.

557. Рішення Господарського суду Волинської області від 11 лютого 2012 р. по справі №5004/1632/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29260818.

558. Рішення Господарського суду Волинської області від 14 лютого 2013 р. по справі №5004/1536/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29436374.

559. Рішення Господарського суду Волинської області від 18 лютого 2013 р. по справі №903/58/13-г [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29451069.

560. Рішення Господарського суду Львівської області від 22 грудня 2010 р. по справі №5/107 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13139035ю.

561. Рішення Господарського суду м. Києва від 1 вересня 2010 р. по справі №20/4831.08.10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10996606.

562. Рішення Господарського суду м. Києва від 5листопала 2012 р. по справі №31/46-53/22 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27409915.

563. Рішення Господарського суду м. Києва від 19 травня 2011 р. по справі №9/44 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15928205.

564. Рішення Господарського суду м. Києва від 26 червня 2012 р. по справі №5011-12/3283-2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25448440.

565. Рішення Господарського суду м. Києва від 28 серпня 2005 р. по справі №39/341-20/141 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1728558.

566. Рішення Господарського суду Одеської області від 18 листопада 2011 р. по справі №27/17-3626-2011 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19960101.

567. Рішення Господарського суду Харківської області від 2 квітня 2012 р. по справі №5023/477/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22454106.

568. Рішення Господарського суду Харківської області від 22 червня 2009 р. по справі №38/100-09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5812752.

569. Рішення Господарського суду Харківської області від 22 жовтня 2010 р. по справі №29/313-10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12103656.

570. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 1 квітня 2010 р. по справі №2–456/10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8811546.

571. Рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 25 червня 2012 р. по справі №2506/3147/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24907546.

572. Рішення Дзержинського районного суду м. Кривого Рога від 10 січня 2011 р. по справі №2-82/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13842801.

573. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 20 березня 2014 р. по справі №638/12938/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37788290.

574. Рішення Дзержинського районного суду м. Кривого Рога від 25 грудня 2009 р. по справі №2-401/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/7374483.

575. Рішення Докучаєвського міського суду Донецької області від 28 грудня 2007 р. по справі №2-414/2008 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1357552.

576. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ (додаткове) від 29 жовтня 2012 р. по справі №412/4221/2012 (2/412/3064/2012) [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27044225.

577. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ (додаткове) від 19 листопада 2012 р. по справі №412/4221/2012 (2/412/3064/2012) [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27603144.

578. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровськ від 20 вересня 2012 р. по справі №412/4221/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26581121.

579. Рішення Замостянського районного суду м. Вінниці від 15 грудня 2011 р. по справі №2-2530/11/0206 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20514090.

580. Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 8 грудня 2009 р. по справі №2-165/09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7334519.

581. Рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19 жовтня 2009 р. по справі №2-1860/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6428142.

582. Рішення Калінінського районного суду м. Донецька від 12 лютого 2007 р. по справі №2-132/07 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/742008.

583. Рішення Київського районного суду м. Сімферополя від 16 жовтня 2013 р. по справі №123/8447/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/34303522.

584. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 11 квітня 2013 р. по справі №2018/16704/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30710925.

585. Рішення Київського районного суду м. Полтави від 3 грудня 2012 р. по справі №1609/6245/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27897472.

586. Рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 24 грудня 2009 р. по справі №2-214/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7479795.

587. Рішення Кобеляцького районного суду Полтавської області від 23 листопада 2012 р. по справі №2-52/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24354438.

588. Рішення Коломійського міськрайонного суду від 28 березня 2012 р. по справі №2-2055/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22195554.

589. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного

тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України : рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. №2-рп/2012 //Вісник Конституційного Суду України. 2012. №2. С. 14.

590. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення ст. 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 р. //Офіційний Вісник України. 1998. №46.

591. Рішення Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 27 червня 2007 р. по справі №2-281/2007 р. [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2349487.

592. Рішення Краматорського міського суду Донецької області від 22 грудня 2010 р. по справі №2-4677-2010 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13109474.

593. Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 19 грудня 2012 р. по справі №0814/8750/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28353940.

594. Рішення Ленінського районного суду м. Луганська від 16 грудня 2009 р. по справі №2-261/09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8417633.

595. Рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 16 травня 2012 р. по справі №2-4232/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24316321.

596. Рішення Ленінського районного суду м. Севастополя від 25 грудня 2012 р. по справі №2-2881/11 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/29621337.

597. Рішення Личаківського районного суду м. Львова від 7 травня 2009 р. по справі №2-815/09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7097913.

598. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 1 липня 2011 р. по справі №2-3643/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17334449.

599. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 вересня 2012 р. по справі №0308/2682/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26147512.

600. Рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 16 травня 2011 р. по справі №2-2129/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23852303.

601. Рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 25 лютого 2014 р. по справі №521/2779/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39659335.

602. Рішення Міжгірського районного суду Закарпатської області від 21 грудня 2009 р. по справі №2-538/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8413187.

603. Рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 30 березня 2011 р. по справі №2-249/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14598410.

604. Рішення Новозаводського районного суду м. Чернігова від 3 березня 2011 р. по справі №2-115/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14519901.

605. Рішення Новокаховського міського суду Херсонської області від 6 лютого 2012 р. по справі №2117/2-1255/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21231241.

606. Рішення Новокаховського міського суду Херсонської області від 9 серпня 2011 р. по справі №2117/2-919/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17767939.

607. Рішення Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 29 жовтня 2013 р. по справі №398/2203/13-ц [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35259792.

608. Рішення Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 23 вересня 2011 р. по справі №2-480/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19788527.

609. Рішення Першотравневого районного суду м. Чернівці від 4 листопада 2008 р. по справі №2-1416/08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3171859.

610. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 30 листопада 2011 р. по справі №2-3302/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19600077.

611. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 7 травня 2012 р. по справі №2-908/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23986049.

612. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 11 червня 2008 р. по справі №2-663-1/08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1995689.

613. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 24 жовтня 2012 р. по справі №2-2171/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26975896.

614. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 9 липня 2008 р. по справі №2-327/08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7580561.

615. Рішення Подільського районного суду міста Києва від 15 жовтня 2013 р. по справі №758/5724/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34241418.

616. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 15 равня 2012 р. по справі №2/1522/9420/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24169239.

617. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 31 січня 2013 р. по справі №1522/9429/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29076883.

618. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 3 червня 2007 р. по справі №2-973/07 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3138312.

619. Рішення Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 23 грудня 2010 р. по справі №2-3678/10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13356491.

620. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 2 грудня 2013 р. по справі №759/15624/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36520931.

621. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 30 липня 2012 р. по справі №2608/1634/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25471339.

622. Рішення Сімферопольского районного суду Автономної Республіки Крим від 18 вересня 2013 р. по справі №116/4484/13-ц [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33760209.

623. Рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 24 липня 2014 р. по справі №682/1310/14-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39897494Ю

624. Рішення Солом’янського районного суду м. Києва від 19 червня 2008 р. по справі №2-825-1/08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9134081.

625. Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 17 листопада 2010 р. по справі №2-491/10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12929113.

626. Рішення Старобешівського районного суду Донецької області від 30 жовтня 2012 р. по справі №2-753/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28136997.

627. Рішення Судацького міського суду Автономної Республіки Крим від 30 березня 2011 р. по справі №2-84/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14649024.

628. Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 3 листопада 2010 р. по справі №2п-7851/10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12395696.

629. Рішення Хмельницького міськрайонного суду від 17 листпада 2011 р. по справі №2/2218/5468/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19518954.

630. Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 24 січня 2012 р. по справі №2-3521/11 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21455106.

631. Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя Автономної Республіки Крим від 31 липня 2012 р. по справі №122/5450/2012 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25538881.

632. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 19 лютого 2009 р. по справі №2-929 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8876922.

633. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 1 грудня 2011 р. по справі №2-1446/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20081094.

634. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 2 червня 2009 р. по справі №2-1121/09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13465327.

635. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 3 жовтня 2013 р. по справі №761/9447/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/34168481.

636. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 4 лютого 2009 р. по справі №2-4097\09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8877359.

637. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 13 березня 2014 р. по справі №761/30231/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37757238.

638. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 17 травня 2011 р. по справі №2-5446/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18595520.

639. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18 червня 2012 р. по справі №2610/6168/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25102219.

640. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 18 листопада 2014 р. по справі №761/17727/14-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41808854.

641. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 26 січня 2012 р. по справі №2-3855/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21173253.

642. Родионов М.Ю. Возникновение и охрана авторских прав при создании кинофильмов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2005. 193 с.

643. Родителей не выбирают: (35 фото) [Електронний ресурс]. URL:http://www.bugaga.ru/jokes/1146734943-roditeley-ne-vybirayut.html [01.10.2012].

644. Розегнал А. Чешская Республика. Охрана личности и честного имени юридического лица в СМИ //Социально-политические науки. 2013. №1. С. 150–167.

645. Романченко Т.С. Зображення як об’єкт особистого немайнового права фізичної особи //Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 16 вересня 2010 р. К., 2011. С. 355–358.

646. Романченко Т.С. Право фізичної особи на власне зображення //Проблеми цивільного права та процесу: матеріали науково-практичної конференції, присвяч. пам’яті проф. О.А. Пушкіна (22 травня 2010 р.) /Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. С. 241–243.

647. Ромовская З.В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 1968. 20 с.

648. Роналдо подал в суд на китайских фармацевтов [Електронний ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010792 [29.01.2007; 12:15].

649. Россол С. Видеонаблюдение в магазине //Арсенал предпринимателя. 2012. №10. С. 64–73.

650. Рудольф Д.-В. Захист авторських прав: світовий досвід //Інтелектуальна власність. 2004. №2. С. 32–39.

651. Рыбак К.Е. Некоторые особенности применения норм музейного права //Правосудие в Поволжье. 2004. №6. С. 98–109.

652. Рыдченко К.Д. Проблемы выявления и пресечения оборота вредоносной информации //Обеспечение законности и правопорядка в странах

СНГ: сб. материалов Международной научно-практической конференции /Воронеж. ин-т МВД России. Воронеж, 2009. Ч. 1: Юридические науки. С. 246–248.

653. С. Берлускони выиграл суд против папарацци, снимавшего его обнаженных гостей [Електронний ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017703 [01.06.2009; 17:40].

654. С. З. Австрійській законъ (26 декабря 1895 года) объ авторскомъ правѣ на литературныя и художественныя произведенія и на фотографическіе снимки //Журналъ Министерства Юстиции. Годъ второй. Санкт-Петербург, 1896. №8. С. 233–240.

655. Савчук Л.Ф. Нравственное здоровье как личное неимущественное право гражданина //Здоровье населения – основа процветания России: материалы IV Всероссийской научно-практической конференции с междунар. участием, 26–27 апреля 2011 г. Анапа, 2011. С. 278–279.

656. Самойлович М.В. Эффектная сторона авторского права: нарушение прав знаменитостей : дайджест 99.08.14 /М.В. Самойлович //Патентное дело. Дайджест российской и зарубежной прессы. – 1999. – №8. С. 26–29. Дайдж. на ст.: Simcoe E. S., Maravei D. L. The glamorous side of copyright: celebrity infringements //Copyright World. 1999. №89. P. 26–28.

657. Самородов Д.А. Использование внешнего облика лица в политической рекламе как основание требовать судебной защиты чести и достоинства //Реклама: социально-правовые аспекты. Труды НОСиА. М., 2002. Вып. 8. С. 8–13.

658. Самые гиперреалистичные портреты, созданные компьютерной программой [Электронный ресурс]. URL: http://cameralabs.org/6000-samye-giperrealistichnye-portrety-sozdannye-kompyuternoj-programmoj [09.07.2014].

659. Саприкіна І.В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2006. 21 с.

660. Свердлык Г.А. Гражданско-правовые способы сочетания общественных, коллективных и личных интересов: учеб. пособие /УрГУ. Свердловск, 1980. 72 с.

661. Свиридов Н.Л. Границы и ограничения по закону исключительного интеллектуального права: права интеллектуальной собственности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2008. 182 с.

662. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2003. 752 с.

663. Сергеев А.П. Право на защиту репутации. Ленинград, 1989. 32 с.

664. Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. М., 1956. 283 с.

665. Серьогін В.О. Забезпечення недоторканності приватного життя в епоху комп'ютерних технологій: прайвесі 3.0 //Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна №1028. Серія «Право». 2012. Вип. 12. С. 97–100.

666. Сидоренко М.В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2012. 20 с.

667. Сидорина Н. Проблемы баланса интересов авторов фотографических произведений и изображаемых лиц в российском и немецком праве //Проблемы правового регулирования международных экономических отношений на современном этапе: материалы науч.-практ. конф. междунар.-правового фак. ВАВТ (Москва, апреля 2010 г.). М., 2011. Вып. 45. С. 154–159.

668. Сидорина Н. Соотношение авторского права на фотографии и прав изображаемого лица в России и Германии //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2015. №7. С. 59–72.

669. Сидорина Н. Субъекты и объекты авторских прав на фотографии в России и Германии //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2015. №5. С. 59–72.

670. Сидорина Н. Фотография в авторском праве России и Германии: монография. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. 65 с.

671. Сидорина Н.А. Конфликт интересов фотографа и изображаемого лица: проблемы ответственности //Право интеллектуальной собственности. 2010. №1. С. 19–21.

672. Синайскій В.И. Русское гражданское право: (пособіе къ изученію т. X ч. 1 и сенатской практики). Кіевъ, 1912. 427 с.

673. Ситдикова Р.И. Обеспечение частных, общественных и публичных интересов авторским правом. М., 2013. 159 с.

674. Скакалина А.А. Проблемы охраны изображения гражданина, размещенного в сети Интернет //Студент и научно-технический прогресс: материалы XLVIII Междунар. студенч. конф., 10–14 апреля 2010 г.: Государство и право. Новосибирск, 2010. С. 34–35.

675. Скітейкін М.Ю. Актуальні аспекти детермінації ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 300 КК України) //Держава і право. 2009. Вип. 44. С. 537–542.

676. Скокіна О.О. Право на зовнішній вигляд: деякі аспекти цивільно-правового регулювання //Проблеми цивільного права та цивільного процесу на сучасному етапі розвитку законодавства: матеріали міжвузівської курсант. (студент.) наук. конференції, 5 квітня 2002 р. /ДІВС. Донецьк, 2002. С. 121–126.

677. Слепкан В.К. К вопросу о защите чести, достоинства и деловой репутации в сети Интернет //Матеріали Міжнародної конференції «Охорона прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: політика, законодавство, практика» (Київ, 15–16 червняя 2011 р.). Проект ЄС «Вдосконалення стратегії, політики та регулювання інновацій в Україні». Київ, 2011. С. 87–90.

678. Слипченко С.А. Некоторые аспекты характеристики права на изображение физического лица //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез

Міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.): у 4 ч. Хмельницький, 2009. Ч. 3. С. 322–323.

679. Слипченко С.А. Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица. Х., 2011. 336 с.

680. Сліпченко С. Надання згоди фізичною особою, що зображена на фотографії, як юридичний факт за ЦК України //Право України. 2008. №3. С. 110–114.

681. Сліпченко С. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, як різновид виключних прав //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. №4 (66). С. 96–104.

682. Смирнова А.А. Диффамация как правонарушение и злоупотребление правом: конституционно-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 2008. 26 с.

683. Смолькова И.В. Понятие и значение частной жизни граждан //Защита частных прав: проблемы теории и практики: материалы 2-й Ежегод. международной научно-практической конференции (Иркутск, 20–21 июня 2013 г.) /под ред. Н. П. Асланян, Ю. В. Винниченко. Иркутск, 2013. С. 133–138.

684. Смородина А. Заборона на публічний показ фотографії //Юридичний журнал. 2009. №10 (88). С. 73–75.

685. Снытников А.А. Информация как объект гражданских правовых отношений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Санкт-Петербург, 2000. 26 с.

686. Собчак А.А., Егоров Н.Д. Основы гражданского законодательства: проблемы совершенствования //Советское государство и право. 1988. №10. С. 47–55.

687. Советский энциклопедический словарь /ред. совет: А.М. Прохоров (глав. ред.), М.С. Гиляров, Е.М. Жуков и др. 4-е изд. М., 1988. 1600 с.

688. Советское гражданское право: учебник. В 2 т. Т. 2 /С.А. Верб, Ю.Е. Добрынин, Т.И. Илларионова и др.; под ред. О.А. Красавчикова. 3-е изд., испр. и доп. М., 1985. 544 с.

689. Советское гражданское право. В 2 т. Т. 1 /А.М. Белякова, В.К. Бессмертный, А.Г. Быков и др.; под ред. В.П. Грибанова и С.М. Корнеева. М., 1979. 552 с.

690. Соколан Т.С. Як не порушути право на недоторканність приватного життя під час здійснення відеоспостереження? //Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 червня 2010 р.) /МВС України, Харк. нац. ун-т внутр.справ. Х., 2010. С. 220–222.

691. Солдатенко С.В. Правовий інтерес: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2014. 20 с.

692. Соликова А.Ш. К вопросу об охране изображения гражданина [Електронний ресурс] //Молодёжь и наука: сб. материалов VI Всерос. науч.-техн. конф. студентов, аспирантов и молодых учёных /Сибир. федерал. ун-т. Красноярск, 2011. URL: http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section10.html.

693. Солкина А.С. Проблема определения творческой составляющей в фотографиях и произведениях, полученных аналогичными способами //Сборник научных трудов кафедры авторского права, смежных прав и частноправовых дисциплин /Федерал. гос. бюджет. образоват. учреждение высш. проф. образования «Рос. гос. акад. интеллектуал. собственности» (ФГБОУ ВПО РГАИС). М., 2014. Вып. 1. С. 184–192.

694. Сошников П.Ю. Отдельные аспекты правовой охраны изображения гражданина //Российское законодательство: современное состояние и перспективы развития: материалы 14-й Межрегион. научной студенческой конференции с междунар. участием (Вологда, 22–23 апреля 2012 г.). Вологда, 2012. С. 54–56.

695. Сощенко Д.Д. К вопросу об авторском праве на фотографию //Актуальные проблемы права и управления глазами молодёжи: материалы международной научной студенческой конференции (Тула, 28–29 марта 2014 г.) /под общ. ред. И. Б. Богородицкого; Ин-т ИЗУ ВПА. Тула, 2014. С. 161–163.

696. Спасович В. Права авторскія и контрафакція. Санкт-Петербургъ, 1865. 106 с. Из содерж.: О фотографической собственности: (письмо к редактору журн. «Фотографъ» А. Фрибесу). С. 91–106.

697. Спиряев С. Особенности авторского права и смежных прав в модельном бизнесе //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2005. №3. С. 73–76.

698. Спиряев С.И. Авторско-правовые и смежно-правовые проблемы индустрии развлечений //Законодательство. 2009. №5. С. 74–80.

699. Степанов В. Настоящий Санта-Клаус запретил отмечать себя на фото в Facebook [Електронний ресурс]. URL: https://tjournal.ru/p/never-tag-santa [29.12.2014; 20:39].

700. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2006. 20 с.

701. Стефанчук Р. Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди //Енциклопедія цивільного права України /Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. К., 2009. С. 141–142.

702. Стефанчук Р. Відшкодування шкоди //Енциклопедія цивільного права України /Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. К., 2009. С. 143.

703. Стефанчук Р. Моральна шкода //Енциклопедія цивільного права України /Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. К., 2009. С. 509–510.

704. Стефанчук Р. Нематеріальні блага //Енциклопедія цивільного права України /Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. К., 2009. С. 530.

705. Стефанчук Р. Спростування інформації //Енциклопедія цивільного права України /Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. К., 2009. С. 790–791.

706. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія /відп. ред. Я.М. Шевченко. Хмельницький, 2007. 626 с.

707. Столяренко О. Як захистити персонаж? //Інтелектуальна власність. 2006. №8. С. 16–22.

708. Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі: Директива Європейського парламенту і Ради від 15 грудня 1997 р. №97/66/ЄС [Електронний ресурс]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_243.

709. Суворов А.А., Федорова И.В. Защита прав авторов на фотографии: теория и практика //Правовая система как элемент устойчивого развития субъекта Российской Федерации: сб. науч. ст. Сыктывкар, 2009. Вып. 2 С. 175–188.

710. Суд запретил папарацци фотографировать Л. Аллен [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017106 [17.03.2009; 12:00].

711. Суд отказал К. Собчак в иске за использование ее фото в рекламе [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0020284 [25.02.2010].

712. Суд разрешил куклы Вуду с изображением Н. Саркози [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0015955 [29.10.2008; 17:30].

713. Суд США отклонил иск Еврейского университета к General Motors из-за фотографии Эйнштейна [Электронный ресурс]. URL:http://www.runyweb.com/articles/life/auto/gm-lawsuit-over-einstein-image-use-dismissed.html [23.10.2012].

714. Судариков С.А. Авторское право: учебник. М., 2009. 464 с.

715. Судья Печерского райсуда Киева О. Царевич продолжила слушание дела Е. Корнийчука [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0025154 [04.03.2011].

716. Судья разрешил осуществлять фотосъемку оглашения приговора Ю. Тимошенко [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0027568 [09.09.2011].

717. Сулимов А. Регистрация фамилий в качестве товарных знаков //Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. 2007. №5. С. 96–103.

718. Суржик А.Ф. Проблемы правового регулирования институтов чести, достоинства и деловой репутации в гражданском праве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2006. 199 с.

719. Сухарев А.И., Шаляпин О.В. Пути развития педагогики портретного искусства //Омский научный вестник. 2011. №1 (95). С. 202–205.

720. Сухбаатр Ш. Гражданско-правовая защита чести и достоинства гражданина и деловая репутация юридического лица //Вестник Бурятского госуниверситета. 2011. №2. С. 279–282.

721. Суховерхий В.Л. Личные неимущественные права граждан в советском гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Свердловск, 1970. 20 с.

722. Т 100 Создана компьютерная программа, способная создавать трехмерную модель лица человека по его ДНК [Электронный ресурс]. URL:http://scienceblog.ru/2014/03/27/sozdana-kompyuternaya-programma-sposobnaya-sozdavat-trekhmernuyu-model-lica-cheloveka-po-ego-dnk [27.03.2014].

723. Тагайназаров Ш. Проблемы гражданско-правового регулирования личных неимущественных прав граждан: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ташкент, 1993. 49 с.

724. Телеведущая пытается отсудить у газеты собственное лицо [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010072 [27.10.2006; 17:30].

725. Теория государства и права /под ред. В.К. Бабаева. М., 2001. 591 с.

726. Тиллинг Е., Моцный И. Последние тенденции в судебной практике рассмотрения дел по вопросам интеллектуальной собственности //Интеллектуальная собственность и реклама. Актуальные вопросы, административная и судебная практика /под ред. И. Шаблинского и Е. Тиллинг. М., 2010. С. 11–25.

727. Тимешов Р.П. Нематериальные блага в гражданском праве и их защита: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Краснодар, 2010. 208 с.

728. Тимченко Г.П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2002. 26 с.

729. Ткачук К.А. Проблеми запровадження електронних документів з мережі Інтернет в якості доказів в цивільному судочинстві України //Від громадянського суспільства – до правової держави: тези VIII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених /ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Х., 2012. С. 511–514.

730. Тлумачний словник сучасної української мови /уклад.: Л. П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко; за ред. В.С. Калашника. Х., 2005. 800 с.

731. Толкачев Е. Категории моделей в модельном бизнесе. Ч. 1 [Электронный ресурс]. URL: http://podium.life/photoblog/530998-Kategorii-modeley-v-modelnom-biznese-ChAST-1 [17.06.2015; 23:41].

732. Толкачев Е. Категории моделей в модельном бизнесе. Ч. 2 [Електронний ресурс]. URL: http://podium.life/note/531064-Kategorii-modeley-v-modelnom-biznese-ChAST-2 [18.06.2015; 13:39].

733. Толстой В.С. Личные неимущественные правоотношения. М., 2009. 216 с.

734. Толстой Ю.К. Охрана личных прав граждан, не связанных с имущественными правами //Гражданскоправовая охрана интересов личности /О.С. Иоффе, Е.А. Поссе, А.Г. Потюков и др.; отв. ред. Б.Б. Черепахин. М., 1969. С. 58–73.

735. Топ-10. Люди, которые потратили тысячи долларов ради того, чтобы стать похожими на других [Электронный ресурс]. URL:http://www.bugaga.ru/interesting/1146749041-top-10-stat-pohozhimi-na-drugih.html [02.06.2015].

736. Точь-в-точь [Электронный ресурс] //Википедия: свободная энцикл. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Точь-в-точь [03.06.2016; 11:29].

737. Тристан А.В. Право на зображення як особисте немайнове право особи в цивільному законодавстві України //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юридичні читання» (Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.): у 4 ч. Хмельницький, 2009. Ч. 3. С. 354–356.

738. Тристан А.В. Правова природа «розписки моделі» як юридичного факту в правовідносинах з приводу створення фотографії //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук. конф. «Десяті юридичні читання» (Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.): у 4 ч. Хмельницький, 2011. Ч. 3. С. 396–399.

739. Тристан А.В. Цивільно-правові аспекти обмеження права на проведення фотозйомки //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук. конф. «Дев’яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 12–13 листопада 2010 р.): у 4 ч. Хмельницький, 2010. Ч. 3. С. 254–255.

740. Трофимова Т.В. Нематериальные блага как объект гражданско-правового регулирования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Волгоград, 2004. 23 с.

741. Трофимова Т.В. Нематериальные блага как объект гражданско-правового регулирования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Волгоград, 2004. 198 с.

742. Труханова М. Верховный суд признал фотографии с возможностью репоста «общими» [Электронный ресурс] //Параграф. Информационно-правовые системы. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38190551.

743. Трухачева А.А. Соавторство при создании фотографического произведения //Сборник научных студенческих работ юридического факультета МГПУ. М., 2000. С. 129–135.

744. Тюленев И.В. Защита чести, достоинства и деловой репутации по российскому и международному законодательству: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2010. 200 с.

745. У Жолтані не «Все буде добре» або ужгородський лохотрон-2 [Електронний ресурс]. URL: http://mediacentr.info/socio/u-zholtani-ne-vse-bude-dobre-abo-uzhgorodskij-lohotron-2_3598 [22.07.2010; 02:12].

746. У Норвегії обурилися через плюшевих ведмедиків у вигляді Гітлера й Каддафі [Електронний ресурс] //ТСН вражає. URL: http://tsn.ua/tsikavinki/u-norvegiyi-oburilisya-cherez-plyushevih-vedmedikiv-u-viglyadi-gitlera-y-kaddafi-579536.html?g=article&m=385215371 [27.01.2016; 17:45].

747. У США створили програму, яка перетворює текстовий опис на 3D-зображення [Електронний ресурс]. URL: http://www.5.ua/nauka/u-ssha-stvoryly-prohramu-iaka-peretvoriuie-tekstovyi-opys-na-3dzobrazhennia-99910.html# [30.11.2015; 14:46].

748. Угода стосовно припинення обігу порнографічних видань: Конвенція ООН від 4 травня 1910 р. [Електронний ресурс] URL:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_591.

749. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности частной жизни: науч.-практ. пособие /под ред. Б. Н. Кадникова. М., 2011. 136 с.

750. Улыбка за миллион (сколько получают звезды за рекламу) [Электронный ресурс]. URL: http://www.iwoman.ru/article790.html [07.05.2006].

751. Ульянова Г.О. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату (проблеми теорії): монографія /Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2015. 346 с.

752. Уставъ о цензурѣ от 22 апрѣля 1828 г. Санкт-Петербургъ, 1929. 101 с.

753. Ухвала Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 19 вересня 2012 р. по справі №22-ц/0191/1144/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26148702.

754. Ухвала Апеляційного суду Вінницької області від 7 лютого 2012 р. по справі №22Ц-4043/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21309729.

755. Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 20 квітня 2011 р. по справі №2-1563/11 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/15363498.

756. Ухвала Апеляційного суду Волинської області від 22 серпня 2011 р. по справі №2-2129/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18016756.

757. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 12 червня 2014 р. по справі №200/8909/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39214893.

758. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 15 березня 2010 р. по справі №22ц-1176/2008 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8789443.

759. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 3 вересня 2007 р. по справі №33ц-1808кс07 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2210955.

760. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 3 вересня 2007 р. по справі №33ц-954кс/2007 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2210961.

761. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 3 грудня 2007 р. по справі №22ц-6849 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2829798.

762. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 6 вересня 2007 р. по справі №33ц2044кс/2007 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2196864.

763. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 10 жовтня 2006 р. по справі №22-6929-2006 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/266273.

764. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 16 травня 2007 р. по справі №22-3746 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2098122.

765. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 18 березня 2008 р. по справі №22ц-2315 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3765276.

766. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 18 червня 2007 р. по справі №33ц-1002 КС 07 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2138695.

767. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 10 квітня 2013 р. по справі №0814/8750/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30670821.

768. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 18 вересня 2013 р. по справі №22-ц/778/4763/13 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33589373.

769. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 20 вересня 2013 р. по справі №22-ц/778/4646/13 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/33589329.

770. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області від 5 червня 2013 р. по справі №0907/8824/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/33019277.

771. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 23 вересня 2009 р. по справі №22Ц-3897/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7237812.

772. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 26 грудня 2013 р. по справі №22-ц/781/3598/13 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36504450.

773. Ухвала Апеляційного суду Луганської області від 23 травня 2013 р. по справі №415/966/13-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31399604.

774. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 17 липня 2012 р. по справі №22ц\2690\10195/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25386040.

775. Ухвала Апеляційного суду м. Севастополя від 17 червня 2013 р. по справі №22ц-797/1527/2013 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/31985944.

776. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 4 червня 2014 р. по справі №22-ц/796/6757/2014 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39213031.

777. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 5 лютого 2015 р. по справі №22-ц/796/2039/2015 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/42662663.

778. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 7 жовтня 2008 р. по справі №22-7323 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7283555.

779. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 9 січня 2008 р. по справі №2-7354/07 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4555212.

780. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 26 квітня 2012 р. по справі №8-2690/30/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24439139.

781. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 27 травня 2009 р. по справі №22-4123/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9778484.

782. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 28 березня 2008 р. по справі №22-9450 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4578966.

783. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 6 жовтня 2006 р. по справі №22ц-1640/2006 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/269260.

784. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 16 вересня 2009 р. по справі №22ц-1484/09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7496923.

785. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 20 квітня 2011 р. по справі №22-ц-1076/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15796544.

786. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 23 жовтня 2007 р. по справі №22ц-4693-2007 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2184678.

787. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 24 грудня 2007 р. по справі №33ц-1510/2007 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2579563.

788. Ухвала Апеляційного суду Полтавської області від 4 квітня 2012 р. по справі №22-ц/1690/1370/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22590580.

789. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 13 грудня 2011 р. по справі №22-ц-2051/11 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19864070.

790. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 27 січня 2009 р. по справі №22-ц-94 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3036593.

791. Ухвала Апеляційного суду Тернопільської області від 5 березня 2013 р. по справі №1915/15097/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29996493.

792. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 29 травня 2013 р. по справі №2018/16704/2012 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31628369.

793. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 24 червня 2010 р. по справі №22ц 2840/2010 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/11960581ю

794. Ухвала Апеляційного суду Хмельницької області від 15 вересня 2014 р. по справі №682/1310/14-ц [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40532174.

795. Ухвала Апеляційного суду Черкаської області від 4 червня 2009 р. по справі №22ц-876/2009 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10598352.

796. Ухвала Апеляційного суду Чернівецької області від 20 лютого 2012 р. по справі №22ц-247/13 р. [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25332446.

797. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 9 липня 2010 р. по справі №22ц-2209/2010 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10310408.

798. Ухвала Верховного Суду України від 6 жовтня 2008 р. по справі №6-8314ск08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2415773.

799. Ухвала Верховного Суду України від 8 червня 2011 р. по справі №6-38292св10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/16062967.

800. Ухвала Верховного Суду України від 15 березня 2010 р. по справі №6-6171ск10 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8517352.

801. Ухвала Верховного Суду України від 19 травня 2008 р. по справі №6-10453ск08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1877555.

802. Ухвала Верховного Суду України від 20 листопада 2006 р. по справі №6-30167ск06 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/350929.

803. Ухвала Верховного Суду України від 22 травня 2008 р. по справі №6-5961св08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1910900.

804. Ухвала Верховного Суду України від 24 листопада 2010 р. по справі №6-18198св09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/12614831.

805. Ухвала Верховного Суду України від 25 лютого 2009 р. по справі №6-22721св08 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/3136900.

806. Ухвала Верховного Суду України від 27 квітня 2009 р. по справі №6-2089ск09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3639466.

807. Ухвала Верховного Суду України від 28 липня 2008 р. по справі №6-6285св08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2296813.

808. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 лютого 2014 р. по справі №6-49493св13 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37455196.

809. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 листопада 2011 р. по справі №6-40285ск11 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20209005.

810. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10 квітня 2013 р. по справі №6-8904св13 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30810665.

811. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 грудня 2014 р. по справі №6-38382св14 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41992641.

812. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 червня 2015 р. по справі №6-15666св15 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46299605.

813. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 31 січня 2012 р. по справі №6-36562св11 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21430870.

814. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 липня 2012 р. по справі №6-20140зп12 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25481536.

815. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 12 червня 2012 р. по справі №27/144-09 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24692792.

816. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 24 березня 2009 р. по справі №К25/226-08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4675701.

817. Ухвала Господарського суду Житомирської області від 7 вересня 2012 р. по справі №15/5007/34/12 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25949265.

818. Ухвала Господарського суду м. Києва від 6 серпня 2012 р. по справі №2/97 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25562977.

819. Ухвала Господарського суду м. Києва від 18 вересня 2012 р. по справі №17/297 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/ 26184535.

820. Ухвала Господарського суду м. Києва від 21 грудня 2011 р. по справі №35/465 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20532324.

821. Ухвала Господарського суду м. Києва від 23 грудня 2011 р. по справі №35/465 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20532325.

822. Ухвала Київського районного суду м. Сімферополя від 18 липня 2008 р. по справі №2-2311/08 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2070054.

823. Ухвала Ленінського районного суду м. Луганська від 8 липня 2008 р. по справі №2-4252008 [Електронний ресурс]. URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5719411.

824. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15 березня 2011 р. по справі №2-1563/11 [Електронний ресурс]. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/14236145.

825. Ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 15 липня 2009 р. по справі №6-13660св09 [Електронний ресурс]. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4284080.

826. Федоров А.Ф. Къ вопросу объ авторскомъ правѣ на произведенія литературныя, художественныя и музыкальныя. Одесса, 1896. 38 с.

827. Филимонова Е. А. Конституционное право российских граждан на неприкосновенность частной жизни: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Волгоград, 2005. 229 с.

828. Философский энциклопедический словарь /гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев и др. М, 1983. 836 с.

829. Флейшиц Е.А., Маковский А.Л. Теоретические вопросы кодификации гражданского законодательства //Советское государство и право. 1963. №1. С. 89–91.

830. Фок Ю.В. Актуальні аспекти порушення авторських прав на фотографічні твори //Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнар. наук. конф. «Дев’яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 12–13 листопада 2010 р.: у 4 ч. Хмельницький, 2010. Ч. 3. С. 264–265.

831. Фоменко А.Н. Авангард и критика фотографии //Вестник Томского государственного университета. 2009. Вып. 329. С. 73–76.

832. Французский журнал оштрафован за незаконное вторжение в частную жизнь Зидана [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010558 [20.12.2006; 17:15].

833. Фридман В.Э. Охрана частей и структурных элементов произведения как объектов авторского права в России и США: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2005. 28 с.

834. Фролова О.А. Вопрос: Согласно внутренним правилам предприятия общественного питания посетителям ресторана запрещено осуществлять несанкционированную фото- и видеосъемку. Можно ли отказать потребителю в обслуживании, если он делает это без разрешения администрации? [Электронный ресурс] //Предприятия общественного питания: бухгалтерский учет и налогообложение. 2012. №2. URL:http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=PBI;n=176724.

835. Футболист «Шахтера» подал в суд на социальную сеть [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0018287 [14.08.2009].

836. Х. О Праве собственности въ фотографіи (письмо къ редактору Одес. Вѣст.) //Одесскій Вѣстникъ. 1865. 22 апреля (№84). С. 276–277.

837. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. К., 2007. 816 с.

838. Харитонова О.І., Ульянова Г.О. Захист авторських прав від плагіату: монографія /ред. О.І. Харитонова; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2014. 211 с.

839. Хилтон П. судится с сайтом из-за личного архива [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL: http://www.yurpractika.com/ news.php?id=0010808 [31.01.2007; 10:00].

840. Хорошилова Т. Публичное изображение нуждается в разрешении //Российская газета. 2006. 29 сентября. С. 2.

841. Хужокова И.М. Право на частную жизнь в континентальной Европе //Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2010. №4. С. 62–69.

842. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2 т. Т. 2: пер. с нем. М., 1998. 512 с.

843. Цветков П.П. О криминалистическом исследовании внешнего облика человека //Правоведение. 1972. №2. С. 121–127.

844. Центр компетенції адресного простору українського сегменту мережі Інтернет [Електронний ресурс]. URL: http://ip-protect.org.

845. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти): монографія /за заг. ред. Є. О. Харитонова. Одеса, 2012. 344 с.

846. Цивільне право України. Загальна частина: підручник /С.М. Бервено, В.А. Васильєва, М.К. Галянтич та ін.; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 4-те вид., стер. К., 2014. 976 с.

847. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 р. №435-IV //Офіційний вісник України. 2003. №11. Ст. 461.

848. Цивільний процесуальний кодекс України: від 18 березня 2004 р. //Голос України. 2004. 7 травня. Ст. 1088.

849. Циклограма //Енциклопедія інтелектуальної власності /П.П. Крайнєв, А.М. Жила, Н.М. Ковальова та ін.; за ред. П.П. Крайнєва. К., 2012. С. 639.

850. Цисик И. Фотографические произведения как объекты авторского права //Наука и инновации. 2014. №1 (13). С. 57–59.

851. Цыбулевская О.И., Власова О.В. Достоинство личности и гражданское общество. Саратов, 2008. 208 с.

852. Цыганкина Е.А. Охрана изображения и частной жизни гражданина //Законность и правопорядок в современном обществе: сб. материалов XIX Международной научно-практической конференции. Новосибирск, 2014. С. 63–69.

853. Чайников Д.Г. Оборотоспособность изображения как личного неимущественного блага //Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання): матеріали

міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 16 вересня 2010 р. К., 2011. С. 436–440.

854. Чайников Д.Г. Правовая природа изображения как объекта гражданского права //Проблеми цивільного права та процесу: матеріали науково-практичної конференції, присвяч. пам'яті проф. О.А. Пушкіна (22 травня 2010 р.) /Харк. нац. ун–т внутр. справ. Х., 2010. С. 173–176.

855. Чепига А.С. Право гражданина на собственное изображение по законодательству Республики Беларусь [Электронный ресурс] //КонсультантПлюс: Беларусь. Технология 3000 ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Республики Беларусь. Минск, 2012.

856. Чепис О.І. Інтереси в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2010. 16 с.

857. Черкасова Т.В. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации как форма социальной защищенности граждан (по материалам практики Северо-Кавказкого региона): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Махачкала, 2001. 230 с.

858. Черных Е.С. Некоторые особенности правовой охраны изображения гражданина //Актуальные проблемы реформирования современного законодательства Российской Федерации: сб. тез. докл. (по материалам Всерос.сийской ежегодной научной студенческой конференции, Саратов, 15–16 апреля 2009 г.). Саратов, 2009. С. 143–145.

859. Чернышева С.А. Правоотношения в сфере художественного творчества. М., 1979. 167 с.

860. Чернышева С.А. Художественное творчество и закон. М., 1980. 96 с.

861. Черняков Б.И. Фотография в системе изобразительной журналистики: метод. разработка по спецкурсу «Основы изобразительной журналистики». К., 1990. 36 с.

862. Чертков В.Л. Авторское право в периодической печати. М., 1989. 144 с.

863. Чорновол О.Е. Обязательства по компенсации морального вреда в российском гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Екатеринбург, 2011. 26 с.

864. Чорнооченко С.І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2000. 19 с.

865. Чубукова И. Коротко о самых важных табу в рекламе медицинских товаров и услуг для потребителей, а также биологически активных добавок (БАД) //Интеллектуальная собственность и реклама. Актуальные вопросы, административная и судебная практика /под ред. И. Шаблинского и Е. Тиллинг. М., 2010. С. 156–178.

866. Чуковская Е.Э. Правовые аспекты предпринимательской деятельности в кинематографии: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 1999. 200 с.

867. Шабанов Д.С. Имя и образ гражданина //Право: теория и практика. М., 2009. №3 (116). С. 19–22.

868. Шанхаев С.В. Правовое регулирование охраны изображения военнослужащего //Право в вооруженных силах. 2009. №1. С. 73–75.

869. Шаова Т.Г., Исматова И.Т. Система факторов, влияющих на внешний облик изображенного на фотоснимке лица //Криминалистическая экспертиза: исследование документов: межвуз. сб. науч. ст. Саратов, 1999. С. 49–50.

870. Шахов Н.И. Теоретико-правовые основы функции обеспечения государством права на неприкосновенность информации о частной жизни: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Краснодар, 2008. 199 с.

871. Швейцарские часовщики подали в суд на актрису Ш. Терон [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0010850 [07.02.2007; 11:05].

872. Швейцарцы подадут в суд на Google из-за сервиса Street View [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://yurpractika.com/news.php?id=0019230 [16.11.2009].

873. Шебзухова М.Х. Правовая охрана проявлений фольклора: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2002. 26 с.

874. Шевченко О.А. Имиджевые права спортсменов в России //Спорт: экономика, право, управление. 2011. №1. С. 12–13.

875. Шершеневич Г.Ф. Исторія авторскаго права на Западѣ. Казань, 1891. 44 с.

876. Шершеневич Г.Ф. Учебникъ русскаго гражданскаго права. Казань, 1894. 608 с.

877. Шершеневич Г.Ф. Экономическое обоснованія авторскаго права. Казань, 1890. 26 с.

878. Шиловская А.Л. Принудительные меры воспитательного воздействия: оценка состояния и перспективы развития /Ин-т права и публичной политики. М., 2009. 59 с.

879. Шимон С.І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 1998. 17 с.

880. Шишка Р.Б. До проблем індивідуалізації фізичної особи //Еволюція цивільного законодавства: проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 29–30 квітня 2004 р. /Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва, НДІ інтелектуал. власності, Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. К., 2004. С. 153–162.

881. Шлыкова Н. Камерофоны вторгаются в частную жизнь? [Электронный ресурс]. URL: http://www.ovi-club.ru/news/2001 [18.11.2004].

882. Штефан О. Фотографічний твір як специфічний об'єкт охорони авторським правом //Теорія і практика інтелектуальної власності. 2007. №3. С. 3–9.

883. Щенникова Л.В. Гражданско-правовое регулирование: публичные интересы, общие пользы, добрые нравы: монография. М., 2013. 144 с.

884. Экс-кандидат в президенты Франции отсудила 16 тыс. евро у журнала [Электронный ресурс] //Юридическая практика. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017156 [23.03.2009; 10:25].

885. Энтин В., Клишин А. Персонаж как охраняемая часть произведения //Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2008. №5. С. 37–47.

886. Эрделевский А. Тайна внешнего облика //Домашний адвокат. 2007. №11. С. 3–5.

887. Эрделевский А.М. Об охране изображения гражданина //Законодательство. 2007. №7. С. 9–13.

888. Эрделевский А.М. Охрана изображения гражданина //Патенты и лицензии. 2007. №7. С. 11–15.

889. Эрделевский А.М. Проблемы компенсации за причинение страданий в российском и зарубежном праве: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. М., 2000. 348 с.

890. Юрьева Д. Скандальный портрет в интерьере: Информагентство судится с художником из-за прав на изображение президента США //Российская газета. 2009. 13 марта. С. 8.

891. Юрьева Т.В. Фейковое интервью как методический приём в преподавании курса «Арт-журналистика» //Журналистика постсоветских республик: 20 лет спустя: сб. тр. междунар. научно-практической конференции, Белгород, 24–27 сентября 2012 г. /под ред. А.П. Короченского и М.Ю. Казак. Белгород, 2012. С. 234–236.

892. Юсупов Т.Б. Запрет опубликования личного изображения как мера по обеспечению иска в свете прецедентного права Европейского Суда по правам человека //Европейская интеграция и развитие цивилистического процесса в России: сб. науч. ст. М., 2006. С. 33–61.

893. Якубенко В. Защита свободы слова в суде //Юридическая практика. 2003. 2 декабря (№48). С. 13–14.

894. Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона. Гражданско-правовая защита личных неимущественных прав граждан. М., 1990. 174 с.

895. Ярошенко К.Б. Совершенствование гражданско-правовых форм защиты личных неимущественных прав граждан по советскому праву: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. М., 1989. 362 с.

896. Ясечко С.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 /Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 17 с.

897. Яценко Н.Е. Толковый словарь обществоведческих терминов. Санкт-Петербург, 1999. 528 с.

898. 20 актеров, которые безупречно сыграли исторических героев [Электронный ресурс]. URL: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-akterov-kotorye-bezuprechno-skopirovali-istoricheskih-personazhej-1055460 [30.09.2015].

899. 20 актеров, которые фантастически изменились ради искусства [Электронный ресурс]. URL: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-akterov-kotorye-fantasticheski-izmenilis-radi-iskusstva-1228310 [02.04.2016].

900. 20 известных актеров, которых грим изменил до неузнаваемости [Электронный ресурс]. URL: http://www.adme.ru/tvorchestvo-kino/20-izvestnyh-akterov-kotoryh-grim-izmenil-do-neuznavaemosti-999210 [16.04.2016].

901. Adrian A. If I am the Author of my Online Persona, How can I protect it? [Electronic resource]. URL: https://www.academia.edu/7928102/If_I_am_the_Author_of_my_Online_Persona_How_can_I_protect_it [25.07.2014].

902. Alpin T. The Development of the Action for Breach of Confidence in a Post-HRA Era //IP Quarterly. 2007. №1. P. 19–59.

903. An act amending Title 18 (Crimes and Offenses) of the Pennsylvania Consolidated Statutes, in assault, providing for the offense of intimate partner harassment: Senate Bill 1167, January 14, 2014, Pennsylvania.

904. An act to amend Section 3344.1 of the Civil Code, relating to deceased personalities: Senate Bill 771, October 10, 2007, California.

905. Balcarczyk J. Sports Image Rights – a comparative overview //Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. 2010. God. 47, 2. S. 327–334.

906. Beverley-Smith H., Ohly and A. Lucas-Schloetter. A. Privacy, Property and Personality: Civil Law perspectives on Commercial Appropriation. New York, 2005. P. 173–174.

907. Black G. Exploiting Image: Making a Case for the Legal Regulation of Publicity Rights in the United Kingdom //EIPR. 2011. Vol. 33, №7. P. 413–418.

908. Black G. Recent Developments in Publicity Rights in the UK: Where Now for Celebrities? //Intellectual Property Law and Practice /ed. Hugh H. Hansen. 2010. Vol. 11. (Intellectual Property Law).

909. Blum J., Ohta T. Unauthorised use of celebrity images on merchandising: No right in her image per se but Rihanna prevails against Topshop [Electronic resource]. URL: http://www.bristows.com/news-and-publications/articles/unauthorised-use-of-celebrity-images-on-merchandising-no-right-in-her-image-per-se-but-rihanna-prevails-against-topshop-by-jeremy-blum-and-tom-ohta/[08.08.2013].

910. Bongiorno J. Fair Use of Copyrighted Images After Perfect 10 v. Amazon.com: Diverging from Constitutional Principles & United States Treaty Obligations //Touro International Law Review. 2009. Vol. 12. P. 107–156.

911. Brazell L. Confidedence, Privacy and Human Rights: English Law in the Twenty-first Century //EIRP. 2005. Vol. 27, №11. P. 405–411.

912. Budhiraja G. Publicity Rights of Celebrities: An Analysis Under the Intellectual Property Regime [Electronic resource] //NALSAR Student Law Review. 2011. Vol. 7. P. 85–108. URL:http://www.liiofindia.org/in/journals/NALSARStuLawRw/2011/7.html.

913. Bullinger W. Aktuelles aus dem Urheberrecht: BGH Urteil zu Abbildungen in Online-Archiven //Mitt. 2011. №9. S. 404–405.

914. Bunn R., Sannie M. How image conscious are you? Protecting rights in UK law //CW. 2008. №178. P. 19–23.

915. BuzzSumo. 10 самых популярных людей, ставших известными после смерти [Электронный ресурс]. URL: http://fishki.net/1598099-10-samyh-populjarnyh-ljudej-stavshih-izvestnymi-posle-smerti.html [16.06.2015; 08:39].

916. Cass. civ. 05 juillet 2005 (pourvoi №03-13.913) [Electronic resource]. URL: http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1235.

917. Cass. civ. 13 janvier 1998 (pourvoi №95-13694) [Electronic resource]. URL: http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1251.

918. Cass. civ. 14 novembre 1975 (pourvoi №294) [Electronic resource]. URL: http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/french/case.php?id=1251.

919. Cheng T. Does Copyright Law Confer a Monopoly over Unpreserved Cows? //EIPR. 2006. Vol. 28, №5. P. 276–281.

920. Children's Online Privacy Protection Act of 1998, 15 U.S.C. 6501–6505 [Electronic resource]. URL: https://www.ftc.gov/enforcement/rules/rulemaking-regulatory-reform-proceedings/childrens-online-privacy-protection-rule.

921. Civilinio Kodekso Patvirtinimo, Isigaliojimo ir igyvendinimo: Lietuvos Respublikos, Nr. VIII-1864, 2000 m, liepos, 18 d. [Electronic resource] //žin. 2000. Nr. 74–2262 Teises Aktu Registras. URL: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454.

922. Code Civil des Français [Electronic resource] //Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721.

923. Common permissions issues People in photos & portraits [Electronic resource]. URL: http://www.copyright.org.au/acc_prod/ACC/Home/ACC/Home.aspx?hkey=24823bbe-5416-41b0-b9b1-0f5f6672fc31.

924. Copyright Act, 04.06.1957 (as consolidated up to Act No. 49 of 1999), India [Electronic resource]. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=128097.

925. Copyright Notice: digital images, photographs and the internet [Electronic resource]. URL=https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/481194/c-notice-201401.pdf.

926. Cydigo Civil: Decreto Ley No 12760 de 06 agosto de 1975 [Electronic resource] //Gaceta N° 800 del 15 de Agosto de 1975 Enlace Permanente. URL: http://www.derechoteca.com/codigo-civil-boliviano-1975.htm.

927. Daley D. New ground on celebrities' rights? //Managing IP. 2009. №189. P. 120–122.

928. Deazley R. Collecting Photographs, Copyrights and Cash //EIRP. 2001. Vol. 23, №12. P. 551–556.

929. George T. Celebrity-focused culture highlights need for statutory right to publicity //World Trademark Review. 2010. October–November. P. 94–95.

930. Glazer D. S., Herman S. Thumbnail hazards, continued //CW. 2007. №172. P. 17–18.

931. Goldsmith A., Krinsky T. How to market through celebrities: publicity rights in the usa, product placement and Endorsement. Presented to: Union Internationale des Avocats and International Association of Young Lawyers [Electronic resource]. URL:http://www.uianet.org/sites/default/files/safe_uploads/clients/37563/rapports/Amy Goldsmith – PRESENTATION.pdf [15.02.2013].

932. Google могут обязать размывать изображения школ, больниц и церквей [Электронный ресурс]. URL:http://www.yurpractika.com/news.php?id=0017002 [06.03.2009; 12:55].

933. Grabrucker M., Kopacek I. Aus der Rechtsprechung des Bundespatentgerichts im Jahre 2009. Teil I: Markenrecht //GRUR. 2010. №5. S. 369–386.

934. Hoffman R. B. The right of publicity: an analytical update //Intellectual Property Law Review – 1982. Including The John Marsshall Conference on Intellectual Property-1982 /ed. G. Rose. New York,1982. P. 3–39.

935. Hughes J. The Photographer's Copyright – Photograph as Art, Photograph asDatabase //Harvard Journal of Law and Technology. 2012. Vol. 25; Cardozo Legal Studies Research Paper. №347.

936. James S. Picture use does not sit pretty: Virrgin Mobile and Creative Commons are in the frame over picture rights for user-generated content //Copyright World. 2007. №175. P. 9–10.

937. Latham D., Zimmermann A., Amor D. Protecting your image: Can a picture or fotograph of a celebrity also distinguish the commercial origin of a product or a service and function as a trademark? //TW. 2009. №215. P. 21–23.

938. Laws Ch. I've Been Called the «Erin Brockovich» of Revenge Porn, and For the First Time Ever, Here is My Entire Uncensored Story of Death Threats, Anonymous and the FBI [Electronic resource]. URL: http://www.xojane.com/it-happened-to-me/charlotte-laws-hunter-moore-erin-brockovich-revenge-porn.

939. LG Hamburg. 324 O 521/98 [Electronic resource]. URL:http://www.lider-lab.sssup.it/lider/attachments. 011_LoFP%20Tort%2015April2010.pdf.

940. Liting Z. Protection of Character Names in Literature and Attistic Works in Trademark Registration Prosecution: Comments on Yao Hong v TRAB, et al. an administrative case of dispute over trademark opposition review //CPT. 2012. Vol. 108, №1. P. 67–71.

941. Llbina I. Personîbas tiesîbu aizsardzîba un civiltiesiskâ atbildîba to aizskâruma gadîjumâ: Promocijas darba kopsavilkums: Civiltiesîbas. Rîga, 2006. Lpp. 46.

942. Logdberg A. The right in a person's own likeness [Electronic resource]. URL: http://www.cenneth.com/sisl/pdf/11-6.pdf.

943. Lowe I., Waite C. Soul stealers. What control do you have over your online images? //Copyright World. 2009. №192. P. 24–26.

944. Mahajan A. Celebrity marks: an emerging concern. A celebrity is entitled to use publicity or image rights to commercially exploit the goodwill associated with their fame //World Intellectual Property Review. 2011. March/April. P. 34–36.

945. Marinovic S. Commercialization of Dead and Living Celebrities in the U.S. and Germany: Marilyn Monroe, Marlene Dietrich and Caroline von Monaco – Bericht vom 2. Hamburg International Media Law Forum am 3. Juni 2009 //GRUR Int. 2010. №1. P. 26–31.

946. Marlene Dietrich Case BGH 1 ZR 49/97. The University of Texas School of Law [Electronic resource]. URL: https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=726 [01.12.2005; 11:04:42].

947. Masson S. The Presidential Right of Publicity [Electronic resource]. URL: http://bciptf.org/?p=24 [02.02.2010].

948. Microsoft розробила систему доповненої реальності для відеодзвінків [Електронний ресурс]. URL: http://www.5.ua/nauka/microsoft-rozrobyla-systemu-dopovnenoi-realnosti-dlia-videodzvinkiv-103880.html [19.01.2016; 16:46].

949. Mocsona R. Having Paid for Exclusivity One Ought to Be in a Position to Protect It: A New Direction for the Law of Confidentiality? //EIRP. 2007. Vol. 29, №10. P. 428–431.

950. Mosley против Соединённого Королевства от 10.05.2011 г. №48009/08 [Электронный ресурс]. URL:http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Own_image_RUS.pdf.

951. Muller H. Die Privatkopie bei Portratwerken der bildenden Kunst //GRUR. 2012. №8. S. 785–791.

952. Mullick S., Narnaulia S. Protecting Celebrity Rights Through Intellectual Property Conceptions [Electronic resource] //NALSAR Student Law Review. 2008. Vol. 1 P. 615–635. URL: http://www.liiofindia.org/in/journals/NUJSLawRw/2008/36.html.

953. Narula R., Kumar M. When your face is your fortune //World Trademark Review. 2012. October/November. P. 106–107.

954. Nathu J. Publicity rights and celebrity endorsements in Trinidad and Tobago [Electronic resource]. URL: http://www.jdsellier.com/images/pdf/jn-article-publicityrights.pdf [2010].

955. Nemeth A. Australian Street Photography Legal Issues [Electronic resource]. URL: http://4020. net/words/photorights.php [08.05.2016].

956. Painer E.-M. Relief for rightsholders but pain for the press //Intellectual Property magazine. 2012. March. P. 83–84.

957. Palomba M., Hackford C., Morris H. Using Celebrities in Advertising [Electronic resource]. URL: https://www.adlawbyrequest.com/wp-content/uploads/sites/5/2010/12/Using-Celebrities-in-Advertising.pda.

958. Reber N. «Celebrity Impersonators» zwischen Personlichkeitsschutz und Kunstfreiheit //GRUR Int. 2010. №1. S. 22–25.

959. Reider J., Tavlian S. Celebrity Brands: To Wed or Not to Wed? [Electronic resource]. URL: http://www.buchalter.com/wp-content/uploads/2013/09/Celebrity-Brands.Reider.Tavlian.pdf.

960. Rupp H. Who Owns Celebrity? – Law and the formation of Fame [Electronic resource] //Entertainment and Sports Law. 2014. №12. URL:http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/issues/volume12/rupp/rupp.pdf.

961. Schertz C. Bildnesse, die einm hohern Interesse der Kunst dienen: Die Ausnahmevorschrift des 23 I Nr. 4 KUG //GRUP. 2007. №7. S. 558–565.

962. Shackelford S. Fragile Merchandise: A Comparative Analysis of the Privacy Rights for Public Figures [Electronic resource]. URL:http://ssrn.com/abstract=1396378.

963. Simon I. CD-s, Celebrities and Merchandise: the Trade Mark Registry's Hybrid Theory //EIRP. 2005. Vol. 27, №7. P. 265–269.

964. Street J. Celebrity Politicians: Popular Culture and Political Representation //BJPIR. 2004. Vol. 6, №4. P. 435–452.

965. Strowel A. The Rights on Images in Books. Clarifying the Legal Issues for Facilitating the Clearing of the Rights on Books Images and the Diligent Search

for Rightholders [Electronic resource]. URL: https://www.arrow-net.eu/sites/default/files/D6.2_Annex_I_rights_images_0.pdf.

966. Synodinou T. Image Right and Copyright Law in Europe: Divergences and Convergences //Laws. 2014. №3. P. 181–207; doi:10.3390/laws3020181.

967. Tan D. The Fame Monster Reloaded: The Contemporary Celebrity, Cultural Studies and Passing Off [Electronic resource]. URL:http://sydney.edu.au/law/slr/slr_32/slr32_2/Tan.pdf.

968. The Civil Code of the State of California, 1872 [Electronic resource]. URL: http://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=CIV&tocTitle=+Civil+Code+-+CIV.

969. The Image Rights (Bailiwick of Guernsey) [Electronic resource]. URL:http://www.guernseylegalresources.gg/article/104749/Image-Rights-Bailiwick-of-Guernsey-Ordinance-2012.

970. Tune C., Wagner E. Legal issues for photography //Copyright World. 2009. №193. P. 15–17.

971. Verbauwhede L. Legal Pitfalls in Taking or Using Photographs of Copyright Material, Trademarks and People [Electronic resource]. URL:http://www.wipo.int/export/sites/www/sme/en/documents/pdf/ip_photography.pdf.

972. Vertrag uber die Veroffentlichung von Aktfotos //OBI. 2004. №4. S. 182–183.

973. Vignola F. Publicity rights, trademarks and personality merchandising //Master of Laws in Intellectual Property: Collection of Research Papers. Geneva, 2010. P. 231–262.

974. Visual Disk (Japan, 2005) //Copyright and Related Rights Cases in the Field of Music in the Asia-Pacific Region /WIPO. Geneva, 2011. P. 187–189.

975. Von Hannover против Германии, №59320/00 от 24 июня 2004 г. [Электронный ресурс]. URL:http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Von_Hannover_v_Germany_24_06_2004.pdf.

976. Vxlaxigusseadus [Electronic resource] Vastu vxetud 26.09.2001 RT I 2001, 81, 487 jxustumine 01.07.2002. URL:https://www.riigiteataja.ee/akt/111042014013.

977. Waiting M. Using celebrity images [Electronic resource] //Charity and Social Enterprise Update. 2014, Summer. P. 18. URL:http://www.bwbllp.com/file/celebrity-charitymay14-pdf.

978. Walzer S., Gabrielson J. Celebrity Goodwill //Journal of the American Academy of Matrimonial Law. 1986. Vol. 2. P. 35–44.

979. Welfare S. Wanted Dead or Alive [Electronic resource]. URL:http://www.royds.com/‘wanted-dead-or-alive’-by-stephen-welfare/ [01.06.2011].

980. Willi C. Merchandising mit fiktiven Figuren //WRP. 1996. №7–8. S. 652–659.

981. Wilson A., Jones V. Photographs, Privacy and Public Places //EIRP. 2007. Vol. 29, №9. P. 357–361.

ДОДАТКИ

Додаток №1

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ
Україна, 03680, МСП, м. Київ-35,
вул. Урицького, 45
Тел. (044) 494-06-06
Факс (044) 494-06-67
E-mail: post@sips.gov.ua

STATE INTELLECTUAL PROPERTY SERVICE OF UKRAINE
Ukraine, 03680, MSP, Kyiv-35, 45, Urytskogo str.
Tel. (044) 494-06-06
Fax (044) 494-06-67
E-mail: post@sips.gov.ua

12.10.2016 № 1-9/8104

на № _____

Доценту кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»
Кулініч Ользі Олексіївні

вул. Піонерська, 2, каб. 401,
м. Одеса, 65069

Щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження

Державна служба інтелектуальної власності України (далі – ДСІВ) розглянула лист доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» Кулініч Ольги Олексіївни про впровадження результатів її дисертаційного дослідження на тему «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю «081 – Право» («12.00.03 –цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право») від 10.10.2016 № б/н (вх. № 15684 від 10.10.2016) та повідомляє наступне.

Відповідно до Положення про Державну службу інтелектуальної власності України, затвердженого Указом Президента України від 8 квітня 2011 року № 436/2011 ДСІВ, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює, зокрема, державну реєстрацію і ведення державних реєстрів об'єктів права промислової власності, в тому числі державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір.

В зв'язку з викладеним, результати дисертаційного дослідження доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» Кулініч Ольги Олексіївни на тему «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» можуть бути використані співробітниками Відділу надання адміністративних послуг, державної реєстрації та інформаційного забезпечення при прийнятті рішень про державну реєстрацію авторського права на фотографічні твори, а саме в частині наявності в матеріалах заявок документів, що підтверджують правомірність створення та використання фотографій з зображенням фізичних осіб.

В.о. Голови А.А. Малиш

Єсєв В.Д.
494-06-84

Додаток №2

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
вул. Прорізна, 2, м. Київ, 01001, Тел. (044) 239-63-89, факс 279-44-50
E-mail: office@comin.gov.ua, www.comin.gov.ua

«8» 11 2016 р. № 3472/17/1 На № _____ від _____

Про використання матеріалів дисертаційного дослідження к.ю.н., доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «Одеська юридична академія» Кулініч Ольги Олексіївни

ДОВІДКА

впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Кулініч О. О. за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення»

Цим засвідчуємо, що низка результатів дисертаційного дослідження доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» Кулініч Ольги Олексіївни за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю «12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Результати проведенного дисертаційного дослідження та винесені автором пропозиції мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичну значимість, є науково обгрунтованими, а також враховані фахівцями Державного комітету телебачення і радіомовленняУкраїни в частині приведення нормативно-правових актів, котрі регулюють охорону цивільних прав та інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок та використанні фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи засобами масової інформації.

Голова Держкомтелерадіо **О. І. Наливайко**

Додаток №3

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві
д.ю.н., доцент Андреєв Д. В.
«30» листопада 2016 р.

Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцента кафедри інтелектуальної власності і права Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві (за сумісництвом), кандидата юридичних наук, доцента Кулініч Ольги Олексіївни за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення»

Комісія у складі:

Голова:

Цибульов П.М., завідувач кафедри інтелектуальної власності і права Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві;

Члени комісії:

Сердюк Г.Н., заступник директора Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві, доцент кафедри інтелектуальної власності і права (за сумісництвом), кандидат технічних наук;

Неклеса Ю.В., доцент кафедри інтелектуальної власності і права Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві, кандидат юридичних наук;

Павлов Д.М., доцент кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві, кандидат юридичних наук, доцент.

Комісія склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцента кафедри інтелектуальної власності і права (за сумісництвом) Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві Кулініч О.О. на здобуття наукового ступеня наукового ступеня доктора юридичних наук за

темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» за спеціальністю 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» впроваджені у навчальний процес Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві у рамках викладання дисциплін «Авторське право і суміжні права», «Охорона прав та інтересів фізичних осіб при створенні та використанні художніх творів».

Також, матеріали наукового дослідження знайшли своє відображення у підготовленому Кулініч О.О. навчально-методичних комплексах з дисциплін «Авторське право і суміжні права», «Охорона прав та інтересів фізичних осіб при створенні та використанні художніх творів», «Договори у сфері інтелектуальної власності» (рекомендовані до друку навчально-методичною комісією Інституту інтелектуальної власності Національного університету «Одеська юридична академія» в м. Києві від 30 листопада 2016 р. протокол № 6).

Голова комісії:

завідувач кафедри інтелектуальної власності і права ІІВ НУ «ОЮА» в м. Києві, д.т.н., професор — П.М. Цибульов

Члени комісії:

Заступник директора ІІВ НУ «ОЮА» в м. Києві, доцент кафедри інтелектуальної власності і права, к.т.н. — Г.Н. Сердюк

доцент кафедри інтелектуальної власності і права ІІВ НУ «ОЮА» в м. Києві, к.ю.н. — Ю.В.Неклеса

доцент кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін ІІВ НУ «ОЮА» в м. Києві, к.ю.н., доцент — Д.М. Павлов

Додаток №4

Щодо використання матеріалів дисертаційного дослідження Кулініч О.О. на тему «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю «081 – Право» (12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне право)

Невід'ємною складовою стратегічних перетворень, започаткованих в Україні, є наближення основних засад державної політики до європейських принципів, зміцнення поваги до демократичних засад верховенства права, прозорості і відкритості, забезпечення прав людини та основоположних свобод, які висуваються до країн – кандидатів на вступ до ЄС.

Водночас, кардинальна зміна інформаційних відносин, вимагає перегляду низки норм та положень вітчизняного законодавства щодо ефективного захисту персональних даних кожного громадянина. Це свідчить про актуальність дослідження стосовно охорони права фізичної особи на власне зображення.

Деякі висновки дисертаційного дослідження Кулініч Ольги Олексіївни за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» в межах компетенції використовуються в роботі Головного департаменту інформаційної політики Адміністрації Президента України. Зокрема, під час законопроектної діяльності, а також розгляду запитів на доступ до публічної інформації.

Слід відзначити особистий внесок автора при підготовці роз'яснень щодо правомірності створення та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичних осіб, у тому числі й фізичних осіб публічного права.

Керівник Головного
департаменту інформаційної політики **А.Жигулін**

Підпис А. Жигулін
ЗАСВІДЧУЄТЬСЯ
Керівник Департаменту управління персоналом
"____" _____ 20__ р.

АДМІНІСТРАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Додаток №5

ТОВ «5 Канал ТВ»
вул. Електриків, 26, м. Київ, Україна, 04176
тел./факс: +380 44 351 77 20
LLC «5 Channel TV»
Elektrykiv Str., 26, Kyiv, 04176, Ukraine
tel./fax: +380 44 351 77 20
«5 канал»
телебачення України
п/р 26002010307593 в ПАТ «Міжнародний Інвестиційний Банк» м. Києва МФО 380582, ЄДРПОУ 35745928

Про використання матеріалів дисертаційного дослідження Кулініч О. О. за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. – «цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»

Однією з найбільш універсальних форм масової комунікації є журналістика. При створенні журналістських творів використовуються різноманітні засоби фіксації інформації, зокрема засоби фото-, відео- зйомки. Фото- та відео- матеріали мають важливе інформаційне навантаження, адже найчастіше візуально ілюструють новини, події та явища в будь-яких сферах суспільного життя. Одним з важливих правил для кожного журналіста є дотримання цивільних прав та інтересів, зокрема права фізичної особи на власне зображення. В цьому аспекті постає питання про вироблення єдиної концепції здійснення та захисту права фізичної особи на власне зображення з врахуванням законодавства про доступ до публічної інформації. Встановлення балансу між правами окремої особи та суспільства на доступ до суспільно-значимої інформації є одним з ключових питань дисертаційного дослідження Кулініч Ольги Олексіївни за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення». Особистий внесок автора проявляється у визначенні критеріїв правомірності вільного проведення фото- та відеозйоки фізичних осіб, що є важливим у роботі журналістів. Частина висновків дисертаційного дослідження може враховуватися при здійсненні професійної діяльності журналістами ТОВ «5 канал ТВ».

Директор ТОВ «5 канал ТВ» Володимир Мжельський

«5 КАНАЛ ТВ» Ідентифікаційний код 35745928

Додаток №6

Про використання матеріалів дисертаційного дослідження Кулініч О. О. за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. – «цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»

Засоби масової інформації при зборі, обробці та переданні інформації використовують різноманітні форми отримання інформації, зокрема засоби фото- та відео- зйомки. При створенні візуальних творів, незалежно від їх виду чи жанру, одним з ключових питань для працівників засобів інформації залишається питання дотримання цивільних прав та інтересів фізичних осіб. Викладене зумовлює актуальність дослідження питань, пов'язаних з удосконаленням змісту статей 307, 308 ЦК України. Відсутність у зазначених нормах чітких критеріїв вільного створення та використання фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи зумовлює виникнення конфліктних ситуацій між журналістами та фізичними особами (серед яких є як пересічні громадяни, так і посадові особи). Викладені у дисертаційному дослідженні Кулініч Ольги Олексіївни за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення»пропозиції представляють важливість з позиції правозастосування. Вироблення єдиних правил для встановлення балансу між інтересами фізичних осіб та інтересами суспільства, у тому числі на отримання інформації до суспільно-важливих фактів та подій є важливим для удосконалення законодавства в частині охорони права фізичної особи на власне зображення та прав журналістів. Викладені узагальнення практики правозастосування, рекомендації щодо умов вільного проведення фото- та відео- зйомки фізичної особи враховані у практичній діяльності журналістів телеканалу «Інтер».

Голова правління
ПрАТ «ТЕЛЕКАНАЛ «ІНТЕР» К.І.ШКУРАТОВА

Додаток №7

Про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження к.ю.н., доцента кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права НУ «Одеська юридична академія» Кулініч Ольги Олексіївни

Довідка
про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
Кулініч Ольги Олексіївни за темою
«Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення»

Результати проведеного дисертаційного дослідження Кулініч Ольги Олексіївни за темою «Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення» (на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю «12.00.03 – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право») та винесені автором пропозиції мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими, а також можуть враховуватися при вирішенні спорів, пов'язаних зі створенням та використанням об'єктів права інтелектуальної власності з зображенням фізичної особи, при використанні зображення фізичної особи у господарській діяльності, зокрема при схваленні чи просуванні товарів та послуг, у тому числі відомим особами, при створенні пародійних номерів та використанні образів фізичної особи для відтворення у художніх творах, у тому числі кінематографічних. Звертає на себе увагу й узагальнення матеріалів судової практики, зокрема в частині застосування вибачення як форми компенсації завданої моральної шкоди, припинення публічного показу зображення фізичної особи, у тому числі у мережі Інтернет, а також припинення дій, що створюють загрозу порушення права фізичної особи на власне зображення, зокрема пред'явлення вимоги про заборону зйомки людини на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку. Запропоновані автором висновки можуть бути використані при підготовці узагальнень в частині розгляду спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення.

Заступник голови
Київського апеляційного
господарського суду **А.А. Верховець**

Відділ управління персоналом та антикорупційного моніторингу

Підпис Верховець А.А. засвідчено
заст. начальника відділу
управління персоналом
та антикорупційного
моніторингу М.М. Подгорнова